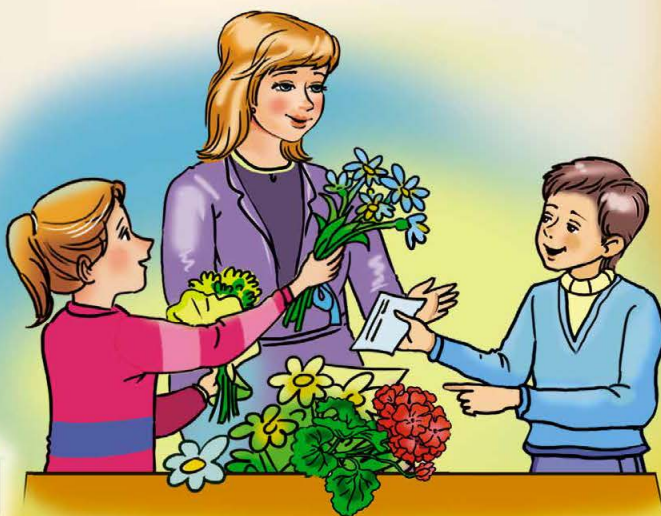

Т. С. Маркотенко
О. В. Ємельяненко

*Створюємо
конспект уроку
разом*

УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ в 4 класі

- Календарно-тематичне планування
- Методичні рекомендації
- Орієнтовні розробки уроків

До підручника
«Українська мова, 4 клас»
Н. В. Гавриш, Т. С. Маркотенко

МАРКОТЕНКО Т.С., ЄМЕЛЬЯНЕНКО О.В.

УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 4 КЛАСІ

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Київ
«Генеза»
2015

УДК
ББК
М

*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
комісією Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України
(лист ІТЗО від р. №)*

Е к с п е р т и:

М **Маркотенко Т.С.**
Уроки української мови в 4-му класі : методичний
посібник / Т.С. Маркотенко, О.В. Ємельяненко – Київ :
Генеза, 2015. – с. : іл.

ISBN 978-966-11-.

Посібник містить календарно-тематичне планування та
орієнтовні розробки уроків української мови в 4 класі.

Видання розраховане на вчителів і студентів педагогіч-
них вищих навчальних закладів та коледжів.

УДК
ББК

ISBN 978-966-1

© Маркотенко Т.С., Ємельяненко О.В.,
видавництво «Генеза», 2015
© Видавництво «Генеза», оригінал-макет,
2015

Передмова

Поява нових підручників з української мови для початкових класів спричинила створення посібника для вчителів, що містить методичні рекомендації до усіх уроків з української мови як державної для учнів 4-х класів шкіл з російською мовою навчання, складені згідно з вимогами чинної програми та з опорою на новий підручник. Використовуючи їх, вчитель зможе швидко скласти власну розробку уроку. До посібника додається інтернет-ресурс, що містить додаткові матеріали, тести для перевірки знань й умінь учнів, матеріал для фізкультхвилинок та ігор, різні види пам'яток.

Методичні рекомендації щодо проведення уроків створено з урахуванням знань та умінь, набутих учнями на уроках рідної мови, вікових особливостей учнів початкових класів та з опорою на життєвий досвід четверокласників. Велика увага приділяється використанню різноманітних форм активізації розумової діяльності (порівняння, узагальнення, аналіз, синтез, абстрагування, класифікація тощо), висвітленню ефективних методів і прийомів викладання української мови (постановка проблемних завдань, евристична бесіда, спостереження над мовним матеріалом, робота з підручником, мовний аналіз, робота з фразеологізмами з рубрики «Чому так говорять», самостійна робота учнів).

У посібнику розширено систему вправ підручника, що дозволяє формувати граматичні уміння в два етапи: на першому етапі відбувається сприйняття мовленнєвого зразка з поясненням, часто – зіставленням з російською мовою, знаходження й виділення за різними ознаками певних мовних явищ, а на другому – формування та коригування граматичних умінь шляхом виконання вправ на аналіз, класифікацію, узагальнення, відбір необхідних мовних одиниць, введення їх у словосполучення та речення.

Навчальні вправи, запропоновані у посібнику, можна класифікувати таким чином:

- 1) підготовчі (пропедевтичні), що проводяться перед ознайомленням з новим матеріалом і допомагають актуалізувати вміння і навички;
- 2) вступні, що застосовуються безпосередньо після ознайомлення з навчальним матеріалом і допомагають зрозуміти суть поняття, правила;
- 3) тренувальні, які сприяють формуванню мовних умінь і навичок та проводяться з поступовим нарощуванням ступеня складності та самостійності (вправи за зразком, за інструкцією тощо);
- 4) творчі;
- 5) контрольні вправи.

Послідовність виконання вправ спланована в напрямку від базових основних знань до поступового ускладнення й узагальнення матеріалу, передбачено повторення раніше засвоєних знань, вміщено матеріал для мотивації навчання учнів (у першу чергу за рахунок цікавого літературного матеріалу) та актуалізації їхніх знань.

Навчальні орфографічні вправи представлені у підручнику переважно у вигляді списування з різними видами завдань, а саме: підкреслення букв, написання яких пояснюється вивченими правилами; дописування пропущених літер; вибіркове списування залежно від поставленого завдання; зміна форм слова; списування з фонетико– чи граматико-орфографічним завданням; списування з різноманітними завданнями, що сприяють розвитку мислення учнів (класифікація слів, групування їх за граматичними, орфографічними чи лексичними ознаками, будовою тощо) й супроводжуються в посібнику методичними коментарями та рекомендаціями.

Вправи на списування пропонуємо проводити за такою методикою:

- 1) уважно прочитати завдання до вправи, ознайомитися зі словами (реченнями чи текстом) вправи;
- 2) з'ясувати, чи зрозумілими є запропоноване завдання та значення конкретних слів;
- 3) при списуванні промовити подумки кожне слово по складах;
- 4) звірити написане зі зразком.

Державний стандарт націлює не на засвоєння певної суми знань, умінь і навичок, а на формування вмінь використовувати їх у різних життєвих ситуаціях, тобто ключових і предметних компетентностей, тому в розробках уроків передбачено, що учні мають змогу самостійно форму-

лювати правила та висновки щодо матеріалу, який збігається в російській та українській мовах чи такого, що відрізняється, а вчитель має можливість коригувати, уточнювати та доповнювати відповіді учнів, спираючись на правила, вміщені у підручнику та власний досвід.

Головними завданнями навчання української мови як державної є створення позитивної мотивації до її опанування; формування вмінь і навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання й письма. У посібнику вміщено матеріали для навчального та контрольного аудіювання, сутність якого полягає у сприйманні на слух мовлення та контролі його розуміння.

Виділяють декілька видів аудіювання, кожен з яких має свої особливості та сферу використання:

- 1) аудіювання під час пояснення нового матеріалу;
- 2) аудіювання як елемент діалогічного мовлення (без аудіювання не буває спілкування);
- 3) аудіювання як спеціальний різновид вправ, що базується на слуханні мовлення вчителя або диктора.

В методиці розрізняють такі види аудіювання як самостійної вправи:

– глобальне – усвідомлення лише загального змісту тексту – потребує умінь визначати тему, основну думку почутого; відмежовувати головне від другорядного;

– докладне аудіювання – потребує сформованості вмінь ділити текст на змістові частини, визначати основну думку кожного з елементів тексту; запам'ятовування опорних слів та словосполучень;

– критичне аудіювання – висловлення власного ставлення до почутого, критичне узагальнення інформації, вміщеної у тексті, що потребує умінь висловити свою мотивовану згоду чи незгоду з певними твердженнями тексту.

Вчитель початкових класів використовує у своїй роботі усі види аудіювання. Для успішної організації процесу аудіювання важливе значення має вибір тексту, який повинен бути цікавим, інформативним, мати чіткий логічний стрижень та формулювання комунікативного завдання, яке виражає мету аудіювання і має бути компактным та лаконічним. Під час проведення навчального аудіювання вчитель, перш ніж провести контроль прослуханого, може попрацювати з дітьми над виконанням, наприклад, таких завдань:

- 1) придумайте заголовок до тексту;
- 2) перелічіть дійових осіб;
- 3) складіть усно характеристику головної дійової особи;
- 4) висловіть своє ставлення до події (факту, вчинку тощо);
- 5) з'ясуйте, які з названих якостей властиві героєві оповідання (на дошці дається список слів, які означають позитивні та негативні якості людини);
- 6) визначте причину вчинку, події тощо;
- 7) доведіть достовірність або недостовірність описаної події;
- 8) у якому місці (коли, чому) трапилась описана подія тощо.

Учитель складає і записує на дошці список слів і словосполучень, які потребують пояснення, обов'язково звернувши увагу на власні імена.

Проведення контрольного аудіювання передбачає такі етапи роботи:

1) формулювання інструкції: конкретне завдання для орієнтування учнів на цілеспрямоване і свідоме розуміння інформації. Таке завдання організує процес мислення учня, його увагу та запам'ятовування у процесі слухання. Психологи свідчать, що правильне точне формулювання мети слухання може підвищити ефективність сприймання на 25 %;

2) презентація аудіоматеріалу: текст подається з голосу вчителя (у супроводі жестів і міміки або без них) або у звукозапису (з поясненнями або без них). Найлегшим є текст, прочитаний учителем, а найважчим – звукозапис без попередніх пояснень;

3) контроль розуміння прослуханого – вирішальний момент аудіювання – повинен займати якнайменше часу і охоплювати одночасно всіх учнів, тому його доцільно здійснювати в письмовій формі: учні записують розв'язання завдання на аркуші паперу і подають учителеві, який оцінює їхню роботу. Завдання мають передбачати лаконічні однозначні відповіді, у яких можна обмежитись указівкою на номер правильної відповіді (вибір із кількох варіантів).

Оскільки завданням вивчення української мови є пропедевтика знань про найважливіші мовні одиниці, необхідні та достатні для формування комунікативного мовлення; долучення учнів до культури українського народу; інтелектуальний, моральний, соціокультурний, естетичний розвиток школярів, у посібнику подано цікавий мовний та пізнавальний матеріал, робота з яким сприяє досягненню виховної та розвивальної мети навчання. До структури уроків включено вправи на переклад з російської мови українською, що важливо для вивчення української мови в умовах двомовності, запропоновано алгоритми засвоєння матеріалу, подано систему роботи з передбаченими програмою словниковими словами.

У посібнику передбачено словникову роботу, яка є однією зі складових різноманітної роботи з розвитку мовлення учнів: її орфопії, граматики, правильного слововживання і зв'язного мовлення взагалі. З метою підвищення мовленнєвої культури учнів особливу увагу приділено вправам, спрямованим на збагачення активного словника дітей, зокрема формуванню у них навички вибирати із свого словникового запасу для висловлювання думки саме ті слова, що найбільше відповідають змісту висловлювання і роблять його правильним, влучним і виразним. Словниковий диктант складається не з окремих речень чи тексту, а зі слів на певне правило чи групу правил та може проводитися на будь-якому етапі уроку.

Грамотичний розбір розглядається в методиці як вид орфографічних вправ і як методичний прийом. У розробках уроків зазначено слова для орфографічного розбору. Застосовують два різновиди орфографічного розбору: фонетико-орфографічний та граматики-орфографічний. Фонетико-орфографічний розбір за своєю методикою і суттю є частковим звуко-буквеним розбором: аналізується не все слово, а лише окрема орфограма. Так, наприклад, пояснюючи правопис ь перед о в словах льон, бадьорій, учень говорить, що м'якість приголосних [л'], [д'] перед о передається на письмі ь. Граматики-орфографічний розбір передбачає низку міркувань, унаслідок яких обґрунтовується написання слів з певною орфограмою. При здійсненні граматики-орфографічного розбору учні називають найбільш вагомі граматичні ознаки, пропускаючи проміжні ланки аналізу. Під час виконання такого розбору, при роботі над помилками тощо потрібно вимагати неухильного дотримання запропонованих прийомів доти, доки учні не навчаться застосовувати їх у самостійній роботі. На початковому етапі можна дозволити користуватися картками із записом таких прийомів. Учні звикають до того, що після пояснення нового правила здійснюється робота, спрямована на формування логічного ходу думок при застосуванні цього правила.

У посібнику запропоновано різні види диктантів: словникові, у яких вміщені слова, передбачені програмою для запам'ятовування, вибіркові, вибірково-розподільні, а також контрольні диктанти та методичні рекомендації щодо їх проведення. Вибірковий диктант рекомендуємо проводити під час закріплення вивченого матеріалу. Учні записують лише відповідні слова або словосполучення відповідно до завдання вчителя. Складнішим для учнів є вибірково-розподільний диктант, під час написання якого учні одночасно вибирають з тексту відповідне мовне явище і зіставляють його з іншим. Запропоновані диктанти «Перевіряю себе» полягають у тому, що після їх написання й підкреслення сумнівних для себе місць у тексті учні, перевіряючи себе, запитують учителя про правопис того або того слова чи постановку розділового знака. Учні також мають право виправляти помилки, користуючись словниками чи підручниками. Перевіряючи такі диктанти, вчитель враховує тільки помилки не виправлені самим учнем. Ефективним прийомом повторення є запис речення або слів з коментуванням вивчених орфограм. Коментований диктант – це «думання вголос» під час запису сприйнятого на слух тексту, речення або групи слів. Цей вид диктанту привчає учнів аргументувати вибір написання слова з орфограмою або розділового знаку. Один з учнів, визначений учителем, записуючи продиктоване, чітко вимовляє слова, пояснює їхнє написання чи вживання розділових знаків або здійснює граматичний розбір, а інші учні уважно стежать за вимовою та коментуванням свого товариша й записують, вислухавши пояснення.

У посібнику подано детальні методичні рекомендації щодо підготовки уроків розвитку зв'язного мовлення, які представлено у структурній різноманітності: складання оповідання за поданим початком, опорними словами тощо (в усній та письмовій формі). Такі творчі вправи передбачають вихід на вищий мовленнєвий рівень – текст. Тут виділяються два ступені мовленнєвої діяльності: простіший – оволодіння мовними засобами і способами вираження думки і

складніший – розвиток умінь складати різні види зв'язного мовлення. Простішим видом цієї роботи є конструювання речень за опорними словами з наступною характеристикою їх стильового призначення, складнішим – самостійне складання речень, ще складнішим – складання речень, різних за своєю будовою, метою висловлювання та інтонацією, але об'єднаних однією темою.

Наступний етап – робота над зв'язними текстами різними за стилем. На уроках розвитку зв'язного мовлення проходить знайомство з науковим та художнім описом. Учні дізнаються, що один і той самий предмет можна описати по-різному в залежності від завдання: науковий опис конкретний, характеризується наявністю слів-термінів, точним переліком ознак і властивостей предмета, відсутністю образних слів. У художньому описі передано враження про описуваний предмет, показано ставлення автора до зображуваного, виділено ознаки, що найбільше вразили; у таких описах використовуються образні вислови. Таким чином, формування навичок зв'язного мовлення проходить способом аналізу структурно-композиційної форми тексту-зразка. Створюючи самостійний опис, учні не копіюють зразок, що аналізувався, а лише спираються на його структуру, готуючи висловлювання з іншої, подібної теми. Починається процес творчої діяльності учнів, який вимагає від них умінь правильно орієнтуватися в умовах спілкування, обмірковувати адекватні мовні засоби для передачі даного змісту тощо.

До продуктивних вправ із розвитку зв'язного мовлення, на нашу думку, можна віднести такі: доповнення, вставка, заміна окремих компонентів речень; перебудова синтаксичної конструкції; конструювання мовних одиниць. Усі зазначені види конструктивних вправ можуть бути проведені як відтворення деформованих речень або деформованого тексту. Перевага цього прийому в тому, що він дозволяє зіставити утворену конструкцію з вихідним варіантом, зробити необхідні висновки.

Застосовуючи навчальне редагування, демонструючи неточно вжиті слова та їх форми, неправильно побудовані речення чи уривки тексту, ми застерігаємо учнів від можливих помилок, організовуючи роботу над виправленням виявлених недоліків, навчаємо дотримуватися засвоєних мовних форм.

Посібник включає повний обсяг доступних четверокласникам теоретичних відомостей про мовлення та види мовленнєвої діяльності та пропонує ситуативні вправи для формування та перевірки рівня сформованості вмінь та навичок усного діалогічного мовлення.

Програмою передбачено такий вид роботи учнів 4-го класу, як переказ, тому в посібнику подано розробки уроків, що дають можливість організувати навчання за цим типом діяльності. Школярі навчаються не тільки сприймати текст (аудіювання та читання) та відтворювати сприйняте (говоріння та письмо), а й проявляти творчий підхід, що виражається в доборі кожним учнем мовної форми висловлювання. У посібнику містяться тексти для переказів з системами підготовчих вправ і завдань (пояснення лексичного значення окремих слів, добір синонімів та антонімів, складання плану, завдання творчого характеру).

У посібнику до кожної теми уроку сформульовано мету, яка точно окреслює очікуваний результат та чітко структуровано всі етапи уроку. У структурі кожного уроку передбачено Організаційний момент, метою якого є заспокоїти учнів, коли почався урок, психологічно налаштувати школярів на роботу, відволікти від попередніх вражень; виховувати зібраність, прагнення до порядку та дисципліни у навчанні. Організаційний момент може тривати менше хвилини та має характеризуватися динамізмом, давати учням заряд психічної енергії і працездатності, покликаний створювати атмосферу довіри та доброзичливості. Тому пропонуємо проводити оргмомент у формі віршованого привітання-заклику до роботи, спонукання до дії. У посібнику таких віршованих рядків подано чимало, вчитель разом з учнями може або обрати декілька улюблених та повертатися до них на початку кожного уроку або розучувати чи просто промовляти щороку новий вірш.

Важливими умовами ефективності навчання учнів є систематична перевірка вчителем виконання домашніх завдань та об'єктивне оцінювання результатів. Якщо система контролю за якістю виконання домашніх завдань не налагоджена, роль самостійної домашньої роботи учнів практично знецінюється. Перевірити Для закріплення вивченого матеріалу доречно вдома виконати можна наступними способами:

- викликати одного або декількох учнів до дошки і опитати за темою;

- провести фронтальне опитування в класі;
- запропонувати виконання аналогічного завдання;
- провести вибіркву перевірку письмового завдання;
- провести самоперевірку або взаємоперевірку письмового завдання.

Запорукою підвищення грамотності учнів є систематична робота над помилками та контроль цієї роботи вчителем. Усі помилки, пов'язані з застосуванням правил в межах програмових вимог для учнів початкових класів, можна поділити на чотири групи:

- 1) фонетико-графічні (пропуск, заміна, перестановка та вставка букв і складів);
- 2) орфографічні помилки в словах, що пишуться за фонетичним принципом; це такі, до яких застосовуються певні правила:
 - уживання ь (гетьман);
 - уживання ь перед о, тобто буквосполучення ьо (льотчик);
 - уживання буквосполучення йо на позначення звукосполучення [йо](Йосип);
 - уживання апострофа (комп'ютер);
 - позначення дзвінких приголосних у кінці слів та перед глухими приголосними (дуб);
 - позначення подовженого приголосного на письмі двома однаковими буквами (колосся);
- 3) орфографічні помилки в морфемних написаннях (пов'язані з правописом ненаголошених [е], [и] та кореневих дзвінких і глухих приголосних, що уподібнюються (зернина, косьба);
- 4) орфографічні помилки, не пов'язані безпосередньо чи опосередковано з вимовою (вживання великої букви, написання слів разом і окремо, переносу ряду слів тощо).

У посібнику не подаються рекомендації щодо проведення такого виду роботи, адже результативність цього етапу залежатиме від індивідуаних мовно-мовленнєвих особливостей учнів певного класу. Учителю рекомендується систематично перевіряти та оцінювати якість виконання учнями кожної письмової роботи навчального і контрольного характеру до наступного уроку, оскільки це дає можливість визначити рівень засвоєння знань, умінь та навичок і планувати на діагностувальній основі навчально-корекційну роботу. Після перевіреної роботи рекомендується виконувати роботу над помилками колективно під керівництвом учителя або самостійно.

В організації роботи над помилками слід враховувати причини їхнього виникнення:

- учень ще не вивчав такої орфограми;
- правило знає, але не може його застосувати;
- не розпізнав конкретного випадку, що контролюється орфограмою;
- не знає слів та їхніх значень;
- помилився через свою неуважність.

Пропонуємо вчителю кожен вид помилок виправляти відповідним способом. Графічно неправильно написану літеру – підкреслити і на полях чи в окремому рядку для практичного вправлення дати зразок правильного їх написання. Граматичні та пунктуаційні помилки – у зошитах учнів, які навчаються на достатньому і високому рівнях – підкреслити слово з помилкою і винести на поля вертикальну риску, що буде сигналом для учня про те, що в цьому рядку необхідно знайти та виправити помилку. У зошитах інших учнів – підкреслити помилку. Виправляти записи повністю бажано в зошитах учнів, які неспроможні зробити це самостійно. Помилки на правила, які ще не вивчалися, вчитель виправляє сам у всіх зошитах. Стилiстичні і лексичні помилки – підкреслити хвилястою лінією. На наступному уроці найтипiвшi з помилок колективно обговорюються, внаслідок чого неправильно побудовані речення удосконалюються і записуються в зошит. Диференційований підхід до перевірки учнівських зошитів потребує повторного їх перегляду.

У структурі кожного уроку передбачено планування каліграфічної хвилини, котра має на меті вироблення охайності письма та вдосконалення навичок правильності написання форми літер, їх з'єднань та нахилу. Під час вправлення у каліграфічному письмі учні повинні засвоїти, що слід дотримуватися однакових інтервалів між словами, дописувати кожен рядок до кінця, орієнтуючись на правила переносу і не виходячи за межі рядка, дотримуватися абзаців. Каліграфічні навички перевіряються шляхом проведення контрольного списування з друкованого тексту, за виконання якого виставляються дві оцінки: одна – за грамотність, друга – за каліграфію: форму, розмір, нахил, поєднання літер, культуру оформлення письмової роботи і швидкості письма. Дотримання норм за кожним із зазначених шести параметрів оцінюється

двома балами (в сумі – 12 балів). Щодо швидкості письма, то у 4 класі – це 36–45 знаків за хвилину.

Щомісяця протягом навчального року вчителем оцінюється ведення робочих зошитів (при цьому беруться до уваги каліграфія, грамотність, культура оформлення письмових робіт і наявність робіт над помилками).

При оцінюванні диктантів також береться до уваги як грамотність, так і каліграфія і культура оформлення письмової роботи: від оцінки за грамотність віднімається 1-2 бали за помилки в написанні букв та їх з'єднань і недотримання культури оформлення письмової роботи.

Писемне мовлення, як відомо, ґрунтується на усному. Тому однією з важливих передумов грамотного письма є володіння вимовними навичками, адже орфографічні помилки нерідко пов'язані з відхиленнями від орфоепічно правильної вимови. Порушення орфоепічних норм найчастіше пояснюється такими причинами:

- 1) вадами мовного апарату;
- 2) діалектним оточенням;
- 3) орфографічним (побуквеним) читанням слів;
- 4) інтерферуючим впливом російської мови (найчастіше в школах з російською мовою навчання): [йаблоко] замість [яблукo].

Тому в посібнику подається матеріал для проведення орфоепічних хвилинок.

Під часповідомлення теми та мети уроку для мотивації навчальної діяльності учнів пропонуємо використовувати «мовні цікавинки», тобто віршовані рядки про мовний матеріал, засвоєння якого проводиться на даному уроці або цікаві факти про ті мовні явища, що вивчаються на уроці

Під час опрацювання орфографічних правил важливо домогтися, щоб учні не забували, а усвідомлювали їхній зміст. Цьому сприяє індуктивний підхід до пояснення матеріалу (від спостережень за мовленнєвими явищами до висновку-узагальнення), який доцільно використовувати при вивченні правил, що охоплюють фонетичні й морфемні написання. Саме такі правила вивчаються у початкових класах (більшість). У четвертому класі учні повторюють раніше вивчені правила орфографії: позначення звуків буквами *я, ю, є, ї*; буквосполучення *йо* на позначення звукосполучення [йo]; букви *е, и* на позначення ненаголошених голосних [e], [и]; буквосполучення *дж, дз, дзь* на позначення звуків [дж], [дз], [дз']; буква *щ* – звуки [шч]; позначення м'якості приголосних буквами *і, я, ю, є* та м'яким знаком; букви на позначення дзвінких приголосних у кінці та середині слів перед глухими; букви на позначення приголосних звуків, що чергуються; букви *о, е, і*, пов'язані з відкритим і закритим складами; префікс *з-* (зі-, с-); префікси *роз-, без-*: подвоєні букви на позначення подовжених звуків, написання прийменників окремо від інших слів, уживання великих та малих букв: велика буква у власних іменниках (прізвищах, іменах, по батькові людей, кличках тварин, назвах країн, міст, сіл, вулиць, річок, гір, морів); велика буква на початку речення, перенос слів по складах; перенос слів з буквосполученням *йо,ьо*, перенос слів з буквами *й,ь*.

В розпорядженні творчого вчителя повинен бути великий арсенал різноманітних видів самостійних робіт. Під самостійною навчальною роботою розуміють будь-яку, організовану вчителем, активну діяльність учнів, спрямовану на виконання визначеної дидактичної мети: осмислення знань, закріплення, формування та розвиток умінь і навичок, узагальнення та систематизацію знань.

Самостійна робота на уроках мови в початкових класах – це здебільшого вправи, цілком або частково пов'язані з орфографією та розвитком мовлення.

Дослідження педагогів та психологів дозволяють встановити чотири рівні самостійної продуктивної діяльності учнів:

1. Відтворюючі самостійні роботи (копіюючі дії учнів за заданим зразком) необхідні для запам'ятовування способів дій в конкретних ситуаціях, формування умінь і навичок та їх засвоєння. Роль учителя полягає в тому, щоб для кожного учня визначити оптимальний обсяг роботи.

2. Репродуктивні самостійні роботи сприяють осмисленому перенесенню знань у типові ситуації, виробленню умінь аналізувати явища, факти, формуванню прийомів і методів пізнавальної діяльності.

3. Евристичні самостійні роботи сприяють формуванню уміння і навички пошуку відповіді за межами відомого зразка. Учень сам обирає шлях вирішення завдання на основі вже відомих йому знань. Це робить знання учня більш гнучкими, мобільними. Найпоширенішим видом евристичних самостійних робіт є самостійне пояснення, аналіз мовного явища, обґрунтування висновків за допомогою аргументів.

4. Творчі самостійні роботи є вінцем системи самостійної діяльності школярів. Психологи вважають, що розумова діяльність учнів при вирішенні проблемних, творчих завдань аналогічна розумовій діяльності творчих і наукових працівників. Завдання вчителя – довести якомога більше дітей до четвертого рівня самостійності.

За формою організації самостійні роботи можна поділити на індивідуальні, фронтальні та групові.

Основні вимоги до організації самостійної діяльності учнів на уроці такі:

1. Будь-яка самостійна робота повинна починатися з усвідомлення учнем мети та способів дії.
2. Кожен учень повинен знати порядок і прийоми виконання роботи.
3. Самостійна робота має відповідати навчальним можливостям учня, а ступінь складності задовольняти принцип поступового переходу від одного рівня самостійності до іншого.
4. Зміст роботи, форма її виконання повинні викликати інтерес в учнів, бажання виконати роботу до кінця.

У розробках уроків заплановано підведення підсумків кожного уроку, що передбачає визначення повноти виконання поставлених цілей та завдань, роль та значення засвоєного на уроці матеріалу, оцінку активності окремих учнів під час уроку.

Обов'язковим структурним компонентом кожного уроку є пояснювальне ознайомлення з домашнім завданням, що проводиться в кінці уроку. Вчитель пояснює зміст завдання, методику його виконання, перевіряє, як учні зрозуміли інструктаж, чи зробили відповідні записи у щоденниках. До деяких уроків додано матеріал для виконання вдома, що розраховано на диференційоване навчання учнів.

У посібнику подані матеріали для організації роботи з перевірки знань, умінь та навичок учнів, тому вважаємо за доцільне подати деякі рекомендації з оцінювання цих видів робіт. Згідно з вимогами до оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів аудіювання, списування та диктант проводяться фронтально. Перевірка діалогічного й монологічного мовлення проводиться індивідуально (для цього протягом семестру виділяється час на декількох уроках). Діалогічне мовлення перевіряється в I семестрі, а монологічне – у семестрі. Під час аудіювання перевіріці підлягають уміння з одного прослуховування зрозуміти незнайомий художній текст. З навчальною метою перевірку аудіювання доцільно здійснювати 5–6 разів, а з контрольною метою – 1 раз на семестр. Розуміння прослуханого виявляється за допомогою 6 завдань тестового характеру, кожне з яких супроводжується трьома відповідями на вибір. Правильна відповідь на кожне із запитань оцінюється 2 балами.

Контроль усного мовлення передбачає, що протягом року учень одержує дві оцінки, які показують його успіхи: одну – за діалогічне та другу – за монологічне мовлення. Під час перевірки навички говоріння учням початкового та середнього рівня доцільно пропонувати різноманітні допоміжні матеріали: малюнки, окремі репліки (підказки), зразки діалогу, план висловлювання тощо. Учні, що досягли достатнього рівня, можуть виконувати відповідні завдання за незначною допомогою, високого – самостійно. У 4 класі перевірку усних монологічних висловлювань рекомендується здійснювати шляхом складання учнями власного твору на задану тему. Одиницями контролю є:

- змістовність, послідовність (логіка), чіткість розповіді;
- відповідність темі;
- лексична, орфоепічна та граматична правильність мовлення;
- орієнтація на слухача;
- відповідність обсягу розповіді зазначеним вимогам) орієнтовно 5–7 речень, час виголошення – до 2 хвилин).

Оцінювання грамотності контрольного диктанту та списування рекомендовано здійснювати за такими вимогами:

- орфографічні і пунктуаційні помилки вважаються рівноцінними;

– помилка в одному й тому самому слові, що повторюється в диктанті кілька разів, вважається однією помилкою; помилки на одне правило, але в різних словах вважаються різними помилками;

– негрубими вважаються такі помилки: повторення тієї самої букви в слові; недописування букви в кінці слова (не за правилом); двічі підряд написано те саме слово в реченні Дві негрубі помилки прирівнюються до однієї грубої;

– чотири охайні виправлення (неправильне написання на правильне) прирівнюються до однієї помилки;

– орфографічні та пунктуаційні помилки на невивчені правила виправляються, але не враховуються (якщо відповідні слова не були виписані на дошку під час диктанту, а розділові знаки не диктувалися вчителем).

Перевірка знань з мови та мовних умінь здійснюється під час поточного опитування та виконання завдань тестового характеру. Рекомендується перевіряти знання та уміння, що стосуються матеріалу, який не збігається в російській та українській мовах: правильно визначати наголос, добирати слова на певну тему; розрізняти значення слів, добирати синоніми й антоніми; розпізнавати народні вислови та слова, вжиті в переносному значенні; змінювати форму слова в залежності від іншого; правильно вживати родові та відмінкові закінчення іменників, прикметників та особові форми дієслів; будувати (доповнювати, перетворювати) сполучення слів та різні за синтаксичною структурою речення. З цією метою пропонується комбінована перевірна робота із застосуванням завдань тестового характеру: 6 завдань з трьома варіантами відповідей (2 – на перевірку мовних знань, 4 – на перевірку мовних умінь). Правильне виконання кожного із завдань, що стосуються мовних знань оцінюється 1 балом, правильно наведений приклад до кожного завдання додає ще по 1 балу. Завдання, що стосуються мовних умінь оцінюються 2 балами.

Сподіваємося, що значна кількість поданого в посібнику цікавого дидактичного матеріалу надасть учителю можливість вибирати вправи різного рівня складності, різні за змістом і структурою, що дозволить здійснювати диференційоване навчання та розвиток творчих здібностей учнів.

Види контролю	I семестр	семестр
Аудіювання	1	1
Діалог	1	–
Монолог	–	1
Письмовий переказ	1	–
Письмовий твір	–	1
Списування	1	–
Диктант	–	1
Державна підсумкова атестація	–	1

найменування загальноосвітнього навчального закладу

ПОГОДЖЕНО:

Заступник директора з НВР

ПІБ

підпис

« ____ » _____ 20 ____ р.

ЗАТВЕРДЖЕНО:

ДИРЕКТОР

ПІБ

підпис

« ____ » _____ 20 ____ р.

**Календарно-тематичне планування
з української мови
у _____ класі
на 20 ____ /20 ____ н. р.**

Учителя _____

Розглянуто на засіданні МО (кафедри) _____

Протокол № _____ від « ____ » _____ 20 ____ р.

Голова МО _____

ПІБ

Складено до підручника:

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 4 КЛАСІ

**загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою
(70 годин, 2 години на тиждень)**

І семестр			
№	Дата	Тема уроку	Впр.
		Тема 1. Повторення, закріплення знань та умінь з мови і правопису, засвоєних у 3 класі (6 годин)	
1		Усне і писемне мовлення. Вживання букв і, и, е, є, ї, г.	1–7
2.		Норми української літературної вимови.	8–13
3.		Вживання на письмі ь, у тому числі й перед о, після ц (у кінці слів) і відсутність ь після губних та шиплячих; вживання м'якого знака у суфіксах -ськ-, -цьк-. <i>Аудіювання (навчальне).</i>	14–24
4.		Вживання на письмі апострофа.	25–31
5.		Позначення на письмі подовжених м'яких приголосних двома буквами. Правопис слів типу клас, група, сонце, серце; спрощення в групах приголосних.	32–39
6.		Написання ненаголошених е, и в корені слова. <i>Перевірна робота Тес.</i>	
		Тема 2. Текс. Речення (12 годин)	
7.		Текст та його структура. Визначення теми та основної думки тексту, поділ на логічно завершені частини, план. Абзац. Діалог як вид тексту. <i>Перевірна робота. Діалог. Аудіювання (навчальне).</i>	
8.		<i>Розвиток мовлення. Письмовий переказ (навчальний).</i> Заголовок тексту. Спостереження за вживанням слів це, той, він (вона, воно), там, тоді для зв'язку між реченнями тексту.	
9.		Типи текстів (розповідь, опис, текст-міркування). Особливості їх будови. Переказування текстів різних типів (усно). Колективне складання і запис текстів міркувань на правописні теми.	43–44
10.		Розвиток умінь складати тексти (усно й на письмі) різних типів за опорними словами, словами й малюнком, малюнком і планом, даним початком і малюнком тощо. <i>Розвиток мовлення (впр. 47)</i>	45–48
11.		Види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні). Окличні речення. Розділові знаки в кінці речень залежно від інтонації. <i>Перевірна робота. Діалог.</i>	49–53
12.		Звертання в спонукальних реченнях. Кома при звертанні Речення-репліки, їх уживання в діалогах. Використання найпростіших народних висловів, фразеологізмів (без уживання терміна) при побудові речень. <i>Розвиток мовлення (впр. 57)</i>	54–58
13.		Головні (підмет і присудок) та другорядні члени речення. Їх зв'язок із підметом та присудком. Поширення речень другорядними членами. <i>Перевірна робота. Тес.</i>	59–63
14.		Зв'язок слів у реченні Речення і словосполучення. Головне і залежне слово в словосполученні <i>Перевірна робота. Діалог.</i>	64–68

15.		<i>Розвиток мовлення.</i> Розвиток умінь складати речення за схемами, доповнювати речення за питаннями, визначати головні члени речення, встановлювати за допомогою питань зв'язок між словами в реченні	
16.		Однорідні головні й другорядні члени речення. Спостереження за вживанням однорідних членів речення в текстах. Поширення речень однорідними членами. <i>Диктант.</i>	69–73
17.		Речення з однорідними членами. Розділові знаки в таких реченнях. Поєднання однорідних членів речення за допомогою інтонації та сполучників (без уживання терміна) і, та, але, а. Кома перед а, але, та в значенні <i>але</i> .	74–77
18.		<i>Розвиток мовлення.</i> Розвиток умінь будувати речення з однорідними членами, вживати їх, розповідаючи про побачене, почуте, правильно інтонувати їх. <i>Перевірна робота. Тес.</i>	78, 80
		Тема 3. Слово. Лексичне та лексико-граматичне значення слова. Іменник (24 години)	
19.		Повторення й активізація знань про лексичне значення слова – синоніми, антоніми, багатозначні слова, слова з переносним значенням. Розвиток умінь використовувати найбільш влучні з них при побудові речень, власних висловлювань, при редагуванні (виправленні) текстів.	
20.		Розширення уявлень про походження найбільш уживаних слів. Уміння користуватися навчальними словниками. <i>Контрольне аудіювання.</i>	
21.		Слово – частина мови. Іменник, прикметник, дієслово, займенник. Уміння їх розрізняти, засвоєння термінів.	82–87
22.		Контрольне списування	
23.		Аналіз контрольного списування. Розширення уявлень про предметність на прикладах іменників, що означають опредмечені дії, стан, якість (радість, сум, сміливість, сміх, блакить). Іменники-синоніми й антоніми. Творення спільнокоренових іменників за допомогою суфіксів і префіксів. Спостереження за багатозначністю іменників, вживання іменників у прямому й переносному значеннях, формування умінь вибирати з ряду іменників-синонімів слова, які найбільше відповідають змісту висловлювань.	88–93
24.		Рід і число іменників. Спостереження за розбіжністю роду й числа деяких іменників у російській і українській мовах. Розвиток умінь правильно вживати такі іменники в мовленні при побудові словосполучень. <i>Перевірна робота. Діалог.</i>	94–106
25.		Змінювання іменників за відмінковими питаннями. Засвоєння назв відмінків і питань до них. Число іменників. Засвоєння іменників, які в українській мові вживаються тільки в однині (чорнило, листя, колосся, гілля) та множині (двері, штани). <i>Розвиток мовлення (впр. 115, 116)</i>	107–117
26.		Відмінювання іменників чоловічого і жіночого роду на -а, -я в однині (спостереження за таблицею).	118–123
27.		Письмовий переказ (контрольний)	

28.		Аналіз написання переказу. Засвоєння закінчень іменників ужитих у родовому відмінку: -и, -і (вимова приголосних звуків [г], [к], [х] та [ж], [ч], [ш] перед -и. Уживання прийменників з, із, до, без, від під час побудови словосполучень (з парти, без книжки)	124–136
29.		Засвоєння закінчень іменників, ужитих у давальному та місцевому відмінках.	137–142
30.		Чергування приголосних звуків [г], [к], [х] із [зг], [цг], [сг] перед -і: нога – на нозі, рука – в руці; уживання прийменників при, у (в), на з місцевим відмінком.	143–147
31.		Засвоєння закінчень іменників ужитих у орудному відмінку (-ою, -єю, -єю). Уживання прийменників з, за, над, під при побудові словосполучень. <i>Перевірна робота. Тес.</i>	148–154
32.		Аналіз виконання тесту. Узагальнення вивченого про відмінювання іменників.	155–161
		II семестр	
33.		Засвоєння закінчень іменників, ужитих у давальному й місцевому відмінках (увага до паралельних форм -ові, -еві, -еві, -у, -ю)	162–168 169–173
34.		Засвоєння закінчень іменників чоловічого роду, ужитих у орудному відмінку. <i>Розвиток мовлення (впр. 179)</i>	174–181
35.		Засвоєння закінчень іменників середнього роду. <i>Перевірна робота. Усний твір</i>	182–186
36.		Правопис іменників середнього роду з закінченням -я в орудному відмінку.	187–191
37.		Відмінювання та правопис іменників жіночого роду з нульовим закінченням та іменника <i>мати</i> . Диктант. <i>Аудіювання (з навчальною метою)</i>	192–199
38.		Засвоєння закінчень іменників жіночого роду з нульовим закінченням та іменника <i>мати</i> , ужитих в орудному відмінку однини.	200–205
39.		Відмінювання іменників – назв маленьких істот та іменника ім'я. <i>Розвиток мовлення (впр. 209)</i>	206–211
40.		Кличний відмінок. <i>Розвиток мовлення. Складання листа (впр. 213)</i>	212–217
41.		Відмінювання іменників у множини. Правопис іменників у називному та знахідному відмінках множини.	218–224
42.		Правопис іменників у формі родового відмінка множини. <i>Перевірна робота. Діалог.</i>	225–228
43.		Правопис іменників у формі місцевого відмінка множини. <i>Перевірка мовних знань та умінь. Тес.</i>	229–233
44.		Аналіз виконання тесту. Узагальнення вивченого про іменник. <i>Перевірна робота. Усний твір</i>	
		Тема 4. Прикметник (9 годин)	
45.		Активізація знань про прикметник. Зв'язок прикметників з іменниками, залежність роду прикметників від іменників. Родові закінчення прикметників.	240–250

46.		Творення прикметників. Спостереження за відтінками значення прикметників. <i>Розвиток мовлення (впр. 253) Перевірна робота. Усний твір</i>	251–255
47.		Відмінювання прикметників чоловічого і середнього роду в однині Відмінкові закінчення прикметників чоловічого і середнього роду, вжитих у формі родового, давального і місцевого відмінків. <i>Розвиток мовлення (впр. 258)</i>	256–260
48.		Відмінювання прикметників жіночого роду в однині Закінчення прикметників жіночого роду в родовому відмінку. <i>Перевірна робота. Усний твір (впр. 264).</i>	261–265
49.		Закінчення <i>-ий</i> прикметників жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини.	266–271
50.		Закінчення прикметників жіночого роду в орудному відмінку <i>-ою</i> . Вживання м'якого знака для позначення м'якості приголосного основи перед закінченням <i>-ою</i> : з синьою.	272–277
51.		Відмінювання прикметників у множині Правильна вимова та написання закінчень прикметників у називному та знахідному відмінках множини.	278–283
52.		Контрольний диктант	
53.		<i>Ангаліз диктанту. Узагальнення вивченого про прикметник.</i>	284–288
		Тема 5. Числівник. Займенник (4 години)	
54.		Числівник	289–306
??		Розвиток мовлення. Оголошення (302). Запрошення (306)	
55.		Особові займенники. Займенники 1-ої, 2-ої, 3-ї особи. <i>Аудіювання (з навчальною метою)</i>	307–312
56.		Відмінювання особових займенників. Окреме написання займенників і прийменників.	313–317
57.		Використання займенників для уникнення невиправданого повторення слів під час побудови текстів. Узагальнення вивченого про займенник. <i>Перевірна робота. Усний твір</i>	318–322
		Тема 6. Дієслово. Прислівник. Повторення (13 годин)	
58.		Активізація знань учнів про дієслово. Розширення уявлень про лексичне значення дієслів.	323–327
59.		Часи дієслів. Переконструювання тексту за допомогою заміни однієї часової форми дієслова на іншу. <i>Аудіювання (з навчальною метою)</i>	328–331
60.		Творення дієслів минулого часу. Розвиток мовлення. Спостереження за роллю дієслів у текстах-розповідях та текстах-описах. <i>Перевірна робота. Усний твір</i>	332–335
61.		Змінювання дієслів теперішнього і майбутнього часу за особами й числами. Чергування приголосних у дієсловах, вжитих у І особі однини.	336–340 341–346
62.		Засвоєння вимови і правопису дієслівних форм на <i>-шся</i> (2-а особа однини). Контрольне аудіювання.	347–352

63.		Вимова і правопис дієслівних форм на -ть, -ться (3-я особа).	353–362
64.		Неозначена форма дієслова.	363–367
65.		Письмовий твір (контрольний).	
66.		Узагальнення вивченого про дієслово. Розвиток мовлення.	
67.		Прислівники на позначення місця , напрямку, часу, руху.	
68.		Державна підсумкова атестація	
69.		Правопис найуживаніших прислівників. Повторення та узагальнення вивченого.	
70.		Повторення та узагальнення вивченого за рік.	

Коментар
учитеља

(6 годин)

Дата _____

- Клас _____

Паперовий кораблик щодня
Перевозить у трюмах знання.

Після плавання цей корабель
Повертається в рідний портфель.
(Підручник)

- Розгляньте підручник. Як він називається? Що зображено на обкладинці? Хто автори підручника?
- Розгорніть підручник. Зверніть увагу на умовні позначки. Прочитайте, що вони означають.
- Зверніть увагу, що кожна вправа може містити одне або кілька завдань, які теж пронумеровані цифрами. Кожне завдання до вправи необхідно уважно читати й ретельно виконувати.

Для мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми уроку пропонуємо роботу з віршем (с. 3 в підручнику).

- Хто написав прочитаний вами вірш?
- Про що цей вірш?
- Скільки на світі є мов?

Довідка. Учені вважають, що на нашій планеті близько трьох тисяч мов, але писемність має лише третина з них. Близько тридцяти мов є використовуваними в усьому світі. Найбільше людей розмовляють китайською мовою, на другому місці – англійська, українська займає 14 місце. Українська мова вважається однією з наймилозвучніших.

Після читання вірша учнями вчитель може запропонувати такі запитання:

- Хто з учнів найкраще продекламував вірш? Чому? *(Слухати окремих учнів було приємно, тому що мовлення було виразним, правильним).*
- На сьогоднішньому уроці ми поведемо розмову про усне й писемне мовлення.

Сприймання учнями нового навчального матеріалу можна розпочати з бесіди про усне й писемне мовлення.

- Яким мовленням люди користуються частіше (усним чи писемним)?
- Що ми розуміємо під усним мовленням? Які допоміжні засоби має усне мовлення? Яким має бути усне мовлення?
- Яке призначення писемного мовлення? Чи обов'язково потрібен співрозмовник для писемного мовлення? Як можна зберегти усне й писемне мовлення?

Наша мова звукова. Звуки на письмі передаються буквами. Звуки ми чуємо й вимовляємо, а букви читаємо й пишемо. Усне мовлення – може бути розповідь однієї людини, виступ потелебаченню, в засобах масової інформації. Мовлення кожної людини індивідуальне, розрізняється за темпом, силою голосу, багатством словника.

Писемне мовлення виникло у зв'язку з потребою зберігати й передавати інформацію. Усе, що ми пишемо й читаємо – писемне мовлення.

- Яким має бути усне й писемне мовлення? *(Учитель звертає увагу на логічність викладу думок, чіткість, правильність вимови. Писемне мовлення слід записувати охайно).*
- Що допомагає людям краще зрозуміти співрозмовника? *(Підвести дітей до висновку, що міміка, жести, інтонація, сила голосу впливають на краще сприйняття мовлення).*

– Хто з людей користується мовою жестів? Чи всім зрозуміла така мова? (Люди з відсутністю слухового сприйняття).

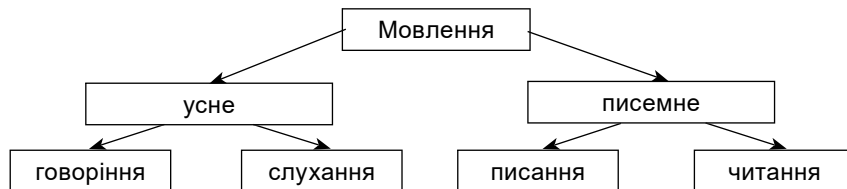
Довідка. Представники різних народів використовують жестикуляцію неоднаковою мірою. До прикладу, мексиканець протягом однієї години розмови використовує жести 180 разів, француз – 120, італієць – 80, а фін – лише один раз.

– Як сприймається мовлення людини, яка надмірно жестикулює чи дуже голосно говорить?

– Які звуки характерні для української мови? Якими буквами вони передаються на письмі?

Довідка. Нью-йоркська телефонна компанія привела цікаве дослідження, з'ясовуючи, яке саме слово вимовляють люди найчастіше. Із цією метою було прослухано 500 телефонних розмов, що дало змогу визначити найуживаніше слово – ним виявилось слово «я», яке прозвучало 3990 разів.

Формулювання учнями висновків під керівництвом вчителя можна підсумувати за допомогою схеми та складання порад щодо усного та писемного мовлення.

ПОРАДИ ЩОДО УСНОГО МОВЛЕННЯ

1. Дивися у вічі співрозмовнику.
2. Уважно слухай співрозмовника, не перебивай його.
3. Не розмахуй руками, не кричи.
4. Послідовно викладай думки, доводь свою думку до кінця.
5. Чітко, виразно вимовляй кожне слово, звук.
6. Уживай ввічливі слова, не вживай зайвих та грубих слів.
7. Усміхайся!

ПОРАДИ ЩОДО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ.

1. Писати потрібно охайно, каліграфічно та грамотно.
2. Пиши так, щоб кожен міг прочитати і зрозуміти написане.
3. Дотримуйся культури писемного мовлення.
4. Оціни свою роботу. Чи подобається тобі самому, як ти написав у зошиті?

Роботу з підручником можна організувати наступним чином:

1. Вправлення в інтонуванні вірша А. Зарудного «Рідна мова» (впр. 1, с. 4 (усно).

2. Доповнення вчителя.

У світі українською мовою розмовляє близько 40 млн людей. Це друга в слов'янському світі мова за кількістю людей, що нею розмовляють.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

3. Робота з текстом (вправа 2, с. 4).

Читання тексту учнями вголос.

Переказування тексту.

Списування останнього речення. *(Учитель звертає увагу на вживання букв і, у, е, є: які звуки передають ці букви, як впливають звуки [u], [i], [e] на вимову попередніх приголосних).*

Дружба – це близькі стосунки між людьми, засновані на взаємній допомозі, прихильності, спільності інтересів, смаків, поглядів, життєвих цілей. Таке визначення слову «дружба» дають тлумачні словники.

На етапі осмислення нових знань можна запропонувати учням роботу з розвитку мовлення (з малюнком на с. 5 у підручнику).

Складання розповіді про Україну в музеї побуту України. *(Учитель допомагає дітям побудувати розповідь так, щоб у ній уживалися слова зі звуками [r] (ганок), [g] (гличик), [дж] (бджоли), [дз] (кукурудза), [йі] (їжак). Звертає увагу на правильну вимову звуків, які характерні для української мови).*

Довідка. Найбільший за площею музей в Україні (150 га) – Музей народної архітектури та побуту в Пирогово. Це музей під відкритим небом. Тут можна протягом одного дня побувати на Полтавщині й Наддніпрянщині, у Карпатах і на Поліссі. Київський музей – унікальний передусім тому, що всі садиби, представлені в експозиції, – це справжні хати, зведені сюди з різних куточків України для того, щоб показати багатства й розмаїття традиційної української архітектури. На кожній хаті є табличка з поясненням, з якого саме села вона привезена, а всередині відтворені інтер'єри, що відображають побут українців ХІХ – початку ХХ століття.

Музей у Пирогово починається з млинів. Хати, найстаріша з яких належить до 1580-х років, наповнені зразками предметів побуту, одягом, іконами. Пирогово – це величезна жива казка, де змішалися українські хати, широкі поля, тінисті стежки, млини і православні церкви. Чудовий куточок для відпочинку на мальовничій околиці Києва.

Складання діалогу між гостями та екскурсоводом.

Корисними на цьому етапі вважаємо опрацювання таблиці «Вимовляємо – пишемо» на с. 5 та вправлення у вимові слів на -ться (вправа 3, с. 6).

Списування однієї загадки (на вибір учнів). *(Учитель також звертає увагу на те, які звуки позначають букви є, я, щ в словах загадок).*

При роботі з вправою з рубрики «Поміркуймо разом» (впр. 4, с. 6) учителеві доречно буде звернути увагу на правильну вимову учнями звуків [r], [дз], [p], [ц'], [ч] та передачу їх на письмі буквами.

З метою закріплення в учнів навичок вимови звуку [ч] пропонуємо фронтально під керівництвом вчителя виконати вправу 5 на с. 6 в підручнику, звернувши увагу на різницю у вимові цього звука українською та російською мовою.

У процесі підбиття підсумків уроку вважаємо за потрібне обговорити відповіді на такі запитання:

- Які є дві форми мовлення?
- З якою метою люди користуються усним мовленням?
- Для чого необхідне писемне мовлення?

- Які спільні вимоги до усного й писемного мовлення?
- Які звуки та букви характерні тільки для української мови?

Буква «ща» така цікава!

Додатковий матеріал до уроку

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings on the page.

ТЕМА НОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ВИМОВИ

Мета: повторити і закріпити навички правильної вимови звуків [ц], [ц'] [дж], [дз], [дз'], [ц': а] та позначення їх на письмі відповідними буквами, правило переносу їх з рядка в рядок; розвивати логічне мислення та пізнавальний інтерес до життя комах.

Урок радимо починати з організаційного моменту. Для цього можна використати запропонований вірш:

Нумо, діти, підведіться!
Всі приємно посміхніться.
Продзвенів уже дзвінок,
Починаємо урок!

Перш ніж перейти до вивчення нового матеріалу, варто було б перевірити виконання домашнього завдання (вправи 6, 7) та провести вправи з каліграфії, до складу яких доречно ввести словникові слова: *Ци ці вранці ножиці ци цибуля ця вулиця криниця пшениця цю танцювати ць заєць.*

Пропонуємо провести усні вправи на переклад, що сприяють позбавленню мовлення учнів від русизмів:

верный друг	вірний, незрадливий друг
верная помощница	вірна помічниця
абсолютный покой	повний спокій
абсолютная тишина	цілковита тиша
домашний адрес	домашня адреса
домработница	хатня робітниця
домашние животные	свійські тварини
Тебе идёт это платье.	Тобі пасує ця сукня.
дни идут	дні минають
У вас есть мелочь?	У вас є дрібні гроші?
Это всё мелочи.	Це все дрібниці
пустая улица	безлюдна вулиця
пустой стакан	порожня склянка

Учитель звертає увагу дітей на вимову звуків [ц] та [ц'] та відмінності у перекладі однакових слів в залежності від контексту.

З метою актуалізації опорних знань доцільно провести орфоепічну хвилинку:

Запишіть слова й поставте наголос.

Дóшка, новíй, озна́ка, прі́ятель, серéдина, везті́, верба́.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати:

- Мовні цікавинки.

Білоруський алфавіт налічує 32 літери. Але мовознавці доводять, що буквосполучення дж и дз теж слід вважати окремими літерами, адже вони входять до складу білоруського алфавіту, який виглядає так:

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

А а	Б б	В в	Г г	Д д	(Дж дж)	(Дз дз)	Е е
Ё ё	Ж ж	З з	І і	Й й	К к	Л л	М м
Н н	О о	П п	Р р	С с	Т т	У у	Ў ў
Ф ф	Х х	Ц ц	Ч ч	Ш ш	Ы ы	Ь ь	Э э
Ю ю	Я я						

• Слово вчителя.

Кожна мова має свої норми вимови звуків – орфоепічні норми, які потрібно добре знати, щоб говорити та писати правильно.

Методичний коментар (використовується за бажанням вчителя вибірково в залежності від потреб класу):

1) Глухі приголосні перед дзвінками вимовляємо дзвінко: *боро[дъ]ба, про[зъ]ба*.

2) У кінці слова та у кінці складу перед глухим приголосним дзвінкі приголосні, на відміну від російської мови, не оглушуємо: *хліб, обід, ніж, скрізь, любов, солодкий, низький, ліжко, бігти*.

3) Вимовляємо [x] у таких словах: *кі[x]ті, ні[x]ті, ле[x]ко, во[x]кий*.

В українській і російській мовах багато слів, які звучать схоже. Тому часто при їх вимові діти припускаються помилок. Наприклад:

1) вимова звука [а] замість [о] (*карова, директор, малако* тощо). «Акання» в українській мові – це відхилення від норми;

2) вимова [ч'] замість [ч] (*[ч']асто, [ч']итаєш, [ч']ому замість [ч]асто, [ч]итаєш, [ч]ому*). Шиплячі приголосні в українській літературній мові загалом тверді. Дещо пом'якшуються шиплячі перед і, ю, я: *читачі, ніччю, збіжжя, Запоріжжя*. Норма української орфоепії вимагає протиставляти позиції шиплячих: *жити – жінка, шити – шість, читачі, джигіт – бджілка, хочу – ніччю*;

3) літерою *щ* в українській абетці позначаються звукосполучення твердих [шч]. При написанні *щирий, ще, щастя*;

4) в українській мові є звуки, що позначаються не однією, а двома літерами: *дж, дз*. Вимовляти їх необхідно як один злитий звук: *заходжу, гудзик, піджак, джаз, кукурудза*;

5) *б, п, в, м, ф* та звук *р* у кінці слова і складу слід вимовляти твердо: *знов, сім, гірко, Харків, Григор'єв, кров'ю, любов'ю*;

6) звук [г'] вимовляємо у словах *аґрус, гава, ганок, ґрунт, гудзик* тощо.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати наступним чином:

Спостереження й аналіз мовних явищ під керівництвом учителя шляхом читання слів та порівняння вимови звуків [ц] та [ц'] в українській та російській (ч. І, впр. 8, с. 7) мовах.

Формулювання правил вимови звуків [ц] та [ц'] учнями доречно провести в якості підсумка після виконання впр. 8, с. 7.

Методичний коментар. У спільних для обох мов словах українському м'якому звуку [ц'] відповідає російський твердий звук [ц].

Перевірку розуміння правил вимови звуків [ц] та [ц'] учнями радимо провести на матеріалі впр. 9, (с. 7–8 у підручнику), звернувши увагу на:

Коштовні – недешеві, дорогоцінні

– Змініть слова «у шкориночці-хатинці», «в купочці», «на грядці» так, щоб вони відповідали на питання «що?». Запишіть їх парами.

– Назвіть звуки, що чергуються. Підкресліть літери, що їх позначають.

Формулювання правил вимови звуків [дж] та [дз] радимо провести, організувавши роботу з підручником (впр. 10, с. 8 у підручнику).

Джемпер – вовняна або шовкова плетена кофта без застібок, яку вдягають через голову. *Підживлення рослин* – це внесення добрив до ґрунту, у якому вирощують рослин. *Надзвичайний* – непередбачений, викликаний певною необхідністю, спеціально призначений для чогось

Методичний коментар. (позначка «позапрограмовий матеріал»: вчитель використовує його на свій розсуд, в залежності від рівня підготовки свого класу) Буквосполучення *дж* і *дз* мають подвійне значення: 1) в кінці префікса і на початку кореня вони позначають відповідно два звуки [д]+[ж] і [д]+[з]: *підживлення*, *надзвичайний*; 2) в інших випадках вони позначають один звук – [дж] або [дз]: *джерело*, *дзеркальце*.

З метою удосконалення навичок звуко-буквеного аналізу учитель може запропонувати учням знайти та прочитати вголос тільки ті слова з вправи 10, у яких звуків менше, ніж букв. (*Джемпер*, *дзиґа*, *жем*, *дзеркальце*, *джерело*, *дзвіночки*, *ходжу*).

Осмислення нових знань доречно проводити у процесі практичної діяльності:

Виконання вправи 11 (с. 8) під керівництвом учителя.

– У якому слові дві букви позначають один звук? (бджілка)
– Змініть або доберіть спільнокореневі слова, щоб приголосні звуки в корені слова чергувались. (*Лужок* – *луг*, *на лузі*; *кожушок* – *кожух*, *у кожусі*; *бджілка* – *бджілці*).

Робота зі словниковим словом «бджола».

Відгадайте загадку:

Ця маленька трудівниця
Мед збирає як годиться:

Все у вулик, все у соти,
Не цурається роботи!

(Бджола)

Учитель звертає увагу дітей на те, що *-ться* вимовляється як [ц': а].

– Поміркуйте, чому бджолу так назвали. (*Перші 3 звуки цього слова нагадують дзижчання бджоли під час польоту*).

Довідка. Під час польоту бджола щосекунди робить 200 змахів крилами. За день опилує 7 тисяч квіток, а для того щоб виробити 1 кг меду, їй потрібно облетіти 10 мільйонів квіток. Бджола в змозі переносити вантаж в 130 разів важчий за неї.

– Послухайте скоромовку, назвіть спільнокореневі слова, запишіть їх.

Бджілка з джмеликом дзижчать,
дитинчат дзижчати вчать.
Дзи-дзи-дзи та джи-джи-джи
як бджола, – і ти скажи.

– Доберіть і запишіть ще кілька споріднених слів до слова «бджола», підкресліть в них букви, що чергуються. (*Бджолар, бджолиний, бджілонька, бджілочка, бджільництво, бджоларство*).

З метою формування в учнів уміння використовувати набуті мовні знання учитель може запропонувати самостійне виконання вправи 12 (с. 8), звернувши увагу дітей на правопис словникових слів «восени» та «жовтень».

Перед виконанням кожної самостійної роботи вчитель обов'язково пояснює конкретну дидактичну мету та завдання.

Рекомендуємо повторити разом з дітьми, що таке прислів'я (короткі влучні народні висловлювання повчального змісту). Необхідно пояснити учням, що прислів'я, як правило, поділяються на дві частини: в одній зображується те чи інше явище, розповідається про щось, а в іншій – робиться висновок. Можна звернути увагу дітей на те, що у трьох прислів'ях з чотирьох частини римуються.

При перевірці можна звернути увагу на те, що «акання» в українській мові – це відхилення від норми (*восени, рахунок*)

Крім вправ, рекомендованих у підручнику, пропонуємо виконати творчу вправу:

– Поставте рядочки так, щоб вийшов вірш. Виразно прочитайте вірш.

1. Ось і літо пролетіло,	(Ось і літо пролетіло,
2. Тихо літо проводить.	Осінь узялась за діло:
3. Обдаровує врожаєм,	Обдаровує врожаєм,
4. Різні барви підбирає,	Пригощає короваєм,
5. Пригощає короваєм,	Різні барви підбирає,
6. Осінь узялась за діло:	Тихо літо проводить.

Марія Курінна

– У якому слові дві букви позначають один звук, а в якому одна буква позначає два звуки? (*Проводжає, пригощає*).

Учитель пропонує учням скласти речення жартівливого змісту, яке можна буде використовувати як скоромовку. У кожному слові цього речення, крім прийменників і сполучників, має бути звук [дж]. Наприклад: *Джин у джинсах та джемпері під'їжджає до джунглів на джипі*.

За допомогою наступних запитань можна підсумувати засвоєний на уроці матеріал:

– Якими буквосполученнями позначаються на письмі звуки [дз], [дж]? Наведіть приклади.

– Як треба переносити слова з такими буквосполученнями? Наведіть приклади.

– На правопис яких словникових слів ви звертали увагу на уроці?

– Чи дізналися ви на уроці якусь інформацію, яка вас вразила? Чим саме?

Для закріплення вивченого матеріалу доречно вдома виконати вправу 13 (с. 8), а також скласти та записати 3–4 речення, що пояснюють зміст одного з прислів'їв вправи 12.

ТЕМА УЖИВАННЯ НА ПИСЬМІ Ъ, У ТОМУ ЧИСЛІ
Й ПЕРЕД О, ПІСЛЯ Ц (У КІНЦІ СЛІВ)
І ВІДСУТНІСТЬ Ъ ПІСЛЯ ГУБНИХ
ТА ШИПЛЯЧИХ; ВЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА
У СУФІКСАХ -СЬК-, -ЦЬК-.
АУДІЮВАННЯ (навчальне).

Мета: виробляти в учнів навички правильної вимови і написання слів із м'яким знаком у кінці та в середині слів, учити позначати м'якість приголосних перед [о] та переносити слова з м'яким знаком, виробляти навички правильної вимови та написання слів із суфіксами -ськ-, -цьк-; розвивати фонематичний слух і вміння робити звуко-буквені зіставлення; увагу, пам'ять; закріпити практичні навички вживання слів ввічливості, виховувати культуру мовлення.

Починати урок радимо з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Уже дзвінок нам дав сигнал:
Працювати час настав.
Тож і ми часу не гаймо .
Роботу швидше починаймо.

Під час проведення каліграфічної хвилинки рекомендуємо вчителю звернути увагу на те, що над великою літерою І крапку не ставимо.

Є є Е е Ї ї І Будь ласка, дякую, перепрошую, спасибі

Перевірку домашнього завдання можна провести так:

– Прочитайте вірш. У якому слові дві букви позначають один звук? Який це звук? Пригадайте слова, у яких зустрічається звук [дз]. (*Дзбан, дзвінок, дзвіночок, дзеркало, дзьоб, дзудо, дзюрчати, дзвінко*).

– Вимовте слова *пташки, зелень, уберуться*. Назвіть приголосні звуки. Які вони вимовляються: твердо чи м'яко? Якими буквами позначено м'якість приголосних на письмі?

Учитель звертає увагу, як вимовляємо і як пишемо слово *уберуться*.

Пишемо	Вимовляємо
уберуться	уберу[ц': а]

З метою актуалізації опорних знань радимо провести словниковий диктант:

Льодовий, льодозахист, льодяний; льон, льонарство, льонозбирання, льонокомбінат, льотчик, льотчиця.

– Чи зміст усіх слів вам зрозумілий?

– Якою буквою позначено м'якість приголосного звука [л'] на письмі?

М'який знак (ь) позначає на письмі м'якість попереднього приголосного звука.

Методичний коментар. Словниковий диктант полягає в записі орфографічно актуальних слів та обґрунтуванні їх написання. Він доцільний при вивченні правопису. Ефективність словникових диктантів забезпечується їх систематичним проведенням на початку кожного уроку.

Позитивними характеристиками диктантами цього виду є їх економність у часі та сконцентрованість орфограм.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Важливо мотивувати навчальну діяльність учнів, повідомляючи тему та мету уроку. Пожвавленню цього етапу роботи сприяє використання віршованих рядків.

Я – лиш літера мала. Півень, заєць, сіль і кінь.
Я пом'якшую слова. Далі сам подумай ти,
От наприклад: хміль і тінь, Де ще знак м'який знайти.

М'якими можуть бути не тільки приголосні звуки [л'], але й [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [н'], [дз']. Сьогодні ми повторимо, у яких випадках пишемо м'який знак, а в яких – ні.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

- Робота з підручником.

1. Спостереження за мовним матеріалом: усне виконання вправи 14 (с. 9).

– Що ви можете сказати про приголосні звуки у виділених словах?

– Де стоять звуки: на початку слова, всередині чи в кінці?

– Які слова ввічливості ви вживаєте, коли зустрічаєтеся вранці? А коли прощаєтеся після уроків?

– Які слова доречно сказати, коли потрібно подякувати чи вибачитись?

2. Формулювання правила під керівництвом вчителя (позначка «Методичний коментар»: використовується вибірково в залежності від потреб класу)

М'який знак в українській мові пишеться тільки після таких літер: *д, т, з, с, ц, л, н*. Запам'ятайте таке речення: *Де ти з'їси ці лини?* У ньому всі приголосні – такі, після яких пишеться м'який знак.

Запам'ятати літери, після яких м'який знак ніколи не пишеться, допоможе така хитрість: **МАВПА БУФ**. Також м'який знак не вживається після шиплячих (**Ж, Ч, Ш, Ц**).

Не пишемо м'який знак перед м'якими або пом'якшеними приголосними (*свято, велетенський, менший*). Виняток: після букви *л*: *сільський, їдальня, Польща*, а також у словах *тьмянний, різьбяр, няньчити*.

З метою удосконалення вмінь вживати м'який знак на письмі пропонуємо виконати вправу 15.

– Поміркуйте: змінені слова означають багато предметів чи один?

– Які звуки в утворених словах – м'які?

– Якими буквами на письмі вони передаються?

Коментоване письмо на матеріалі впр. 16 сприяє виробленню в учнів навички правильної вимови і написання слів із м'яким знаком у кінці та в середині слів.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

Осмислення нових знань рекомендуємо проводити у процесі практичної діяльності, а саме:

- Робота над загадкою (впр. 17).

– Які слова допомогли вам відгадати загадку?

– Як можна поділити слово «кольоровий» для переносу?

Самостійне виконання вправи 18 сприятиме формуванню навички написання слів із м'яким знаком перед о в середині слів.

Для формування правильної вимови слів з буквосполученням ьо під час перевірки виконання даної вправи доречно попросити декількох учнів правильно вимовити ці слова вголос.

Перед виконанням вправи 19 учитель може нагадати учням, що при побудові звукової моделі слова тверді приголосні позначаються однією рискою, м'які – двома, а голосні звуки – кружечком.

- Скільки в цьому слові звуків, букв? Який звук м'який?
- Спробуйте поділити слово на склади для переносу.

Вправу 20 радимо виконати усно.

– Яку букву слід писати в словах перед [о]? Який звук чуємо перед [о]?

Письмове виконання вправи 21: робота з російсько-українським словником.

– Порівняйте, як пишуться слова в російській та українській мовах? (Учитель акцентує увагу, що після букв *б, п, в, м, ф, ж, ч, ш* та *р* м'який знак не пишемо).

Короткочасна самостійна робота (виконання вправи 22) є способом залучення учнів до активного засвоєння навчального матеріалу. При цьому дуже важливо, щоб після її закінчення відбувалася фронтальна бесіда з підбиттям підсумків самостійної роботи. Ця бесіда сприяє тому, що:

- реалізує функцію зворотного зв'язку;
- учень одержує підтвердження своїм правильним відповідям і може коригувати неправильні;
- дає змогу закріпити матеріал;
- сприяє розвитку усного мовлення учнів.
- Скільки слів ви записали у кожний стовпчик?
- З яким м'яким приголосним звуком найбільше слів?

Крім вправ, рекомендованих у підручнику, пропонуємо виконати творчу вправу:

Скажіть по-іншому.

З р а з о к: *Каштани, що ростуть в Києві – кийвські каштани.*

Будиночки, що побудовані в селі. Транспорт, що рухається містом. Міст, що знаходиться в Харкові. Води Дніпра. Шаблі, що належать козакам. Краєвиди Луцька.

– Як утворилися нові слова? Як слід писати суфікси *-ськ-, -цьк-*?

Учитель звертає увагу дітей на те, що слова *Київ, Харків, Дніпро, Луцьк* пишуться з великої літери, а слова *кийвські, харківський, дніпровські, луцькі* – з малої.

Навчальне глобальне аудіювання як спеціальний різновид вправ, що базується на слуханні мовлення вчителя або диктора рекомендуємо проводити з метою формування вмінь усвідомлювати лише загальний зміст тексту – умінь визначати тему, основну думку почутого; відмежовувати головне від другорядного, обирати із запропонованих варіантів відповідей ту, що відтворює фактичний зміст тексту.

- Вчитель читає текст:

Назва «гривня» походить від слова, що означало прикрасу з золота або срібла у вигляді обруча, який носили на шиї (тобто – на «загрівку»). Пізніше гривнею стали називати злитки срібла у вигляді брусків певної маси. Вага срібла мо-

гла складатися з якоїсь кількості однакових монет, тому поступово їх стали рахувати на штуки. У різні часи слово «гривня» означало мідяну монету у дві з половиною копійки, згодом – у три, і, нарешті, «гривеником» стали називати у народі срібну монету вартістю у десять копійок.

У часи Київської Русі під керівництвом князя Володимира Великого розпочалося виготовлення київських злотників і срібняків. На лицьовому боці (аверсі) цих монет звичайно карбувалося* зображення самого князя, на зворотному (реверсі) – князівський родовий знак (тризуб).

На сучасних купюрах ця традиція продовжується. Так на банкнотах вартістю одна гривня зображений князь Володимир Великий, на банкнотах вартістю дві гривні – Ярослав Мудрий. На купюрі вартістю 10 гривень зображено Івана Мазепу, а на зворотньому боці – панораму Києво-Печерської Лаври, на купюрі вартістю 20 гривень – Іван Франко та Львівський оперний театр. На двохсотгривневій банкноті – Леся Українка та Замок Любарта в Луцьку. На п'ятистах гривнях зображений бродячий український філософ Григорій Сковорода та Києво-Могилянська академія.

Сучасна гривня стала використовуватися в нашій країні з 1996 року. З того часу гривня є грошовою одиницею України.

Тестові запитання до тексту

- Грошовою одиницею України є:
а) євро; б) долар; в) гривня.
- Назва «гривня» походить від слова, що означало:
а) «шийна прикраса»; б) «гроші»; в) громада.
- У часи Київської Русі першим почав виготовлення власної грошової одиниці:
а) князь Ярослав Мудрий;
б) князь Володимир Великий;
в) гетьман Іван Мазепа.
- На банкнотах вартістю дві гривні зображений:
а) Ярослав Мудрий; б) Іван Франко; в) Леся Українка.
- На п'ятистах гривнях зображений:
а) князь Ярослав Мудрий;
б) український філософ Григорій Сковорода;
в) Леонід Кучма
- Сучасна гривня стала використовуватися в нашій країні з:
а) 1918 року; б) 2014 року; в) 1996 року.

Підбивати підсумок уроку рекомендуємо за такими запитаннями:

- Якою літерою позначається м'якість приголосних перед [о]?
- Як переносяться слова із ь та ьо? Як пишуться слова із суфіксом -ськ-, -цьк-?
- Чи пишеться в українській мові після букви р м'який знак?
- Яку цікаву нову інформацію ви почули сьогодні на уроці?

Для закріплення вивченого матеріалу доречно вдома виконати вправи 23, 24 (с. 11–12).

* Карбування, або чеканка – обробка металів тиском, виготовлення малюнка, напису або зображення шляхом вибивання на пластині необхідного рельєфу.

ТЕМА УЖИВАННЯ НА ПИСЬМІ АПОСТРОФА

Мета: навчати правильно вимовляти та писати слова з апострофом на позначення звуку [й] (після твердих приголосних) у корені й після префіксів, правильно ділити слова з апострофом на склади для переносу; розвивати зв'язне мовлення учнів; закріплювати знання про тверду й м'яку вимову приголосних; прищеплювати відповідальність.

Для успішного налаштування учнів на плідну працю можна використати такі слова:

Пропоную на уроці:

Не просто слухати, а чути.
Не просто дивитися, а бачити.
Не просто відповідати, а міркувати.
Дружно і плідно працювати.

Під час перевірки домашнього завдання можна звернути увагу на позапрограмовий матеріал:

Чи є в українській мові слова, у яких після букви *р* пишеться м'який знак? (*Тільки прізвище Горький*).

З метою актуалізації опорних знань учнів доречно провести:
– **вправу, метою якої є повторення вивченого про тверді та м'які приголосні звуки.**

Учитель по черзі показує картки зі словами *Дніпро, сад, редька, сядь, дятлик, Дюймовочка, дьоготь*.

– Якими буквами на письмі позначено м'якість приголосного звуку [д']?

– **каліграфічну хвилинку:**

Спишіть каліграфічно прислів'я. Про кого можна так сказати?

Як гляне – трава в'яне.

Побудуйте звукову модель слів «гляне», «в'яне».

– **словникова роботу (жайворонок).**

Це давнє слов'янське слово має декілька значень: а) співучий птах, із родини горобців, що живе переважно в полях, на луках; б) маленька здобна булочка у вигляді пташки; в) людина, що дуже рано прокидається і одразу приступає до роботи.

– Усно складіть три речення зі словом «жайворонок» так, щоб у кожному з них це слово мало інше значення.

На етапі мотивації навчальної діяльності учнів можна використати наступну загадку:

Я такий же, як знак розділовий,
І відомий шкільній дівчорі
Та в словах української мови
Я пишу не в низу, а вгорі
Спробуй лиш написати ім'я –
Зразу стану потрібним і я.

(Апостроф)

Повідомлення теми та мети уроку можна почати з вправи на розвиток уваги до слова:

– Порівняйте вимову слів російською й українською мовами:

Пятница – п'ятниця, пять – п'ять, мяч – м'яч, кипятильник – кип'ятильник, памятник – пам'ятник.

Календар
учителя

Дата _____

Клас _____

– У якій мові звуки [п], [м] вимовляється м'яко, а в якій – твердо?

– Який звук на письмі передає буква я в російській мові? Чи українською мовою так само?

На сьогоднішньому уроці мови ми будемо вчитися правильно вимовляти та записувати слова з апострофом.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

Виконання вправи 25 (с. 11): спостереження за вимовою слів *Кримськими, херсонським, вранішньому, витьохкують, солов'ї, дзвоном* під керівництвом учителя.

– У якому слові зустрічається один м'який звук [с']? (*Кримськими*).

– У якому слові звук [с]твердий? (*солов'ї*)

– У якому слові є і м'який і твердий звук [с]? (*Херсонським*).

– У якому слові є два м'яких звуки [т']? (*Витьохкують*).

– У яких словах звук [в] твердий? (*Вранішньому, витьохкують, солов'ї, дзвоном*).

– Чому в слові солов'ї пишемо апостроф? (*Формулювання правила учнями*).

Уточнення формулювання правила за підручником (с. 11) рекомендуємо проводити під керівництвом вчителя

1. Віршований варіант правила:

Після букв (запам'ятайте!)

Б, П, В, Ф, М, та Р

Всі апостроф проставляйте

Перед Я, Ю, Є та Ї.

2. Запам'ятовування правила за допомогою мнемотехніки.

Букви, після яких ставиться апостроф можна запам'ятати, скориставшись першими буквами речення: *Бабуся подарувала веселій Марійці фартушок (робочий)*.

3. Знайомство з доповненням до правила (Науково-методичний коментар (використовується за бажанням вчителя вибірково в залежності від потреб класу):

1) апостроф ставиться після префіксів, що закінчуються на приголосний перед *я, ю, є, ї*;

2) апостроф не ставиться, якщо перед *б, п, в, м, ф* стоїть інший приголосний, що належить до кореня (крім *р*): *свято, цвях, морквяний, мавпячий, духмяний, тьмяний, різдвяний, але торф'яний, черв'як*;

3) апостроф ставиться, якщо перед *б, п, в, м, ф* стоїть інший приголосний, що належить до префікса: *розв'язати*.

На етапі первинного закріплення знань з метою максимального зосередження уваги дітей пропонуємо використати наступний вірш:

Не вдягайте колір тьмяний,

Як на свято ідете!

Пийте, діти, сік морквяний,

Не забудьте і про те,

Що апострофа немає

Ще у деяких словах.

Ці слова хай кожен знає:

Мавпячий, бюро і цвях!

Я у полум'ї, в сузір'ї,
В пам'яті і у сім'ї.
В надвечір'ї, у міжгір'ї,
В п'єсі, м'яті, солов'ї.
В п'ятниці, в м'ячі і в пір'ї,
В черв'яку і у в'юні.
В п'явці, в'язі, у подвір'ї,
В п'ятці добре теж мені
В'ю, б'ю, п'ю, в'яжу, не в'яну,
У кар'єр мій шлях лежить.

І на лаву дерев'яну
Часом ляжу відпочити.
В бур'янах я теж гуляю,
Часом весь у реп'яхах!
В риб'ячій сім'ї буваю
І в м'яких дитячих снах.
У прив'ялому листочку,
Що давно води не п'є.
У зав'язанім клубочку
І у м'ясі також є!

Виконання вправи 26 (с. 11) радимо проводити під керівництвом вчителя.

– Поділіть слово *кав'ярня* на склади для переносу.

Правило переносу: при переносі апостроф не відриваємо від попереднього літери.

– Серед слів з м'яким знаком підкресліть зайве. Поясніть, за якою ознакою ви його вилучили.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

Осмислення нових знань радимо проводити у процесі практичної діяльності:

Самостійне виконання вправи 27 (с. 12) сприятиме формуванню навичок і умінь розпізнавання ситуацій, коли потрібно вживати апостроф. Перед виконанням вправи вчитель може нагадати, що м'який знак і апостроф не є звуками, вони лише позначають м'якість або твердість попередніх приголосних.

– У яких словах звуки [йа], [йе], [йі], [йу] передаються на письмі буквами *я, є, ї, ю*?

– У яких словах звук [й] є частиною буквосполучення *йо*? У яких словах слід писати апостроф?

– Які звуки української мови вимовляються твердо? (Повторення відомостей про тверді звуки).

Робота з російсько-українським словником під час виконання вправи 29 сприятиме формуванню та розвитку таких пізнавальних процесів. Як аналіз та порівняння.

– Які слова українською мовою пишемо з апострофом? Які слова російською мовою пишемо із м'яким знаком, а українською – без нього? І навпаки: які слова українською пишемо з *ь*, а російською – без *ь*.

Роботу над вправою 30 рекомендуємо проводити усно, оскільки виконання її спрямоване на розвиток логічного мислення та мовлення учнів.

– Поясніть, як ви розумієте народну мудрість.

– Складіть невеличкий усний твір (3–4 речення) за одним із прислів'їв. Використайте слова пам'ять, комп'ютер.

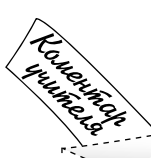
Пропонуємо провести наступну словотвірну вправу:

Утворіть слова за зразком.

Зразок: *Бриль із соломи – солом'яний бриль*.

Огорожа з каменю. Ложка з дерева. Луска риби. Запаси торфу.

На етапі перевірки виконаного завдання доречно застосувати взаєморецензування відповідей. Це привчає дітей слуха-

ючи висловлювання своїх однокласників помічати та виправляти недоліки їхнього мовлення.

Для проведення попереджувального словникового диктанту пропонуємо використати наступний матеріал:

Бур'ян, буряк, роз'їхатися, розповісти, В'ячеслав, духмяний, з'явився, свято, полум'я, мавпячий, прислів'я, серйозний, черв'як.

• **Творча вправа.**

Прочитайте за підручником, що означає вислів «кидати слова на вітер». (с. 12). Поміркуйте й розкажіть, хто з учнів класу ніколи не кидає слів на вітер.

Підсумувати засвоєне на уроці можна за допомогою запитань:

- Що позначає апостроф: твердість чи м'якість приголосних звуків?
- У яких випадках пишемо апостроф?
- Наведіть приклади слів, у яких після *б, п, в, м, ф* перед *я, ю, є, ї* не ставимо апостроф.

Для закріплення вивченого матеріалу доречно вдома виконати вправу 31 (с. 13) та вивчити правило на с. 11.

За бажанням: скласти й записати словниковий диктант з 10–12 слів на тему «Апостроф».

Додатковий матеріал до уроку

Blank lined area for additional material or student work.

**ТЕМА ПОЗНАЧЕННЯ НА ПИСЬМІ ПОДОВЖЕНИХ
М'ЯКИХ ПРИГОЛОСНИХ ДВОМА БУКВАМИ.
ПРАВОПИС СЛІВ ТИПУ КЛАС, ГРУПА, СОНЦЕ,
СЕРЦЕ; СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ**

Мета: навчити учнів правильно вимовляти подовжені м'які приголосні звуки у словах; ознайомити зі способом позначення на письмі подовжених приголосних (подвоєння букв); слів типу *клас, група, сонце, серце*; спрощення в групах приголосних; виховувати любов до усної народної творчості.

Урок радимо почати з організаційного моменту:

Люблю я свій розум,
Увагу та пам'ять.
Працює мій мозок.
І вчусь я старанно.

Щоб перевірка домашнього завдання пройшла цікаво, пропонуємо провести гру «Будь уважним». Сплесніть у долоні, якщо в слові пишеться апостроф.

Під'їзд, заява, з'їв, в'юн, розповідь, без'ядерний, в'їдливий, об'їхати, з'їздити.

З метою актуалізації опорних знань під час проведення каліграфічної хвилинки радимо виконати завдання:

Прочитайте склади. Утворіть з цими складами слова. Каліграфічно запишіть їх.

ння, ття, сся, ччя.

До словникового диктанту також варто додати слова з подвоєннями:

Сузір'я, м'ята, краков'як, п'єса, конференсьє, ательє, цибулина, бадилля, написання, багаття, Запоріжжя.

– Чи всі слова вам зрозумілі? За якими правилами пишуться слова?

Повідомлення теми та мети уроку радимо здійснити за допомогою вправи на увагу до слова та мовної цікавинки:

Вправа на розвиток уваги до слова.

– У яких словах звук [н'] вимовляється подовжено? Цей звук твердий чи м'який?

Таня, знання, диня, завдання, левеня, варення, долоня, коріння, їдальня.

М'які приголосні звуки у словах можуть подовжуватися. Сьогодні на уроці ми повторимо правила про позначення на письмі подовжених м'яких приголосних двома буквами, правопис слів типу *клас, група, сонце, серце*; спрощення в групах приголосних.

Застосування віршованих рядків сприяє максимальному зосередженню уваги учнів:

Бувають літери, як нерозлийвода:
Одна одної в слові тримаються,
В іменниках середнього роду на «я»
Подовження приголосних відбувається:
«Життя, знання, оповідання,
Взуття, колосся, чергування».

Каміньчик
читача

Дата _____

Клас _____

Сприймання та усвідомлення учнями явища подовження приголосних звуків пропонуємо провести наступним чином:

1. Розпізнавання подовжених приголосних звуків у словах: *Оля, дозвілля; вишня, знання; листя, заняття.*

– У яких словах букв більше, ніж звуків? Чому?

2. Висновки, формулювання правила учнями (під керівництвом вчителя)

Якщо в пізнавальному процесі в учнів виникають труднощі: вони не можуть пояснити за допомогою раніше засвоєних знань нові факти і явища, то вчителю потрібно створити проблемну ситуацію. Для того, щоб включити учнів в процес розв'язання проблеми, необхідні чітке визначення проблеми, її формулювання і потім розв'язування через висунення гіпотез, їх перевірку і обґрунтування. Якщо вчитель сам ставить проблему, сам її формулює і сам розв'язує, якість розуміння та засвоєння знань є досить низькою. Якщо ж вчитель висунення гіпотез та їх перевірку передає учням, то він добивається частково дослідницького розуміння.

М'які подовжені приголосні звуки на письмі позначаються двома однаковими буквами. У деяких словах вимовляються тверді подовжені звуки.

Для запам'ятовування цих слів можна використати римовані рядки:

*У віллі є ванна
Вагою дві тонни.
Біля неї сидять панни
Алла, Ганна і Мадонна.*

Осмислення нових знань радимо проводити у процесі практичної діяльності:

• **Робота з підручником.**

1. Виконання під керівництвом учителя вправи 32 спрямоване на ознайомлення зі способом позначення на письмі подовжених приголосних (подвоєння букв).

2. Вправу 33, що сприятиме збагаченню лексичного запасу молодших школярів засобами словотворчої роботи (суфіксально-іменникового словотворення) та засвоєнню орфографічних навичок рекомендуємо виконувати також з допомогою педагога.

3. Виконання впр. 34 (с. 13) сприяє формуванню навичок роботи зі словниками, зокрема російсько-українським.

4. Проведення короткочасної самостійної роботи (впр. 35, с. 13) має на меті навчити учнів правильно вимовляти та записувати подовжені м'які приголосні звуки у словах і потребує фронтальної перевірки виконання.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

Сприймання та усвідомлення учнями явища спрощення приголосних звуків можна розпочати з такої бесіди:

– Спробуйте чітко вимовити такі звукосполучення: [стн], [слн], [здн], [ждн]?

– Чи легко було це зробити? Чому?

Чи знаєте ви слова української мови, де поряд ужито тричотири приголосних звуки?

Методичний коментар. Іноді при творенні або зміні слів виникає збіг трьох приголосних, що ускладнює вимову. Тоді один зі звуків випадає.

Спрощення – це випадання середнього звуку в групах приголосних.

Винятки (позначка «позапрограмовий матеріал»): *шістнадцять, кістлявий, пестливий, зап'ястний, контрастний, гігантський, парламентський*.

• **Робота з таблицею.**

Учитель може запропонувати учням прочитати та порівняти правопис слів російською та українською мовами.

– Чи відрізняються ці слова вимовою і написанням?

Російською мовою	Українською мовою
<i>областные соревнования</i>	<i>обласні змагання</i>
<i>проездной документ</i>	<i>проїзний документ</i>

– Чи можна зробити висновок, що українською мовою слова як вимовляються, так і пишуться?

Роботу над формуванням умінь користуватися правилом спрощення пропонуємо провести на матеріалі впр. 36 (с. 14) під керівництвом учителя

Самостійна робота з російсько-українським словником (впр. 37, с. 14) сприятиме усуненню такої причини недоліків мовлення, як вплив інтерференції з рідної мови та виробленню в учнів психологічної готовності до самостійного систематичного поповнення своїх знань і вироблення умінь орієнтуватися в довідковій літературі.

Крім вправ, рекомендованих у підручнику, пропонуємо виконати творчі вправи:

– Виправте помилку.

Тиждні, щотиждня, виїздний, обїзний, чесний, сердце, сердцевина, радісно, учасник, заздрістний, шіснадцять, совістний, перехрестний.

– Утворіть словосполучення за зразком.

Розпорядок на тиждень – тижневий розпорядок, документ на проїзд – проїзний документ, лінія захисту – захисна лінія, засіб для очистки – очисний засіб.

Вчитель може запропонувати дітям скласти словниковий диктант з 10 слів, у яких подовження приголосних написьмі позначено двома буквами.

Підсумовуючи засвоєне на уроці, варто спитати учнів:

– Як записуються слова з подовженими м'якими приголосними звуками?

– У яких групах приголосних відбувається спрощення? Для чого це потрібно?

Для закріплення вивченого матеріалу доречно вдома виконати вправи 38, 39 на с. 14.

Дата _____

Клас _____

[illegible]

ТЕМА НАПИСАННЯ НЕНАГОЛОШЕНИХ Е, И В КОРЕНІ СЛОВА. ПЕРЕВІРНА РОБОТА. ТЕСТ

Мета: формувати вміння правильно вимовляти й писати слова з ненаголошеними голосними [е], [и] в коренях слів; вчити розпізнавати слова, які потрібно перевірити, добирати перевірні слова; провести поточну переірку знань та умінь учнів за темою «Повторення, закріплення знань та умінь з мови і правопису, засвоєних у 3 класі».

Урок радимо почати з організаційного моменту та перевірки домашнього завдання.

Повторення раніше вивченого можна провести за допомогою гри «Будь уважним».

Сплесніть у долоні, якщо в слові префікс «с».

Сказати, зварити, спекти, згадати, склеїти, сфотографувати, змалювати, згинати, сходити.

З метою позбавлення мовлення учнів від русизмів пропонуємо провести письмові вправи на переклад (повторення):

верная помощница	вірна помічниця
абсолютная тишина	цілковита тиша
Тебе идёт это платье.	Тобі пасує ця сукня.
Это всё мелочи.	Це все дрібниц
пустая улица	безлюдна вулиця

Каліграфічну хвилинку можна провести так:

Е, е, Еники беники їли вареники.

- Підкресліть літери, що позначають голосні звуки.
- Скільки голосних звуків в українській мові?
- Скількома буквами вони позначаються?
- Запишіть всі букви, що позначають голосні звуки.

Для мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку, пропонуємо організувати роботу з наступним віршем:

Все важливо в нашій мові.	Щоб уникнуть зайвих мук,
Ось, приміром, річ така:	Ти під наголос, мій друже,
Е чи И писати в слові –	Зразу став сумнівний звук.
Часто сумнів виника.	Звук виразно зазвучить –
Якщо ясно, та не дуже, –	Як писать, тебе навчить.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

– **робота з віршованими рядками:**

Є значок маленький,	І дуже добрий помічник.
Йому наголос ім'я.	Наголос – відомий,
Міцно з ним пов'язана	Славнозвісний чарівник.
Вся голосних сім'я.	«Зáмок», якщо схоче,
Наголос наш друг	Перетворить на «замóк».

– **робота з таблицею:**

Однією з ознак культури мовлення є правильність наголошення. Особливо часто спостерігаємо відхилення норм вимови в таких словах:

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Правильно	Неправильно
беремо́	беремо́
вира́зний	ви́разний
вісімдеся́т	ві́сімдесят
дрóва	дрова́
ки́дати	кида́ти
кропива́	кропи́ва
легкі́й	ле́гкий
слабі́й	сла́бий
старі́й	ста́рий
тверді́й	тве́рдий
ті́сний	тісний
товсті́й	то́встий
тонкі́й	то́нкий

- Прочитайте слова, правильно ставлячи наголос.
- **розпізнавання під керівництвом учителя наголошених та ненаголошених голосних (впр. 40, с. 14).**
- Скільки наголосів може мати слово? Від чого це залежить?
- Які склади вимовляються чіткіше – наголошені чи ненаголошені?
- Вимовте слова із вправи 40 (с. 14). Назвіть ненаголошені голоси
- Чи чітко вимовляються звуки [e], [и] в ненаголошених складах? (*Ненаголошений звук [e] у вимові наближається до [u], а ненаголошений звук [и] у вимові наближається до [e]*).
- **робота з підручником:**
 - Виконання вправи 40 (с. 14) Відгадай слово за описом:
 - віповідає на питання (х т о ?), ненаголошений *e* в першому складі перевіряється наголосом (*сестра, селянин*);
 - віповідає на питання (що?), ненаголошений *и* в першому складі перевіряється наголосом (*зима, листочки*);
 - віповідає на питання (щ о ?), ненаголошений *e* в другому складі перевіряється наголосом (*озеро*);
 - віповідає на питання (я к и й ?), ненаголошений *e* в першому складі перевіряється наголосом (*кленовий, степовий*);
 - складається з чотирьох складів, ненаголошений *e* в першому складі перевіряється наголосом (*верховина*);
 - складається з трьох складів, ненаголошений *и* в першому складі перевіряється наголосом (*крикливий, книжковий, синочок*).
 - Які слова не назвали? (*серпи, земля*). Самостійно складіть опис цих слів за зразком.
 - Висновки, формулювання правила учнями (під керівництвом вчителя)
 - Оскільки ненаголошені [e] та [и] вимовляються нечітко, буває складно визначити, якою літерою позначити ненаголошений на письмі.

– Як з'ясувати правопис ненаголошених [е] та [и]?

3. Колективне складання алгоритму:

– Вимовляння слова, визначення в ньому наголосу;

– Визначення, у якому складі ненаголошений [е] чи [и] ви-
кликає сумнів;

– Добір перевірного слова (зміна форми слова або добір спо-
відного);

– Зверніть увагу на те, який голосний під наголосом у цьому
слові;

– Висновок про те, яку літеру потрібно написати.

Формування вмінь користуватися правилом рекомендуємо
проводити у процесі виконання наступних вправ:

**вправи 41 (с. 14) під керівництвом учителя з метою навчи-
ти дітей добирати перевірні слова.**

та тренувальних вправ:

1. Запишіть групи слів.

Зернятко, зерновий, зерно, зерна.

Верба, вербичка, вербовий, верби.

– Визначте корінь у словах. Підкресліть слово, яке буде
перевірним для інших слів.

– Які з цих слів є спільнокореневими? А які – формами
одного й того ж слова?

2. Вибірковий диктант.

Запишіть тільки слова, у яких ненаголошений голосний
можна перевірити наголосом:

*Медовий, горизонт, крилатий, стискати, крижина, весел-
ка, директор, листочок, млинець, тривога, пшениця, зимовий,
театр, килимок, весна.*

– Прочитайте записані слова, доведіть, що правильно їх
записали, дібравши перевірні слова.

Крім вправ, рекомендованих у підручнику, пропонуємо ви-
конати творчу вправу.

1. Виправте помилки.

Стибло, систра, тепло, зилений, дива, техенько, крело, озе-
ро, лестонок, джерело, зимля, вишневий.

Учителька питає:

– Ану скажіть, хто знає:

Чом пишемо «тихенько»?

– Хто скаже нам швиденько?

Підносить руку Гриша:

– Тому, що це – від «тиша»! (Д. Білоус)

З метою визначення повноти виконання поставлених цілей
та завдань, ролі та значення засвоєного на уроці матеріалу,
пропонуємо обговорити з дітьми відповіді на запитання та
провести тестування.

– Написання яких ненаголошених голосних перевіряють у
російській мові? А в українській?

– Як з'ясувати правопис ненаголошених [е] та [и] в україн-
ській мові?

Перевірне тестування

I варіант

1. Щоб з'ясувати правопис ненаголошених [е] та [и], слід:
- а) змінити форму слова або дібрати споріднене;
 - б) дібрати синоніми;
 - в) дібрати антоніми.

Наприклад: _____

2. Апостроф ставиться:
- а) після б, п, в, м, ж, ч, ш перед я, ю, є, ї;
 - б) після б, п, в, м, ф та твердого р перед я, ю, є, ї;
 - в) після б, п, в, м, ф та м'якого р перед я, ю, є, ї.

Наприклад: _____

3. Вислів «кидати слова на вітер» можна замінити словосполученням:

- а) не виконувати обіцянок;
- б) виконувати обіцянки;
- в) говорити образливі слова.

4. Усі слова записано правильно в рядку:

- а) хлопець, радісний, серйозно;
- б) хлопец, радісний, серйозно;
- а) хлопец, радістний, сер'йозно.

5. Слову «джерело» відповідає звукова модель:

- а) — — • — • — • ;
- б) = — • — • — • ;
- в) — • — • — • .

6. Усі слова записано правильно в рядку:

- а) щотижня, сердце, радісно;
- б) щотижня, серце, радісно;
- а) щотижня, сердце, радісно.

II варіант

1. Щоб з'ясувати правопис ненаголошених [е] та [и], слід:
- а) скласти речення з перевірним словом;
 - б) дібрати синоніми;
 - в) змінити форму слова або дібрати споріднене.

Наприклад: _____

2. Апостроф ставиться після префіксів:
- а) що закінчуються на приголосний перед я, ю, є, ї;
 - б) що закінчуються на голосний перед я, ю, є, ї;
 - в) що починаються на приголосний перед я, ю, є, ї.

Наприклад: _____

3. Вислів «кидати слова на вітер» можна замінити словосполученням:

- а) виконувати обіцянки;
- б) не виконувати обіцянок;
- в) говорити образливі слова.

4. Усі слова записані правильно в рядку:

- а) голубь, кав'ярня, тролейбус;
- б) голуб, кав'ярня, тролейбус;
- а) голуб, кавярня, троллейбус.

5. Слову «борщик» відповідає звукова модель:

- а) — • — • — ;
- б) = • — — • — ;
- в) — • — — • — .

6. Усі слова записано правильно в рядку:

- а) чесний, шіснадцять, сонце;
- б) чесний, шістнадцять, солнце;
- в) честний, шіснадцять, сонце.

Методичний коментар. Перевірку знань з мови та мовних умінь учитель може здійснювати під час виконання комбінованої перевіркої роботи із застосуванням завдань тестового характеру. Учням пропонують 6 завдань з трьома варіантами відповідей: 2 – на перевірку мовних знань, 4 – на перевірку мовних умінь. Правильне виконання кожного із завдань, що стосуються мовних знань оцінюється 1 балом, правильно наведений приклад до кожного завдання додає ще по 1 балу. Завдання, що стосуються мовних умінь оцінюються 2 балами.

Для закріплення вивченого матеріалу доречно вдома виконати вправу 42 на (с. 15).

Додаток

Тест «Так – ні»

		Так	Ні
1.	В українській мові 10 голосних звуків.		+
2.	У слові стільки складів, скільки голосних звуків.	+	
3.	Буква ї завжди позначає два звуки [йі].	+	
4.	Буква щ завжди позначає два звуки [сч].		+
5.	Дзінкі приголосні в кінці слова і складу вимовляються глухо.		+
6.	Приголосні звуки [б], [д], [з], [ж] є дзвінками.	+	
7.	М'який знак уживається в українській мові після б, п, в, м, ф.		+
8.	Апостроф при переносі не відокремлюється від попередньої букви.	+	

Відповіді: 2, 3, 6, 8 – так; 1, 4, 5, 7 – ні.

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings present.

ТЕКСТ. РЕЧЕННЯ

Результатом вивчення теми «Текст» повинно стати те, що учень:

- знає що таке текст, які бувають його типи;
- визначає тему й основну думку тексту;
- добирає заголовок;
- знаходить слова, що служать засобами зв'язку між реченнями тексту;
- розрізняє типи текстів;
- переказує (усно) різні тексти;
- колективно складає і записує тексти-міркування;
- будує тексти різних типів.

Результатом вивчення теми «Речення» повинно стати те, що учень:

- розрізняє словосполучення і речення;
- ставить питання від головного до залежного слова в словосполученні;
- аналізує словосполучення в реченні (встановлює зв'язок слів у реченні);
- визначає головні і другорядні члени речення; установлює зв'язок між ними;
- поширює речення другорядними членами;
- складає речення, поширює їх; встановлює зв'язок між словами в реченні;
- правильно інтонує речення – різні за метою висловлювання й інтонацією та ставить потрібні розділові знаки;
- правильно записує спонукальні речення;
- вживає речення різних видів, щоб повідомити, запитати, спонукати до дії;
- спостерігає за реченнями-репліками в діалозі, вживає репліки під час побудови діалогу;
- будує речення, вживаючи найпростіші фразеологізми (накивати п'ятами, теревені правити тощо);
- поширює речення однорідними членами;
- складає речення з однорідними членами зі сполучниками та без них;
- правильно інтонує речення з однорідними членами;
- вживає кому перед сполучниками і (якщо він повторюється), а, але, та (в значенні але);
- будує речення з однорідними членами у власних текстах тощо.

ТЕМА ТЕКСТ ТА ЙОГО СТРУКТУРА. ВИЗНАЧЕННЯ ТЕМИ ТА ОСНОВНОЇ ДУМКИ ТЕКСТУ, ПОДІЛ НА ЛОГІЧНО ЗАВЕРШЕНІ ЧАСТИНИ, ПЛАН. АБЗАЦ. ДІАЛОГ ЯК ВИД ТЕКСТУ. ПЕРЕВІРНА РОБОТА. ДІАЛОГ. АУДІЮВАННЯ (навчальне).

Мета: розширити уявлення дітей про текст; вчити визначати тему та мету висловлювання, поділяти текст на логічно завершені частини, встановлювати абзаци, складати план тексту; розвивати вміння складати тексти в діалогічній формі; вдосконалювати каліграфічні навички.

Календар
читача

Дата _____

Клас _____

Урок радимо почати з організаційного моменту та перевірки домашнього завдання.

Для актуалізації опорних знань пропонуємо включити до каліграфічної хвилинки, словникової роботи та вправ на переклад слова з тексту, запропонованого для аудіювання:

• **Каліграфічна хвилинка.**

Єє Єє Єє Єв єв Європа Києво-Могилянська академія

• **Словникова робота.**

Київ, з Києва, до Києва, Україна.

• **Усні вправи на переклад.**

Площадь – майдан, освіта – образование, внимание – увага, искусство – мистецтво, самый старый – найстаріший, самый лучший – найкращий, современный – сучасний.

Важливо мотивувати, чому слід вивчати цю тему:

– Пригадайте та назвіть, які слова в українській мові складаються з чотирьох приголосних та лише одного голосного. *(Серед інших діти можуть назвати слово «текст». На ньому можна і зупинитися).*

На цьому уроці ми повторимо і поглибимо знання про текст; пригадаємо, що таке тема та основна думка тексту; порівнюємо над тим, для чого потрібні абзаци, над тим, як і навіщо складати план.

Текст – як плетиво у казці,
Речення – в єдиній зв'язці,
Бо мету конкретну мають:
Тему тексту розкривають.
Те, про що у тексті йдеться,

Темою його зоветься.
Думка ж тексту основна –
Це ідея провідна.
Тож уважним треба бути,
Щоб усе, як слід, збагнути.

Г. Слідзьона

Послухайте набір речень.

Риторика – вміння красиво і правильно висловлювати думку. Тут навчалися філософ Григорій Сковорода та науковець Михайло Ломоносов. І лише 1992 року почалося її відродження.

– Чи пов'язані між собою за змістом ці речення?

– Чи можна вважати цю групу речень текстом? Чому?

– Чи можна виділити тему? Чи можна дібрати заголовок? Чому?

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати наступним чином:

Спостереження й аналіз мовних явищ під керівництвом учителя.

Навчальне аудіювання. Учитель читає текст, учні сприймають на слух.

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ

Національний університет «Києво-Могилянська академія», розміщений у Києві, на Подолі – в найстарішому районі міста. На цій території нині розташовані всього 34 будівлі.

Академію назвали Києво-Могилянською на честь її благодійника київського митрополита Петра Могили. Повний курс навчання в академії тривав 12 років. Велика увага приділялася вивченню мов, зокрема польської та латині

Найулюбленішими предметами студентів в Академії були поетика (мистецтво складати вірші) і риторика – вміння красиво і правильно висловлювати думку. В Академії студентів навчали також різним прийомам малювання, графіки й живопису.

Вихованцями Києво-Могилянської академії були майбутні гетьмани Юрій Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа. Тут навчалися філософ Григорій Сковорода та науковець Михайло Ломоносов.

Унікальною була бібліотека цього навчального закладу, яка формувалася протягом двох віків. Петро Могила передав Академії більше двох тисяч книг. Так склалася традиція дарувати Академії книжки. Також у бібліотеці зберігалися численні рукописи – літописи, спогади, щоденники.

На жаль, згодом Академія була закрита. І лише 1992 року почалося її відродження. Ректором цього навчального закладу став В'ячеслав Брюховецький, який відновив її у статусі сучасного елітного університету.

Тестові запитання до тексту

1. «Києво-Могилянська академія» знаходиться:
 - а) на Хрещатику;
 - б) у Києві на Подолі;
 - в) на Майдані Незалежності.
 2. Цей навчальний заклад назвали на честь:
 - а) Петра Дорошенка; б) Петра Могили; в) Григорія Сковороди.
 3. Поетика – це:
 - а) мистецтво складати вірші;
 - б) вміння красиво і правильно висловлювати думку;
 - в) вивчення польської та латинської мов.
 4. У Києво-Могилянській Академії навчався:
 - а) Петро Могила;
 - б) В'ячеслав Брюховецький;
 - в) Михайло Ломоносов.
 5. У бібліотеці Академії зберігалися:
 - а) тільки друковані книги;
 - б) тільки старовинні рукописи;
 - в) друковані книги та численні рукописи.
 6. У наш час Києво-Могилянська академія:
 - а) перетворилася на бібліотеку;
 - б) припинила своє існування;
 - в) стала одним з найкращих вищих навчальних закладів України.
- Доведіть, що це текст. Які ознаки тексту ви знаєте?
- Про що в ньому розповідається? Визначте тему.
- Яка основна думка тексту?
- Що виражає заголовок тексту: тему чи основну думку тексту?
- Як би ви назвали цей текст? Чому?

Дата _____

Клас _____

Висновки, формулювання правила учнями (під керівництвом вчителя).

Текст – це два чи більше речень, об'єднаних між собою темою, основною думкою та граматично.

Тема тексту – це те, про що в ньому йдеться.

Основна думка тексту – це те головне, що автор стверджує, до чого він закликає, чого навчає.

Заголовок виражає або тему, або основну думку тексту.

Групу речень, які розкривають певну частину загальної теми, на письмі здебільшого оформляють як окремий *абзац*. Кожен абзац пишуть з нового рядка. На письмі абзац виділяється відступом управо.

3) робота над засвоєнням структури тексту та складанням плану.

Структура тексту

У тексті є вступ (зачин), основна частина й кінцівка.

Вступ готує нас до сприйняття того, про що йтиметься в тексті.

В основній частині розкривають зміст тексту. Кінцівка – це підсумок усього сказаного.

Для того щоб виділити в змісті тексту найбільш важливе і зазначити послідовність викладу думок, складають план.

План – це короткий послідовний перелік основних питань або тем тексту.

Пам'ятка

Як скласти простий план тексту

1. Уважно прочитайте текст.
2. Визначте тему й основну думку тексту.
3. Розділіть текст на логічно завершені частини.
4. Стисло й чітко сформулюйте назву кожної з них. Це і є пункти плану.
5. Склавши план, перевірте, чи розкриває він зміст усього тексту, чи зв'язані пункти плану за змістом.

Учитель може запропонувати учням пояснити поділ тексту на абзаци, дібрати до кожного з них заголовок.

Осмислення нових знань рекомендуємо проводити у процесі практичної діяльності:

• Тренувальна вправа.

Учитель може запропонувати учням серед поданих нижче тем вибрати широку, що може охопити всі інші, вужчі теми.

1. Освіта майбутніх гетьманів. 2. Благодійник та опікун Петро Могила. 3. Києво-Могилянська академія. 4. Дзвіниця Богоявленського Собору. 5. Традиція дарувати книжки академії. 6. Ректор Брюховецький.

• Колективне складання плану тексту під керівництвом учителя та запис його в зошит.

Орієнтовний план

1. Розташування Києво-Могилянської академії.
2. Діяльність Петра Могили.
3. Улюблені предмети студентів.
4. Відомі вихованці академії.

5. Бібліотека цього навчального закладу.

6. Друге народження університету.

• **Творчі вправи.**

• **Спостереження за ознаками діалогу як виду тексту.**

Послухайте діалоги. Хто може бути учасником таких розмов?

– Добрий ранок, Іване!

– Привіт, Олеже!

– Я радий, що ми зустрілися. Разом веселіше йти до школи.

– Я теж дуже радий. Мені є що тобі розповісти.

– Ти цікаво провів вихідні?

– Так. Зараз розповім. Може, наступної неділі підемо разом... *(Однокласники).*

– Добрий день!

– Добрий день!

– Скажіть, будь ласка, чи є у вас зошити на 48 аркушів.

– Так, і в клітинку, і в лінійку.

– Скажіть, будь ласка, скільки коштує цей зошит?

– Три гривні п'ятдесят копійок.

– Дайте мені його, будь ласка. *(Покупець і продавець).*

– Добрий день.

– Добрий день.

– Ви не могли б мені допомогти? Підкажіть. Будь ласка, де знаходиться аквапарк.

– Із задоволенням розповім. Вам потрібно дійти до перехрестя вулиць Володимира Великого та княгині Ольги та повернути праворуч.

– Дякую.

– Будь ласка. *(Перехожі).*

– Кисень потрібний людям для дихання. Без кисню людина помирає. Відкрили його 1773 року шведський хімік К.В. Шеєле і незалежно від нього 1774 року англійський вчений Джо́зеф Прістлі.

– А чим люди дихали до 1773 року?

Доречним буде опрацювати з учнями визначення ознак діалогу як виду тексту.

Діалог – це розмова двох або кількох осіб.

Окремі висловлювання, повідомлення чи запитання, з яких складається діалог, називаються *репліками*.

На письмі діалог оформляється так: кожному репліку пишуть з нового рядка й перед нею ставиться *тире*.

• **Відновлення пропущених реплік в уривках діалогів.**

Учитель може запропонувати дітям роботу в парах. Слід наголосити на тому, що спочатку потрібно ознайомитися з усім текстом діалогу, а потім продумувати, які репліки пропущені. Не зрозумівши, про що йдеться у наступній репліці, складно зрозуміти зміст попередньої.

– Де моя шапка?

– Хто поклав її на підлогу?

– Потрібно було одразу підняти.

– Який у нас перший урок?

- Я не розв'язав жодного рівняння.
- Встигну, ще година попереду.
- Ні, дякую, я сам.
- Завтра мені потрібно рано вставати.
- Адже я завтра черговий.
- Значить разом будемо чергувати.
- Де ганчірка? Витри дошку.
- Я не керую. Я просто нагадую.
- Ні, тобі це здалось. У мене просто голос такий.
- Чесне слово, це тобі здалось.

Учитель нагадує дітям, що ввічлива людина говорить чемно, не дуже голосно, вживає «чарівні» слова. Учитель може запропонувати учням записати деякі з них: *доброго ранку, добрий день, добрий вечір, спасибі, дякую, вибач, будь ласка, до побачення.*

• **Складання діалогу на тему прослуханого тексту.**

Учитель може запропонувати учням уявити, що вони розмовляють зі своїм знайомим старшокласником, який вже замислюється над питанням, де продовжувати навчання після школи. Учитель звертає увагу учнів на формули етикету, які вживають ввічливі люди у діалогічному мовленні, пропонує деякі з них записати в зошит.

- Після закінчення школи я хотів би вступити до Києво-Могилянської академії.
- А де вона знаходиться?
- У Києві, на Подолі – найстарішому районі міста.
- Цікаво, чому її назвали Києво-Могилянською?
- На честь її благодійника та опікуна київського митрополита Петра Могили.
- Чим тебе приваблює саме ця академія?
- У ній навчався сам Григорій Сковорода.
- Я думаю, що твоє навчання буде дуже захоплюючим. Бажаю успіхів.
- Я тобі також. Ти вже можеш поміркувати над тим, де буде цікаво вчитися тобі.
- Авжеж.

З метою визначення повноти виконання поставленої на уроці мети та оцінки активності окремих учнів під час уроку пропонуємо фронтально провести підсумкову бесіду:

- Що називається текстом? (*Текст складається з певної кількості речень, об'єднаних однією темою і основною думкою. До тексту можна дібрати заголовки*).
- Як визначити тему тексту?
- Що таке широка тема? Вузька тема? Наведіть приклади.
- Як дати заголовок тексту? Що він може відображати?
- З яких частин складається текст?
- Що таке абзац? Для чого він потрібен? Як виділяється на письмі?
- Що означає скласти план тексту?
- Для чого він потрібен?

Для закріплення вивченого матеріалу доречно вдома записати текст з 3–4 речень про Києво-Могилянську академію.

ТЕМА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. ПИСЬМОВИЙ
ПЕРЕКАЗ (навчальний). ЗАГОЛОВОК ТЕКСТУ.
СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВЖИВАННЯМ СЛІВ *ЦЕ*,
ТОЙ, *ВІН*, *ЙОГО*, *ТАМ* ДЛЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ
РЕЧЕННЯМИ ТЕКСТУ

Мета: поглиблювати вміння учнів добирати потрібні слова для відповідей на запитання; розвивати зв'язне мовлення, поповнювати словниковий запас; виховувати любов до мистецтва, гордість за співвітчизників.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

В Країну знань зробити крок.
Покликав нас усіх дзвінок,
Сьогодні на уроці мови
Переказ пишемо письмовий.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів і повідомлення мети уроку пропонуємо розглядання портрета Рєпіна, його картини «Запорожці пишуть листа турецькому султанові».

• **Читання тексту вчителем.**

ВСЕСВІТНЬО ВІДОМИЙ ХУДОЖНИК

Ілля Рєпін народився в маленькому місті Чугуєві, неподалік Харкова. Батьки бачили пристрасть сина до малювання і віддали його учнем до місцевого живописця. Ілля ж прагнув учитися в академії мистецтв. Ця мрія здійснилася. Там він переймав досвід у знаменитих художників.

Одна з найкращих картин Рєпіна – «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Це полотно купив сам імператор Олександр III.

Багато часу минуло відтоді, як були намальовані чудові картини цього художника. Але глядачі знову і знову замислюються над долею героїв його картин, захоплюються майстерністю живописця (За *«Дитячою енциклопедією»*, 87 слів).

Підготовчу робота до написання переказу рекомендуємо провести наступним чином:

• **Робота над змістом тексту.**

- Хто такий Ілля Рєпін? Де він народився?
- Де навчався малювати майбутній художник?
- Які картини Іллі Рєпіна вам відомі? (*«Відмова на сповіді»*, *«Запорожці пишуть листа турецькому султанові»*, *«Бурлаки на Волзі»* та ін.).
- Яким словом передано в тексті сильне бажання малювати? (*Пристрасть*).
- Чому текст названо «Всесвітньо відомий художник»?
- Яку іншу назву можна дати тексту?

• **Робота над структурою тексту, засобами зв'язку в ньому.**

- Укажіть слова, які вжито в 2 і 3 реченні, щоб не повторювати Ілля Рєпін. (*Його*, *сина*).
- За допомогою яких слів пов'язані речення:
 - а) Ілля ж прагнув учитися в академії мистецтв. Ця мрія здійснилася (*Ця*, *мрія*);

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

Календар
учителя

б) Одна з найкращих картин Рєпіна – «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Це полотно купив сам імператор Олександр III (*Це, полотно*);

– На що вказує слово «там» у реченні «Там він переймав досвід у знаменитих художників»?

– Які синоніми вжито в тексті? (*Художник – живописець, картина – полотно, учитися – переймати досвід*).

• Виконання завдань, що сприяють підвищенню грамотності

– Назвіть правила вживання великої букви, наведіть приклади з тексту.

– Який звук вимовляється м'яко в слові намальовані, як на письмі позначається його м'якість?

– Як пишуться суфікси *-ськ-, -зьк-, -цьк-*? Які звуки чергуються?

– Як вимовляються і пишуться слова замислюються, захоплюються?

– Перевірте за орфографічним словником написання слова *Ілля*.

• Складання плану (орієнтовного).

1. Прагнення Іллі Рєпіна
2. Мрія здійснюється.
3. Славнозвісне полотно художника.
4. Майстерність живописця.

• Повторне читання тексту.

• Розвиток усного мовлення учнів. Переказ тексту учнями.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

• Написання переказу.

Після того, як зібрано зошити, вчителеві доцільно дати відповіді на запитання, що виникли в учнів під час написання переказу.

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА ТИПИ ТЕКСТІВ (РОЗПОВІДЬ, ОПИС, МІРКУВАННЯ). ОСОБЛИВОСТІ ЇХ БУДОВИ. ПЕРЕКАЗУВАННЯ ТЕКСТІВ РІЗНИХ ТИПІВ (усно). КОЛЕКТИВНЕ СКЛАДАННЯ І ЗАПИС ТЕКСТІВ – МІРКУВАНЬ НА МОВНІ ТЕМИ

Дата _____

Клас _____

Мета: закріплювати знання учнів про різні типи текстів; вчити учнів розрізняти їх; розвивати вміння визначати тему, мету, складові частини; сприяти розвитку зв'язного мовлення, спостережливості, умінню узагальнювати, робити висновки; виховувати бережливе ставлення до природи, пошану до освічених людей.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Лунає дзвоник, як наказ:
«Четвертий клас! До роботи час!»

Щоб робота зі словниковими словами була цікавою, пропонуємо провести гру:

Голосні та приголосні «посварилися». Переставте букви так, щоб утворилося слово. Скористайтеся підказкою, якщо буде важко.

всн	оеи	
джмл	і	ь
дрв	еео	
блк	яуо	
блн	яуя	
йт	и	

(Восени, джміль, дерево (мн. дере́ва), яблуко, яблуня, йти).

Усні вправи на переклад проводяться з метою запобігання інтерференції з російської мови:

Это происходит в нашей стране.	Це відбувається у нашій країні
Что произошло?	Що сталося?
С ним что-то происходит!	З ним щось діється!

Мотивацію навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна розпочати з розгадування загадки та мовної цікавинки:

Навкруги вода, а з питвом – біда.

• **Мовна цікавинка:**

Ми три тексти порівняємо,	Розповідь-оповідання,
І загадку розгадаємо:	А в якому – опис,
У якому з них про море	Де є міркування.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

• **Спостереження й аналіз ознак різних типів текстів.**

Учитель може розпочати з розгадування загадки.

МАРІЧКА І МОРЕ

Я хочу розповісти про випадок, який стався минулого року з десятирічною дівчинкою Марічкою.

– Мамо, яке море безмежне і привітне. Я побіжу привітаюся з ним, – впевнено сказала Марічка, опинившись вперше на пляж.

– Обережно, дитино. Воно дійсно гарне, але може бути небезпечне.

– Ну що ти, мамо! Хіба я маленька! – махнула рукою дівчинка і, не слухаючи останніх слів матусі, помчала у воду. Вона хлюпалась у водичці, забавлялась, не помічаючи, як відходить все далі від берега. Та ось одна велика піниста хвиля накрила дитину. Мить – і Марічка опинилася під водою. Що було далі – вона не пам'ятає.

Дівчинка розплющила очі – і побачила біля себе переляканих батьків і двох високих чоловіків у рятувальних жилетах. Вони лагідно посміхнулися. Один з них сказав:

– На березі моря не завадить бути обережніше.

– Спасибі вам, – ледве промовила Марічка і, притулившись до мами, заплакала...

– Про що розповідається у тексті? З яких частин він складається?

– Хто з вас відпочивав на березі моря? Чи зрозумілі вам почуття дівчинки?

– Чого навчила Марічку ця пригода?

– Спробуйте пригадати і назвати, які слова у тексті означають дії.

Висновок: у тексті багато слів, що розповідають про дії персонажів, з тексту ми дізнаємося про подію, що з ними сталася. Це текст-розповідь.

МОРЯ

Моря дістали назви за різними ознаками. Чорне дістало таку назву тому, що предмети, які довго пролежали на його дні, стали чорними від сірководню. Червоне море інколи забарвлюється міріадами невеличких водоростей. А Біле море майже весь рік вкрите кригою (*Із журналу*).

– Чому Червоне море так назвали?

– Чим майже весь рік покрите Біле море? Чому воно отримало таку назву?

– Як інакше можна назвати цей текст?

– Порахуйте, скільки разів у тексті зустрічаються слова «тому що»?

Висновок: у тексті даються відповіді на запитання «Чому?». Це текст-міркування.

МОРЕ БУВАЄ РІЗНИМ

Море мінливе за своєю природою. Сьогодні воно спокійне, і немає нічого більш ласкавого за його легкі хвил. Вода віддзеркалює теплі сонячні промені та сліпить оч. Теплий пісок приємно гріє ноги.

А завтра сколихне море сильний вітер і величні хвилі вже б'ються об берег із силою велетенського звіра. Блакитне небо стане сірим і грозовим. І вже немає того спокійного щастя тихого моря. Навіть колір морської води часто змінюється – то вона майже блакитна, то темно-синя, то зеленувата. Всі її відтінки навіть не перелічити.

Море незбагненне та таємниче. Воно нікого не лишає байдужим.

- Яким буває море?
- Чи вдало дібраний заголовок до тексту? Про що в ньому розповідається?

- **Формулювання правила учнями** (під керівництвом вчителя).
- Про що йдеться в розповіді? Описі? Міркуванні?
- Які частини мови найчастіше використовуються як опорні слова?

Розповідь – повідомлення про певні події. Будова тексту-розповіді наступна: початок, розвиток, кінець події.

Опис – розповідь про властивості, ознаки певного предмета або явища. Мета складання тексту-опису – надати читачеві уявлення про певний предмет чи явище.

Міркування – висловлювання про причини якостей, ознак, подій. Обов'язково присутні три частини: теза, докази, висновок.

Уточнення формулювання ознак текстів різних типів шляхом виконання за підручником впр. 43.

Перевірку розуміння нового матеріалу радимо провести шляхом виконання вправи 44 (с. 16–7).

Якщо порівнювати текст з кінофільмом, то текст-опис – це один кадр з кінофільму, а текст-розповідь – декілька послідовних кадрів.

Осмислення нових знань доречно проводити у процесі практичної діяльності:

- **Вправи на визначення типів текстів.**
- Визначте тему та основну думку кожного тексту.
- Що виражає заголовок?
- Який тип тексту? Доведіть.

КОРОЛЬ ГРИБІВ

Гриб бараняча голова – це дуже незвичайний рідкісний їстівний гриб-велетень. Зовні він схожий на капусту. Бараняча голова досягає у діаметрі 80 сантиметрів, а важить іноді й до десяти кілограмів. Гриб складається з численних плоских, тонких, напівкруглих капелюшків, що сидять на пеньках і зливаються в загальну подушкоподібну основу. М'якоть біла з сильним приємним запахом і смаком горіха. Цей гриб занесений до Червоної книги України. (*Текст-опис*).

В ГОСТЯХ У ПРИРОДИ

Всі гриби і їстівні, і отруйні, покликані очищати ліс при підготовці до зими. Тому їх треба зрізати акуратно ножиком, а не висмикувати з коренем. Якщо висмикнути гриб, то в землі не залишиться грибиця. Це означає, що гриб не виросте знову. Отже, коли наступного разу прийдеш до лісу, грибів буде вже менше. А шкоди природі робити не треба, тому що люди в лісі знаходяться у неї в гостях. (*Текст-міркування*).

Коментар учителя. Описи, міркування, розповіді у чистому вигляді використовуються рідко. У текстах найчастіше буває так, що описи входять до складу розповіді або пов'язані з міркуванням, або міркування може доповнювати розповідь.

СОРОКА-БІЛОБОКА

Сороку називають білобока. Чому? Бо з боків пір'я у неї біле. А голова й хвіст чорні, як у ворони. Особливо красивий хвіст. Довгий, прямий, як стріла. Пір'я на ньому не просто чорне, а з зеленуватим відтінком. Дуже гарна пташка сорока! (За Г. Скребицьким).

- Якого кольору у сороки хвіст та голова?
- Який хвіст у сороки?
- Яка основна думка тексту? Який тип тексту?

Висновок: опис з елементами міркування

– Як ви розумієте слово «міркувати»? (*Міркувати – висловлювати власні думки, власне ставлення до до описуваного предмета, явища, події*).

– Текст-міркування має на меті переконати читача або слухача в правоті авторської точки зору.

Будова тексту-міркування

- 1) зачин (твердження – основна думка, яку слід довести);
- 2) основна частина (доведення – факти, пояснення, приклади);
- 3) кінцівка (висновок, якого дійшов автор) .

Розвиткові усного мовлення та логічного мислення сприятиме складання усного твору-міркування за однією з поданих тем:

1. Необхідно добре знати хоча б одну іноземну мову, тому що...
2. Чи потрібен людині I тисячоліття каліграфічний почерк.
3. Чи потрібно вчити правила правопису?

Наприклад. У сучасному світі велику роль відіграють комп'ютери. Вони можуть виконувати майже все, чого бажає людина! Ми з легкістю можемо писати твори, використовуючи програму, яка сама виправляє помилки. Але людина не в кожній ситуації має при собі комп'ютер. Тому, на мій погляд, якими би комп'ютерними програмами ми не володіли, кожна дитина повинна вивчати орфографію, в першу чергу для того, щоб бути розвинутою людиною.

Орієнтовний план твору

1. Грамотна людина користується пошаною та довірою інших.
2. Помилки заважають розуміти зміст написаного.
3. Грамотне письмо свідчить про самоповагу.

Використовуйте слова: *Я вважаю, що...; ... тому що...; наприклад...; отже...*

Один із текстів запишіть.

Підсумувати засвоєне на уроці пропонуємо за допомогою запитань.

- Для чого потрібно розрізняти типи текстів?
- Що вам сподобалося на уроці? Що було найскладнішим?

Для закріплення вивченого матеріалу доречно вдома скласти та записати твір-міркування за поданим зачином та планом:
Зачин:

Я вважаю, що найкраща пора року – _____.

Вона _____, _____.

План

1. Найкраща пора року – осінь/зима/весна/літо.
2. Зміни в природі у цю пору року.
3. Дитячі розваги в цю пору року.
4. Чому я вважаю цю пору року найкращою.

ТЕМА РОЗВИТОК УМІНЬ СКЛАДАТИ ТЕКСТИ (усно й на письмі) РІЗНИХ ТИПІВ ЗА ОПОРНИМИ СЛОВАМИ, СЛОВАМИ Й МАЛЮНКОМ, МАЛЮНКОМ І ПЛАНОМ, ДАНИМ ПОЧАТКОМ І МАЛЮНКОМ ТОЩО. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Мета: вчити дітей складати розповідь за малюнком і опорними словами; розвивати спостережливість, вміння будувати зв'язні висловлювання; виховувати любов і бережливе ставлення до природи.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Видумуй, пробуй, твори!
Розум, фантазію прояви!
Активним і уважним будь
І про кмітливість не забудь!

Перевірку домашнього завдання рекомендуємо провести шляхом обговорення творів-міркувань та роботи над мовними та стилістичними помилками.

Каліграфічну хвилинку доречно проводити, повторюючи написання літер, що відрізняються в українській та російській мовах: *Єє фарбує малює одягає дарує збирає*

На етапі мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку радимо використати:

а) мовні цікавинки:

ТИПИ ТЕКСТІВ

Текстів ми три типи знаєм:	Опис, наче живописець,
Щось комусь розповідаєм,	Все докладно нам опише:
Щось описуєм яскраво	Всі прикмети, всі ознаки,
І міркуємо цікаво.	Щоб який предмет дізнатись.
Знає розповідь багато,	Роздум або міркування
Все нам може розказати:	Має теж складне завдання:
Що відбулось, де й коли,	Передать в думках відкрито
Щоб усе ми знать могли.	Ставлення своє до світу.

(Г. Слідзьона)

Спостереження й аналіз текстів різних типів доцільно проводити під керівництвом вчителя.

– Послухайте два тексти. Що в них спільного і чим вони відрізняються?

I

ЯК ЛИСИЦЯ РИБУ ЛОВИЛА

Того дня лисиці, мабуть, не таланило на полюванні. От вона і прийшла спробувати щастя в риболовлі. Підійшла до озера, трохи постояла. Потім нечутно забрела в воду й зазмерла, мов закам'яніла. Та вже наступної миті блискавично вдарила лапою – і вихопила з води сріблясту рибку. Проковтнула здобич руда й знову зазмерла. (За Г. Майстренком)

- Чи вдалим було полювання лисиці?
- Як вона вирішила дістати здобич?
- Чи вдалося лисиці спіймати рибку?
- Як вона це зробила?
- За допомогою яких слів передаються в тексті дії лисиці?

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

- Який тип тексту? З яких частин складається?
- Що передає заголовок тексту? Який інший заголовок можна дати?

У сосновому лісі приємно пахне смолою. Сосни стоять вільно – прямі, як колони. Стовбури їхні гладенькі, без сучків. Тільки ближче до верхівки видно бічні гілки, які утворюють крону. Сосни потребують багато світла й не переносять затінення. Гарне і величне дерево – сосна!

- Чим пахне в сосновому лісі?
- Як ростуть сосни? Які в них стовбури?
- Чи можуть сосни рости в затінку?
- Який заголовок можна дібрати до цього тексту?
- Назвіть слова, за допомогою яких описані різні ознаки сосон?
- Який це текст: розповідь, опис чи міркування?

Формування вмінь користуватися набутими знаннями рекомендуємо здійснювати у процесі виконання творчої діяльності:

1) складання тексту-опису за опорними словами (вправа 46, с. 18)

- Відредагуйте речення.
Все ближче наближається осінь.
Різнобарвними барвами прикрасився красень ліс.
Маленькі малюки опеньки виглядають з-під пенька.
- Якої помилки слід уникати при вживанні спільнокорених слів?

Висновок: *Спільнокореневі слова, які позначають одне й те саме поняття, не повинні вживатися поруч.*

Коментар учителя. Опис – це текст, у якому називають ознаки предмета чи явища (зовнішній вигляд, вік, характер, розмір, колір, запах) У тексті-описі використовують багато прикметників та порівнянь.

- Прочитайте прикметники, наведені у вправі 46. Усно складіть речення за зразком: Ранньої осені сонце яскраве, а пізньої – _____.

- Які порівняння ви можете використати в тексті – описі про осінь?

Коментар вчителя. Порівняння – художній засіб, пояснення одного явища за допомогою іншого, надзвичайно подібного до нього, в якому потрібна авторові риса виступає дуже яскраво.

Осінь – золотокося гостя, чарівна красуня.
Листя – барвіста ковдра, золоті метелики, жовті шати, золотиста постіль.

Шати – багате, розкішне святкове вбрання.

- Складіть опис осіннього дня за опорними словами, поданими в підручнику.

2) складання тексту-розповіді про прихід осені (впр. 47, І)

- Відгадайте загадку:

Фарби з собою несла.
В неї роботи чимало –
Золотом ліс фарбувала,
Сонечко вниз опустила,
І павутинки пустила. (Осінь)

- Розгляньте ілюстрацію.
- Яку пору року на ній зображено?

Давайте згадаємо словникові слова, потрібні для розповіді за малюнком. Запишемо речення на тему «Осінь» з цими словами.

1) Такий, що має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середній між оранжевим і зеленим; який має колір золота, яєчного жовтка, соняшникового судвіття. **Вимова слова:** [жбўтий'].

Спільнокореневі слова. Жовтий, жовтинка, жовтіти, жовтень, жовтенький, жовтизна, жовтіння.

Речення. Листя осики восени може бути вогняним, багряним, зеленастиим, жовтим. (За *Н. Надєждіною*)

2) Тонкі, звичайно зелені пластинки, які вкривають рослину. **Вимова:** [ліст'а].

Спільнокореневі слова. Листя, листочок, листячко.

Речення.

Встеливши землю килимом з листя, припишкли гаї, парки, сади. (За *М. Коцюбинським*) 3) Багаторічна рослина з твердим стовбуром і гіллям, що утворює крону.

Вимова слова: [дэре"во].

Речення.

Найкраще милуватися осінніми деревами під час заходу сонця.

4) Атмосферні опади, що випадають із хмар у вигляді краплин води, або велика кількість того, що падає, сиплеться..

Вимова слова: [дошч].

Загальнослов'янське слово означає «погана погода, похму-ре небо».

Речення. Восени проходять холодні дощі, бувають мряки і тумани.

5) місяць опалого листя, тому має в народі зворотну назву – падолист.

У народі кажуть: Листопадовий день, що заячий хвіст. Листопад не лютий, проте спитає, чи одягнтий та взутий. Листопад – природне явище спадання листків у рослин.

– Складання розповіді усно. (2–3 учні)

– Вибір заголовка.

– Підготовка до письма

– З яких частин складається текст?

– Як пишуться частини тексту?

– Як позначається початок абзацу?

в) складання тексту-міркування на тему «Осінній день» (впр. 47, І)

Вчитель звертає увагу дітей на те, що доведення кожної думки записується з абзацу.

Осінній день веселий чи сумний?

Осінь приносить нам похмурі дні. Небо повністю затягується сірими хмарами, так що й сонця не видно. В осінній день усе здається одноманітним. Сірий асфальт, сірі стіни, сіре небо. Часто в похмуру погоду псується настрій, з'являється лег-кий смуток.

ТЕМА ВИДИ РЕЧЕНЬ ЗА МЕТОЮ ВИСЛОВЛЮВАННЯ
(РОЗПОВІДНІ, ПИТАЛЬНІ, СПОНУКАЛЬНІ).
ОКЛИЧНІ РЕЧЕННЯ. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ
В КІНЦІ РЕЧЕНЬ ЗАЛЕЖНО ВІД ІНТОНАЦІЇ.
ПЕРЕВІРНА РОБОТА. ДІАЛОГ.

Мета: закріпити поняття про розповідні, питальні, спонукальні речення; окличні та неокличні; виробляти навички правильного інтонування речень відповідно до мети висловлювання; розвивати усне й писемне мовлення; виховувати любов та бережливе ставлення до природи.

Урок радимо почати з організаційного моменту та перевірки домашнього завдання.

Під час каліграфічної хвилинки рекомендуємо повторити написання літер та буквосполучень, що відрізняються у російській та українській мовах

Її и Ее Ее Ёг дз дж ъо ъо

Вчитель може запропонувати учням пригадати слова, в яких вживаються дані літери чи буквосполучення.

Усні вправи на переклад пропонуємо провести з використанням наступних слів:

Целебный – цілющий,
отношения – стосунки,
общение – спілкування,
подыскивают – відшуковують,
словарный запас – словниковий запас.

На етапі мотивації навчальної діяльності учнів та повідомлення теми уроку можна використати наступний матеріал:

– Послухайте й поміркуйте, чи однаково я вимовлю речення.

Природу необхідно оберігати. Природу необхідно оберігати?

– Сьогодні на уроці ми вивчимо, які бувають види речень залежно від мети висловлювання і поміркуємо над тим, чи потрібні нам розділові знаки і для чого.

– Відгадайте загадки:

Серед знаків у пошані
Ця маленька кругла пан
В кінці речення живе,
Після неї нове йде. *(крапка)*

Речення ми дописали,
Та неначе обірвали,
Бо в кінці стоять трійнята –
Знаки, схожі на зернята. *(три крапки)*

До крапки хвостик причепили,
І речення так розділили:
Друзям, родичам, сім'ї...
Між ними ставимо її. *(кома)*

Зверху крапочка знайома,
А під нею знизу кома.
Де ставити добре знають,
Правильно все розділяють. *(крапка з комою)*

Каміньчик
читача

Дата _____

Клас _____

Що? Коли? Навіщо? Як?
Розпитає у нас знак.
Адже любить усе знати,
Не боїться розпитати. (*знак питання*)

Рівно речення в рядочок,
А вкінці стоїть кілочок.
Дуже емоційний знак,
Ніби вигук слова «Так!». (*знак оклику*)

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1. Спостереження й аналіз мовних явищ під керівництвом учителя.

Вправа 49 с. 21в підручнику

– Скільки речень у цій вправі? (*Три*) Яка мета висловлювання? (*Повідомити*).

– Які речення читаються спокійно? (*Я п'ю сік з насолодою. Я не зроню бодай краплинки*).

У кінці речення голос понижуємо чи підвищуємо? (*Понижуємо*).

Який розділовий знак ставимо в кінці цих речень? (*Крапку*).

– Яке речення прочитаємо з підвищеною силою голосу? (*Я люблю березовий сік!*). Який розділовий знак ставимо в кінці цього речення?

– Пригадайте, які речення за метою висловлювання вивчали на уроках російської мови. Які розділові знаки ставляться в цих реченнях?

2. Роботу з підручником (*уточнення формулювання правила на сторінці 21*) вчитель може організувати наступним чином.

Потрібно визначити, якою має бути послідовність роботи з підручником. З чого слід почати?

– Чи можна одразу виконувати вправи? (*Ні, спершу треба вивчити правило*).

– А чому саме з цього треба починати роботу? (*Не знаючи правила, не можна безпомилково виконати вправи*).

– Як треба вчити правило? (*Треба прочитати його в підручнику*).

За викликом учителя діти читають виділені в підручнику на голубому фоні теоретичні відомості з теми, що належить засвоїти та подані приклади.

– Але прочитати – ще не означає вивчити. Треба уважно прочитати, а потім переказати те, що прочитав.

– Як ви будете переказувати прочитане – про себе чи вголос? (*Повторюючи вголос, ніби готуєшся відповідати в класі. Матеріал краще запам'ятовується*).

– Найкраще спочатку прочитати правило мовчки, добре в ньому розібратися, а потім, закривши книжку, кілька разів переказати. Як переконатися у тому, що добре знаєш матеріал?

– Якщо ти вчиш вдома, треба попросити батьків перевірити, а якщо у класі – товариша, що сидить з тобою за однією партою. Розповідаючи правило, слід поділити його на частини і до кожної з них дібрати свої власні приклади.

– Спробуйте зробити це самі.

Учитель стежить за роботою класу, підказує тим, хто не може самостійно виконати завдання, що і як треба робити.

3. Перевірка розуміння нового матеріалу.

– Послухайте речення. Подумайте, які вони за метою висловлювання.

– З якою інтонацією я їх прочитала? Який розділовий знак треба поставити в кінці?

Чого це над квітами

Схилилась дітвора? – *(питальне)*

Малим цікаво знати,

Як бджілка мед збира! (Г. Бойко) *(розповідне, окличне)*

Червонясті полунички,

Не ховайте свої личка! *(спонукальне, окличне)*

Під кущами у саду

Вас до одної знайду (Г. Світлична) *(розповідне, неокличне)*

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

Осмислення нових знань краще проводити у процесі практичної діяльності:

1. Вправа 50 (колективне виконання).

Орієнтовні запитання за змістом:

– Де водиться водяний птах пікапаре?

– Як він переносить своїх пташенят?

– Хто ще так переносить своїх дитинчат?

– Яка різниця між тим, як переносять своїх дитинчат кенгуру і пікапаре?

2. Вправа 51 (І).

а) Читання тексту учнями самостійно, а потім вголос.

б) Виділення з тексту спочатку розповідних, а потім питальних речень. Вправління в правильному інтонуванні речень.

в) Самостійне списування розповідних речень.

г) Вправа на скорочення речення.

– Скорочуйте речення кожен раз на одне слово так, щоби воно залишалось таким, що виражає закінчену думку.

Добрі стосунки між людьми залежать від уміння спілкуватися, говорити.

Добрі стосунки між людьми залежать від уміння спілкуватися.

Стосунки між людьми залежать від уміння спілкуватися.

Стосунки залежать від уміння спілкуватися.

Пропонуємо виконати такі творчі вправи:

1. Вправа 51 (ІІ).

Поради людині, у якої бідний словниковий запас.

– *Читай більше книг.*

– *Випишуй незнайомі слова в окремий зошит. Знаходь у словниках їх значення і записуй.*

– *Випишуй вирази, які сподобались.*

– *Використовуй слова і вирази, значення яких з'ясував.*

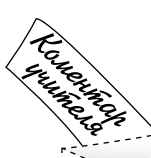
– *Не бійся заглядати у словник!*

2. Перевірна робота. Діалог.

Ситуація: захворіла бабуся, треба зателефонувати лікареві. Складіть діалог – вашу розмову з лікарем *(Слід не забути вказати прізвище, ім'я по-батькові бабусі, вік, адресу, повідомити про те, що турбує бабусю).*

Дата _____

Клас _____

Підсумок уроку варто провести з використанням віршованих рядків.

– Які бувають речення за метою висловлювання та за інтонацією?

– Які розділові знаки ставимо в кінці речень?

Види речень за метою висловлювання

Речення (прості й складні)

Можуть бути розповідні:

В них ідеться про події,

Про фантазії і мрії.

У питальних є завдання:

Як сформулювать питання,

Щоб дізнатись про усе,

Що нам день новий несе...

Спонукальні – не вгавають,

Знай, наказують, бажають,

Закликають, щиро просять:

«Не сумуй, не скигли, досить!»

Галина Слідзьона

Пропонуємо закріпити засвоєне на уроці шляхом виконання вправ 52, 53 (с. 22 в підручнику)

Додаток

Тест

Варіант 1

1. Які типи текстів вам відомі?

а) розповідні, питальні, спонукальні;

б) казка, легенда, розповідь;

в) текст-розповідь, текст-опис, текст-міркування.

2. Речення виражає:

а) тему тексту;

б) основну думку тексту;

в) закінчену думку.

3. За метою висловлювання речення бувають:

а) окличні, звертальні, питальні;

б) розповідні, питальні, спонукальні;

в) однорідні, неоднорідні

4. Визнач спонукальне речення:

а) Чи знаєте ви, діти, чому гроза найчастіше буває влітку?

б) Ця стаття зацікавить тих, хто хоче ознайомитись з правилами поведінки під час грози.

в) Не ховайтеся під високими або поодинокими деревами під час грози.

5. За змістом розповідного речення побудуй спонукальне. Запиши.

До королівського садівника в науку прийшов хлопець на ім'я Гриць.

6. За змістом речення, вміщеного у попередньому завданні, побудуй питальне речення. Запиши.

Варіант 2

1. Текст складається з таких частин:
 - а) заголовок, абзаци;
 - б) зачин, основна частина, кінцівка;
 - в) розповідь, опис, міркування.
2. За метою висловлювання речення бувають:
 - а) розповідні, питальні, спонукальні;
 - б) окличні, неокличні;
 - в) розповідні, описові, міркувальні
3. Визнач спонукальне речення.
 - а) Чи знаєте ви, діти, чому гроза найчастіше буває влітку?
 - б) Ця стаття зацікавить тих, хто хоче ознайомитись з правилами поведінки під час грози.
 - в) Не ховайтеся під високими або поодинокими деревами під час грози.
4. Визнач розповідне речення.

Я прийшов до тебе, мудрецю, за порадою.
Дозволь, мудрецю, прийти до тебе за порадою.
Чи можна, мудрецю, прийти до тебе за порадою?
5. За змістом розповідного речення побудуй спонукальне. пиши.

Діти, для того щоб талант розкрився, потрібно багато і полегливо працювати.

6. За змістом речення, вміщеного у попередньому завданні, побудуй питальне речення. Запиши.

Додатковий матеріал до уроку

[illegible]

ТЕМА ЗВЕРТАННЯ В СПОНУКАЛЬНИХ РЕЧЕННЯХ. КОМА ПРИ ЗВЕРТАННІ. РЕЧЕННЯ-РЕПЛІКИ, ЇХ УЖИВАННЯ В ДІАЛОГАХ. ВИКОРИСТАННЯ НАЙПРОСТІШИХ НАРОДНИХ ВИСЛОВІВ, ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ (без уживання терміна) ПРИ ПОБУДОВІ РЕЧЕНЬ. *РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ*

Мета: формувати уявлення учнів про звертання, речення-репліки; закріпити знання про спонукальні речення із звертанням; виробляти вміння використовувати фразеологізми; розвивати зв'язне мовлення, виховувати ввічливе ставлення до оточуючих.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Всі почули, як дзвінок –
Нас покликав на урок.
Кожен вже підготувався,
На перерві постарався.

Перевірку домашнього завдання рекомендуємо провести наступним чином:

- Які бувають речення за метою висловлювання?
- Які розділові знаки ставляться в кінці речень?

Вчитель може звернути увагу дітей на залежність значення слова від наголосу.

О́рган – частина організму (вухо – орган слуху)	Оргáн – музичний інструмент.
--	------------------------------

Можна запропонувати дітям пригадати, які ще слова вони знають, в яких від наголосу залежить значення слова.

О́чко – від слова «око» (маленькі очка)	Очкó – бал у спорті (найбільша кількість очóк)
--	---

До каліграфічної хвилинки радимо включити: *Дд до дя дь Дякую, будь ласка, на добраніч.*

– Які ще слова ввічливості ви знаєте? (*вибач, перепрошую, вітаю*) Запишіть.

– У яких випадках і для чого ми вживаємо ввічливі слова?

З метою засвоєння словникового слова пропонуємо записати групу споріднених слів: *Заєць зайчик, зайченя, заєнько, зайча, зайчиха, зайчатина, заячий.*

А перевірку засвоєння раніше вивчених слів можна організувати у формі гри «Змійка». Учні кожного ряду отримують аркуш паперу. Перший учень записує словникове слово та підкреслює у ньому літеру, яку потрібно запам'ятати. Передає аркуш тому, хто сидить з ним за однією партою. Так до останньої парті. Учень, що сидить за останньою партою, передає аркуш зі словниковими словами вчителю, який визначає ряд переміг. Це змагання не на швидкість, адже в рядах може бути різна кількість учнів. Переможець – той ряд, що не припустився помилок і не має повторів.

Мотивацію навчальної діяльності та повідомлення теми уроку можна провести так:

- Прочитайте речення, записані на дошці.

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

– Зверніть увагу на останнє речення. Яким словом воно починається?

Чи піклуєтесь ви про птахів?

Олечка піклується взимку про птахів. Олечко, піклуйся взимку про птахів.

– До чого спонукає останнє речення? У якій формі вжито ім'я дівчинки? Сьогодні на уроці будемо вивчати звертання в спонукальних реченнях.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1. Робота з підручником.

Виконання вправи 54.

– Прочитайте виразно вірш. Знайдіть у ньому звертання.

– Як ви здогадались, що саме ці слова є звертанням?

– Де міститься звертання у реченні і як воно виділяється на письмі?

– Спробуйте прочитати речення без звертання. Яка роль звертання в реченні? – Як виділяється звертання під час вимови?

– Що таке звертання? (*Це слово або декілька слів, які називають того, до кого звертаються в реченні*)

2. Уточнення формул звертання та добір нових прикладів (форми звертання на стр. 23).

– Зверніться до учнів нашого класу з будь-яким запитанням.

– Н а п р и к л а д: *Сергійку, ти сьогодні підеш на тренування?*

– Чи можна відповідь на це запитання дати одним словом? (*Наприклад: Так*). – Чи можна у відповіді вжити ім'я того, хто до вас звернувся? (*Так, Надійко*).

– Зверніть увагу! Звертанням частіше бувають іменники, що відповідають на питання «хто?» (істоти)

– У Надії Красоткіної є пісня з назвою «Прекрасні звертання» (вчитель може використати частково або повністю в залежності від підготовки та темпу роботи дітей у класі). Бажано записати хоча би деякі форми звертання в зошити.

Є в нашій мові прекрасні звертання,

Добрі і мудрі, чудові слова.

Тими словами усяк без вагання

Маму найкращу свою назива.

Мамо, матусенько, мамочко, ненько,

Матінко, усміх твій ніжний ловлю.

Мамонько рідна, моя дорогенька,

Я над усе тебе в світі люблю!

Я і до тата умію звертатись,

Хочу в словах передати тепло.

Щоб мій татусь міг частіше всміхатись,

Щоб у душі його сонце цвіло.

Татку, татусеньку, таточку, тату,

Кращого в світі немає навкруг!

Татоньку, хочу тебе я обняти,

Ти мій порадник, заступник і друг!

Я до бабусі з любов'ю звертаюсь:

Бабцю, бабуню, бабусю моя.

І до бабусиних рук притуляюся,
І відчуваю в них лагідність я.
І до дідуся іду по науку:
Діду, дідуню, навчи в світі жить!
Він на голівку кладе свою руку,
Голос сріблястим струмочком біжить.
Слово могутнє, яка в ньому сила!
Скажеш з любов'ю – і радість росте!
Слово хороше народжує крила,
Ви не забудьте ніколи про те.
Донечко, синку, сестрице, братусю,
Дружна, велика, щаслива сім'я!
Таточку, мамочко, бабцю, дідусю –
Мій оберіг і родина моя!

3. Перевірка розуміння нового матеріалу.

Звертання до неживих предметів вживається переважно в народній творчості та поезії.

– Послухайте речення. Назвіть звертання. Визначте типи речень за метою висловлювання.

Ой, вишенько, черешенько, чом рясно не родиш? (з укр. нар. пісні)

Зоре моя вечірняя, зійди над горою. (Т. Шевченко)

Зимонько-снігуронько, наша біло грудочко, не верти хвостом... (Л. Глібов)

Виконання вправи 56.

– Прочитайте виразно вірш. Знайдіть у ньому звертання.

– Як би ви звернулись до троянди, сонця, вітру, землі, весни?

– У перших трьох віршованих рядках знайдіть нові слова, що сховалися на з'єднаннях інших слів. (Калині кажу... Горіхові кажу...)

Варіант доповнення вірша:

*Троянді кажу:
– Красуне Трояндо!
Землі кажу:
– Матінко Земле!*

– Зверніть увагу на те, що звертання може складатися з двох слів.

– У звертаннях, що складаються з двох слів – імені та по батькові – обидва слова змінюють свою форму: *Володимире Сергійовичу, Миколо Анатолійовичу, Ольго Миколаївно, Юліє Андріївно, Алло Володимирівно, Маріє Яківно.*

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

Осмислення нових знань рекомендуємо проводити у процесі практичної діяльності:

1. Виконання вправи 55 (с. 23).

Речення, яким можна доповнити текст: *Зайчику, не лякайся, відпочивай!*

– Пригадайте, коли так кажуть: похлибий мов заєць; заяча душа; душа в п'яти пішла (так кажуть про того, хто всього боїться); великий як заячий хвіст (про щось маленьке).

– Складіть з одним з цих висловів речення (*Побачила Алінка в зоопарку тигра й душа в п'яти пішла*).

Виконання вправи 57 сприятиме розвитку мовлення учнів:
Розповідь може бути такою:

*Ходить Назар по городу,
Огіркову питає породу:
– Ой чи живі, чи здорові
Всі родичі огіркові?
– Чи сонечко вам не пече?
– Ми всі живі і здоров
Сонечко нам не пече.*

Підсумувати вивчене на уроці можна за допомогою запитань:

- Що означає звертання в реченні?
- В реченнях якого типу найчастіше вживаються звертання?
- Як на письмі виділяються звертання?

Завдання додому може бути, наприклад, таким: виконати вправу 58 (с. 24 в підручнику); скласти та записати 3 речення із звертанням.

Додаток

Кросворд

					1к	1р	а	п	к	а
						е				
				2п		ч				
				и		е				
		2з	в	е	р	т	а	н	н	я
					а			н		
3с	п	о	н	у	3к	а	н	н	я	
					о		н			
					м		я			
					а					

Горизонтально:

1. Розділовий знак, що ставиться в кінці розповідного речення.
2. Слово або словосполучення, що називає особу, до якої звертаються в мовленні
3. У спонукальному реченні міститься наказ, прохання або _____ до дії.

Вертикально:

1. Декілька слів, пов'язаних між собою, що виражають закінчену думку.
2. Проблема, котра міститься у питальному реченні і потребує розв'язання, роз'яснення, відповіді.
3. Нею з двох боків виділяється звертання в реченні.
– Із літер у виділених клітинках складіть слово, що дає відповідь на запитання, що ми здобуваємо на уроках? (знання)

ТЕМА ГОЛОВНІ (підмет і присудок)
ТА ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ.
ЗВ'ЯЗОК ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ
З ПІДМЕТОМ ТА ПРИСУДКОМ.
ПОШИРЕННЯ РЕЧЕНЬ ДРУГОРЯДНИМИ
ЧЛЕНАМИ. ПЕРЕВІРНА РОБОТА.
ТЕСТУВАННЯ

Мета: формувати поняття про підмет і присудок як головні члени речення, про питання, на які вони відповідають, вдосконалювати вміння поширювати речення другорядними членами; розвивати мовлення учнів; виховувати любов до природи.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш..

Учися, дитино, бо вчитися треба!
Учися, голубко, хай розум не спить,
Хай серце, і воля, і дух росте в силу,
Хай книжка розкрита любові навчить.

Марійка Підгірянка

- До чого закликає Марійка Підгірянка?
- До кого вона звертається? Назвіть звертання.

На етапі актуалізації опорних знань учнів пропонуємо провести:

- 1) перевірку домашнього завдання:
 - Чому пташку назвали крутиголовкою?
 - Почитайте складені вами речення. Як ви виділили звертання на письмі?
- 2) каліграфічну хвилинку *К Кв ква квадрат квартет
квартира кватирка kwas kwasоля*
- 3) словникову роботу: *кwasоля, kwasолéвий, kwasолíна, kwasолíння, kwasолька, kwasольний.*
- 4) словниковий диктант з коментуванням вивчених орфограм.

Нігті, просьба, різдвяний, серйозний, пам'ять, піч, розсипати, сказати.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів та повідомлення теми уроку пропонуємо використати в роботі мовні цікавинки:

- а) Нумо трішечки напруги,
ось вам і подробиці:
перше тут – предмет, а друге
що з предметом робиться.
Як би речення словами
не були заклечані,
досить легко ми їх з вами
визначимо в реченні
Хто вони? (*Підмет і присудок*)
Д. Білоус
- б) Хто або що знає підмет кмітливий.
В реченні підмет дуже важливий.

*Коментар
читача*

Дата _____

Клас _____

Товариш у підмета справжній є
Що робить? що роблять? він впізнає.
Присудком вірним його називають.
У реченні друзі основу складають.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ під керівництвом учителя: виконання вправи 59 (с. 24–25) та формулювання правил учнями

Слова в реченні, що відповідають на певне питання, називаються *членами речення*.

– Прочитайте речення.

– Про кого або про що в них говориться?

Член речення, який вказує, про кого або про що говориться в реченні, називається підметом. Підмет відповідає на питання хто? або що?

– Відшукайте члени речення, які вказують, що саме говориться про підмет. – Ставте питання від підмета: квасоля (що робить?) належить; ліани (що роблять?) не мають; вони (що роблять?) чіпляються, обвиваються.

– Ці слова вказують на те, що в реченні сказано про підмет.

Член речення, який вказує, що говориться про підмет, називається присудком. Присудок відповідає на різні питання: що робить? що зроби́ть? що роби́в? що роби́ли? що зроби́ть? що зроби́ють?

– Підмет і присудок – це головні члени речення, його основа. Чому вони головні?

– Прочитайте перше речення, пропустивши підмет(„, належить до ліан.), пропустивши присудок (Квасоля ... до ліан). У першому випадку незрозуміло, про кого або про що йдеться. У другому – незрозуміло, що відбувається з підметом.

Усі інші члени речення є другорядними.

– Для чого потрібні другорядні члени речення?

За наявністю другорядних членів речення всі речення поділяються на два види: непоширені (складаються тільки з граматичної основи) і поширені (мають другорядні члени речення).

Ліани – це в'юнкі рослини, довгі гнучкі стебла яких потребують опори. Стебла більшості ліан мають пристосування для прикріплення до опори – вусики, корені-присоски або шипи.

2) уточнення формулювання правила за підручником (с. 25).

Підмет і присудок є головними в реченні, бо передають основний зміст речення. Вони становлять основу речення. Усі інші члени речення є другорядними.

3) перевірка розуміння вивченого матеріалу: виконання вправи 60 (с. 25)

Деякі іменники мають варіантні форми роду: абрикос – абрикоса, жираф – жирафа, зал – зала, змій – змія, мотузок – мотузка.

звівши
голову
як граф
ходить
весело
жираф,
а в жирафа
метрів три є

шия
шия
шия
шия
шия
шия
шия
шия
шия
шия
ну ж
і шия

ну ж
і шия

просто шия – довгошия!

весь жираф у плямах темних
він плямистий даремно
бо ж плямистих між дерев
не побачить хижий лев!
а побачить – теж не лихо
бо жираф помчить як вихор.
без затримки без оглядки
він проскаче й до Камчатки.

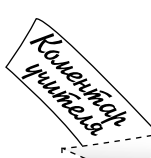
промигтіли вздовж дороги

ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги
ноги	ноги	ноги	ноги

– Прочитайте в кожному з речень, що містяться у вправі 60, лише підмет і присудок, які ви підкреслили. Як називаються такі речення, що складаються лише з граматичної основи? (непоширеними)

– У передостанньому реченні знайдіть слова в словах.

За гарної погоди **ЖИРАФИ** бі**ГАЮТЬ** зі швидкістю до п'ятидесяти кілометрів за го**ДИ**ну.

Доречно звернути увагу учнів на правопис слова «вдома». Осмислення нових знань проходить у процесі практичної діяльності:

1) формування вмінь поширювати речення другорядними членами під керівництвом учителя:

Клени обсипаються. Барви гаснуть. Листочки скручуються. Росинка тремтить.

Після виконання цього завдання вчитель може запропонувати учням порівняти свій варіант поширення речень з тим, що пропонують автори підручника у тексті вправи 61 (с. 25) та висловити свої думки з приводу того, для чого потрібні другорядні члени речення.

2) творча вправа: складання продовження тексту «Осінь у лісі» (впр. 61, с. 25)

Вчителю доречно звернути увагу дітей на орфограми у словах «сьогодні», «в ньому», «обсипаються», «осінні», «скручуються», «розгорнути».

– Вгадайте пропущений підмет (усно).

_____ збираються в зграї, щоб летіти на південь.
Поважно хитають _____ своїми вічнозеленими верхівками, ніби розмовляючи між собою. Блискавично промайнула і миттєво сховалась руденька _____. Де-не-де з-під опалого листя виглядають маленькі _____.
Високо в блакитному небі пливуть темно-сині _____, нагадуючи своїми обрисами різних казкових персонажів. Летять і зажурливо курличуть _____.

– Додайте до речень пропущені присудки.

_____ на сонці срібliste павутиння. _____
яскраві кетяги горобини. На старих великих пенях тиснуть _____ один до одного опеньки.

– Подумайте, про що ви хочете написати у своєму тексті.

– Який це тип тексту?

– Які порівняння використовує автор у тексті?

– Запишіть продовження. Використовуйте образні вислови та порівняння. Дотримуйтеся структури тексту. (зачин, основна частина, кінцівка)

Вчитель може нагадати дітям, що у кожному, навіть невеличкому творі, цінується висловлення власної думки, свого ставлення до описуваного явища чи предмета.

Ми вважаємо, що в кінці уроку доречно провести тестування.

Згідно з критеріями оцінювання пропонується комбінована перевірна робота із застосуванням завдань тестового характеру. Учні пропонують 6 завдань з трьома варіантами відповідей. З них 2 – на перевірку мовних знань, 4 – на перевірку мовних умінь.

Правильне виконання кожного із завдань, що стосуються мовних знань оцінюється 1 балом, правильно наведений приклад до кожного завдання додає ще по 1 балу. Завдання, що стосуються мовних умінь оцінюються 2 балами.

Виберіть правильну відповідь.

Варіант 1

1. Граматична основа речення складається
 - а) з головних членів речення: підмета і присудка;
 - б) з одного головного і одного другорядного члена речення;
 - в) з другорядних членів речення, найбільш важливих для розуміння змісту речення.
2. Звертання на письмі виділяються:
 - а) комою або знаком оклику залежно від інтонації;
 - б) завжди тільки знаком оклику.
 - в) лапками.
3. Яке речення є поширеним:
 - а) Настала осінь.
 - б) Вітер дмухнув, налетів.
 - в) Сніг випав несподівано.
4. Яке речення є спонукальним?
 - а) Вивчіть правило про головні члени речення.
 - б) Які члени речення називаються другорядними?
 - в) Я чудово знаю це правило!
5. Граматичною основою речення «Восени птахи збираються у зграї» є:
 - а) збираються у зграї;
 - б) птахи збираються;
 - в) птахи восени збираються.
6. Познач речення зі звертанням:
 - а) Сонце, зійди над горою!;
 - б) Червоним великим колом заходило сонце;
 - в) Вдень світить сонце, а вночі – місяць.

Варіант 2

1. Граматична основа речення складається
 - а) з одного головного і одного другорядного члена речення;
 - б) з другорядних членів речення, найбільш важливих для розуміння змісту речення;
 - в) з головних членів речення: підмета і присудка.
2. Звертання на письмі виділяються:
 - а) лапками;
 - б) комою або знаком оклику залежно від інтонації;
 - в) завжди тільки знаком оклику.
3. Яке речення є непоширеним?
 - а) Почалося бабине літо.
 - б) Прийшов Іван Петрович.
 - в) Брати недовго сперечалися.
4. Яке речення є розповідним і окличним?
 - а) Весна була радісна!
 - б) Чому ти не виконав завдання?!
 - в) Вивчи уроки!
5. Граматичною основою речення «Восени птахи відлітають у вирій» є:

**ТЕМА ЗВ'ЯЗОК СЛІВ У РЕЧЕННІ. РЕЧЕННЯ
І СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ. ГОЛОВНЕ
І ЗАЛЕЖНЕ СЛОВО В СЛОВОСПОЛУЧЕННІ.
ПЕРЕВІРНА РОБОТА. ДІАЛОГ.**

Мета: вдосконалювати вміння встановлювати зв'язок між членами речення за допомогою питань; удосконалювати навички визначення головних слів в реченні; збагачувати словниковий запас дітей; вчити правильно будувати репліки в діалозі; виховувати любов до природи.

Урок радимо почати з організаційного моменту та перевірки домашнього завдання:

- У тексті вправи 62 знайдіть слова, що відрізняються лише одним звуком? Яким саме?
- Зверніть увагу на написання слова «додому».
- Зробіть звуко-буквений аналіз слова «дощ»? Поясніть причину різної кількості звуків і букв у слов
- Зверніть увагу на написання слів «йшла», «розлила».

Для проведення каліграфічної хвилинки варто використати наступний матеріал: *В в Вв вв вд вз во вр словосполучення*

Словникову роботу пропонуємо організувати так:

- замініть одним словом:

перед настанням ночі;
в світлу частину доби;
сніг на полях, лід на річках, хуга гуляє, коли це буває?
сонце пече, липа цвіте, вишня досягає, коли це буває?
у пору року, що настає після літа;
після ночі, на початку дня.

Ввечері, вдень, взимку, влітку, восени, вранці.

Навесні веселить, влітку холодить, восени годує, взимку гріє. (Дерево)

На цьому етапі уроку доречно провести запис слів з коментуванням вивчених орфограм:

Насіння, коріння, століття, обличчя, здоров'я, черв'як.

Повідомити тему уроку можна наступним чином:

Ти російську мову знаєш,
Форми правильно вживаєш:
«Нужно Настю извинить,
Маму – поблагодарить».
В українській мові, брате,
Іншу форму слід вживати:
«Дякуймо (кому?) матері,
Вибачте (кому?) Матусі».

Дмитро Білоус

Сьогодні на уроці ми пригадаємо те, що вивчали про словосполучення на уроках російської мови та поглибимо знання про зв'язок слів у словосполученнях українською мовою.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

- 1) встановлення зв'язку між словами за допомогою запитань (робота з деформованим реченням) під керівництвом учителя:
голову, високий, журливо, на грядці, схилив, соняшник.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

(Який?) (що?) (де?) (як?) (що?) (що зробив?).
Високий соняшник на грядці журливо голову схилив.
(О. Пчілка)

2) висновки, формулювання правила учнями:
– Від кожного слова в реченні (крім прийменників) можна поставити запитання до іншого, пов'язаного з ним за змістом.

3) спостереження за зміною закінчень прикметників з метою узгодження їх з іменниками, від яких вони залежать в реченні (впр. 64, с. 26)

Слід звернути увагу учнів на те, що іменник «проміння» – середнього роду і вживається лише в однині, тобто не можна сказати «золоті проміння сонця».

Можна пояснити дітям значення слів «мереживо» (ажурна тканина або стрічка, сплетена з ниток у різний спосіб) та «ошатний» (розкішно, святково вбраний).

4) уточнення формулювання правила за підручником (с. 26)

Можна запропонувати дітям спробувати самостійно пояснити, як пов'язані за змістом та за допомогою закінчень слова у словосполученнях «морозні сонячні дні» та «сріблястий сніг» (на матеріалі попередньої вправи).

5) перевірка розуміння нового матеріалу: виконання вправи 65 (с. 27)

Словосполучення – це два або більше повнозначних слів, пов'язаних між собою за змістом і за допомогою закінчення залежного слова або закінчення і прийменника.

У словосполученні виділяють головне і залежне слова. Від головного слова до залежного ставиться питання, за допомогою якого встановлюється змістовий зв'язок (промені (ч о г о ?) сонця).

Словосполучення за будовою поділяються на прості і складні. Прості словосполучення складаються з одного головного і одного залежного слова, непоширені (грати на скрипці). У складних словосполученнях одне із слів у словосполученні поширене іншим словом (голосно розмовляти з подругою).

– Яка різниця між реченням і словосполученням?

Вчитель може запропонувати дітям гру «Плесни в долоні».

Умови гри: якщо вчитель читає ознаку словосполучення, то плескають в долоні дівчатка, а якщо ознаку речення – то плескають хлопці.

1) Слова пов'язані між собою за допомогою закінчень та прийменників.

2) Виражає закінчену думку.

3) Можна виділити граматичну основу.

4) Може мати у собі одне, два або більше слів.

5) Не виражає закінчену думку.

6) Має головне і залежне слово.

Роботу над осмисленням нових знань радимо проводити у процесі практичної діяльності:

1) встановлення зв'язку слів в реченні: виконання вправи 66 (с. 27) під керівництвом учителя:

– З якого слова краще починати встановлювати зв'язок слів у реченні? (з підмета)

– Дізнайтеся, що про предмет говориться, що він робить?
– Зверніть увагу на те, що питання між головними членами речення можна ставити від підмета до присудка і навпаки – від присудка до підмета: олені (щ о р о б л я т ь ?) живуть; живуть (х т о ?) олені.

– Спочатку від підмета, а потім від присудка ставте запитання до другорядних членів речення, утворюючи пари пов'язаних між собою слів.

– Наостанок поставте запитання від одних другорядних членів речення до інших.

– Чим речення відрізняється від словосполучення?

– Чи є словосполученням граматична основа речення? Чому?

Зразок: (х т о ?) олені (щ о р о б л я т ь ?) живуть;

живуть (д е ?) у заповідниках;

заповідниках (я к и х ?) великих.

2) виконання вправи 67 (с. 27) спрямоване на вдосконалення вміння встановлювати зв'язок між членами речення за допомогою питань та вміння поширювати речення другорядними членами;

• Творчі вправи.

1) усна вправа на переклад:

Дети играют в саду.	Діти граються в садку.
играть в шахматы	грати у шахи

2) читання та обговорення статті «Чому так кажуть?» (с. 27 в підручнику);

3) складання речень зі словом «грати» в різних значеннях;

4) знайомство зі значенням слова «грати» (перехресно розташовані металеві або дерев'яні прутки, решітка на вікнах).

5) порівняння лексичного значення та написання слів «грати» та «грати».

Пропонуємо наступний матеріал для проведення перевіркої роботи (діалогу):

Уяви, що твій однокласник захворів та декілька днів не відвідував школу.

Розпитай у нього, як справи та дай відповіді на його запитання. (5–6 реплік на кожного, не враховуючи етикетних фраз)

Підсумок уроку пропонуємо провести у формі бесіди та тестування.

– Що виражає речення?

– З чого воно складається?

– Як визначити головні члени речення?

– За допомогою чого встановлюється зв'язок слів у реченні?

Тест «Так – ні»

		Так	Ні
1	Речення – це одне або кілька слів, пов'язаних між собою за змістом.		
2	За метою висловлювання речення бувають розповідні, питальні і окличні		

Календар
учителя

		Так	Ні
3	Граматична основа речення «На галявині ростуть запашні конвалії» – «запахні конвалії».		
4	Спонукальні речення – це такі речення, в яких висловлюється спонукання до дії.		
5	Якщо у реченні висловлене сильне почуття, то у кінці речення ставиться знак оклику.		
6	Присудок – це слово, яке називає ознаку предмета.		
7	Словосполучення виражає закінчену думку.		

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 68 (с. 28 в підручнику) та письмово встановити зв'язок слів у першому реченні.

Додатки

Послідовність синтаксичного розбору словосполучення

1. Назвіть у словосполученні головне і залежне слова.
2. Від головного слова до залежного поставте питання.
3. Вкажіть, якими частинами мови виражені головне і залежне слова.

Вправа на відновлення частини словосполучення за догадкою (можливо два або більше варіантів)

Львівська ...(область)
Атлантичний ...(океан)
космічний ...(корабель)
залишив ...(без уваги)
бібліотечна ...(книга)
географічна ...(карта)
горизонтальна ...(лінія)
необмежені ...(можливості)
домашня ...(робота)
видатний ...(вчений)
симфонічна ...(музика)
вчорашній ...(день)
дитячий ...(садок)
дощова ...(погода)
швидка ...(допомога)
нотний ...(зошит)
картопляне ...(пюре)
ведмежий ...(барліг)
залізнична ...(станція)

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. РОЗВИТОК УМІНЬ
СКЛАДАТИ РЕЧЕННЯ ЗА СХЕМАМИ,
ДОПОВНЮВАТИ РЕЧЕННЯ ЗА ПИТАННЯМИ,
ВИЗНАЧАТИ ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ,
ВСТАНОВЛЮВАТИ ЗА ДОПОМОГОЮ ПИТАНЬ
ЗВ'ЯЗОК МІЖ СЛОВАМИ В РЕЧЕННІ.

Мета: вдосконалювати вміння складати речення за схемами, доповнювати речення за питаннями, визначати головні члени речення, встановлювати за допомогою питань зв'язок між словами в реченні.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Знати все з нас хоче кожен.
Вчитель радо допоможе.
Лиш уважним бути треба,
Бо залежить все від тебе

Г. Слідзьона

Перевірку домашнього завдання можна провести так:

- З чого складається речення?
- Які члени речення є головними?
- Що таке підмет? Присудок?
- Які ще є члени речення, крім головних?
- Чи потрібні в реченні другорядні члени? Доведіть свою думку.

До каліграфічної хвилинки радимо включати буквосполучення та слова з літерою *Г*: *Гг га гр гу гв агрус гава газда ганок гвинт гуля гудзик дзига.*

Гава на ганку пекла запіканку.

Гава прогавила гавеня.

- Назвіть у кожному реченні головні та другорядні члени.

У вправах на переклад можна використати словникові слова: *вечером, днём, зимой, летом, осенью, утром, шмель, пчела, яблоко, яблоня, идти, жёлтый, листья, спасибо, пожалуйста, спокойной ночи, заяц, фасоль.*

Словниковий диктант бажано проводити з коментуванням вивчених орфограм: обличчя, сторіччя, гілля, п'ятдесят, львів'янин, свято, буряк.

- Усно утворіть з цими словами словосполучення.
- Пригадайте, яке слово у словосполученні головне, а яке залежне?

Мотивацію навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку пропонуємо провести наступним чином:

а) мовні цікавинки:

Що за дивнії два слова –	А що робить хтось чи щось,
Всього речення основа?	Другий член розповідає.
Перше того називає,	Хто загадку розгадає,
Хто чи що в нім виступає.	Хай правицю підіймає!

- А які ще члени речення ви знаєте?
- Для чого вони потрібні?

Осмислення знань про зв'язок слів у реченні проводиться у процесі практичної діяльності: виконання системи тренуваль-

*Каміньчик
читача*

Дата _____

Клас _____

них вправ з поступовим ускладненням форм роботи, зростанням самостійної та творчої активності:

1) Поширте речення другорядними членами.

Йде дощ. Налетів вітер. Сонце сховалось. Стихли пташки.

2) Встановіть зв'язок слів у реченні за допомогою питань.

Складіть схеми цих речень за зразком.

В село із лісу вовк забіг .

Мірошник мав хороший млин.

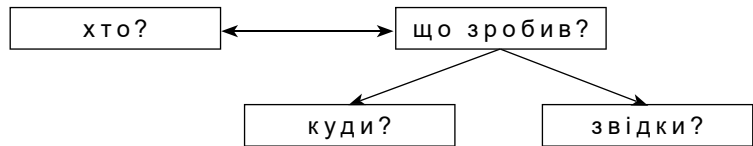
Свиня у панський двір залізла.

Над річкою стояв великий гай. (Із байок Л. Глібова)

(х т о?) вовк (щ о з р о б и в?) забіг;

забіг (к у д и?) в село;

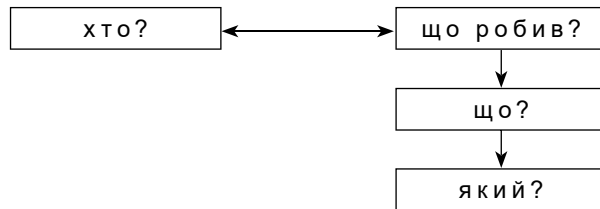
забіг (з в і д к и?) із лісу.

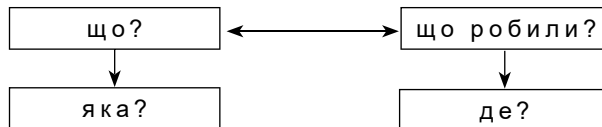
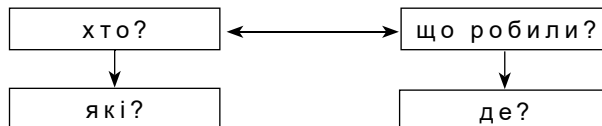
(х т о?) мірошник (щ о р о б и в?) мав;

мав (щ о?) двір;

двір (я к и й и?) хороший.

3) Складіть та запишіть речення за схемами.

Пропонуємо провести на уроці наступні творчі вправи:

– Поміркуйте і переставте слова так, щоб вийшли речення.

1) Золота, у, плавала, акваріумі, рибка.

2) Народження, на, Алінци, день, подарували, книжку.

3) Дівчинку, ми, казку, читали, про, сміливу.

4) Яблуні, у, росли, садку, груші,

5) Берізки, школярі, і, біля, посадили, дубки, школи.

6) Андрійко, відгадувати, любить, загадки.

– Нарощування кількості слів у реченні (додаючи по одному):

Росте берізка.

Росте білокура берізка.
Біля струмка росте білокура берізка.
Біля гомінкого струмка росте білокура берізка.

Підсумок уроку можна провести у вигляді перевірної роботи:
Доповніть речення:

1. Речення виражає _____.
2. За метою висловлювання речення бувають: _____
_____.
3. За інтонацією речення бувають _____
_____.
4. Слова в реченні, що відповідають на певні запитання на-
зиваються _____.
5. Головні члени речення – це _____ і
_____.
6. Якщо речення складається лише з головних членів, то
його називають _____.
7. У поширеному реченні крім головних членів речення, є
ще й _____.
8. У словосполученні від головного слова до залежного
можна _____.
9. Зв'язок між словами в реченні встановлюється за допо-
могою _____.

Завдання додому можна запропонувати нестандартне: по-
ступово наростити речення, додаючи щоразу по одному слову
(змагання: хто більше і цікавіше?) «Білка стрибає.»

Додатковий матеріал до уроку

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings present.

ТЕМА ОДНОРІДНІ ГОЛОВНІ Й ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ
РЕЧЕННЯ. СПОСТЕРЕЖЕННЯ
ЗА ВЖИВАННЯМ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНІВ
РЕЧЕННЯ В ТЕКСТАХ. ПОШИРЕННЯ РЕЧЕНЬ
ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ. ДИКТАНТ.

Мета: сформувати в учнів поняття про однорідні члени речення, безсполучниковий зв'язок між ними, особливості їх інтонування та пунктуаційного оформлення; розвивати мовлення учнів; виховувати пізнавальний інтерес до мовних та природних явищ, історії України.

Урок радимо почати з організаційного моменту та перевірки домашнього завдання.

Для проведення каліграфічної хвилинки можна використати наступний матеріал: *Є є Єгипет – єгипетський Єгоров Сергєєв, Андрєєв Прокоф'єв двоє трое*

Хто дбає, той і має.

З метою актуалізації опорних знань пропонуємо провести:

- перевірку засвоєння раніше вивчених словникових слів: *вечері, вдень, взимку, влітку, восени, вранці, квасоля, листопад, джміль, яблуко, Київ – Києва, Україна, жайворонок;*
- та усні вправи на переклад: *золотые листья – золоте листя; пушистый шарик – пухнаста кулька, тонкий слой – тонкий шар; жёлтый одуванчик – жовта кульбабка, широкая полоса – широка смуга.*

Словниковий диктант рекомендуємо проводити з коментуванням вивчених орфограм: учні в процесі письма почергово уголос аналізують і пояснюють сумнівні й складні випадки правопису. Це сприяє свідомому застосуванню правил і скорочує часовий проміжок між попередженням помилок та письмовою фіксацією тексту.

М'який, подвір'я, солов'ї, ходжу, саджу, їжджу, проїжджий, сховати, згорнути, зілля, вугілля.

На етапі мотивації навчальної діяльності учнів та повідомлення теми уроку можна використати:

а) мовні цікавинки:

Нас завжди двоє або більше,
Тому, хто в реченні нас пише
Потрібно знати зокрема
Коли між нами кома є,
коли – нема...

б) вправи на розвиток уваги до слова та його частин:

– Утворіть з двох слів одне:

Вода + сховище = водосховище (штучне водоймище, створене для накопичення і зберігання води в цілях її використання в народному господарстві) під + водою = підводний (той, що знаходиться під водою), глибока + вода = глибоководний (той, що живе, водиться, діє або відбувається глибоко під водою), один + рід = однорідний (той, що характеризується однаковими рисами, ознаками, має однакові властивості).

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз однорідних членів речення: виконання вправи 68 (с. 28) під керівництвом учителя.

Каліграф
читача

Дата _____

Клас _____

Однорідні члени речення	На яке питання відповідають однорідні члени речення?	Якими членами речення є однорідні члени?
падає, кружляє, лягає	що р о б и т ь ?	присудки
чудова, запашна, золотиста	я к а ?	другорядні члени речення
комахи, миші, мурашки	х т о ?	підмети

– Назвіть у другому реченні слово, від якого залежать однорідні члени речення.

– З якою інтонацією читаються однорідні члени?

– Як позначається перелічування на письмі?

2) висновки, формулювання правила учнями:

– Зробіть висновок про те, що таке однорідні члени речення.

Однорідні члени речення:

– відповідають на одне й те саме запитання;

– є одним і тим самим членом речення (підметом, присудком або другорядним членом речення);

– вимовляються з перелічувальною інтонацією;

– виділяються комами на письмі.

3) уточнення формулювання правила за підручником (с. 28);

На цьому етапі доречно запропонувати учням усно навести власні приклади речень з однорідними членами, а одного-двох з найсильніших учнів попросити рецензувати відповіді одно-класників.

4) перевірка розуміння нового матеріалу: виконання вправи 70 (с. 28)

Коментар вчителя. З настанням осені зникають комахи, в'януть трав'янисті рослини. Все менше й менше залишається їжі для птахів. Спочатку відлітають птахи, які живляться комахами, – солов'ї, ластівки, стрижи Пізніше відлітають птахи, які живляться рослинною їжею: дрозди, перепілки й ті, що живуть на водоймах, – качки, гуси, лебеді До кінця жовтня нас покидають усі перелітні птахи, а у листопаді в наших лісах з'являються зимові пернаті гості – снігурі, чечітки, омелюхи.

Сороки, горобці, сизі голуби, ворони – залишають ліси та поля і переселяються ближче до помешкань людей, де можуть краще прогодуватися.

– В українській мові є слова, які можна вимовляти, наголошуючи по-різному:

зёрня́тко	зерня́тко
карто́пляний	картопля́ний
ко́мбайнер	комбайне́р

Формування вмінь користуватися знаннями здійснюється у процесі виконання різноманітних вправ під керівництвом учителя:

Виконання впр. 71 (с. 29) спрямоване на формування вмін-

ня розпізнавати однорідні члени речення в тексті за ознаками, засвоєними на уроці та пояснювати розділові знаки при них.

Шарада

Перше – сніп по обмолоті
на покрівлю хати,
друге – жінка, ще точніше –
материна мати.
А коли в одному слові
поєднаєш те і те –
буде квітка, що весною
жовтим цвітом зацвіте.
Що це таке? (*Кульбаба*)

Д. Білоус

– В українській мові є слова, що записуються однаково, але в залежності від наголосу мають різні лексичні значення.

Зáкладка – смужка паперу чи тканини, що вкладається в книгу для позначення потрібного тексту.	Закла́дка – заснування чогонебудь (закладка нового саду)
Íрис – квітка.	Іріс – сорт цукерок
Лáпки – форма множини від іменника «лапка».	Лапкі́ – розділовий знак.

Вгадайте словечко – ми будемо раді:
два склади (подумайте, майте терпіння).
Як наголос зробим на першому складі,
то буде синонім до слова насіння.
Умова не стане для вас на заваді,
бо в значенні зміна можлива єдина:
як наголос зробим на другому складі,
то буде синонім до слова родина.
Яке ж це слово? (*Сім'я*)

Д. Білоус

2) виконання вправи 72 (с. 29–30) спрямоване на формування вміння розпізнавати однорідні члени речення та безсполучниковий зв'язок між ними.

3) читання та обговорення статті «Чому так кажуть?» (с. 29 в підручнику)

• Диктант «Перевіряю себе».

Методичний коментар. Цей вид навчального диктанту надає можливість кожному учневі під час письма у сумнівних випадках консультуватися у вчителя щодо написання того чи іншого слова, постановки розділового знака.

Правильно написані орфограми чи пунктограми учень підкреслює, і якщо подібних помилок надалі не допускає, це означає, що правило засвоєне. Водночас помилка, допущена незважаючи на роз'яснення вчителя або через неуважність, свідчить про те, що тема потребує індивідуального доопрацювання учнем. Диктант «Перевіряю себе» призначений для розвитку в учнів звички вимогливо й систематично контролювати себе під час письма. Його методична цінність в тому, що він дає можливість активізувати учнів у проце-

сі письма; робить знання більш усвідомленими, розвиває навички самоконтролю.

УКРАЇНА ЗА КНЯЖИХ ЧАСІВ

Українська держава за княжих часів була великою. Вона простягалася від рік Тиси й Сяну на заході аж по ріку Донець на схід Це була найбільша держава в Європі

На чолі держави стояв князь. Інколи збиралося народне віче. Воно вирішувало дуже важливі справи. Народ жив у добробут Як приходила небезпека від ворога, усі ставали до зброї. (З журналу) (59 сл.)

- Якою була Українська держава княжих часів?
- Хто стояв на чолі держави?
- Для чого збиралося народне віче?
- Що робили люди у разі небезпеки?
- Що означає вислів «народне віче»? (загальні збори громадян)

Поміркуйте, від якого слова походить іменник «держава» (від держатися (разом)).

Поясніть уживання великої букви у власних назвах.

Зверніть увагу на правильне наголошування слова «українська»

– Знайдіть у тексті та прочитайте речення з однорідними членами.

Підсумувати засвоєне на уроці можна за допомогою бесіди:

- Що таке однорідні члени речення?
- Які члени речення можуть бути однорідними?
- З якою інтонацією вимовляються однорідні члени речення? Як це позначається на письмі?
- З якою метою використовуються однорідні члени речення в літературі?
- Підведіть підсумки уроку, використовуючи однорідні члени речення.

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 73 (с. 30)

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА РЕЧЕННЯ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ.
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ В ТАКИХ РЕЧЕННЯХ.
ПОЄДНАННЯ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ
ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТОНАЦІЇ ТА СПОЛУЧНИКІВ
(без уживання терміна) *І, ТА, АЛЕ, А.*
КОМА ПЕРЕД *А, АЛЕ, ТА* (В ЗНАЧЕННІ *АЛЕ*).

Мета: поглибити знання учнів про однорідні члени та сполучниковий зв'язок між ними, формувати навички вживання відповідних розділових знаків при однорідних членах речення; розвивати уважність, вміння аналізувати.

Урок радимо почати з організаційного моменту та перевірки домашнього завдання:

- Знайдіть у тексті та прочитайте спонукальне речення. До чого воно закликає?
- Якою повинна бути товщина криги для того, щоб її можна було вважати безпечною?
- Поясніть правопис слів «вкриваються», «безпечною».

Вчитель може провести каліграфічну хвилинку на матеріалі вправи 76 (с. 31), повторивши з дітьми правило написання префіксів пре-, при-.

Каліграфічна хвилинка *П п Пе Пі па пе пи пиш пр*

БРАТИ-ПРЕФІКСИ

Сперечалися брати:

– Я потрібніший, ніж ти,
Бо без мене ні прийти,
Ні гостинців принести,
Ні пришити, ні прибити,
Ні присісти, ні прикрити,

Ні приспати немовляти.
– А хіба язайвий, брате?
Друг прегарний є у тебе
(Ну чого тобі ще треба?)
І премила, пречудова
Українська мова.

А. Свашенко

Прегарні – дуже гарні, препишині – дуже пишні

Перепічка – поколотий ножом корж, що робиться із кисло-го хлібного тіста і печеться на сковороді, намащений маслом або салом.

Знайомство з новими словниковими словами можна організувати наступним чином:

1) Однорічна трав'яниста декоративна рослина із великим квітками різного забарвлення без запаху, у перекладі з грецької мови означає «Зірка».

– До кожної літери словникового слова доберіть імена хлопців

Андрій
Йосип
Сергій
Теодор
Роман
Антон

2) рослина, із зерна якої виробляють біле борошно та крупу.
Яка пшениця, така й паляниця.

Словниковий диктант радимо проводити з коментуванням вивчених орфограм:

Безсмертник, розтинати, злизати, сказати, спочивати, предобрый, придніпровський.

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

На етапі мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати:

а) мовну цікавинку:

Злита з хвостиком ця крапка,
невелика, власне, лапка.
Робить паузу, всім знайома.
Як вона зветься? (Кома)

Сьогодні ми навчимося правильно записувати речення з однорідними членами, вживаючи відповідні розділові знаки.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

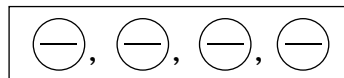
1) виконання розпізнавальної вправи (впр. 74, с. 30) під керівництвом учителя:

- Як можуть з'єднуватися однорідні члени речення?
- Слово «й» – це сполучник. Назвіть однорідні члени, що поєднані цим сполучником. Чи потрібна кома?

2) висновки, формулювання правила учнями ((Науково-методичний коментар (використовується за бажанням вчителя, вибірково в залежності від потреб класу):

а) між однорідними членами речення ставимо коми, якщо однорідні члени не з'єднані сполучниками;

Жінки несуть жовті нагідки, чорнобривці, жоржини, айстри, макові голівки.

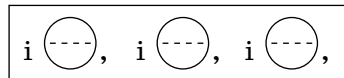
б) якщо між двома однорідними членами речення стоїть неповторюваний сполучник «й» кому між ними не ставимо.

3) уточнення формулювання правила за підручником (с. 30–31);

4) виконання вправи 75 (с. 31)

Ставимо кому, якщо однорідні члени з'єднані повторюваними сполучниками «і», «й», та (у значенні «і»).

Білочка сушить на зиму сирійжки, і опеньки, і маслюки.

5) уточнення формулювання правила за підручником (с. 31);

6) формування вмінь користуватися новим правилом на матеріалі каліграфічної хвилини (впр. 76, с. 31);

7) ознайомлення з новим правилом (про розділові знаки перед сполучниками а, але, та (в значенні але) на с. 31.

ХАМЕЛЕОН-СПОЛУЧНИК «ТА»

Вам це правило відоме,
Знає й дитинча мале,
Що завжди потрібна кома
Перед «а» й перед «але».
А чи треба перед «та»?
Це проблема не проста!
Лиш на «але» стає схожим «та»

Усім зрозуміла його мета:
Потрібна кома перед ним,
Оцим сполучником складним.
А коли схожий він на «і»,
Потрібна кома? Звісно, ні!

З кн. «Казка вчить»

– Порівняйте:

Пекар пік пиріжки і пампушки.

Пекар пік пиріжки та пампушки.

Пекар пік пиріжки, але не пік пампушки.

Пекар пік пиріжки, та не пік пампушки.

Осмислення нових знань пропонуємо здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) формування вмінь користуватися правилом про розділові знаки перед сполучниками а, але, та (в значенні але) – виконання вправи 77 (с. 31) під керівництвом учителя;

2) вибіркового диктанта: записати тільки речення з однорідними членами.

Методичний коментар. Від інших видів диктантів вибіркового відрізняється тим, що учень записує не увесь текст, уникаючи непродуктивного запису, а лише ті його елементи (в даному випадку – речення), де є потрібні мовні явища.

Характер вибірових записів визначається специфікою мовних фактів, явищ і закономірностей. Як один з найбільш цілеспрямованих, найекономічніших у часі та найактивніших прийомів навчання правопису, вибіркового диктанта дає можливість сконцентрувати матеріал, що становить правописний інтерес, розвантажити учнів і водночас зосередити їх увагу на головному, мобілізувати розумову діяльність.

ГАЛОФІТИ

Навколо нас – найрізноманітніші рослини. Деякі з них ростуть на болотах, у воді, на дуже сухих ґрунтах. Є рослини, що живуть тільки на ґрунтах з високим вмістом різних солей. Такі ґрунти бувають на деяких узбережжях морів і океанів, а також у пустелях, де колись у давнину було море чи озеро. Вода поступово випарувалася, а в ґрунті залишилося багато солі.

Рослини, що можуть існувати на таких занадто засолених ґрунтах, звуться галофітами. Це, наприклад, саксаули – невибагливі мешканці пустель. Галофіти – рослини-індикатори. Вони вказують, що ґрунт – солоний. (З кн. «Дванадцять місяців»)

– У яких місцях з'являються ґрунти з високим вмістом солей?

– Які рослини ростуть на цих ґрунтах?

– Чи знаєте ви, що означають слова «індикатор» (прилад для виявлення наявності певної речовини або її властивостей) та «невибагливий» (який не вимагає особливих умов)?

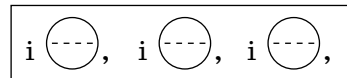
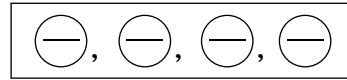
– Якими синонімами можна замінити слова «існувати» (рости, жити), «занадто» (дуже)?

– У другому та четвертому реченнях знайдіть слова, від яких залежать однорідні члени? На які питання вони відповідають?

Календар
учителя

Підсумовуючи засвоєне на уроці, можна провести наступну бесіду:

- Як з'єднуються однорідні члени речення?
- Назвіть сполучники, що вживаються з однорідними членами речення.
- Чи завжди між ними ставиться кома?
- Перед якими сполучниками кома не ставиться, якщо вони поєднують однорідні члени?
- Перед якими сполучниками завжди ставиться кома?
- Поясніть, що показано на наступних схемах?

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 79 (с. 32 в підручнику) та самостійно дібрати й записати 3–4 загадки з однорідними членами речення, підкреслити в них однорідні члени речення.

Додаток

Підкресліть однорідні члени речення, розставте коми.

1. Усього вдосталь коник мав: і хату і їжу сонце над головою.
2. Зраділа мураха схопила подарунок поволокла до мурашника.
3. Обличчя в усіх вимазані сажею фарбою.
4. На вулиці порожньо тихо сонячно.
5. На меблевій фабриці роблять столи і стільці дивани і шафи.
6. Спочатку думай а потім відповідай.
7. у садках дозріли яблука груші сливи.
8. У золоте вбрання вдягаються ліси сади гаї парки.
9. Незабаром ми стали менше бігати по коридорах а виходил на шкільне подвір'я.
10. Літературна й офіційна мова Австрії – німецька.

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. РОЗВИТОК УМІНЬ
БУДУВАТИ РЕЧЕННЯ З ОДНОРІДНИМИ
ЧЛЕНАМИ, ВЖИВАТИ ЇХ, РОЗПОВІДАЮЧИ
ПРО ПОБАЧЕНЕ, ПОЧУТЕ, ПРАВИЛЬНО
ІНТОНУВАТИ ЇХ. САМОСТІЙНА РОБОТА

Мета: вчити дітей бачити в текстах недоліки і виправляти їх; розвивати увагу, мислення, мовлення, пам'ять, уміння послідовно формулювати думки і поєднувати їх у зв'язному викладі; виховувати любов і бережне ставлення до природи.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Щоб урок минув не марно,
Треба сісти рівно, гарно.
Не базікать на уроках,
Як папуга чи сорока.
В школі парту бережи
І на парті не лежи.

Актуалізацію опорних знань учнів радимо провести наступним чином:

- 1) перевірка домашнього завдання та робота над помилками;
- 2) каліграфічна хвилинка з записом словникових слів: Зз
зо за зд зн

з-за, із-за, з-понад, з-попід, залізний, здрастуйте, знайомий, зозуля.

- 3) робота зі словниковим словом «заєць»

– За описом вгадайте, хто це.

Невеликий полохливий звірок родини гризунів із кущим хвостом, довгими задніми ногами і довгими вухами.

– Доберіть до цього слова спільнокореневі слова, запишіть.

Заєць, зайчик, зайченя, зайча, зайчиха, зайчатина, заячий.

– Запишіть народне прислів'я.

Полохливий заєць і пенька боїться.

Чи знаєте ви, що насправді заєць не такий і боягуз. Задніми ногами довговухий може відбитися від орла або лисиці. Досить часто зайчики відважно захищають своїх дитинчат від ворон. Однак мовчазне опудало зазвичай вселяє в косооких вегетаріанців стільки поваги, що вони довго не можуть зважитись почати обід в його присутності.

Біляк, названий так за звичку вдягатися на зиму в білосніжну шубу, переважно лісовий житель. А ось русак колір хутра взимку практично не змінює, до того ж русак тісниться до сіл. Взимку в лісі йому голодно.

- 4) усні вправи на переклад:

пожилой – літній; шалить – пустувати; возня – метушня.

- 5) письмова вправа на переклад:

Все зайці, даже пожилые, любят пошалить. Часто они устраивают веселую возню, подпрыгивают вверх, катаются по земле. Иногда зайцы перепрыгивают двухметровые заборы, даже в реке плавают, если вода теплая.

Всі зайці, навіть літні, люблять пустувати. Часто вони влаштовують веселу метушню, підстрибують вгору, катаються по землі. Іноді зайці перестрибують двометрові паркані, навіть в річці плавають, якщо вода тепла.

Календар
читача

Дата _____

Клас _____

- Запишіть українською мовою. Підкресліть однорідні члени речення.

- Якими членами речення вони є?

Матеріал для вчителя.

(позначка «позапрограмовий матеріал»: вчитель використовує його на свій розсуд, в залежності від рівня підготовки свого класу)

Однорідні члени речення можуть мати при собі залежні слова.

- Які слова залежать від слів «влаштовують», «підстрибують», «катаються», «перестрибують», «плавають»?

- Як поставити коми в таких випадках?

- Чи можна вважати залежні слова однорідними членами речення? (*Залежні слова не однорідні, бо пов'язані з різними словами.*)

На етапі мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати:

- а) розгадування загадки:

Косооке і вухате,
І немає в нього хати,
Тож ночує під кущем,
Мокне хвостик під дощем,
Не сховати й сіру спинку...
Принесіть йому морквинку
Чи шматок капусти дайте!
Хто вухань той? Відгадайте! (*Заєць*)

Є. Бабенко

Вчитель може запропонувати дітям назвати однорідні члени та сполучники, вжиті в загадці.

- б) розвиток уваги до слова та його значення:

Чому так кажуть:

- убити двох зайців (*одночасно виконати дві справи*);
- їхати зайцем (*користуватися пасажирським транспортом, не сплачуючи за проїзд*);
- погнатися за двома зайцями (*взятися одночасно за кілька справ та не виконати на совість жодної з них*);
- заяча душа (*нерішуча людина, боягуз*).

Коментар вчителя. Фразеологізм – це сталий вираз, ужитий у переносному значенні. У ньому не можна замінити слова, бажано не міняти їх місцями, інакше зміниться зміст. Фразеологізм можна замінити близьким за значенням словом.

Додатковий матеріал до уроку

**ТЕМА СКЛАДАННЯ РЕЧЕНЬ ТА ТЕКСТІВ,
ЩО МІСТЯТЬ ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ,
НА ТЕМУ «ЗАЙЦІ».**

Мета: Формування вмінь користуватися отриманими знаннями пропонуємо здійснювати у процесі виконання різноманітних вправ під керівництвом учителя.

1) Спостереження й аналіз мовних явищ під керівництвом учителя:

– Прочитайте записаний вами текст-переклад. Визначте тип тексту.

Поясніть, чому ви так вважаєте (розповідь).

– Послухайте. Визначте тип тексту. Доведіть, що не помиляється.

Заєць у перекладі з старослов'янської мови означає «стрибун». А він і справді вдатний стрибун. Задні лапи його майже вдвічі довші за передні й дуже сильні, завдяки чому він може робити стрибки в декілька метрів. (міркування)

– Чому зайця називають вдатним стрибуном?

– Послухайте. Визначте тип тексту. Доведіть, що не помиляється.

ЗАЙЧИК

Тіло у нього вкрите м'якою шубкою сірого кольору. Заєць має довгі вуха. Очі у нього кос Куций хвостик не заважає звірятку бігати. Міцні лапи допомагають втікати від ворогів (опис).

2) робота з підручником (впр. 78, с. 32):

– Визначте тип тексту. Доведіть свою думку.

– Якими словами можна замінити в тексті слово «заєць»? Запишіть.

Зайчик, він, тваринка, звірок, вухань, куцохвостий, косоокий, сіренький, русак, біляк

Чи знаєте ви, чому про зайця часто кажуть: «косоокий». Це тому, що в нього просто дуже малорухома шия і озирнутися він не може. А дивитися назад, на того, від кого він тікає, треба. Ось і скошує заєць очі, розташовані так, що забезпечують йому широке поле зору – 300–320 градусів.

Уже в саду осінньому
Гуляє листопад,
І літо не повернеться,
Не вернеться назад.

А небо часто хмариться,
І хмуриється ріка.
Шукає заєць ввечері
На грядці буряка.

М. Сингаївський

– Виберіть серед поданих ознак слова для характеристики зайчика. Запишіть.

Зайчик (я к и й ?) ...

Дикий, невеличкий, колючий, високий, білий, кругленький, куцохвостий, гігантський, боязкий.

– Поміркуйте, чи може бути зайчик колючим? Гігантським? За якої умови?

– Як ви думаєте, де живе заєць? Запишіть.

На відміну від інших звірів зайці не мають постійних лігвищ, не риють нір, не будують схованок. За зайчим слідом можна добратися до зимового лігва зайця. Воно являє собою довгасту ямку. У ній заєць ховається і від ворогів, і від вітру.

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

- Знайдіть та підкресліть однорідні члени речення.
- Які сполучники вжито?
- Які розділові знаки? Чому?

Чи знаєте ви, що взимку в лісі зайцю голодно, а попоїсти він любить: уплітає картоплю, моркву, але понад усе ставить озимі та ярі хліби. У пошані у нього і лікарські трави. А коли кучугури дуже високі, і зайчиськові від голоду зовсім вже зводить живіт, він пробирається в сади.

На годівлю зайці виходять в сутінки, після заходу сонця. Зрідка їх можна застати за годівлею і вдень. Найбільше зайці люблять кору таких плодкових дерев, як яблуня, абрикос, слива. Дуже шкода буває дивитися на сад, який понищили зайці. Найбільш сильно вони ушкоджують молоді дерева. Зайці здатні гризти кору і пагони завтовшки до 7 мм, обгризати гілки на висоті до 70 см. від землі або поверхні снігу.

Тому люди захищають свої сади від гризунів. Найбільш надійний спосіб – паркан. Якщо він висотою не менше 1,5 м, то таку перешкоду зайці можуть перестрибнути лише з переляку, а не в пошуках харчів. Щоб захистити стовбури і нижні гілки дерев від косих розбійників, люди обв'язують їх восени сіткою, тканиною або мішковиною.

А в Угорщині придумали ось що. Щоб зайці голодної зими не лізли в сади і городи, для довговухих вегетаріанців влаштовують десь неподалік годівниці з сіном.

Вчитель може запропонувати дітям самостійно скласти продовження розповіді про зайчика або колективно записати цей текст (в залежності від можливостей класу)

Н а п р и к л а д,

Михайлик не міг повірити своїм очам. За два кроки від хлопчика заєць зіщулювся, вуха до спини приклав, не ворухнеться. оченятами так пильно дивиться на Михася. Але сумніви розвіялися, коли жива кулька почала бігати навколо нього. Михайлик отямився і спробував наздогнати звірка, але зайчик – дуже прудка тваринка. Спробуй доженити його!

Вдома тато пояснив синові, що зайці дуже рідко з'являються в садах вдень, але цього року намело високі кучугури. Куцохвостим боягузам настільки голодно, що навіть не страшно. Вони приходять в сади обгризати кору дерев.

Тато з сином прогулялися та порозкладали на околиці села сіно, щоб і зайці поїли, і яблуні залишилися неушкодженими.

- Підкресліть однорідні члени речення.
- Поясніть вживання розділових знаків при них.

Синтаксичний розбір речення:

1. Яким є речення за метою висловлювання?
2. Яким є речення за інтонацією?
3. Знайди граматичну основу речення (підмет і присудок).
4. Назви другорядні члени речення (якщо вони є, то це поширене речення).
5. Встанови зв'язки слів у реченні
6. Назви однорідні члени речення (якщо є) і поясни розділові знаки.
7. Вкажи звертання (якщо є) і поясни розділові знаки.

На цьому етапі уроку можна виконати творчі вправи:

- 1) вправа на формування навичок вживання коми при однорідних членах.

Запис на дошці:

Зайці люблять їсти траву капусту моркву.

– Вставте потрібні розділові знаки. Поясніть їх вживання.

– Поширте речення, додавши залежні слова до однорідних членів.

– Чи змінились розділові знаки? Чому?

– Змініть речення так, щоб одна кома зникла.

2) робота з фразеологізмом «їхати зайцем»:

Їде зайчик і довкола позирає.

Тут підходить їжачок і говорить: – Ваш квиток!

Червоніє зайчик густо і дає листок ... капусти.

Пожував їжак листок. – Це, – говорить, – не квиток.

Доведеться Вам зійти і додому пішки йти. (Січовик)

– Що означає «їхати зайцем»?

– Які почуття переживають пасажери – «зайці»? (*страх, коли їдуть та сором, коли їх ввикривають*)

Підсумок уроку можна провести шляхом часткового аналізу виконання самостійної роботи.

Самостійна робота

Варіант 1

1) Складіть і запишіть речення з однорідними членами за поданими схемами.

... О, О, О.

... О, і О, і О.

2) Знайди помилки. Запиши речення правильно.

Заєць невеличкий сам на зріст,

Заєць має довгі вуха, заєць має куций хвіст.

3) Запиши, як ти розумієш прислів'я:

За двома зайцями поженешся, жодного не впіймаєш.

Варіант 2

1) Складіть речення з однорідними членами за поданими схемами.

... О, О і О.

... О і О, О і О.

2) Знайди помилки. Запиши речення правильно.

Заєць влітку сіренький, а взимку заєць біленький.

Зайчик довгі вуха має, швидко в лісі зайчик стрибає.

3) Запиши, як ти розумієш прислів'я:

Полохливий заєць і пенька боїться.

Завдання додому може бути таким: виконати вправи 80, 81 (с. 32)

Додатковий матеріал до уроку

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings present.

СЛОВО. ЛЕКСИЧНЕ ТА ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА. ІМЕННИК

(24 години)

Результатом опрацювання теми «Слово. Лексичне та лексико-граматичне значення слова.» повинно стати, що учень:

- добирає синоніми, антоніми; розрізняє слова з одним значенням і багатозначні;
- знаходить у текстах слова з переносним значенням;
- використовує синоніми і багатозначні слова при побудові речень;
- здогадується про походження слів з мотивованим значенням і пояснює його;
- користується тлумачним та перекладним словником для з'ясування значення слова; словником синонімів – для добору синонімічного ряду.
- знає терміни на позначення частин мови;
- користується термінологією під час відповіді на запитання вчителя;
- розрізняє слова – різні частини мови;
- добирає слова – назви предметів, ознак, дій.

ТЕМА ПОВТОРЕННЯ Й АКТИВІЗАЦІЯ ЗНАНЬ ПРО ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА – СИНОНІМИ, АНТОНІМИ, БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА, СЛОВА З ПЕРЕНОСНИМ ЗНАЧЕННЯМ

Мета: поглибити знання учнів про лексичне значення слова; формувати поняття про синоніми, антоніми, багатозначні слова, слова з переносним значенням; розвивати уміння використовувати найбільш влучні з них при побудові речень, власних висловлювань; виховувати інтерес до вивчення української мови.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш..

Клас нас радо зустрічає.
Вчитель щиро всіх вітає,
Простягає дружню руку
І веде у світ науки.

Г. Слідзьона

Актуалізацію опорних знань учнів можна провести наступним чином:

1) каліграфічна хвилинка *Вв Ве В'ячеслав, Великдень, Велика Ведмедиця*

– Поясніть значення кожного слова та вживання великої літери.

2) словникова робота:

– Відгадайте загадку. Запишіть слово-відгадку. Запам'ятайте правопис.

а) Хоч у нього й шуба є, та як холод настає, він не їсть тоді, не п'є і не ходить, не гуляє, а у лігво спати лягає. **Вимова:** [в'єдм'ід'].

Спільнокореневі слова. Ведмідь, ведмедик, ведмежа, ведмежатко, ведмедиця, ведмежий, ведмедячий, ведмедище.

Коментар
вчителя

Дата _____

Клас _____

– Яке ще значення має це слово? (Так говорять про сильну, але неповоротку людину)

Синоніми. Ведмідь, бурмило.

Коли так кажуть?

Ведмежа послуга – невміла послуга, від якої нема корист
Ведмідь на вухо наступив – відсутність музичного слуху.

б) Невсипущий, хитрий, сірий,
голоднющий – ікла шкірить.
Між кущами пропадає,
пасовисько оглядає:
чи не ходить там телятко,
не телятко, так ягнятко,
не ягнятко – хоч би гуска –
хоч би що, аби закуска.

Спільнокореневі слова. Вовк, вовчиха, вовчисько, вовчєня, вовчиця, вовчище.

Коли так кажуть?

Вовк в овечій шкурі – про лицемірну людину, яка під маскою доброзичливості приховує злі наміри.

в) Такий, що має невелику ширину. **Вимова слова:** [вуз'кій].

г) Два ряди будинків із проїздом, проходом між ними або місце надворі, під відкритим небом. **Вимова слова:** [в'улиц'а].

Спільнокореневі слова. Вулиця, вуличка, провулок, вуличний.

Синоніми. Вулиця, проспект, бульвар, провулок, дорога, проїзд.

Коли так кажуть?

На вулиці не валяється – має неабияку вартість, позитивні якості, високо цінується і становить рідкість.

Обминати десятою вулицею – уникати зустрічі з ким-небудь.
– Запишіть речення.

Головна вулиця Києва – Хрещатик.

д) Отвір для світла й повітря в стіні приміщення, куди вставлено раму з шибками. **Вимова слова:** [в'ікно].

Спільнокореневі слова. Вікно, віконце, віконечко, віконний, підвіконня.

– Яке ще значення цього слова ви знаєте? (*Просвіт у чому-небудь: вікно між хмарами.*)

е) орган слуху або бокова частина шапки, що закриває вушну раковину.

Вимова слова: [в'ухо].

Спільнокореневі слова. Вуха, вухань, вухатий, вушанка, вушка, вушний.

Коли так кажуть?

В одне вухо впускати, а в друге випускати – неухажно слухати.

Краєм вуха почути – трохи, не повністю.

По самі вуха – дуже сильно, надзвичайно.

Пропускати повз вуха – не реагувати на те, що говорять.

3) усні вправи на переклад:

беда стряслась	лихо спіткало
выручатъ из беды	визволяти з біди

помочь в беде	зарадити лихові
попасть в беду	потрапляти в біду
Придёт беда – купишь ума.	Як біда докучить, то й розуму научить.
Пришла беда – отворяй ворота.	Біда біду знайде, коли й сонце зайде.

– Як по-різному в залежності від контексту перекладається слово «беда» українською мовою?

4) Словниковий диктант з коментуванням вивчених орфограм.

Легко, нігті, боротьба, ходьба, життєрадісний, заєць, українець, сьомий, Ілля, ллє.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати мовну цікавинку:

У Києві говорять інакше, ніж у Львові, –
і черногуз, і бусол, лелека і боцян...

Так наче називаєш різновиди лелек ти,
а це лиш різні назви, синонімічний ряд.

Д. Білоус

– Черногуз, бусол, лелека, боцян – це різні птахи чи назви одного й того ж птаха?

– Як ви розумієте значення словосполучення «синонімічний ряд»?

– Сьогодні на уроці ми пригадаємо те, що знаємо про лексичне значення слова – синоніми, антоніми, багатозначні слова, слова з переносним значенням та поглибимо ці знання.

Повторення й активізацію знань про лексичне значення слова – синоніми, антоніми пропонуємо організувати наступним чином:

1) вибіркового диктант (під керівництвом учителя):

– Випишіть пари антонімів.

Є слова, як день і ніч, –
Прямо протилежні.
От я обачливий, скажім,
А ти необережний.
Слова «великий» і «малий»,
«Сідати» і «вставати».
«Холодний» – «теплий»,
«Добрий» – «злий»
Антонімами звати.
В будинку мешкали слова,
Жили собі щасливо.
На кожному поверсі – по два:
Недбалий і дбайливий,
А ще веселий і сумний,
Гарячий і холодний,
Жили чистенький і брудний
Та ситий і голодний.

Жили там правда і брехня,
Жили тривога й спокій,
Жили там дружно, як рідня.
А дім той був високий!
Аж якось з неба вдарив грім,
Земля аж застогнала!
І величезна прірва в ній
Слова ці роз'єднала.
Давно-давно це відбулось,
Та прірва є й донині.
Будинок навпіл розколовсь,
І в кожній половині
Тепер не дружно вже живуть,
Слова оті – вороже.
Антонімами всі їх звать
За зміст їх геть несхожий!

З кн. «Казка вчить»

2) формулювання правила про антоніми учнями:

Антоніми (гр. *anti* – проти) – це слова, які мають протилежне значення. Наприклад: *любов – ненависть, щастя – горе, великий – малий, чорний – білий, вперед – назад, високо – низько, говорити – мовчати, радіти – сумувати* та ін.

3) уточнення формулювання правила про синоніми:

– Оберіть правильну відповідь:

Які слова називають синонімами:

- а) ті, що мають спільну частину – корінь;
- б) близькі за значенням;
- в) протилежні за значенням.

– Доповніть речення: «Синоніми – це _____».

4) вибірковий диктант.

– Випишіть ряди синонімів.

Ой яка чудова українська мова
Де береться все це, звідкіля і як
Є в ній ліс-лісок-лісочок, пуща, гай, діброва,
Бір, перелісок, чорноліс. Є іще байрак.
І така ж розкішна і гнучка, як мрія.
Можна “звідкіля” і “звідки”, можна і “звідкіль”.
Є у ній хурделиця, віхола, завія,
Завірюха, хуртовина, хуга, заметіль.

Олександр Підсуха

Колективна перевірка записаного.

Повторення й активізацію знань про багатозначні слова та слова з переносним значенням рекомендуємо здійснити наступним чином:

а) спостереження за мовним матеріалом.

Носить півник-співунець
На голівці гребінець.
Гребінцем тим, знає кожний,
Причесатися не можна.
А у мене, а у мене
Гребінець новий, зелений.
Я нікого не прошу, –
Сам волосся причешу.

Г. Бойко

– Скільки значень має слово «гребінець»? Отже це слово багатозначне.

– Чим схожі гребінець півня та гребінець для розчісування? (формою)

– Всі лексичні значення багатозначного слова пов’язані між собою, їх обов’язково об’єднує якась спільна ознака.

б) колективне складання схеми-опори:

За кількістю значень	однозначні
	багатозначні
За характером значень	з прямим значенням
	з переносним значенням

в) вправа на розпізнавання слів у переносному значенні:

– З кожної пари словосполучень запишіть те, яке вжито в переносному значенні. Поясніть. Як ви його розумієте.

М'який хліб – м'який характер, золоте серце – золота обручка, кам'яне обличчя – кам'яний будинок, залізна витримка – залізний дах, сонячна усмішка – сонячний день, ніс людини – ніс корабля.

г) уточнення значень деяких багатозначних слів у процесі практичної діяльності

– Запишіть речення. Підкресліть багатозначні слова. Які з них вжиті в прямому значенні, а які – в переносному?

У норі сидять лисички. У лісі ми збирали лисички.

До нашої хати прилетів журавель. Оксана пошла по воду до журавля.

Сьогодні яскраво світить сонечко. Сонечко – корисна комаха.

Журавель – 1) великий перелітний птах з довгими ногами та шиєю і гострим дзьобом; 2) довга жердина, приладнана біля колодязя як важіль для витягування води.

д) творча вправа

Слово «поле» в сучасній українській мові вживається у різних значеннях:

1) рівнина, простір;

2) оброблена під посів земля;

3) великий рівний майданчик, спеціально обладнаний і призначений для чогось;

4) чиста смуга упродовж краю зошита, у книзі

– Складіть і запишіть 4 речення так, щоб в кожному з яких слово «поле» вживалося в іншому значенні

Вітер віє, гуляє по полях та ланах. Жайворонки співають високо в небі над пшеничним полем. На шкільному футбольному полі о десятій годині відбудеться тренування. Той, хто добре знає правила переносу, ніколи не виходить за поля зошита.

Підсумок уроку можна підвести за допомогою наступних запитань:

– Що ви сьогодні повторили, пригадали на уроці?

– Що дізналися нового?

Завдання додому може бути таким: скласти і записати 3 речення такі, щоб в кожному з яких слово «голка» вживалося в іншому значенні (*голка – соснова, кравецька, голка їжака*); згадати і записати 3 пари антонімів.

Додатковий матеріал до уроку

[illegible]

**ТЕМА КОНТРОЛЬНЕ АУДІЮВАННЯ. РОЗШИРЕННЯ
ЯВЛЕНЬ ПРО ПОХОДЖЕННЯ НАЙБІЛЬШ
УЖИВАНИХ СЛІВ. УМІННЯ КОРИСТУВАТИСЯ
НАВЧАЛЬНИМИ СЛОВНИКАМИ**

Мета: здійснити контроль аудіативних умінь; познайомити дітей із словниками, як одним із видів довідкової літератури; розширення уявлень про походження деяких слів; формувати уміння користуватися навчальними словниками: синонімів і антонімів, тлумачним, перекладним; виховувати повагу до освічених людей та бажання бути чесними.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

На місця гайда швиденько,
Щоб до знань зробити крок.
Тож сідаймо всі рівненько.
Починається урок.

Г. Слідзьона

Повідомивши тему та мету уроку, вчитель проводить аудіювання тексту.

МОЯ БАБУСЯ ІНОПЛАНЕТЯНКА

Моя бабуся захопилася інопланетянами. Вирізки з газет і журналів вона підшивала в теку*, не пропускала жодного кінофільму чи телепередачі про космічних пришельців. Часто-густо це їй замінювало харчі і навіть ліки. Сусіди поширювали чутки, ніби бабуся Марія сама прилетіла з космічної далини... на мітл Але вона не звертала на це ніякої уваги. Просто вірила в силу інопланетян, вважаючи, що все на землі відбувається з їхньої волі. Казала, що ми безсилі чинити їм опір. Ще й мене в тому переконувала.

Я спершу сприймав захоплення бабусі з гумором. Але одного разу беззастережно перейшов на її бік.

Якось бабуся Марія побувала в гостях у сестри. Та передала для мене на зиму баночку вишневого варення. Бабуся сховала його у шафі за книжками. Але в нашому домі немає такої речі, котру б я не знайшов за кілька хвилин. Коли нікого не було вдома, я опинився віч-на-віч зі своїм солодким супротивником.

Проковтнув ложку варення. І раптом до мене невідомо звідки долинув незнайомий голос: «З'їж ще! Варення таке смачне! Яка різниця – на одну ложечку більше, на одну ложечку менше. Ніхто навіть і не помітить!»

Я з'їв. І навіть смаку не відчув. А хтось мене штовхав в спину: «Покуштуй ще! Ніякої різниці між третьою і четвертою ложками немає!»

Чи міг я протестувати тій силі, яка повністю оволоділа мною. Я діяв так, як підказували інопланетяни. Отямився лише тоді, коли на дні банки не лишилося жодної краплі варення.

Довелося зізнатися бабусі в тому, який нерівний двобій я витримав біля банки з варенням. Вона, звичайно, була пригнічена таким повідомленням. Однак їй довелося змиритися з

* Тека – папка, швидкозшивач.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

втратою варення, оскільки до цього були причетні космічні сили.

Відтоді переді мною відкрилися широкі можливості для домашньої й позадомашньої діяльності. Відтепер інопланетяни допомагали мені розбити чашку, змушували дивитися телевізор мало не до півночі, штовхали на бійку з сусідськими хлопцями... Виходило так, що сам я ні в чому не був винний.

Та, на жаль, бабусина віра в інопланетян не витримала випробування часом. Одного дня вона мені повідомила, що вичитала в якійсь газеті, нібито інопланетян взагалі не існує, що все то є плодом бурхливої людської фантазії.

Я задумався: як же мені далі діяти?.. (Січовик) (345 сл.)

1. У чому виявлялося захоплення бабусі інопланетянами?
 - а) читала газетні статті і дивилася телепередачі про інопланетян;
 - б) складала оповідання про інопланетян;
 - в) шукала зустрічі з інопланетянами.
2. Як хлопчик сприймав захоплення бабусі Марії?
 - а) з гумором; б) з іронією; в) із засторогою.
3. Як виправдовував себе хлопчик перед бабусею за викрадене варення?
 - а) дуже хотілося скуштувати варення;
 - б) інопланетяни нашіптували йому накази з'їсти варення;
 - в) бабуся раніше дозволила з'їсти йому варення.
4. Як відреагувала бабуся на виправдовування хлопчика?
 - а) була пригнічена повідомленням;
 - б) зраділа;
 - в) здивувалася.
5. Чим виправдовував хлопчик у подальшому свої вчинки?
 - а) зустріччю з інопланетянами;
 - б) бажанням догодити інопланетянам;
 - в) наказами інопланетян.
6. Що сказала бабуся, щоб припинити бешкетування хлопчика?
 - а) інопланетян взагалі не існує, що все то є плодом бурхливої людської фантазії;
 - б) інопланетян не існує в нашому місті;
 - в) інопланетяни не прилітають на нашу планету.

Методичний коментар. Правильна відповідь на кожне із запитань за прослуханням текстом у 4 класі оцінюється 2 балами.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів можна використати:

а) мовні цікавинки:

Добрий дядечко Словник –	Допоможе він завжди!
Друг малят і помічник.	Наголос, сумнівну букву
Якщо ти засумнівався,	Вкаже дядечко Словник.
Швидше загляни туди.	Знає він усю науку,
Він для того й друкувався,	Цей всезнайко-чарівник!

- Про що можна дізнатися зі словників?
- Які бувають словники?

Ознайомлення учнів з видами словників можна здійснити наступним чином:

1) спостереження за призначенням тлумачного словника (під керівництвом учителя):

Тарасик набігавсь,
примчав із двора.
Уже й за уроки
сідати пора.
Ось віршика вивчив,
задачі зробив.
В щоденник заглянув –
тривогу забив.
Гласить неодмінний
шкільний записник:
«Принести до школи
клумачний словник».
Завдання у класі
він сам записав.
А що за словник то –
і досі не взнав.
Прибіг до бабусі,
що прала рушник:
– А що таке, – каже,
клумачний словник?
– Клумачний? – бабуся
на те хлопчаку. –
Та, мабуть, що носять
його в клумаку!
Сестричка сміється,
швидко на язык:
– Сам, – каже, – доклумай,
який це словник!
Спитав у сусіда –
вже дещо нове:
– В нас, – каже, – в будинку
письменник живе.
Піди ти до нього –
у нього книжки.
Він знає й розкаже
про всі словники.

Ну що ж, як розради
немає ніде,
в квартиру поета
Тарасик іде.

Ось дзвонить, заходить:
– Будь ласка, – гука, –
клумачного дайте
мені словника!
Поет усміхнувся:
– Ти просиш дарма:
клумачного, – каже,
в природі нема.
Клумачний... То, мабуть,
почулось... Пробач,
бо той, хто тлумачить,
той зветься – тлумач.
Буває, що слово
відоме давно,
а знає не кожен,
що значить воно.
І тут у пригоді
стає визначник
скарбів наших мовних –
тлумачний словник.
Оце ж і тлумачний
словник! Зрозумів?
А є словники ще –
походження слів.
– Спасибі! – Тарасик
додому побіг.
І ледве, зраділий,
ступив за поріг:
– Доклумав! – гукає
сестричці своїй.
А потім біжить
до бабусі мерщій.
Примчавши на кухню,
червоний, як мак:
– Бабусю, – кричить, –
не підходить клумак!
Ціннюща в людини
до знань ненасить.
І знань за плечима, –
гука, – не носить!

Д. Білоус

- Про які два види словників йдеться у вірші?
- Для чого потрібен тлумачний словник?
- Про які ще словники згадує у вірші Дмитро Білоус?

Чи знаєте ви, що в перекладі з латинської мови «словник» означає «колекція слів». Словники виникли дуже давно. В Україні словники «незрозумілих слів» з'явилися ще у часи Київської Русі, в XI ст. Спочатку слова розміщувалися без особливої послідовності, а з XI ст., вже згідно алфавіту, тому їх стали називати «азбуковниками».

– Яким користуватися словником, якщо потрібно дізнатися, як пишеться слово? А яким – коли хочете дізнатися, що означає слово?

– Як знайти необхідне слово у словнику?

– Чому в словниках обов'язковим є розташування слів за алфавітом?

2) робота з орфографічним словником:

Гра «Хто швидше знайде слово у словнику?»

Для проведення гри у класі повинні бути однакові орфографічні словники у кожного учня, або хоча б по одному на кожній парті

Вчитель заздалегідь добирає 8–10 слів, які розміщені у цьому словнику та почергово називає їх учням. Дитина, яка першою знайшла це слово, відповідає за зразком: слово «портрет» можна знайти у другому стовпчику, четверте слово знизу.

Вчитель звертає увагу дітей на пошук слів за алфавітом з урахуванням другої, третьої, четвертої літери, якщо попередні збігаються.

3) практичну роботу з тлумачним словником вчитель організує в залежності від того, які саме словники і в якій кількості є в наявності.

4) практичне ознайомлення з російсько-українським словником (с. 139–140 в підручнику)

Розширення уявлень про походження деяких слів:

Наука, що вивчає походження слів, називається етимологією, а словник, в якому пояснюється походження слів – етимологічним.

1) кенгуру

ВИПАДКОВА НАЗВА

Тарасик слухав мене, завмерши,
уже до бесід зі мною звик. –

Коли англійці ступили вперше
до австралійців на материк
і там уздірили якусь тварину –
сумчасте диво на двох ногах –
подивувались якусь хвилину,
аж гульк – тубілець* іде на шлях.

Англієць якось йому зненацька:

– Що за тварина ця чудернацька? –
Та слів англійських не чувши й близько,
знижав плечима той: – Кенгуру!

(що означає по-австралійськи
«не розумію», «не розберу»).

Отак і стало це кенгурисько
відоме в світі як кенгуру.

Д. Білоус

– Як звучить по-австралійськи «не розумію», «не розберу»?

2) тисяча, мільйон

У слові «тисяча» заховалося два дуже давніх слова, які сучасною мовою можна перекласти так «це товста сотня» або «це велике сто».

Слово «мільйон» пов'язано з ім'ям венеціанського купця Марко Поло, який побував у Китаї, де його найбільше вразило

* *Тубілець* – туземець – корінний житель країни.

ли багатства монгольського хана Хаделая. Щоб описати те багатство, Марко Поло до італійського слова «мілле» (тисяча) додав суфікс «-оне-» (схожий за значенням на український суфікс -ище-). У нього вийшло «мілліоне» – «величезна тисяча», «тисячище».

Згодом у математиці словом «мільйон» почали називати число, що дорівнює тисячі тисяч.

– Як сучасною мовою можна перекласти два давніх слова, що сховалися у слові «тисяча»?

– Що означає «мілліоне»?

3) товариш

Слово «товариш» було колись не одним, а двома словами: «товар» (караван, табун, майно – усе, чим можна було торгувати) і «іш». Разом «товар іш» означало «спільник у торгівлі». Згодом у слова з'явилося друге значення – близька людина, однодумець, друг.

З метою формування вмінь застосовувати набуті навички в змінених умовах, спостерігати, аналізувати, використовувати отриману інформацію в різних ситуаціях рекомендуємо виконувати з учнями творчі вправи. Наприклад, такі:

– Послухайте повідомлення про походження назв обласних центрів України.

1) Назву міста Житомир пов'язують з ім'ям одного з дружинників київських князів Аскольда і Діра. Після загибелі князів Житомир залишив Київ і оселився із своїми воїнами в лісах, що простяглися на захід від нього. У 885 році він заснував тут місто.

За іншими твердженнями, місто виникло в II–IX як центр одного із слов'янських племен житичів. (З кн. «Цікава географія»)

2) На заході України розкинулось місто Мукачеве. Воно виникло біля старовинного замку, що стоїть на високому горбі. У легенді про заснування міста розповідається, що під час його спорудження люди терпіли страшенні муки. Важко було доставляти на гору каміння та інший будівельний матеріал. Звідси і назва – Мукачеве. (З кн. «Цікава географія»)

3) Львів – місто, засноване князем Данилом Галицьким. Назва походить від імені сина князя Данила Романовича – Льва.

4) Вінниця – місто, розташоване при впадінні у Південний Буг з лівого боку р. Вінничка і з правого – р. Вишня. До 1825 року річка Вінничка відома як Вінніца.

5) Назва «Запоріжжя» виникла в XI с. у зв'язку із заснуванням

Запорізької Січі – центру запорізького козацтва. Запорізькою її назвали тому, що вона знаходилася за дніпровськими порогами.

– Складіть та запишіть короткі повідомлення про походження назв міст

Київ та Івано-Франківськ (під керівництвом вчителя чи самостійно в залежності від рівня підготовки учнів класу).

**ТЕМА СЛОВО – ЧАСТИНА МОВИ. ІМЕННИК,
ПРИКМЕТНИК, ДІЄСЛОВО, ЗАЙМЕННИК,
ЧИСЛІВНИК, ПРИСЛІВНИК. УМІННЯ ЇХ
РОЗРІЗНЯТИ, ЗАСВОЄННЯ ТЕРМІНІВ.**

Мета: закріпити знання учнів про слова – назви предметів, ознак, дій (іменник, прикметник, дієслово); ознайомити з поняттями «частини мови», «займенник», «числівник», «прислівник»; формувати уміння їх розрізняти, вживати терміни під час усних відповідей; виховувати любов до природи.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Знову чути сміх навколо –
Нас вітає рідна школа.
Ось уже луна дзвінок,
Починаємо урок.

Г. Слідзьона

На етапі актуалізації опорних знань учнів пропонуємо провести:

1) каліграфічну хвилинку: *Єє, ає, іє, гаї, країна.*

2) перевірку домашнього завдання;

3) усну вправу на переклад:

– Перекладіть слова українською мовою. При потребі скористайтесь російсько-українським словником.

Посуда – ... (посуд), цвет – ... (колір), кирпич – ... (цегла), бумага – ... (папір), краска – ... (фарба), производство – ... (виробництво), густые – ... (рясні).

Зверність увагу, що російською мовою посуда, бумага (она, моя), українською мовою посуд, папір (він, мій); кирпич (он, мой) цегла (вона, моя).

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку пропонуємо використати віршовані рядки:

Який співець, поет, який письменник
уперше слово вигдав – іменник?
Іменник! Він узяв собі на плечі
велике діло – визначати речі, –
ім'я, найменування і наймення:
робота, біль, радість, і натхнення.

Ну а візьмімо назву – дієслово,
само підказує, що діє слово!
Ще й прикладу на нього не навів,
а вже до півдесятка дієслів!

Прикметник дасть іменнику – предмету
якусь його ознаку чи прикмету.

Числівник може визначить тобі
число речей, порядок при лічб
А поспитай звичайного займенника,
за кого він у мові? За іменника!
Прислівник звук, незмінюваний в мові,
ознаки різні виражать при слов
Сполучник каже: скромну роль я маю,
але слова я в мові сполучаю.
Частини мови! Назви наче й звичні,
полюбиш їх – красиві, поетичні!

Д. Білоус

*Коментар
читача*

Дата _____

Клас _____

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1. Робота з підручником.

а) Вправа 82 (с. 33)

– До яких слів можна поставити питання що або хто? До яких – які? До яких – що робили? Які це частини мови?

– Яке слово в тексті замінює іменник вітряки? (*Слово, яке замінює іменник називаємо займенник.*)

– До яких слів питання поставити не можна? (*Це службові частини мови*)

б) Перевірка розуміння нового матеріалу.

– Якими словами можна замінити іменники учні (вони), учень (він), учениця (вона), дитя (воно), сонце (воно), тополя (вона), степ (він).

– Зверніть увагу, що російською мовою тополь (он), а українською тополя (вона), російською степь (она), а українською степ (він).

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

Хтось там бачу, притомився
І на парту похилився.
Треба всім нам дружно встати,
Фізкультхвилинку розпочати.

Осмислення нових знань доцільно здійснювати у процесі практичної діяльності

1. Вправа 83 (усно).

а) Виразне читання вірша учнями вголос.

– Як ви розумієте вислів країна почита красою? (усе навколо красиве).

б) Усне виконання завдань вправи.

2. Вправа 84 (письмово).

Словникова робота:

Пишатися – *відчувати гордість за кого-небудь, сповнений гордості за щось, мати втіху і насолоду з чого-небудь, процвітати.*

Фарфоровий – порцеляновий; *посуд із високоякісної глини, що після обробки просвічується на світло.*

Фаянсовий – *посуд, виготовлений з особливих сортів глини з домішками гіпсу та інших речовин.*

Чи знаєте ви, що гончар – майстер, який виготовляє глиняний посуд. У давнину глиняні вироби виліплювали з мокрої глини пальцями. З самого початку глиняний виріб доводилось постійно повертати. Так у третьому тисячолітті до нашої ери було винайдено ручний гончарний круг. Формувати на ньому глину гончар міг однією рукою, а іншою робив обертання. Стінки посудини за допомогою гончарного круга виходили однакової товщини. Пізніше майстри додумались обертати гончарний круг ногами. Таким чином вивільнилася друга рука, з'явилась можливість ліпити виріб двома руками.

3. Вправа 85.

– Які питання можна поставити до слів?

– Спочатку запишіть слова, що відповідають на питання хто? що? Потім ті, що відповідають на питання який? А потім ті, що відповідають на питання що робити?

Пропонуємо виконати такі творчі вправи:

1) Виконання вправи 86 (усно).

– Що необхідно зробити, щоб визначити «зайві слова»?

– Які спільнокореневі слова можна дібрати до іменника *свято*?

– До яких частин мови вони належать? (*святковий* – *прикметник*, *святкувати* – *дієслово*)

2) практичне знайомство з омонімами – різними частинами мови (*без вживання термінів*)

– Послухайте вірш. Назвіть слова, що пишуться та вимовляються однаково, але мають різне значення. До яких частин мови вони належать?

1. Де поділась наша **Люба**?

– Повертайсь додому, **люба**!

2. До млина Мусіїв **віз**

Два мішки пшениці **віз**.

Ось за гаєм блиснув **став**.

Вісь із колеса – віз **став**.

Що ж, не буде наша **мати**

Борошна сьогодні **мати**.

3. Звичайна, друзі, загадка для вас:

Вгадайте, про яке словечко мова:

Простий числівник це і водночас

Наказ у формі дієслова. (*три*)

Є слова, що складаються з однакових літер, але мають різне значення і можуть належати до різних частин мови: *мати* (іменник) – *мати* (дієслово), *шию* (від *шити*) – *шию* (від *шия*), *світи* (іменник) і *світи* (дієслово: *Світи*, *сонечко*, *яскравіше*). *діти* – куди вас діти; *коса* – іменник і *коса* (лінія) – прикметник.

Наприклад:

мила дівчина – господиня мила вікна;

ходи, Грицю, до роботи – він знає всі ходи й виходи;

зелені сади – сади картоплю;

Ніс у Василька посинів від холоду. Василько Ніс відро води.

Підсумовуючи засвоєне на уроці, можна провести бесіду:

– На які питання відповідають іменники? Що вони означають?

– Як називають слова, що означають ознаки предметів і відповідають на питання *який? яка? яке? які?*

– Як називають слова, що означають дію предметів? На які питання вони відповідають?

– Слова якої частини мови вживають, щоб замінити іменники? Якими займенниками можна замінити іменники *цегла*, *тополя*, *степ*, *посуд*, *папір*?

Орієнтовне завдання додому: впр. 87 (с. 34)

Додатковий матеріал до уроку

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 lines in total.

ТЕМА КОНТРОЛЬНЕ СПИСУВАННЯ

Мета: перевірити сформованість фонетико-графічних й правописних умінь та графічних навичок письма; виховувати уважність, охайність.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Після повідомлення теми та мети уроку вчитель читає текст вголос, після чого рекомендуємо до повторного читання тексту залучити учнів.

ДРУГИЙ ХЛІБ СВІТУ

Це – рис. Щоправда, хліб з нього не печуть, але саме він є основною й найулюбленішою їжею багатьох народів.

Рис – одна з перших хлібних культур, вирощених людиною. Спершу його сіяли в Індії, а трохи згодом стали вирощувати в Китаї.

Першими європейцями, що побачили рисові плантації, були воїни армії Олександра Македонського.

Грецькі та римські лікарі вважали рисовий відвар за вельми цінні ліки.

(За С. Могилевською) (63 слова)

Перевірка розуміння прочитаного:

1. Бесіда.

- Де вперше сіяли рис?
- Хто з європейців першим побачив рисові плантації?
- Які властивості має рисовий відвар?
- Чому рис називають другим хлібом світу?

2. З'ясування значення незрозумілих слів.

Олександр Македонський – цар Македонії, один з найкращих полководців давнини, народився в 356 році до нашої ери; плантації – великі господарства, де вирощуються рослини лише одного виду (чай, кава, рис і т. п.) у великих кількостях з залученням багатьох працівників; вельми – дуже.

Самостійний запис тексту учнями.

Діти починають списувати одночасно за сигналом вчителя, який проводить замір швидкості списування (на протязі двох хвилин). Діти списують текст у комфортному для них темпі. На прохання вчителя одночасно припиняють роботу, роблять позначку в зошиті та продовжують списування.

Вчитель нагадує дітям, що, списуючи, краще подумки продиктовувати собі кожне слово складами;

Після проведення учнями самоперевірки вчитель підбиває підсумок уроку та відповідає на запитання учнів, якщо такі виникають.

Завдання додому після проведення контрольної роботи давати не рекомендується.

Методичний коментар. За списування рекомендується виставляти дві оцінки – за фонетико-графічні й правописні уміння та графічні навички письма.

Коментар
вчителя

Дата _____

Клас _____

Орієнтовні вимоги до оцінювання списування

Бали	Кількість помилок	Бали	Кількість помилок
1	Понад 10	7	До 5, з них 2 негрубих
2	До 10	8	4, з них 2 негрубих
3	До 9	9	3, з них 1 негруба
4	До 8	10	2 негрубі
5	До 7, з них 2 негрубих	11	1 негруба
6	До 6, з них 2 негрубих	12	1 виправлення

До негрубих помилок відносяться:

- неправильне написання, пропуск чи заміна букви, букви іншого алфавіту, якщо таких помилок не більше 2;
 - якщо помилок допущено більше, то 2 – зараховуються як одна груба;
 - акуратно зроблене виправлення не вважається помилкою;
- Повтор помилки в одному й тому ж слові вважається як одна помилка.

Під час оцінювання каліграфії враховуються такі параметри:

- а) форма букв; б) нахил букв в одну сторону; в) поєднання букв; г) швидкість письма; д) охайність; е) культура оформлення роботи.

Дотримання норм за кожним з цих параметрів дає учневі 2 бали, в цілому – 12 балів. За незначне відхилення від норми за тим чи іншим параметром радимо знімати 1 бал, за значне відхилення – 2 бали.

Результатом вивчення теми «Іменник» повинно стати те, що учень:

- знаходить в реченні та самостійно добирає іменники;
- розуміє значення предметності іменників, назв опредмечених ознак і дій;
- добирає іменники синоніми й антоніми;
- утворює ряди спільнокореневих іменників за допомогою суфіксів і префіксів, пояснює значення утворених слів;
- розрізняє іменники з одним значенням і багатозначні;
- вживає іменники в прямому і переносному значенні;
- визначає рід і число іменників;
- знає іменники, рід яких не збігається у російській та українській мовах;
- уживає іменники у належному їм роді і числі;
- знає назви відмінків і відмінкові питання;
- змінює іменники за числами;
- знає іменники, що вживаються лише в однині або множині;
- спостерігає за таблицею за змінюванням відмінкових форм іменників чоловічого і жіночого роду, робить висновки щодо спільного і відмінностей у граматичних формах;
- знає закінчення, правильно вимовляє приголосні перед закінченням *-і, -и* (синиці, руки) у родовому відмінку;
- правильно вживає закінчення і використовує потрібні прийменники з іменниками в родовому відмінку під час побудови словосполучень;
- змінює приголосні основи [г, к, х] на [з', ц', с'] перед *-і* при вживанні іменників з основою на *г, к, х* у давальному і місцевому відмінках;

- вживає прийменники з місцевим відмінком при побудові словосполучень (*сидіти на березі, стояти при дорозі*);
- знає і вживає закінчення -ою, -єю, -єю при побудові словосполучень з іменниками в орудному відмінку з прийменниками і без них (*розмовляю з сестрою, пишатися мамою*);
- спостерігає за таблицею за відмінюванням іменників чоловічого і середнього роду, робить висновки щодо спільного і відмінностей у закінченнях;
- правильно вимовляє і вживає паралельні закінчення -у, -ю, -ові, -еві, -єві при побудові словосполучень і речень з іменниками в давальному і місцевому відмінках;
- вживає закінчення -і, -ї в іменниках у давальному і місцевому відмінках;
- змінює приголосні основи [г], [к], [х] на [з'], [ц'], [с'] при вживанні іменників у цих відмінках;
- вживає закінчення -ем після ж, ч, ш та -ям в іменниках середнього роду на -я при побудові словосполучень та речень; правильно вимовляє і пише такі іменники у формі орудного відмінка;
- знає про розбіжності в роді іменників середнього роду на -я у російській і українській мовах;
- спостерігає за таблицею за відмінюванням іменників жіночого роду та іменника мати, робить висновки щодо спільного і відмінностей у закінченнях;
- правильно вимовляє і пише такі іменники, вжиті у початковій формі (*стен, ніч, ніч*);
- вживає такі іменники у родовому, давальному і місцевому відмінках, змінюючи голосні [і] – [о], [і] – [е]: *ніч – ночі, ніч – у печі* при побудові словосполучень, речень;
- правильно вимовляє приголосні основи перед закінченням -ю в орудному відмінку і позначає їх на письмі, будує словосполучення, вживаючи іменники у формі орудного відмінка;
- вживає апостроф після губних в, ф та р (*верф'ю, матір'ю*) перед -ю;
- правильно вимовляє і пише іменники зі збігом приголосних перед -ю;
- правильно змінює іменник мати, будуючи словосполучення і речення;
- спостерігає за таблицею відмінювання іменників, робить висновки;
- правильно вимовляє й пише іменники – назви маленьких істот та іменник ім'я у різних відмінкових формах при побудові словосполучень, речень;
- спостерігає за відмінюванням іменників у множині, робить висновки щодо спільного і відмінностей у закінченнях;
- правильно вимовляє і вживає іменники у множині при побудові словосполучень і речень, зокрема:
- твердо вимовляє приголосні основи [г], [к], [х] перед -и та пом'якшено приголосні [ж], [ч], [ш] перед -і в називному відмінку;
- вживає закінчення -ів, -їв у родовому відмінку множини;
- не вживає закінчення в іменниках середнього роду з подовженим м'яким приголосним основи перед -я;
- вживає закінчення -ах в іменниках, вжитих у місцевому відмінку з прийменником *по*.

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings present.

ТЕМА АНАЛІЗ КОНТРОЛЬНОГО СПИСУВАННЯ.
РОЗШИРЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРЕДМЕТНІСТЬ
ІМЕННИКІВ (*радість, сум, сміливість, сміх,
блакить*). ТВОРЕННЯ СПІЛЬНОКОРЕНЕВИХ
ІМЕННИКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СУФІКСІВ.
ІМЕННИКИ-СИНОНІМИ Й АНТОНІМИ

Мета: розширювати знання школярів про іменник; ознайомити учнів із поняттям предметності на прикладах іменників, утворених від прикметників і дієслів; формувати навички добору іменників-синонімів, антонімів, які найбільше відповідають змісту висловлювань; вдосконалювати вміння вживати іменники в прямому і переносному значеннях; виховувати бажання більше знати про видатних спортсменів України.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Сяють радістю обличчя,
На урок дзвінок нас кличе.
Книга в путь всіх закликає,
Знань багато нас чекає.

Г. Слідзьона

Аналіз контрольного списування й роботу над помилками вчитель проводить за результатами перевірки роботи, виконаної на попередньому уроці.

Актуалізувати опорні знання учнів можна наступним чином:

– Прочитайте слова, записані на дошці. До якої частини мови вони належать?

<i>соловей</i>	<i>щедрість</i>
<i>снігур</i>	<i>жадібність</i>
<i>їжачок</i>	<i>хорообрість</i>
<i>горобина</i>	<i>мужність</i>
<i>калина</i>	<i>сміливість</i>
<i>вітер</i>	<i>сум</i>
<i>сніг</i>	<i>радість</i>

– Прочитайте іменники першої групи. Що вони означають? (*Назви птахів, тварин, дерев, явищ природи.*) Ці іменники називають конкретні предмети, які людина може пізнати за допомогою зору, слуху, дотику.

– Прочитайте іменники другої групи. Яке значення мають ці іменники? (*Загальне, їх не можна сприйняти органами чуття.*)

– Які іменники в цій групі синоніми? (*хорообрість, мужність, сміливість*) А які іменники антоніми? (*сум – радість, щедрість – жадібність*)

З метою повідомлення теми та мети уроку рекомендуємо використати поетичну хвилинку та створити проблемну ситуацію:

Ми вчимо частини мови.
Всі їх треба добре знати,
Щоб здобути знань основи,
І щоб грамотно писати.
Перша з них – іменник, друже,
Всі його в нас добре люблять дуже,
Бо все-все він називає –
Від землі до коровая.

*Коментар
читача*

Дата _____

Клас _____

Мама, мир і Україна,
Сонце, небо, світ, людина.
Звуки, букви, слово, мова –
Все частина – ця чудова!
Хто? Сестричка, ненька, батько,
Пташка, білочка, зайчатко.
Що? Земля, ріка, діброва,
Книжка, зошит, ручка, школа...
Вивчи цю частину мови.

Л. Швед

У школі затишно, чудово:	Здобувають тут старанно,
Тиша, праця, навчання,	роблять цінні відкриття.
Найпотрібніші основи,	Ті, що вчаться бездоганно,
Головних наук знання	Сміливо входять у життя.

– Назвіть слова з тих що зустрілися вам у вірші та відповідають на питання що?

– Що означають слова «праця», «навчання», «знання», «відкриття», «життя»: дію чи предмет? Що виражає слова «тиша»: ознаку предмета чи предмет? До яких частин мови належать ці слова?

– Сьогодні на уроці ми повторимо те, що вам відомо про іменники та познайомимось з іменниками, що називають ознаки або дії, навчимося їх утворювати.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1. Робота з підручником.

Вправа 88.

– Як ви розумієте слова літував і зимував? (*Жив усе літо і всю зиму*)

– Як утворилися слова їжачок, нірка, радість? (*до іменника їжак додали суфікс ок, при цьому відбулася зміна к на ч; до іменника нора додали суфікс к, при цьому відбулася зміна о на і; іменник радість утворився від прикметника радий за допомогою суфікса – іст-).*

– Як ви думаєте, чому автор ужив слова «їжачок», а не «їжак», «нірка», а не «нора»?

– Чому ви вирішили, що слово «радість» – іменник, адже це не назва конкретного предмета?

Висновок: У мові є іменники, що називають абстрактні поняття. Це слова, які не позначають конкретні предмети, явища, а вживаються для означення назв процесів і властивостей.

2. Уточнення формулювання правила за підручником на сторінці 35.

Варто на цьому етапі попросити учнів дібрати власні приклади іменників, що означають назви дій, ознак, властивостей, людських якостей.

– Знайдіть правило на сторінці 35 підручника і ознайомтесь із ним. Вдумливо прочитайте, постарайтесь запам'ятати.

– Хто може розповісти правило?

– Наведіть приклади.

3. Попрацюймо разом.

Вправа на утворення іменників.

Утворіть іменники від поданих прикметників та дієслів.

популярний – ... (*популярність*)

сухий – ... (*сухість*)

лагідний – ... (*лагідність*)

скромний – ... (*скромність*)

добрий – ... (*доброта*)

блакитний – ... (*блакить*)

тренувати – ... (*тренування*)

плавати – ... (*плавання*)

дружити – ... (*дружба*)

розписувати – ... (*розпис*)

перелітати – ... (*переліт*)

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

Осмислення нових знань рекомендуємо здійснювати у процесі практичної діяльності:

1. Виконання вправи 89 спрямоване на формування вмінь розрізняти прикметники та іменники, що означають якість та дієслова та іменники, що означають дію.

2. Вправа 90 (усно).

Спільнокореневі слова: проводилися (дієслово) – проведення (іменник), зав'язують (дієслово) – зв'язки (іменник), дружні (прикметник) – дружба (іменник).

– Зверніть увагу на те, як слід правильно вимовити слово відбуваються.

– Прочитайте слова у таблиці на сторінці 36. Зверніть увагу, як вони вимовляються і як пишуться.

3. Вправа 91.

Спільнокореневі слова: співучий (прикметник); співець, співак, спів (іменники); співати (дієслово).

4. Вправа на утворення спільнокореневих іменників-антонімів.

Спільнокореневі іменники-антоніми утворюються здебільшого за допомогою префікса *не-*: *правда* – *неправда*, *щастя* – *нещастя*.

Збагаченню словникового запасу та розвитку мовлення сприятиме робота з рубрикою «Чому так кажуть».

– Про кого ми можемо сказати «біла ворона»? Чи є серед ваших знайомих така людина? Чи можемо ми про учня, який ніколи не п'є молоко, сказати, що він біла ворона?

Підсумок уроку можна провести у формі бесіди.

– Яка частина мови називається іменником?

– Що означають іменники?

Іменник свою справу знає:

Всі предмети називає –

І великі, і не дуже,

Все, що хочеш, любий друже.

І людину, і тварину,

І маленьку дитину.

Всяку птицю іменує –

Імен йому не бракує.

Ліси, гори і долини,

Ріки, моря, океани...

Безкінечні земні далі,

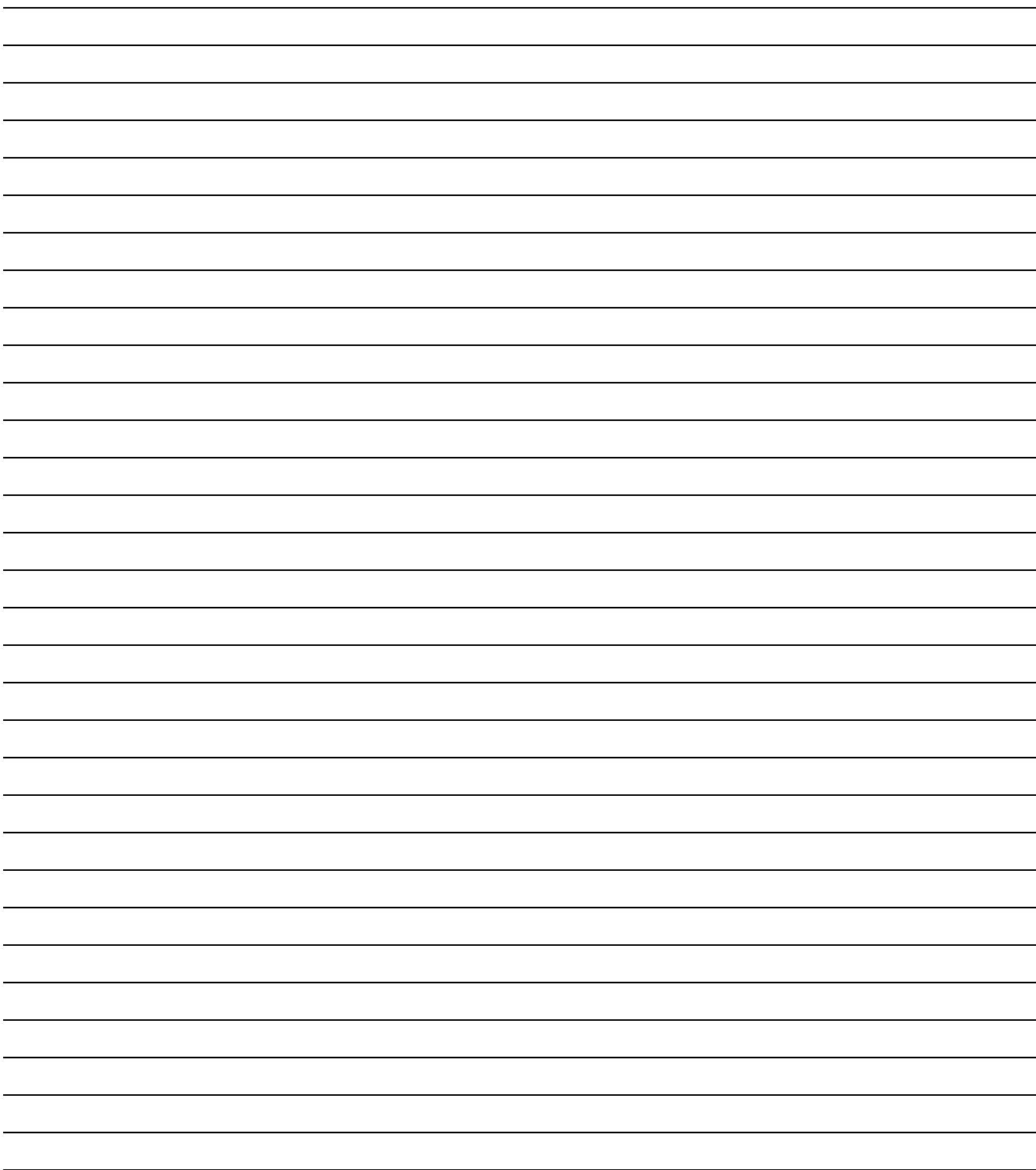
Нагороди і медалі –

Всім дає він імена –

Праця ж бо його така.

– Від яких частин мови можуть утворюватися іменники?

Орієнтовне завдання додому: впр. 92, 93 (с. 37 в підручнику).

ТЕМА РІД І ЧИСЛО ІМЕННИКІВ. СПОСТЕРЕЖЕННЯ
ЗА РОЗБІЖНІСТЮ РОДУ Й ЧИСЛА ДЕЯКИХ
ІМЕННИКІВ У РОСІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ
МОВАХ. РОЗВИТОК УМІНЬ ПРАВИЛЬНО
ВЖИВАТИ ТАКІ ІМЕННИКИ В МОВЛЕННІ
ПРИ ПОБУДОВІ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ.
ПЕРЕВІРНА РОБОТА. ДІАЛОГ.

Мета: розширити й поглибити знання учнів про іменник; ознайомити з розбіжністю роду й числа деяких іменників у російській і українській мовах; розвивати усне й писемне мовлення, увагу до слова, виховувати інтерес до вивчення української мови.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Ми до класу поспішаймо,
Всі турботи залишаймо.
Бо чекає на нас знову
Українська наша мова.

Г. Слідзьона

Актуалізацію опорних знань учнів пропонуємо провести наступним чином:

1. Каліграфічна хвилинка.

Єє, заєць, Єва, єднання, Єгипет, маєток.*

2. Перевірка домашнього завдання.

– Яка частина мови називається іменником?

– Які граматичні ознаки має іменник?

3. Словникова робота.

Адреса – іменник ж.р.: моя адреса, домашня адреса.

1. Позначення місця проживання чи перебування кого-небудь або місце знаходження чого-небудь.

2. Напис на конверті, бандеролі, посилці, що вказує на місце призначення й одержувача.

Мотивація навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку:

Пропоную запросити сьогодні на урок такі іменники: уважність, старанність, охайність, зосередженість. Впевнена – вони нам допоможуть. Що вони означають?

Пригадайте правило. Яка частина мови називається іменником?

Сьогодні на уроці ми будемо вивчати рід і число іменників.

Терміни чоловічий, жіночий, середній дісталися нам у спадок від давньогрецьких філософів і граматиків. Ще у II ст. до н.е. філософ Протагор, а потім Аристотель і Діонісій Фракійський вибрали терміни чоловічий, жіночий тому, що до першої групи обов'язково належать слова, які означають істоти чоловічої статі, а до другої – слова, що означають істоти жіночої статі. Усі іменники, що не ввійшли до чоловічого й жіночого роду, було віднесено до групи «ніякий рід». В українській мові це іменники середнього роду.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу за темою «Рід іменників» рекомендуємо організувати так:

* *Маєток* – земельне володіння.

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

1. Робота з таблицею. Спостереження й аналіз мовних явищ.

Норма рос. мови	Норма укр. мови	Порушення укр. норм
злая собака (ж. р.)	злий собака (ч. р.)	зла собака
железнодорожная насыпь (ж. р.)	залізничний насип (ч. р.)	залізнична насип
острая боль (ж. р.)	гострий біль (ч. р.)	гостра біль
вылечиться от насморка (м.р.)	вилікуватись від нежитю (ч.р.)	вилікуватись від нежиті (ж.р.)

- Якого роду бувають іменники?
- Чи завжди іменники в російській та українській мовах належать до однакового роду?
- Що є основним показником визначення роду іменників? (закінчення)
- Які закінчення мають іменники жіночого роду? Чоловічого? Середнього?

2. Вправа 94 (усно).

Висновок:

- Іменники, до яких можна підставити слова «він мій», належать до чоловічого роду.
- Іменники, до яких можна підставити слова «вона моя», належать до жіночого роду.
- Іменники, до яких можна підставити слова «воно моє», належать до середнього роду.

3. Уточнення формулювання правила за підручником на сторінці 37.

- Наведіть власні приклади іменників чоловічого, жіночого, середнього роду.

Осмислення нових знань радимо здійснювати у процесі практичної діяльності.

1. Вправа 95.

- Чи у всіх словах показником роду є закінчення? У яких словах російської й української мов закінчення однакове? (рос.м. – степь, боль, Сибирь, путь, дробь, степень; укр. м. – степ, біль, Сибир, путь, дріб, ступінь).

2. Ознайомлення з висловом «між двох вогнів» (с. 38 в підручнику).

- Як перекласти іменник «огонь» українською мовою? (Вогонь)
- Якого роду це слово в російській і українській мовах? А якого роду слово вогнище?

3. Вправа 96 (усно).

4. Вправа 97 (письмово).

(Укр. м. – новий посуд, колюча шипшина, домашня адреса, красива назва, маленьке теля, жовтеньке курча).

Деякі іменники відносяться до спільного роду, позначають осіб обох статей. Наприклад: листоноша, суддя, слуга.

На цьому етапі уроку доречною буде фізкультхвилинка.

Всі навшпиньки підніміться,
струнко, підтягніться!
Руки вгору, в боки, вниз!
Сюди-туди оберніться –
все навколо обдивіться.
Потанцюйте лише трішки,
повизбируйте горішки.
Три разочки всі присядьте
І на місце знову сядьте.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу за темою «Число іменників» рекомендуємо організувати так:

1. Робота з таблицею. Спостереження й аналіз мовних явищ.

Норма рос. мови	Норма укр. мови	Порушення укр. норм
волнистые волосы (мн. ч.)	кучеряве волосся (одн.)	кучеряві волосся
новая мебель (ед.ч.)	нові меблі (мн.)	нова мебель

В українській мові більшість іменників мають форми як і однини, так і множини (це назви осіб, предметів, що піддаються лічбі): мати – матері, учень – учні; будинок – будинки;

Є іменники, що вживаються тільки в однині (*далечінь, щастя; селянство, комашня; нафта, молоко, кисень, добро, мир, честь*), власні назви (*Дніпро, Київ*);

Є іменники, що вживаються тільки у множині. Вони означають: назви будівель, їх частин (*сходи, двері, сіни*); засоби пересування (*сани*); знаряддя праці (*вила, ножиці, граблі*); одяг, взуття (*штани, джинси, бутси*); речовини, продукти харчування (*консерви, макарони*); відрізки часу (*канікули*); власні географічні назви (*Суми, Альпи, Карпати*) тощо.

2. Уточнення формулювання правила за підручником на сторінках 39, 40.

Осмислення нових знань радимо здійснювати у процесі практичної діяльності:

Виконання вправ 100–104 (усно або письмово – на розсуд вчителя).

Впр. 101. Тільки в множині: *канікули, штани, шахи, гроші, кучері, оплески, макарони*. Тільки в однині: *сталь, тиша, волосся, коріння, доброта*.

Впр. 102 – тільки у формі однини вживається іменник *щавлик*.

Впр. 103 – іменники *пшениця, овес* можуть мати форму *множини (пшениці, вівси)*.

Впр. 104 – морква (ж.р.), часник (ч. р.)

Перевірку вміння складати діалог радимо провести наступним чином:

1. Прослухайте діалог у ролях. Де він може відбутися?
– Я хочу взяти цей підручник.
– Будь ласка.

ТЕМА ЗМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ ЗА ВІДМІНКОВИМИ ПИТАННЯМИ. ЗАСВОЄННЯ НАЗВ ВІДМІНКІВ І ПИТАНЬ ДО НИХ. ЧИСЛО ІМЕННИКІВ. ЗАСВОЄННЯ ІМЕННИКІВ, ЯКІ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ВЖИВАЮТЬСЯ ТІЛЬКИ В ОДНИНІ (*чорнило, листя, колосся, гілля*) ТА МНОЖИНІ (*двері, штани*).
РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Мета: ознайомити учнів з відмінюванням іменників, назвами відмінків та відмінковими запитаннями; формувати вміння відмінювати іменники та визначати відмінки іменників; розвивати мовлення та логічне мислення учнів; виховувати ввічливість.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

До навчання ми охочі
Сяють, наче зорі, очі.
Щоби грамотно писати,
Нумо правила вивчати.

Г. Слідзьона

Актуалізацію опорних знань учнів пропонуємо провести наступним чином:

- 1) перевірка домашнього завдання;
- 2) каліграфічна хвилинка *Її їд їз їх їс їж аї їдальня їжа їжак їздити їсти їхати гаї краї*;
- 3) словниковий диктант з коментуванням вивчених орфограм:

Сонце, проїзний, солов'ї, Дніпро, Київ – Києва, Одеса.

Для мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати мовну цікавинку:

ВІДМІНКИ

Сім відмінків в нашій мові –
Всі веселі, гонорові

Називний: «Хто? Що?» – питає.
Родовий когось шукає і не знає:
Кого? Чого? Тож підтримаймо його.

А давальний – щирий дуже.
Каже він: «Мій любий друже,
Ти скажи, кому? Чому?
Я навчатиму всьому!»

Ось знахідний загубився,
Але ж він не розгубився:
«Кого? Що?» – пита у всіх –
І в дорослих, і в малих.

Ким і чим? – орудний знає,
Він усім допомагає,
А на кому? і на чому? –
Лиш місцевому відомо.

Кличний – справді особливий,
Він питань не задає,

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Та звернутись допоможе
І покликати всіх зможе:
«Друже, брате, де ви є?»

Сім відмінків в нашій мові –
Всі веселі, гоноров
Тож, будь ласка, не лінуйтеся,
Вміло ними користуйтеся!

Галина Слідзьона

– Сьогодні на уроці ми спробуємо запам'ятати назви відмінків та питання, на які відповідають іменники у кожному з відмінків.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) вправлення у постановці запитань до іменників під керівництвом учителя: впр. 107 (с. 41 в підручнику);

- 2) читання та засвоєння правила на с. 42 в підручнику;
 - Що таке відмінювання?
 - Які питання називаються відмінковими?
 - Форма якого відмінка є початковою для іменника?
 - Чому давальний і місцевий відмінки мають такі назви?

За допомогою прийому «Першої букви» можна швидко запам'ятати назви відмінків, пов'язавши послідовно слова, що означають перші букви назв відмінків. Н а п р и к л а д,

Н аша Р ая Д обре З нає О цю М ову К алинову.

Нашого Ромчика Дивує Зебра – Оця Маленька Красуня.

Навіщо, Ромчику-Дитинко, За Олю Малював Картинку?

3) добір допоміжних слів для відмінювання (можливі варіанти)

Н. є

Р. немає

Д. дати

З. знайшов

О. пишаюсь

М. навчаюсь

кличний – вживається в ролі звертання

4) усне відмінювання іменників «книга», «підручник» з опорою на допоміжні слова;

5) письмове відмінювання іменників з опорою на допоміжні слова під керівництвом вчителя (впр. 113, с. 44).

Методичний коментар. Зміна іменників за відмінками служить для зв'язку їх з іншими словами.

Крім відмінкових закінчень для зв'язку слів використовуються прийменники.

Називний і давальний відмінки ніколи не вживаються з прийменниками, а місцевий – завжди з прийменником.

решта відмінків можуть уживатися як з прийменниками, так і без них.

Осмилення нових знань радимо здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) формування вмінь визначати відмінки під керівництвом учителя: усне виконання вправи 108 (с. 42 в підручнику)

- Що потрібно зробити, щоб визначити відмінок іменника?
- Знайти слово, з яким пов'язаний іменник;
- від цього слова поставити запитання до іменника, відмінок якого визначається;
- за питанням визначити відмінок.

2) колективне виконання вправи 109 (с. 42–43 в підручнику).

– Зі скількох речень складається вірш? Яке за метою висловлювання перше речення? Друге? Третє?

– Визначте головні члени речення в першому реченні. Яким членом речення виступає слово «солов'ї»?

– Знайдіть звертання у другому реченні. Зі скількох слів воно складається?

– У якому відмінку стоїть слово «солов'ї»?

3) колективне виконання вправи 112 (с. 43–44 в підручнику).

– Знайдіть речення із звертаннями. У яких відмінках стоять у них виділені слова?

Доречно звернути увагу на однакові форми іменників у давальному та кличному відмінках.

4) самостійне виконання вправи 110 (с. 43 в підручнику)

Вчитель може запропонувати дітям за допомогою запитань встановити зв'язок іменників, що подано в дужках, від головного слова у словосполученні та, спираючись на запитання, визначити відмінки цих іменників.

Доцільно звернути увагу дітей на наголос у словах «вслухався», «верби» та написання слова «диво-пісня» через деїфс.

Учням, що швидше за інших виконали вправу, можна запропонувати виписати групи спільнокореневих слів з тексту та позначити в них корінь.

Розвиткові логічного мислення та мовлення сприятиме виконання учнями наступних творчих вправ:

1) читання та обговорення статей «Чому так кажуть» на с. 43, 44 в підручнику;

2) Після складання та обговорення змісту прислів'їв (впр. 114 на с. 44 в підручнику) доречно визначити відмінки іменників, звернувши увагу на способи розпізнавання називного та знахідного відмінків;

3) складання тексту-міркування за поданим початком на вибір (впр. 116 на с. 45–46 в підручнику)

Підготовчою роботою до написання тексту може бути складання сенкану.

Сенкан складається з п'яти рядків:

- 1) іменник, який означає тему;
- 2) опис іменника, що складається з двох прикметників;
- 3) три дієслова, що означають дію, пов'язану з темою;
- 4) фраза, що складається з чотирьох слів та виражає ставлення до теми;

5) одне слово – синонім до першого, висновок, підсумок.

Алгоритм дій після написання міркування може бути таким:

- 1) самоперевірка.
- 2) читання та обговорення учнівських робіт.
- 3) рецензування, корекція та доопрацювання творів.

Під час підсумкової бесіди в кінці уроку можна запропонувати наступні запитання:

- Як називається змінювання закінчень іменників за питаннями? (Відмінювання)
- Скільки всього є відмінків? (7). Назвіть за порядком.
- Що треба зробити, щоб визначити відмінок іменника?
- Яка форма іменників є початковою?
- Назвіть відмінок, який завжди вживається з прийменниками.
- Назвіть відмінки, які завжди вживаються без прийменників.

Орієнтовне домашнє завдання: впр. 111 (с. 43 в підручнику) та впр. 117 (с. 46 в підручнику)

Додатковий матеріал до уроку

Blank lined area for additional material or student work.

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО
І ЖІНОЧОГО РОДУ НА -А, -Я В ОДНИНІ
(спостереження за таблицею)

Мета: формувати вміння відмінювати іменники чоловічого і жіночого роду із закінченням -а (-я) в однині; розвивати вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати; виховувати спостережливість та пізнавальний інтерес до вивчення мовних явищ.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Біля парти рівно встали,
Дзвінко й дружно привітались.
А тепер зручно сідайте,
Правила нові вивчайте.

Г. Слідзьона

З метою актуалізації опорних знань радимо провести:

1) перевірку домашнього завдання:

Вчитель може запропонувати учням продовжити запропоновані речення:

Змінювання закінчень іменників за питаннями називається ... (відмінюванням).

Всього відмінків... (сім).

Щоб визначити відмінок іменника, потрібно... (поставити запитання).

Початковою формою іменника є... (форма називного відмінка однини).

2) каліграфічну хвилинку: *Її, і, ї, її, Марії, армії, Софії, історії, сім'ї.*

– Як скорочено позначаються відмінки? Скільки їх?

– Каліграфічно запишемо великі літери, що є першими у назвах відмінків.

Н Р Д З О М К

3) попереджувальний словниковий диктант:

адреса, айстра, бджола, брова, Вітчизна, вудка, вулиця, голка, долоня, зозуля, іграшка, картопля, квасоля, кишеня, кукурудза.

– До якої частини мови належать ці слова? Доведіть.

– Якого роду усі ці іменники? Доведіть. Позначте закінчення.

4) вправу на переклад:

Ландыш, тополь, роза, судья, стаття, надежда, мечта, Винница, Родина.

(Конвалія, тополя, троянда, суддя, стаття, надія, мрія, Вінниця, Батьківщина)

– Чи всі слова в російській і українській мовах мають однаковий рід?

– Який іменник застосовується, коли мова йде про осіб і чоловічої, і жіночої статі? (Суддя)

Щоб повідомити тему та мету уроку, можна використати мовну цікавинку:

До іменника в гостину

Завітала вся родина.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Мов пелюстки у барвінку
Розмістилися відмінки.
Місця вистачило всім,
Бо було їх рівно сім.

– Пригадайте, які ви знаєте відмінки в українській мові?

Чи знаєте ви, що називний відмінок названий так тому, що називає предмети. Він є початковою формою кожного іменника, *(тому його ще називають «прямим» відмінком, а всі інші відмінки – «непрямі»)*.

Родовий – означає «одержаний з народження». Таку назву цей відмінок одержав тому, що вжитий з іменником без прийменника він означає особу, яка є творцем, господарем, власником *(син Петра, плаття матері, дім діда)*. Родовий відмінок є чемпіоном за кількістю вживаних з ним прийменників. Він може поєднуватись аж із 150 прийменниками.

Давальний – назва походить від слова «давати». Найтипніше його значення – назва особи, якій щось дають. Давальний відмінок часто вживається без прийменників.

Знахідний – від слова «знаходити» когось або щось.

Орудний – споріднений зі словом «орудувати», найчастіше називає знаряддя дії *(малювати пензлем, різати ножицями)*.

Місцевий – вказує на місце і вживається усього з п'ятьма прийменниками: *в, на, о, по, при*.

Кличний – від слова «кликати», виражає звертання до когось і вживається без прийменників.

– Якого відмінку немає в російській мові?

Сьогодні на уроці ми будемо відмінювати іменники чоловічого і жіночого роду із закінченням *-а (-я)* в однині.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати наступним чином:

1) спостереження й аналіз мовних явищ під керівництвом учителя:

робота з таблицею (вправа 118).

– Які питання мають відмінки?

– Чи однакові закінчення мають іменники у кожній колонці? Чому?

– Від чого це залежить?

2) висновки, формулювання правила учнями (під керівництвом вчителя):

Відмінкові закінчення у словах кожної колонки різні тому, що відрізняються кінцеві приголосні основи.

Іменники жіночого та чоловічого роду з закінченням -а відмінюються за зразком слова «річка», якщо основа закінчується на твердий приголосний та зразком слова «круча», якщо основа закінчується на ж, ч, ш, щ.

Іменники жіночого та чоловічого роду з закінченням -я відмінюються за зразком слова «праця», якщо основа закінчується на м'який приголосний, крім й та зразком слова «Надія», якщо іменник закінчується на -ія.

3) перевірка розуміння нового матеріалу:

– Виконайте вправу 119.

– Провідмініайте всі іменники усно, а іменники «Ілля» та «Лідія» письмово. Позначте закінчення.

Н.в. Ілля Лідія
 Р.в. Іллі Лідії
 Д.в. Іллі Лідії
 З.в. Іллю Лідію
 О.в. Іллею Лідією
 М.в. в Іллі у Лідії
 К.в. Ілле Лідіє

Осмислення нових знань радимо проводити у процесі практичної діяльності:

1. Вправа 120.

Потрібно звернути увагу дітей на способи розпізнавання знахідного відмінка іменників.

Доречно виконати звуко-буквений аналіз слова «її».

2. Ознайомлення з висловами «гарна, як квітка навесні»; «гарна, як квітка в полі».

– Як ви думаєте, чому кажуть квітка навесні, а не восени чи взимку?

3. Вправа 121. Доцільно розібрати за будовою слова «грушечка», «дружечко».

Коментар вчителя. Зазвичай на українському весіллі присутні дві дружки і два дружби. Дружки – це перші помічниці нареченої на весіллі. Вони з самого ранку приходять до хати нареченої, допомагають їй одягнути плаття, прикрашають стрічками і квітами кортеж нареченої і т. ін.

4. Вправа 122.

Карпати – іменник вживається тільки у формі множини. Хвоя – тільки у формі однини. Піаніно – у формі однини і у формі множини вимовляємо однаково.

Ялина і смерека – це різні назви одного дерева чи різні дерева?

Чи знаєте ви, що смерека за сприятливих умов досягає висоти 40–50 м. Старі велетенські екземпляри можуть мати 1,5 м в діаметрі і вік 300–400 років. Для того, щоб виросло дерево висотою 35 м, потрібно 100 років. Кора смереки тонка, червонувато-бурого кольору, зі смолистими виділеннями. Смерека – вічнозелене дерево, середній вік хвоїнок – 7 років, після чого вони відмирають і опадають.

Крім вправ, запропонованих у підручнику пропонуємо вам виконати таку творчу вправу:

– Доберіть до поданих іменників за зразком синоніми – іменники жіночого роду із закінченням -а (– я). Поставте слова у родовому відмінку однини.

Зразок. Хлібина – паляниця; хлібини – паляниці.

Робота, Вітчизна, завірюха, родина, гора.

(Праця, Батьківщина, хуртовина, завія, сім'я, круча)

– Чи спостерігали ви, як українці вітають спортсменів, які повертаються на Батьківщину з перемогою? Розкажіть про це.

– Запишіть 1–2 речення.

Підсумувати засвоєне на уроці можна за допомогою запитань:

– Над якою темою працювали протягом уроку?

– Що нового дізнались про іменник?

Коментар
вчителя

Орієнтовне завдання додому: виконати вправу 123 на с. 48 в підручнику (за бажанням скласти власну загадку)

ТЕМА ПИСЬМОВИЙ КОНТРОЛЬНИЙ ПЕРЕКАЗ.

Мета: перевірити вміння дітей письмово послідовно передавати зміст тексту; формувати вміння давати точні відповіді на запитання до тексту; колективно складати план до нього; розвивати зв'язне мовлення; збагачувати словниковий запас учнів; виховувати пізнавальний інтерес до вивчення життя птахів.

Урок радимо почати з організаційного моменту.

Визначення мети, завдань уроку можна повідомити з використанням алгоритму:

– Пригадаймо, які потрібно готуватися до письмового переказу.

1. Прослухавши текст перший раз, з'ясуй значення незрозумілих слів.

2. Визнач головну думку.

3. Розділи текст на частини. Запиши план тексту.

4. Усно перекажи текст за планом.

5. Поміркуй над правописом слів з орфограмами.

6. Уважно прослухай текст ще раз, запиши переказ.

7. Перевір написане.

Читання тексту для переказу.

ЗОЗУЛЯ

Зозуля не такий птах, як інші. Вона не будує гнізда, не висиджує пташенят. Свої яєчка підкладає іншим птахам – вічарикам, горихвісткам, синицям, трясогузкам.

У чужому гнізді з'являється на світ зозулення. Але воно лишається дитиною справжніх батьків. На місяць раніше від батьків, які його годували, воно летить на південь. Самостійно. І не просто на південь. Летить якраз туди, де перебуває взимку рідна мати.

На далекому півдні зозулення не співає. Голос у нього прорізається пізніше, коли воно вертається додому. Тільки тут прикрашатиме ліс своїм співом уже дорослий птах.

С. Пасько (76 слів)

На цьому етапі уроку обов'язковим є аналіз змісту прочитаного тексту:

- Як зозуля виводить своїх пташенят?
- Чи залишається зозулення дитиною своїх батьків?
- Де воно зимує?
- Коли й де прорізається голос у зозуленняти?

Словникову роботу можна провести так:

– Поміркуйте, у прямому чи переносному значенні вжите дієслово у вислові «голос прорізається» (*у переносному*).

– У реченні «Зозулення летить на південь» замініть іменник «південь» синонімом (*у вирій, у теплі краї*).

– Які слова використовує автор на позначення пташеняти? (*зозулення, воно птах*)

Повторне читання тексту по частинах рекомендуємо супроводжувати роботою над планом.

Скільки підтем можна виділити в цьому тексті? Які?

1) *про зозулю;*

2) *про зозулення.*

Каміньчик
читача

Дата _____

Клас _____

ТЕМА АНАЛІЗ НАПИСАННЯ ПЕРЕКАЗУ.
ЗАСВОЄННЯ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ
ЖІНОЧОГО ТА ЧОЛОВІЧОГО РОДУ
З ЗАКІНЧЕННЯМ -А, -Я; УЖИТИХ
У РОДОВОМУ ВІДМІНКУ: -И,
УЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ З, ІЗ, ДО, БЕЗ,
ВІД З ІМЕННИКАМИ В РОДОВОМУ ВІДМІНКУ

Мета: провести аналіз контрольного письмового переказу, написаного на попередньому уроці; вчити правильно писати закінчення іменників, ужитих у родовому відмінку (-и, -і); формувати навички правильної вимови приголосних звуків [г], [к], [х] та [ж], [ч], [ш] перед -и, -і; формувати вміння правильно вживати прийменники з, із, до, без, від під час побудови словосполучень (з парти, без книжки); виховувати пізнавальний інтерес до вивчення мовних явищ.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Всі за парти ми сідаємо,
До роботи приступаємо.
Тож помилок уникаємо
Та іменники вивчаємо.

Аналіз учнівських переказів радимо проводити наступним чином:

1) загальна характеристика результатів перевірених робіт, творчих успіхів окремих учнів;

2) зачитування та аналіз кращих робіт;

3) робота над типовими помилками:

лексичними,
стилістичними,
орфографічними,
пунктуаційними.

З метою актуалізації опорних знань учнів доречно провести:

1) перевірку домашнього завдання;

2) каліграфічну хвилинку: *Щи щи дощ ліщина блищить*

Чи знаєте ви, що горіх ліщина має і такі назви як фундук, лісовий горіх. Його використовують у кондитерському виробництві: додають у цукерки, шоколад, до печива, тортів, тістечок. Меленим лісовим горіхом посипають салати, м'ясні страви. Частіше використовують обсмажений горіх ліщина, він набагато смачніший, ніж сирий.

В стародавні часи люди вірили, що ліщина оберігає від удару блискавки, якщо носити кілька горішків в кишені.

Для мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати мовні цікавинки:

Називний питає: хто ти? що ти?

Хоче він про наслідки роботи

І про тебе чути лиш похвали,

Щоб тебе як приклад називали.

Родовий доскіпує свого –

Хоче знати він: кого? чого?

І про тебе знає якого роду,

Що немає роду переводу.

– Скільки відмінків в українській мові? Які?

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

ТЕМА ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО ТА ЖІНОЧОГО РОДУ НА -А, -Я, УЖИТИХ У РОДОВОМУ ВІДМІНКУ ОДНИНИ

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) порівняння відмінкових закінчень у російській та українській мовах:

Виконання вправи 124 (с. 48 в підручнику)

Російською мовою	Українською мовою
-Ы	-И
-ИИ	-ІІ
-И	-і
-И	-і

2) порівняння закінчень іменників в залежності від кінцевого приголосного основи (під керівництвом учителя):

Запис на дошці: *школа – школи, яблуня – яблуні, тиша – тиші, лінія – лінії.*

3) висновки, формулювання правила учнями:

Закінчення в іменниках родового відмінку різні тому, що відрізняються кінцеві приголосні основи.

Іменники жіночого та чоловічого роду з закінченням -а у родовому відмінку однини мають закінчення -и, якщо основа закінчується на твердий приголосний та закінчення -і, якщо основа закінчується на ж, ч, ш, щ.

Іменники жіночого та чоловічого роду з закінченням -я у родовому відмінку мають закінчення -і, якщо основа закінчується на м'який приголосний, крім й та -ї, якщо іменник закінчується на -ія.

4) виконання вправи 125 під керівництвом вчителя:

Вчителю доцільно звернути увагу дітей на розрізнення називного та знахідного відмінків: (що?) *злива (підмет) – Н. в.; розмивала (що?) пилуку (другорядний член) – З. в.*

Діти роблять висновок про те, що в усіх іменниках жіночого роду у родовому відмінку закінчення -и, оскільки кінцевий приголосний основи в них твердий.

Доречно виписати на дошку та ззошити прийменники, з якими вживаються іменники в родовому відмінку: *з, із, після, від.*

Дерева – колючий куш, який добре вкорінюється на сухих схилах, скелях, обривах.

Осмислення нових знань у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 126 з коментуванням:

Учні роблять висновок про те, що в усіх іменниках жіночого роду, крім іменника «лілія» у родовому відмінку закінчення -и, оскільки кінцевий приголосний основи в них твердий.

Осокір – дерево родини вербових заввишки 15–25 м з широкою кроною, товстим стовбуром, темно-сірою корою. Має інші назви: сокорина, чорнотополь тощо. Росте по долинах і берегах річок, у заплавах, по берегах озер. Тополя чорна поширена звичайно по всій Україні, крім Карпат.

Методичний коментар. Існують різні варіанти коментованого письма – повне і вибіркоче. При виконанні даної вправи доцільніше

Коментар
учителя

Дата _____

Клас _____

проводити вибіркове коментування. Перед вибіркоvim коментуванням учитель указує, правопис яких слів потрібно пояснити. Коментування дається учням нелегко. Тому спочатку вчитель призначає коментаторів з числа бажаючих. Учень, виконуючи вправу, не лише називає закінчення, а й коротко мотивує свій вибір.

2) фронтальне виконання вправи 127 з вибіркоvim коментуванням.

Бавовна – м'яка і приємна на дотик тканина, що ідеально вбирає вологу і пропускає повітря. Кожен житель планети щорічно використовує 10 кг бавовняних виробів на рік.

Учні роблять висновок про те, що в усіх іменниках жіночого роду, крім іменника «бабуся» та «матуся» у родовому відмінку закінчення *-и*, оскільки кінцевий приголосний основи в них твердий. В іменниках «бабуся» та «матуся» у родовому відмінку закінчення *-і*, оскільки кінцевий приголосний основи м'який.

3) усне виконання вправ 128–129.

Доцільно дібрати синонім до слова «мука» – «борошно» та наголосити на ому, що він є більш вживаний в українській мові.

Вчителю доречно звернути увагу дітей на розрізнення називного та родового відмінків: (що?) *паланиці (підмет)* – Н. в; *намелью (з чого?) з пшениці* – Р. в. (хоча закінчення однакові).

Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: дочк^і – д^очки, земл^і – з^емлі, кн^іжки – кн^ижк^и, меж^і – м^ежі, сестр^і – с^естри, сім'я – сім'я.

4) виконання впр. 130

В іменниках «хата» та «вигадка» у родовому відмінку закінчення *-и*, бо кінцевий приголосний основи твердий. В іменниках «земля» та «праця». «гостинність» *-і*, оскільки кінцевий приголосний основи м'який.

– Чому це правило не працює у слові «вишивка»? (Не Р. в., а М. в. і чергування).

4) самостійне виконання вправ 131–132.

Під час перевірки виконання можна доповнити список прийменників, з якими вживаються іменники в родовому відмінку: *з, із, після, від*, складений раніше. (до, без, зі)

5) Перед виконанням вправ 133 (брехні, перемоги, ганьби) та 134 (дочки, Завірюхи, Метелиці, Хурделиці, Хуги, межі, Хуртечі, Завії, Заметілі, донечки, Віхоли) доцільно актуалізувати знання дітей про антоніми та синоніми.

Підсумок уроку можна провести у формі бесіди:

- На які питання відповідають іменники в родовому відмінку?
- Які закінчення можуть мати?
- Як визначити, яке саме закінчення написати?
- З якими прийменниками вживаються іменники в родовому відмінку?

Орієнтовне завдання додому: виконати впр. 135, 136 на с. 51–52 в підручнику.

Додаток

Допиши закінчення іменників жіночого роду в родовому відмінку.

Біля вільх..., з подорож..., біля черемх..., без меж..., для сопілк..., до п'яниц..., без ложк..., біля огорож..., помічник..., миш..., скрипк..., синиц..., без шапки..., сол..., полуниц..., вечер..., конвал., робітниц..., фольг..., виделк..., для наук..., без допомог..., без пожеж..., з шаф..., до груш..., від дорог..., без книг..., для комах, каш...

ТЕМА ЗАСВОЄННЯ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ
ЖІНОЧОГО ТА ЧОЛОВІЧОГО РОДУ
ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ -А, -Я, УЖИТИХ
У ДАВАЛЬНОМУ ТА МІСЦЕВОМУ ВІДМІНКАХ

Мета: формувати вміння вживати іменники чоловічого і жіночого роду із закінченням -а (-я) в однині у давальному та місцевому відмінках; розвивати вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати; виховувати спостережливість до мовних явищ.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Швидше всі сідайте, діти!
Намагайтесь не шуміти.
Отже, часу не втрачаймо.
Роботу швидше починаймо!

З метою актуалізації опорних знань учнів доцільно провести:

1) перевірку домашнього завдання.

2) каліграфічну хвилинку: *Гг га крига подруга Гг га гава
дзиґа*

Доречним буде звернути увагу дітей на різницю у вимові звуків [г] і [ґ] та написанні літер «г» та «ґ».

3) письмову вправу на переклад:

Варіант 1:

Соседка, хозяйка, топор, лук, колодец.

(Сусідка, господиня (або газдиня), сокира, цибуля, криниця).

Варіант 2:

Подруга, шкаф, мел, резинка, пол.

(Подруга, шафа, крейда, гумка, підлога.)

4) роботу зі словниковими словами:

– Вгадайте слово за описом:

а) країна з певним політичним ладом, наприклад, Україна, Польща, Угорщина;

б) обов'язковий порядок поведінки членів колективу (наприклад, у класі, в армії);

в) почуття неспокою, збентеження, викликане побоюванням, передчуттям чогось неприємного.

Держава, дисципліна, тривога.

Повідомити тему та мету уроку можна так:

Все давальний дасть – не жаль йому,
Але хоче знать: кому? чому?
Знать про тебе, гождого на вроду,
Що даєш і ти своєму народу.

А місцевий – де? В якому місці?

Хоче знати – у селі чи в місті?

Д. Білоус

Сьогодні на уроці ми навчимося розрізняти іменники у давальному та місцевому відмінках та правильно писати закінчення іменників жіночого та чоловічого роду із закінченням -а, -я, ужитих у цих відмінках.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

1) спостереження за мовним матеріалом під керівництвом вчителя:

– На які запитання відповідають іменники у давальному відмінку?

– Усно поставте всі іменники, записані під час каліграфічної хвилини, вправ на переклад та словникової роботи у давальний відмінок.

– До якого роду належать усі ці іменники? Які закінчення мають в називному відмінку однини?

– Яке закінчення вони мають у давальному відмінку? (-i).

– Запишіть у формі місцевого відмінка лише ті іменники, в яких відбувається чергування. (*Увага! На дзизі*)

2) порівняння закінчень іменників давального і місцевого відмінків у російській та українській мовах: виконання вправи 137.

– Яке закінчення мають іменники жіночого роду в давальному й місцевому відмінках в російській мові? А в українській мові? (-i).

Сміла – місто, районний центр в Черкаській області

– Зверніть увагу на іменник Соломія.

Н.в. – Соломі[йа]. Д.в. – Соломії, Соломі[йі].

– У якому відмінку іменники вживаються з прийменником?

3) висновки, формулювання правила учнями:

У давальному відмінку однини іменники чоловічого та жіночого роду з закінченням -а, -я після приголосного мають закінчення -i, а після голосного та апострофа – -ї: *книжці, машині, перемозі, бурі, надії, сім'ї, кручі, площі, тиші*.

4) Перевірка розуміння нового матеріалу.

Виконання вправи 138.

– Який іменник вжито в місцевому відмінку? (на гілочці)

– Чому перед словом «діточки» поставлено кому? (Кома перед звертанням)

Осмислення нових знань варто здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) фронтальне виконання вправи 140 за зразком

– Як розпізнати іменники у давальному та місцевому відмінках?

– Підкресліть літери, що чергуються при зміні відмінкових форм іменників

2) ознайомлення з поясненням фразеологізму «як горох при дорозі» (с. 53)

3) виконання вправи 141 з вибіркоким коментуванням:

У місцевому відмінку однини іменники жіночого роду мають закінчення -i, після голосного – -ї.

Іменники з прийменниками в місцевому відмінку – на грядці, по травичці, в Австралії, в сумочці.

– У якій загадці не вживаються іменники в місцевому відмінку? (У четвертій)

Слова-синоніми: *сюркоче-співає*; слова-антоніми: *біле-чорне*.

4) виконання вправи творчого характеру 139.

Дай імена та по-батькові жінкам, що зображені на малюнках. Розкажи, де вони працюють, що роблять. Запиши.

Коментар
учителя

У давальному відмінку іменники майже завжди вживаються без прийменників.

Орієнтовне завдання додому: виконати вправу 142 на с. 54 в підручнику.

Додатковий матеріал до уроку

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

ТЕМА ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ [Г], [К],
[Х] ІЗ [З'], [Ц'], [С'] ПЕРЕД І В ІМЕННИКАХ
ЖІНОЧОГО РОДУ ОДНИНИ; УЖИВАННЯ
ПРИЙМЕННИКІВ ПРИ, У (В), НА
З ІМЕННИКАМИ У МІСЦЕВОМУ ВІДМІНКУ

Мета: ознайомити учнів з явищем чергування приголосних в іменниках жіночого роду давального й місцевого відмінків однини; формувати вміння вживати прийменники *при, у (в), на* з місцевим відмінком; виховувати старанність у навчанні

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Станьте струнко, схаменіться,
Один одному всміхніться.
Приготуйте без мороки
Все, що треба для уроку.
Приготували вже? Дзвінок!
Розпочинаємо урок.

Козлітіна

З метою актуалізації опорних знань радимо провести:

1) перевірку домашнього завдання.

2) каліграфічну хвилинку: *Гг га гр газетяр галерея гривня
галявина, Гг гр га ґрунт аґрус газда ганок.*

3) вправи на переклад:

Варіант 1. Гостеприимный, до свидания, врач, аптекарь, таблетки, рецепт, пакет, капли, решётка.

Варіант 2. Совестливый, пожалуйста, обувь, сапоги, каблук, туфли, тапки, играть.

(Гостинний, до побачення, лікар, аптекар, пігулки, рецепт, пакунок, краплі, ґрати; совісний, будь ласка, взуття, чоботи, підбори, черевики, капці, ґрати.)

4) роботу зі словниковими словами:

ґрати (іменник) – загорожа із металевих прутів, дроту.
Рос.м. – решётка

ґрати (дієслово) – забавлятися, розважатися;

5) запис речення з коментуванням вивчених орфограм.

При застуді лікар радить пити чай з малиною.

– Над кожним словом позначте назву частини мови.

– У якому відмінку вжито іменник «застуда» в реченні?
З яким прийменником?

Мотивацію навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна здійснити наступним чином:

На сьогоднішньому уроці ми будемо вчитися вживати іменники в давальному й місцевому відмінках, ознайомимося з явищем чергування приголосних у формах давального й місцевого відмінків однини; формуватимемо вміння вживати прийменники *при, у (в), на* з місцевим відмінком.

Як виконуєш завдання,
Не забудь про чергування:
Як поріг – то на пороз
Ну а ріг – пиши на розі,

Коли вухо – то у вусі,
А кожух – то у кожусі,
Як урок – то на уроці.
Око – порошок в оці.

А. Сващенко

*Камінь
читача*

Дата _____

Клас _____

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ: вправа 143.

– У яких відмінках вжито іменники? (Д.в., М.в.)

– Які прийменники використано в словосполученнях?

– З яким відмінком уживаються ці прийменники? (з М.в.)

– Які звуки чергуються в коренях? Якими буквами вони позначені?

2) формулювання висновків учнями:

Перед закінченням *-i* в давальному та місцевому відмінках іменників жіночого роду приголосні [з], [к], [х] перед закінченням [і] чергуються з [з'], [ц'], [с']: *книга – книзі, аптека – аптеці, комаха – комасі*.

3) після уточнення формулювання правила за підручником (с. 55) доречно попросити дітей навести власні приклади.

Осмислення нових знань радимо здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) вправа 144 – доцільно дібрати синоніми до слова «корзинка» – кошик, козуб та підкреслити у словах літери, що чергуються.

2) Запишіть іменники парами у називному та місцевому відмінках: дорога – по ..., картотека – у ..., обгортка – у ..., свічка – у .., критика – у ..., наука – у ..., черепаха – на ..., миска – у

– Підкресліть літери, що чергуються.

3) ознайомлення зі значенням фразеологізма «перша ластівка» (с. 55).

– Чи можна спортсмена, який першим отримав медаль чи першим дістався фінішу, назвати першою ластівкою? Обґрунтуй свою відповідь.

4) виконання вправи 148 (усно).

– Чи доводилось вам купувати самостійно або з дорослими товар у взуттєвому магазині? аптеці? оптиці?

– Де не тільки купують, а й виготовляють товар?

– Як називають товар, який продають в аптеці, в оптиці?

– Уявіть ситуацію: 1. Вам необхідно купити термометр і ліки за рецептом для бабусі. Розіграйте діалог між фармацевтом і покупцем ліків. 2. Вам необхідно купити кросівки для уроків фізкультури. Розіграйте діалог між продавцем і покупцем. Не забувайте вживати слова ввічливості.

6) складання речень з дієсловами «дякую», «вибачаю» та іменниками «сусідка», «подруга». У якому відмінку потрібно поставити іменники?

7) поетична хвилинка – складання віршованих рядків на подану риму:

в аптеці – в бібліотеці

комасі – черепасі

Галинці – ялинці

Підсумувати засвоєне на уроці пропонуємо наступним чином:

– Які приголосні звуки в основах іменників чергуються у давальному й місцевому відмінках?

Коментар
учитеља

Додаток

При доріж..і, на ніж..і, на подуш..і, на лат..і, у хат..і, в шап..і, у книж..і, вчитель..і, по доро..і, у картоте..і, в обгорт..і, жін...і, свч..і, на пас..і, на сторін..і, Олен..і, на дош..і, на кри..і, Марій..і, при доро..і, на віль..і, на ялин..і.

Додатковий матеріал до уроку

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings present.

ТЕМА ЗАСВОЄННЯ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ, ВЖИТИХ У ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ ОДНИНИ (-ОЮ, -ЕЮ, -ЄЮ). УЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ З, ЗА, НАД, ПІД ПРИ ПОБУДОВІ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ.
ПЕРЕВІРНА РОБОТА. ТЕСТУВАННЯ

Мета: формувати вміння вживати в мовленні й на письмі іменники в орудному відмінку; розвивати навички будувати словосполучення з прийменниками *з, за, над, під*; перевірити знання учнів з теми «Відмінювання іменників» й уміння правильно вживати іменники у потрібних відмінках.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Посміхнімось, друзі, щиро,
Побажаймо сонця й миру,
Щоб з бажанням ми навчались
І розумними зростали.

Г. Слідзьона

З метою актуалізації опорних знань учнів пропонуємо провести:

- 1) перевірку домашнього завдання;
- 2) каліграфічну хвилинку: *Єє Ее ою ею єю листоношею зіркою зорею долиною надією;*
- 3) диктант-переклад:

благодарю сестрёнку	<i>дякую сестричці</i>
искренняя благодарность	<i>щира вдячність</i>
не стоит благодарности	<i>не варто подяки</i>
с благодарностью	<i>з вдячністю, з подякою</i>

– Які іменники вжиті в родовому відмінку? Які мають закінчення? Поясніть чому?

Мотивувати навчальну діяльність учнів, повідомити тему та мету уроку можна за допомогою вірша Дмитра Білоуса.

А орудний хоче знать: ким? чим?
У труді орудуй разом з ним.
Хочеш знать: що здатний ти утнути?
Чим ти сильний? Ким ти хочеш бути?

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

- 1) порівняльний аналіз закінчень іменників жіночого роду на -а, -я в однині під керівництвом вчителя: вправа 148.

– Порівняйте закінчення іменників, ужитих в орудному відмінку, в російській та українській мовах.

- 2) висновки учнів:

Потрібно бути уважними, щоби помилково не вжити в українській мові закінчення -ой або -ей.

- 3) засвоєння учнями поданого у «готовому» вигляді правила за підручником (с. 57) можна провести репродуктивним способом, коли міцність засвоєння забезпечується шляхом розуміння та запам'ятовування під час багаторазового повторення.

*Каміньчик
читача*

Дата _____

Клас _____

Критерієм засвоєння є правильне відтворення (репродукція) правила та наведення власних прикладів. 4) перевірка розуміння нового матеріалу: виконання вправ 149–150.

Колонія – поселення громадян поза межами своєї країни (одне із значень); філармонія – концертна організація, яка пропагує музичні твори та виконавську майстерність.

Доцільно звернути увагу дітей на те, що буква «я» у всіх словах впр. 149 позначає два звуки [йа].

– Назвіть імена дівчаток вашого класу, які не зустрічаються у вправі 150. Поставте їх в орудному відмінку.

Осмислення нових знань проходить у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 151 з коментуванням вибору того чи іншого закінчення;

2) самостійне виконання вправи 152;

3) ознайомлення зі змістом вислову «народитися під щасливою зіркою (зорею)» (с. 58 в підручнику) та творча робота на його основі.

– Чи можна сказати про людей, котрих врятували пожежники з палаючої багатоповерхівки, що вони народилися під щасливою зіркою?

– Розкажи про такий випадок з твого життя, який можна назвати щасливим. Використовуй слова: *одного разу, несподівано, злякався, раптом, все закінчилося добре*.

В якості підсумку уроку можна провести перевірну роботу – тест.

Для тестування пропонується комбінована перевірна робота із застосуванням завдань тестового характеру. Учні пропонують 6 завдань з трьома варіантами відповідей. З них 2 – на перевірку мовних знань, 4 – на перевірку мовних умінь.

Правильне виконання кожного із завдань, що стосуються мовних знань оцінюється 1 балом, правильно наведений приклад до кожного завдання додає ще по 1 балу. Завдання, що стосуються мовних умінь оцінюються 2 балами.

Варіант 1

1. Іменники жіночого роду, основа яких закінчується на -ж – в орудному відмінку мають закінчення:

- а) -ою; б) -ею; в) -єю.

Наприклад: _____

2. При відмінюванні іменників жіночого роду з кінцевим приголосним основи на – г– відбуваються таке чергування приголосних:

- а) г – з; б) г – ц; в) г – с.

Наприклад: _____

3. У якому рядку всі слова належать до одного роду?

- а) зоря, гречка, вода;
б) теля, курча, парта;
в) книга, озеро, медвежа.

4. У якому рядку іменники називають ознаки?
 - а) тренування, читання, малювання;
 - б) м'ясорубка, сузір'я, подвір'я;
 - в) хоробрість, радість, відважність.
5. У якому рядку є словосполучення з іменником жіночого роду в родовому відмінку однини?
 - а) компот з черешні, чай з малиною, малювання фарбою;
 - б) спробувати борщу зі сметаною, дав білці, побачив сестру;
 - в) спостерігав за синичкою, радіти за подругу, зупинитися перед хатою.
6. У якому рядку в написанні слова допущено помилку?
 - а) землею, грушею, капустою;
 - б) річкою, працею, межею;
 - в) роботою, кручею, людиною

Правильні відповіді: 1 – б, 2 – а, 3 – а, 4 – в, 5 – а, 6 – б.

Варіант 2

1. Іменники жіночого роду, основа яких закінчується на -ч в орудному відмінку мають закінчення:
 - а) -ою; б) -ею; в) -єю.

На приклад: _____

2. При відмінюванні іменників жіночого роду з кінцевим приголосним основи на -к- відбуваються такі зміни приголосних:
 - а) к – ц; б) к – з; в) к – с.

На приклад: _____

3. У якому рядку всі слова належать до одного роду?
 - а) олія, правда, вода;
 - б) газета, бібліотекар, школяр;
 - в) читання, колосся, журнал.
4. У якому рядку іменники означають дію?
 - а) гра, птах, горобець;
 - б) нірка, весна, бібліотекар;
 - в) біг, спів, крик.
5. У якому рядку є словосполучення з іменником жіночого роду в родовому відмінку однини?
 - а) джем з вишні, чай з калиною, співати пісню;
 - б) сховатися за стіною, стояти під горобиною, побачив сусідку;
 - в) пролітати над хатою, зупинитися перед будівлею, пробігти між деревами.
6. У якому рядку в слові допущено помилку?
 - а) зорею, гречкою, водою;
 - б) межею, душею, листоношою;
 - в) книгою, кручею, партою.

Правильні відповіді: 1 – б, 2 – а, 3 – в, 4 – в, 5 – а, 6 – б.
 – Які труднощі виникли при виконанні тестів?

152

Коментар
учителя

Дата _____

[illegible]

ТЕМА ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО ПРО ІМЕННИК

Повторення й систематизацію теоретичних відомостей з теми можна провести наступним чином:

1) Гра «так-ні».

1. Іменник – це частина мови, що означає ознаку предмета.

2. Іменник відповідає на питання хто? що?

3. Іменник змінюється за родами, відмінками.

2) Продовжіть речення

Іменник – це частина мови, що означає _____

і відповідає на питання _____.

3) За 2 хвилини пригадайте і запишіть якнайбільше іменників на тему «Зимові канікули» (змагання «змійкою» по рядах).

4) Пригадайте: *прізвища, імена, по батькові людей, клички тварин, назви країн, міст, сіл, вулиць, річок, гір, морів – це власні іменники (власні назви). Власні іменники пишуться з великої букви. Загальні іменники – це назви, що даються багатьом предметам. Загальні іменники пишуться з малої букви.*

– Наведіть приклади іменників – власних та загальних назв.

– Віра – власна чи загальна назва? (*Якщо ім'я Віра, то власна*).

5) іменники-істоти та неістоти.

1 варіант: випишіть іменники – назви істот;

2 варіант: випишіть іменники – назви неістот:

Дніпро, вікно, полонина, дятел, сніжок, Оксана, олень, зима, синиця, Франко, песик, вітер, подвір'я.

6) Іменники – синоніми

– Послухайте вірш. Запам'ятайте синоніми. Запишіть з пам'яті.

БАЛАКУНИ

Будував Базіка дім –

Сім дверей і вікон сім.

Торохтій допомагав:

Язиком дошки тесав.

Метушився Пустомеля:

– Скоро будуть стіни й стеля.

Говорун клав на словах

з жерсті цинкової дах.

І Патякало не плакав:

– Я усе покрию лаком.

Балакун все щебетав,

нахвалявся, обіцяв

для гостей спекти в печі

пиріжки та калачі

В дім без вікон, без дверей

Лепетун скликав гостей.

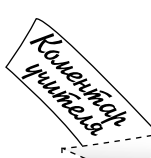
О. Сенатович

Базіка, торохтій, пустомеля, говорун, патякало, балакун, лепетун.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

– Для чого потрібні іменники-синоніми? *Іменники-синоніми дають можливість вибрати найточніше, найвиразніше і найдоречніше слово.*

6) іменники-антоніми.

Я антонім слова «літо»,
В мене біла тепла свита ,
Хоч мороз люблю сама,
Адже звать мене ...
Я антонім шуму, стуку
Уночі без мене мука
Для спочинку наймиліша.
Відгадаєш, хто я ?

– Додайте іменники-антоніми у прислів'я.

Вчення – світ, а невчення – _____.

Праця людину годує, а _____ марнує.

Маленька праця краща за велике _____. Уживання іменників-антонімів допомагає яскравіше відобразити протилежні явища довкілля.

7) Рід іменника

Дітям пам'ятати слід,
Що іменник має рід
Чоловічий – значить «він»:
Учень, хвіст, портфель, пінгвін.
А жіночий рід – «вона»,
Дружба, ластівка, весна.
Є й середній рід – «воно»:
Вуха, яблуко, вікно.

– Запишіть іменники в три колонки:

Жін. р.	Чол. р.	Сер. р
на літеру «п»	на літеру «к»	на літеру «с».

Чи знаєте ви що в англійській мові тільки живі істоти мають чоловічий чи жіночий рід, а всі інші іменники – неістоти належать до середнього роду.

8) Число іменників

Напевне, кожен знає:
Число іменник має
Якщо один – це однина.
Якщо багато – множина.

Гра «Голосні та приголосні посварилися».

джмл	еі
щст	ая
кнкл	аіуи
лбв	юо
вдмд	ееі
блк	яуо

– Визначте число іменників.

– Назвіть іменники, які вживаються тільки в однині?
(щастя, любов)

– Назвіть ті іменники, які вживаються тільки у множині? (канікули)

– Назвіть іменники, які змінюються за числами? (джмелі, ведмеді, яблуко).

9) відмінки іменників

Наче лицарі казкові,
Вірно служать рідній мові:
Так слова єднати вміють,
Що усі їх розуміють (Відмінки)

Чи знаєте ви, що українське слово «відмінки» показує, що іменники з однією основою можуть бути чимось відмінні одні від одного: небо – неба – небу – небом – на неб Для зв'язку з іншими словами у реченні іменники змінюються за відмінками: в'ється річка, на березі річки, йшов над річкою.

– Скільки відмінків в українській мові?

– Що таке відмінювання? (Змінювання форми слова за відмінками для вираження свого зв'язку з іншими словами в реченні називається відмінюванням.)

– Відгадайте загадку і провідмінійте іменник-відгадку.

Я і в місті, й на селі,
обабіч мене будинки і великі, і мал (Вулиця)

– Визначте відмінки виділених іменників.

1. Учень саджає **клен**. **Клен** ростиме в парку.
2. Трактор оре **поле**. Незабаром **поле** зазеленіє.

– Чому виділенні слова мають різні відмінки?

Закріплення набутих навичок здійснюється у процесі практичної діяльності:

1) списування вірша Лесі Вознюк з вибіркоким коментуванням відмінкових закінчень іменників жіночого роду – впр. 155.

Бузок – сирень, бузковий – сиреневий, конюшина – клевер, трунок – напитек.

2) опрацювання тестів, уміщених у вправах 156–159.

Відповіді: 156 (1 – вершки, 2 – дружба, 3 – залізо), 157 (2), 158(2), 159(3)

Підсумок уроку можна провести у формі бесіди:

- Що означають іменники?
- Що є початковою формою іменника?
- На які категорії поділяються іменники?
- Як змінюється іменник?
- Які існують роди іменників?
- Яка роль іменника в реченні?

Орієнтовне завдання додому: виконати вправи 160, 161 на с. 60.

Додатковий матеріал до уроку

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 lines in total, spaced evenly down the page.

ТЕМА ЗАСВОЄННЯ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ
ЧОЛОВІЧОГО РОДУ З НУЛЬОВИМ
ЗАКІНЧЕННЯМ І ЗАКІНЧЕННЯМ -О,
УЖИТИХ У ДАВАЛЬНОМУ Й МІСЦЕВОМУ
ВІДМІНКАХ (увага до паралельних форм -ові, -еві,
-єві, -у, -ю).

Мета: вчити правильно писати закінчення іменників чоловічого роду з нульовим закінченням і закінченням -о, ужитих у давальному й місцевому відмінках (увага до паралельних форм -ові, -еві, -єві, -у, -ю); практично ознайомити з чергуванням приголосних г, к, х перед закінченням -і; збагачувати словниковий запас, виховувати старанність.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Всі почули ви дзвінок,
Він покликав на урок.
Кожен з вас приготувався,
На перерві постарався.
Зараз сядуть лиш дівчата,
А за ними і хлоп'ята.

Після перевірки домашнього завдання вчитель може провести каліграфічну хвилинку: *Щи іщ ащ і дощ плащ кущ.*

Мотивувати навчальну діяльність учнів, повідомити тему та мету уроку можна, створивши проблемну ситуацію з використанням мовної цікавинки:

А давальний – ширий дуже.
Каже він: «Мій любий друже,
Ти скажи: кому? чому?
Я навчатиму всьому!»
А на кому? і на чому? –
Лиш місцевому відомо.

Галина Слідзьона

– На які запитання відповідають іменники у давальному і місцевому відмінках?

– Як розняти іменники у цих відмінках?

Друже, стій, не поспішай,
Форму слова вибирай:
Їдемо на возі,
Істити на носі,
Косовиця в лузі.
Плаваймо на крузі.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) читання та аналіз зразків відмінювання за таблицею у вправі 162 (с. 61 в підручнику) під керівництвом учителя:

2) формулювання висновку учнями:

У давальному та місцевому відмінках іменники чоловічого роду з нульовим закінченням і закінченням -о, можуть мати закінчення -ові, -еві, -єві або -у, -ю.

3) складання алгоритму вибору одного з варіантів паралельних закінчень:

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Алгоритм:

а) визнач: іменник належить до істот чи до неістот:
б) у назвах істот пишемо, як правило, закінчення -ові, -еві, -єві;

в) у назвах неістот вживаємо, як правило закінчення -у, -ю.

4) перевірка розуміння нового матеріалу: впр. 163 (с. 62 в підручнику):

Основа на твердий приголосний: *стіл, інженер, Михайло, Дніпро, батько, Павло.*

Основа на м'який приголосний, крім Й: *карась, кінь, хлопець, учень.*

Основа на й: *обрій, край, герой, гай.*

– Поділіть на дві групи: істоти та неістоти.

– Усно поставте іменники – назви істот в давальному відмінку, а неістот – в місцевому.

5) порівняння поданих іменників у давального відмінку з точки зору милозвучності: впр. 166 (с. 62 в підручнику)

6) уточнення за підручником формулювання правила (с. 63).

Осмислення нових знань проходить у процесі практичної діяльності:

виконання вправ 164-167 (с. 62-63 в підручнику)

Впр. 164.

– Зверніть увагу на випадки чергування: *берег – на березі, луг – на лузі, сінокіс – сінокосарки.*

– Чому слово Дніпро написано з великої літери, а дніпровські – з малої?

Впр. 165: *1 – друг, 2 – учитель, 3 – Данило. Д. в. – дідусяві, учневі, учителеві, Григорієві, Олексієв.*

Вправа 167 аналітико-конструктивного характеру: на списування з дописуванням закінчень та вибіркового коментуванням.

– Послухайте прислів'я. Знайдіть у тексті вправи речення з подібним значенням:

Не смійся над старим: і сам будеш старий.

Засвітить сонце і в наше віконце.

Синові батько розуму не купить.

– Спробуйте пояснити значення останньої приказки, використовуючи наступну інформацію: за українськими народними повір'ями, крик зозулі в саду віщує погану погоду.

Виконання вправ 169–172 (с. 64–65 в підручнику)

Впр. 169.

– Знайди у вірші та прочитай спонукальне речення, розповідне, питальне.

– В останньому реченні визнач відмінки іменників.

– Чому іменники «дерева», «плащ», «черевики» відповідають на одне й те саме питання, а належать до різних відмінків?

– Як розрізняють іменники назви неістот у називному та знахідному відмінках?

Періщити – сильно, безперервно йти (про дощ).

Виконання впр. 170 фронтально з коментуванням.

Виконання впр. 171

Перед закінченням -і приголосні *г, к, х* чергуються із *з, ц, с*: *горіх – у горісі, кожух – на кожусі, ріг – на розі.*

Коментар
учителя

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 lines.

ТЕМА ЗАСВОЄННЯ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ, УЖИТИХ У ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Мета: засвоїти правопис закінчень іменників чоловічого роду, ужитих у орудному відмінку; звертаючи особливу увагу до випадків розбіжності закінчень в російській й українській мовах: *плечом – плечем, мячом – м'ячем*; розвивати мовлення учнів; виховувати старанність.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Ось дзвінок сигнал нам дав.
Працювати час настав.
Тож і ми часу не гаймо,
Урок скоріше починаймо!

З метою актуалізації опорних знань учнів доречно провести:

- 1) перевірку домашнього завдання;
- 2) каліграфічну хвилинку на матеріалі вправи 178 (с. 62 в підручнику).

3) словникову роботу:

– Знайдіть в таблиці 15 словникових слів. Запишіть їх.

з	а	є	ц	ь	і	б	в	я
о	й	і	н	і	й	д	ч	б
з	с	в	я	т	о	ж	е	л
у	т	в	а	в	г	о	р	у
л	р	е	п	р	о	л	е	к
я	а	д	р	е	с	а	в	о
д	ж	м	і	л	ь	л	и	й
в	л	і	т	к	у	д	к	о
ж	в	д	е	н	ь	ж	и	д
є	ю	ь	в	у	л	и	ц	я

Адреса, айстра, бджола, ведмідь, влітку, вдень, вгору, заєць, яблуко, свято, черевики, зозуля, джміль, іній, йод.

4) вправи на переклад (з чергуванням приголосних): *в діалогі, на орехі, на язиці, на углі, на порозі, в кувшині, в движінні, в боці, в берлозі, на березі, на уроці.*

У діалозі, на горісі, на язиці, на розі, на порозі, у глеці, в русі, в боці, у барлозі, на березі, на уроці.

5) запис дієслів з префіксами *з-, с-* (у дві різні колонки).

Злізти, знести, списати, стирати, скласти, зміряти, сказати, схопити, сфотографувати, змалювати, станцювати, збудувати, зламати, зрушити.

Пригадайте й поясніть правопис цих префіксів.

Перед «ка», «пе», «те», «еф», «ха»

Букви «зе» немає.

Завжди лише буква «ес»

Має тут свій інтерес.

– З якими з цих дієслів можна скласти словосполучення з іменником в орудному відмінку? Складіть.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Орудний гордовито ходить,
Пишається. Скажи, ким? чим?
Собою, розумом, народом!
І ми пишатись будем ним,
Сім'єю, школою і містом,
Цукерками, ізюмом, тістом,
Коровою, котом, конем,
І ранком, і чудовим днем.

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА ЗАСВОЄННЯ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ, УЖИТИХ У ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) читання та аналіз зразків відмінювання за таблицею у вправі 174 (с. 66 в підручнику) під керівництвом учителя;

2) формулювання висновку учнями:

Закінчення *-ом* мають іменники чоловічого роду з нульовим закінченням або закінченням *-о*, основа яких закінчується на твердий приголосний: *майстром, робітником*.

Закінчення *-ем* мають іменники чоловічого роду з нульовим закінченням або закінченням *-о*, основа яких закінчується на м'який приголосний або *ж, ч, ш, щ, ц*: *бійцем, кобзарем, конем, кущем, ножем*.

Закінчення *-єм* вживається після голосного та апострофа – *солов'єм, урожаєм*.

3) перевірка розуміння нового матеріалу:

коментоване виконання вправи 175 (с. 66 в підручнику)

Переклад: *дрюк – дубина; швайка – шило (толстое)*.

Осмилення нових знань доречно здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 176 (с. 66 в підручнику) під керівництвом учителя:

Доцільно звернути увагу учнів на випадки чергування голосних: *рік – роком, рій – роєм, бій – боєм, іній – інеєм*.

Методичний коментар. У закритому складі голосний *і*, а у відкритому – *е*.

2) самостійне виконання вправи 177 (с. 67 в підручнику)

3) словниковий диктант:

– Запишіть наступні слова у формі орудного відмінка однини.

Калач, кухлик, буквар, борщ, Дніпро, промінь, жолудь, рушник, край.

На цьому етапі уроку доречною буде робота з розвитку мовлення:

Виконання вправи 179 (с. 67 в підручнику)

– Кого ви бачите на малюнку?

– Де відбувається дія?

– Вихідні дні – час відпочинку і розваг. Розкажіть, що можна робити у вихідний день.

– Який твір можна скласти: розповідь, опис чи міркування?

– Який заголовок дібрати? Заголовок тексту повинен відповідати темі та основній думці тексту.

Зачин

– В яку пору року відбувалася подія?

– Куди пішли діти?

Основна частина

– Що роблять діти?

– Кого вони знайшли під кущем?

– Що малює художниця?

– Які правила поведінки під час прогулянки на природі?

Коментар
учителя

Дата _____

Клас _____

ТЕМА ЗАСВОЄННЯ ВІДМІНКОВИХ ЗАКІНЧЕНЬ
ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ.
ПЕРЕВІРНА РОБОТА. УСНИЙ ТВІР

Мета: засвоїти відмінкові закінчення іменників середнього роду, збагачувати словниковий запас учнів; розвивати усне мовлення; вивчити вправи – гімнастику для очей; виховувати бажання піклуватися про своє здоров'я, а саме гігієну органів зору.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Горішок знань міцний – це знає кожен.
Та нам – не відступать!
Його вам розколоти допоможе
Бажання ваше все на світі знать!

Актуалізація опорних знань учнів може здійснюватися наступним чином:

- 1) перевірка домашнього завдання;
- 2) каліграфічна хвилинка: *ьо зь сьомий дзьоб*
- 3) словниковий диктант з коментуванням орфограми, вивченої на попередньому уроці:

– Поставте іменники в форму орудного відмінка.

Письменник Микола Хвильовий, місто Нью...орк, під...мний кран, третьокласник Артем Журавльов.

– Які закінчення мають іменники чоловічого роду в орудному відмінку?

– Коли вживаємо буквосполучення *йо*? Коли *ьо*?

4) словникова робота: *вікно, вухо, листя, обличчя, прізвище, площа, щастя, яблуко.*

– Яку закономірність ви помітили у записі слів? (*алфавітний порядок*).

– Де ця закономірність порушена? (*прізвище, площа*)

– До якої частини мови належать записані слова?

– Яке серед них зайве? Чому? До якого роду належать решта слів?

Змотивувати навчальну діяльність учнів, повідомити тему уроку можна з допомогою мовної цікавинки:

Дітям пам'ятати слід,
Що іменник має рід:
Якщо він – рід чоловічий,
Як вона – жіночий рід,
Мова – жіночий, урок – чоловічий.
Сонце – воно – це середній рід.

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

Додатковий матеріал до уроку

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings present.

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження за відмінюванням іменників середнього роду під керівництвом учителя (впр.182 на с. 68 в підручнику);

2) формулювання висновку учнями (під керівництвом учителя):

Закінчення в іменниках, ужитих у давального та орудного відмінках різні тому, що відрізняються кінцеві приголосні основи.

Іменники середнього роду у давальному відмінку мають закінчення -у, якщо основа закінчується на твердий приголосний та закінчення -ю, якщо основа закінчується на м'який приголосний або ж, ч, ш, щ та ц.

Іменники середнього роду в орудному відмінку мають закінчення -ом, якщо основа закінчується на твердий приголосний та закінчення -ем, якщо основа закінчується на м'який приголосний або ж, ч, ш, щ та ц.

3) з метою перевірки розуміння нового матеріалу виконання вправи 183 (с. 69 в підручнику) під керівництвом вчителя:

Можна провідміняти не два слова, а чотири: *дзеркало, дзеркальце, сонце, сонечко* та порівняти відмінкові закінчення іменників з закінченням -е та з закінченням -о.

Виконання вправи 184 (с. 69 в підручнику) під керівництвом учителя; визначення відмінків іменників середнього роду.

Оберіть, в якому значенні вжито у вправі слово «підгорів»:

- а) почав горіти; згорів трохи, частково або з якогось боку;
- б) прилип, підгорів до чого-небудь під час варіння або смаження;
- в) втратив свіжість, присмажився сонцем (про рослину);
- г) почервонів від надмірного перебування на сонці.

Осмислення нових знань відбувається у процесі практичної діяльності:

1) самостійне виконання вправи 185, перевірка виконання, визначення відмінків іменників середнього роду, розбір за будовою спільнокорених слів;

2) гімнастика для очей:

Голову тримайте прямо
І повторюйте так само.
Очі вгору підвели –
Там літають комар
Опустили очі вниз –
Там мурашок цілий віз.

Повернули очі вправо –
Щось над вухом продзижчало.
Повернули очі вліво-
Жовта бджілка полетіла.
Оченятами пограли
І метелика впіймали.

2) вибірковий диктант:

– Послухайте поради лікаря щодо збереження зору. Запишіть іменники середнього роду, поставивши їх у форму називного відмінка однини (в стовпчик).

– Читати можна тільки при яскравому світлі, щоб не напружувати очі.

– При читанні книжку треба розміщувати на відстані 30–35 см від очей.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Календар
учителя

- Не можна на протязі тривалого часу дивитися на сонце, навіть у сонцезахисних окулярах.
 - Потрібно постійно виконувати вправи для зміцнення та покращення зору.
 - Частіше дивіться на повільний потік води, зелене вбрання рослин.
- Світло, око, читання, сонце, зміцнення, покращення, вбрання.

– Поруч запишіть кожен з цих іменників в давальному та місцевому відмінках.

Перевірну роботу (усний твір) доречно провести в кінці уроку.

Методичний коментар. Усний твір – час звучання 3 хв, обсяг – 7–8 речень (за спостереженням, ілюстрацією, поданим або колективно складеним планом, за початком чи кінцівкою).

ТЕМА «БЕРЕЖИ ЗІР З ДИТИНСТВА»

Опорні слова: перед монітором, до двадцяти хвилин, читати лежачи, відстань до телеекрана, брудними руками, гострими предметами, звертатися до окуліста.

Підсумок уроку радимо провести у формі бесіди.

- В якому випадку іменники середнього роду у давальному відмінку мають закінчення –у? Закінчення –ю?
- В якому випадку іменники середнього роду в орудному відмінку мають закінчення –ом? закінчення –ем?
- Які правила потрібно виконувати для того, щоби не псувався зір?

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 186 на с. 69 в підручнику.

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА ПРАВОПИС ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ НА -Я В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ

Мета: засвоїти правопис закінчень іменників середнього роду на -я в орудному відмінку, звернувши увагу на подовження вимови м'яких приголосних перед закінчення -ям (знанням, вугіллям, життям); ознайомити (на практиці) з написанням іменників з не; виховувати самостійність, вміння спостерігати і робити висновки.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

А тепер за парту
Всі сідайте рівно.
І до роботи візьмемось сумлінно.

Актуалізація опорних знань учнів може бути здійснена наступним чином:

1) перевірка домашнього завдання;

2) каліграфічна хвилинка:

Щоб букви правильно писати,

Хвилинку каліграфії треба розпочати.

Чч чч ччя ччю ччям ччі обличчя сторіччя узбіччя півріччя

Читання – найкраще навчання.

3) усні вправи на переклад:

пригласительный билет	запрошення
решить уравнение	розв'язати рівняння
стрелять в цель	стріляти в ціль
цель жизни	мета життя

– Запишіть іменники середнього роду. Позначте закінчення. Усно провідмініайте ці іменники за зразком відмінювання слова «обличчя» (впр. 182 на с. 68 в підручнику).

4) словниковий диктант (з пам'яті) на тему «Подовжені приголосні»:

Багаття, життя, шиття, вугілля, лікування, каміння, враження, гудіння, волосся, колосся, насіння.

Змотивувати навчальну діяльність учнів, повідомлення теми уроку допоможуть мовні цікавинки:

В орудному відмінку

Багаттям і насінням,

Ми зробимо зупинку.

вугіллям і гудінням,

Засвоїмо закінчення

життям, шиттям, волоссям,

Іменників на -я.

камінням і колоссям.

– З іменниками якого роду ми сьогодні працюємо?

– З формою якого відмінка?

– Сформулюйте тему уроку.

Тепер перевіряю: уважні ви чи ні,

Хто тему уроку повторить мені?

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) порівняння закінчень іменників середнього роду в орудному відмінку під керівництвом учителя (впр. 187 на с. 70 в підручнику);

2) формулювання висновку учнями:

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Усі іменники середнього роду на -я в орудному відмінку мають закінчення -ям: життям, змаганням, знанням, листям, обличчям, щастям.

Осмислення нових знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправ 188–190 на с. 70 у підручнику.

Впр. 188.

Зробіть звуко-буквений аналіз слова «роз'їжджають».

Поясніть вживання апострофа після префіксів.

Доцільно повторити написання не з іменниками.

Не з іменниками пишеться разом: – якщо слова без *не* не вживаються: *ненависть, немовля*.

Матеріал для вчителя. (позначка «позапрограмовий матеріал»: вчитель використовує його на свій розсуд, в залежності від рівня підготовки свого класу).

– якщо додаванням не до слів утворюється новий іменник -антонім (не є префіксом): *щастя – нещастя (біда), правда – не-правда (брехня)*; – у складі префікса *недо-*: *недолік, недобиток*.

Впр. 189.

Виглушати – *те саме, що заглушати – перешкоджати ростові, розвитку інших рослин, позбавляючи їх поживних речовин*.

Доцільно окрім цих трьох іменників запропонувати учням записати власні приклади слів, що римуються з даними та поставити їх у форму орудного відмінка: *падіння, сумління, вміння, мерехтіння, павутиння, старіння, горіння, сплетіння, покоління* тощо.

Впр. 190.

Доречним буде з'ясувати, чи всі діти розуміють значення наступних слів:

Узбіччя – *бокова частина дороги, шосе*.

Мотуззя – *те саме, що мотузки – вироби для зв'язування або прив'язування когось, чогось*.

Крутіти мотуззя з когось – *повністю підпорядковувати кого-небудь своїй волі, змушувати виконувати все відповідно до своїх бажань*.

• **Диктант.**

Бібліотека Ярослава Мудрого нараховувала понад дев'яност п'ятдесят томів давньоукраїнського книгописання. Відомо, що перед навалою Батия ці духовні скарби були надійно схован Припускають, що це могли бути підземелля Софії Київської або Межигірський монастир.

Підкресліть іменники середнього роду на -я. Запишіть їх в орудному відмінку. Позначте закінчення.

Під час підбиття підсумків уроку слід з'ясувати, чи всі діти зрозуміли та запам'ятали:

Яке закінчення мають іменники середнього роду на -я в орудному відмінку?

– Коли *не* з іменниками пишеться разом? Наведіть приклади.

– Наведіть приклади іменників, які без *не* не вживаються.

– Що нового дізналися на уроці?

Завдання додому може бути наступним: виконати вправу 191 на с. 170–171 в підручнику.

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ТА ПРАВОПИС ІМЕННИКІВ
ЖІНОЧОГО РОДУ З НУЛЬОВИМ ЗАКІНЧЕННЯМ
ТА ІМЕННИКА МАТИ. ДИКТАНТ.

АУДІЮВАННЯ (з навчальною метою)

Мета: ознайомити учнів з відмінюванням іменників жіночого роду з нульовим закінченням та іменника *мати* (спостереження за таблицею); звернути увагу на чергування голосних у родовому, давальному і місцевому відмінках.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Уже дзвінок нам дав сигнал:
Працювати час настав.
Тож і ми часу не гаймо.
Роботу швидше починаймо.

Актуалізація опорних знань учнів може здійснюватися наступним чином:

- 1) перевірка домашнього завдання;
- 2) каліграфічна хвилинка:

Букви писатиму – рівненько,
Щоб були усі гарненькі,
Щоб залюбки дивився (дивилась) я,
Вчителька й моя сім'я.
Яя моя сім'я матуся
Які мама й татко, таке й дитятко.

- 3) робота зі словниковим словом:

Знак переважно у вигляді металевої пластинки з рельєфним зображенням і написом, що встановлює держава як нагороду за особливі заслуги, трудові та бойові подвиги. (*медаль*)

- 4) усні вправи на переклад:

верная мысль	правильна думка
верный ответ	правильна відповідь
принимать участие в чём-то	брати участь
принять всерьёз	сприйняти серйозно
приносить вред	завдавати шкоди
приносить пользу	приносити користь

– Запишіть іменники жіночого роду з нульовим закінченням.

Мотивація навчальної діяльності учнів, повідомлення теми уроку можуть бути проведені з використанням мовних цікавинок:

- 1) Участь, відповідь і користь,
Вічність, непокірливість,
Наполегливість, можливість,
Молодість, настирливість.

- До якого роду належать ці іменники?
- У якому відмінку стоять?
- Яке закінчення мають?

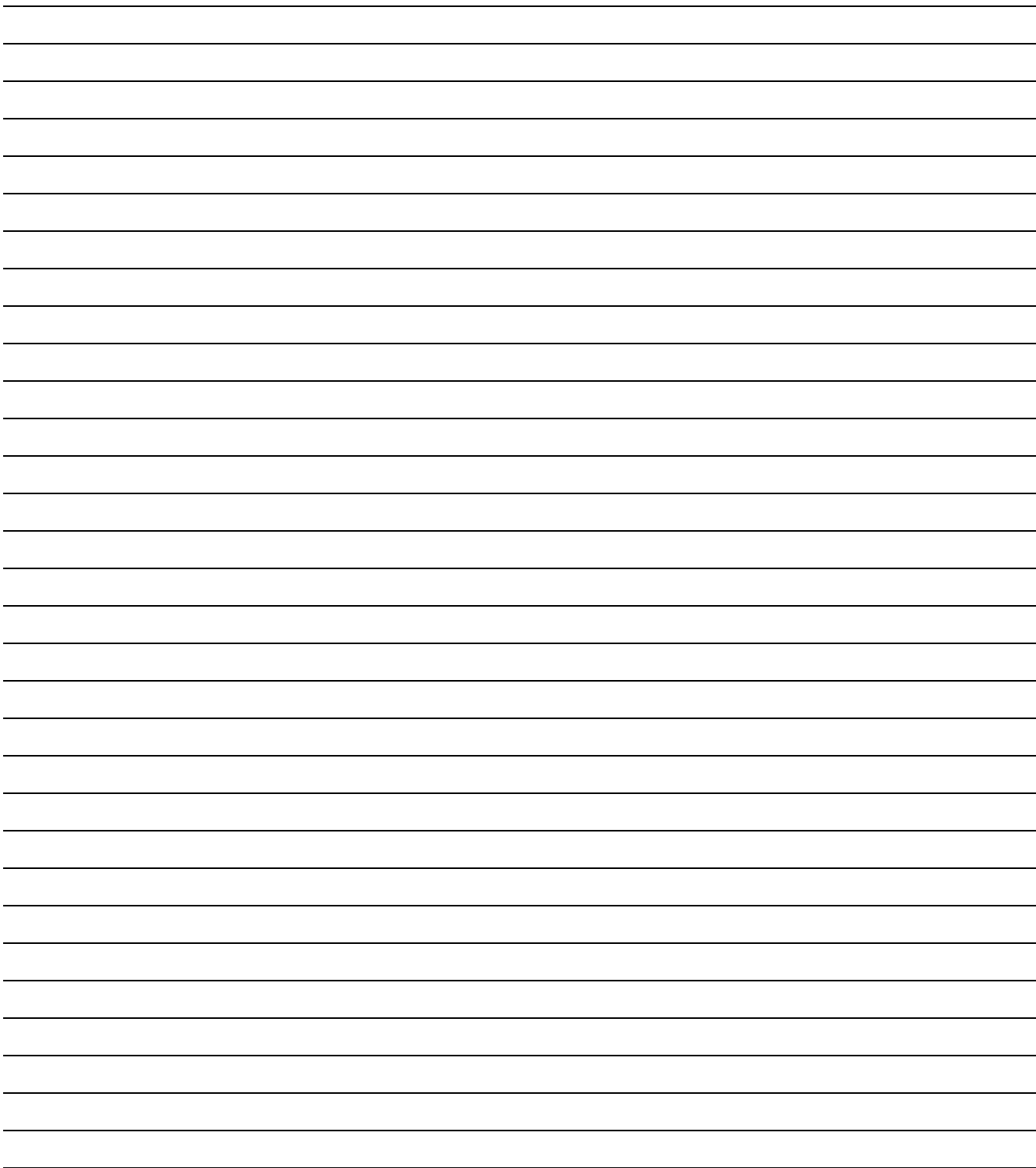
- 2) Що ж, не буде наша мати
Борошна сьогодні мати.

- Яке слово вжито в реченні 2 рази?
- На яке питання воно відповідає?
- До яких частин мови належить?

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ТА ПРАВОПИС ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ З НУЛЬОВИМ ЗАКІНЧЕННЯМ ТА ІМЕННИКА МАТИ

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження за відмінюванням іменників за таблицею (впр. 192 (I) на с. 71 в підручнику) під керівництвом учителя;

Зверніть увагу: серед цих іменників є багато таких, що вживаються лише в однині: *любов, честь, совість, мужність*.

2) формулювання висновків учнями:

У родовому та давальному відмінках однини іменники жіночого роду з нульовим закінченням мають закінчення -і: вісті, любові, ночі, подорожі, тін

У знахідному відмінку однини ці іменники мають форму, однакову з називним відмінком.

У місцевому відмінку вживається закінчення -і: у доповіді, у подорожі, у тині.

У кличному відмінку ці іменники мають закінчення -е: любове, радосте.

3) спостереження за явищем чергування голосних в іменниках жіночого роду при відмінюванні:

У деяких іменниках жіночого роду, що в початковій формі мають нульове закінчення, при відмінюванні відбувається чергування звуків [і], [е], [о] у родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках.

4) перевірка розуміння нового матеріалу: письмове виконання впр. 195, 196 на с. 72–73 в підручнику та усна робота з віршем:

Пізнай свої можливості	від (юність) до (старість).
і жити вчись по (щирість).	Хвала (відвага) й (смілість),
По (щирість), без (хитрість),	Війна – (зарозумілість).
без (заздрість), (зрадливість).	Визнач відмінок іменників.
Хай буде більше (радість)	

Осмислення нових знань можна здійснити у процесі написання диктанту:

Сіль – важливий компонент людської їжі. Сіль випарюють з води, добувають з надр землі, з морської води.

В давнину слов'яни хліб-сіль на знак дружби підносили гостям.

До солі завжди ставилися шанобливо, економно. Звідси народна прикмета – сіль розсипав – до сварки.

Сіль у всі часи була символом вірності і дружби. Не випадково кажуть, щоб добре пізнати людину, треба з нею пуд солі з'їсти. (63 сл.)

- Порахуйте, скільки разів вживається в тексті слово «сіль».
- У яких відмінках воно вживається?
- Коли відбувається чергування?

Чи знаєте ви, що означає крилата фраза «пуд солі з'їсти» (спілкуватися, прожити з людиною пліч-о-пліч тривалий час). За оцінками медиків, сучасна людина споживає за рік близько чотирьох-п'яти кілограмів солі, отже пуд солі удвох можна з'їсти за півтора-два роки. Раніше цей час через дорожнечу продукту був значно більший.

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

- Які ще іменники жіночого роду зустрілися в диктанті?
- Який з них у називному відмінку має нульове закінчення?
- Чи відбувається в ньому чергування?

На заключному етапі уроку пропонуємо провести навчальне аудіювання:

ОДУД

Поїхав батько в ліс по дрова ще зранку, а повернувся ополудні йшов коло воза й тримав у руках віжки, а побачив Андрійка у дворі й поманив пальцем.

А в мене для тебе є гостинець, – сказав і всміхнувся хитрувато. – Поглянь ось.

І дістав із-за пазухи птаха, якого Андрійкові бачити не довелося.

– Одуд, – пояснив батько. – Потримай, поки дрова скидаю.

Взяв Андрійко одуда – й погляду відірвати від нього не може. Височенький чубчик на голові в одуда настовбурчився, і видно, сердиться птах. Мабуть, тому сердиться, що в неволю потрапив, що в чужих руках опинився.

– Тату, – мовив Андрійко, – а як одуд попався? Може, випустити, хай собі летить на волю?

– Не полетить, – сумно сказав батько. – Не полетить, бо в нього праве крильце перебите.

І коли вже зайшли до хати, розповів:

– Складаю гілляки на воза, аж дивлюся – молоденький одуд! Ну зовсім близько од мене, ось простягну руку і дістану. Я на одуда дивлюся, а він на мене. «Чого ж ти не тікаєш?» – думаю. А потім бачу – одне крильце відвисає у нього, відвисає і на землю впало. «Ага – думаю, – то ти підбитий!»

Узяв його, оглянув – скалічений, уже не полетить. То я за пазуху поклав, додому його оце привіз.

– Що ж ми робитимемо з ним? – поспитала мати. – Хіба одуд житиме в неволі?

– Підлікуємо, – сказав батько, – а потім і випустимо. – Ану, – звернувся до Андрійка, – потримай, ранку йому присиплемо порошком.

Узяв хлопець двома руками одуда й навіть почув, як через пір'ячко б'ється пташине серце. Батько однією рукою обережно відтягнув поранене крило, другою присипав пошкоджене місце. А потім тоненьким бинтом підв'язав крило, щоб не звисало. І чудно було дивитися Андрійкові на забинтованого одуда, й жалко.

– Пусти на долівку, хай походить, – мовив батько.

Одуд, ставши на долівку, хитнувся, ніби збирався впасти, далі відійшов від ліжка. І задивився у вікно – так і здається, що злетить ось-ось. Та як же він злетить, коли крило забинтоване?

– Отак і житиме в нас? – поспитав Андрійко.

– Поки видужає, – відповів батько. – А там і випустимо.

Є. Гуцало (333 слова).

1. Чому батько поїхав до лісу?

а) на полювання; б) по дрова; в) по ялинку.

2. Чому птах потрапив до рук чоловіка?

а) він не вмів літати;

- б) він був дуже старим;
в) у птаха було поранене крило.

3. Як хлопчик зрозумів, що птах сердиться?
а) височенький чубчик на голові птаха настовбурчився;
б) пір'ячко на крилах настовбурчилося;
в) хвостик птаха настовбурчився.

4. Що родина вирішила зробити з одудом?
а) залишити птаха жити в себе назавжди;
б) підлікувати птаха й випустити на волю;
в) підлікувати птаха й посадити до клітки.

5. Як чоловік лікував одуда?
а) присипав ранку порошком;
б) змазав ранку йодом;
в) змазав ранку маззю.

6. Як Андрійко поставився до пораненого одуда?
а) байдуже;
б) хлопчикові було шкода птаха;
в) хлопчикові було не жаль птаха.

Підбиття підсумків уроку можна здійснити наступним чином:

– Наведіть приклади іменників жіночого, що в початковій формі мають нульове закінчення *i* у яких при відмінюванні відбувається чергування звуків [i], [e.] [o]. (*Сіль, осінь...*)

– У яких відмінках в іменниках жіночого роду, що в початковій формі мають нульове закінчення, відбувається чергування звуків [i], [e.] [o]? (*У родовому, давальному, місцевому та кличному*).

– Провідмініуйте іменник *мати*.

Іменник *мати* в непрямих відмінках вживається із суфіксом *-ір-, -ер-* у родовому й знахідному відмінках множини він має закінчення *-ів*: *матері, матір, матір'ю, матерів, матерям, матерями, при матерях*. Форма *матір* у називному відмінку вживається тільки в словосполученні *Матір Божя*.

Завдання додому може бути таким: виконати вправи 198, 199 на с. 72 в підручнику.

Дата _____

Клас _____

Додатковий матеріал до уроку

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings on the paper.

ТЕМА ЗАСВОЄННЯ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ З НУЛЬОВИМ ЗАКІНЧЕННЯМ ТА ІМЕННИКА МАТИ, УЖИТИХ В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ ОДНИНИ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів з вимовою і правописом іменників жіночого роду на приголосний в орудному відмінку однини, звернувши увагу на явище подовження м'яких приголосних перед закінченням -ю: *осі[н':]ю, сіп[п':]ю*, позначення цього явища на письмі двома буквами (*осінню, сіп-лю*); повторити правило вживання апострофа, звернувши увагу на апостроф після твердих приголосних основи перед закінченням -ю (*любов'ю, кров'ю*); ознайомити з вимовою і правописом іменників зі збігом кінцевих приголосних (*радість – радістю*); збагачувати словниковий запас; розвивати пізнавальну самостійність, мовлення учнів; виховувати почуття поваги до старших, бажання допомогти їм.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Дзвоник щойно пролунав,
Нас до класу всіх зібрав –
Труд наш знову починаєм,
Тож успіхів всім побажаєм!

З метою актуалізації опорних знань доречно провести:

- 1) перевірку домашнього завдання;
 - 2) каліграфічну хвилинку: *Юю ттю стю ззю жжю шшю ддю нню ллю в'ю*.
 - 3) словникову роботу:
 - Вгадайте слова на букву ю:
 - 1) майстер з обробітку коштовних каменів або виготовлення з них прикрас, продавець таких виробів;
 - 2) річниця життя, діяльності, існування чогось чи когось (переважно кругла дата); святкування з цього приводу;
 - 3) той, чиє свято (ювілей) відзначається;
 - 4) молодий чоловік;
 - 5) період життя людини від 14–15 до 25 років.
- Ювелір, ювілей, ювіляр, юнак, юність.*
- Визначте рід. Запишіть в орудному відмінку. Визначте закінчення. Поясніть правопис.
- 5) Усні вправи на переклад:

искренняя благодарность	щира вдячність
с благодарностью	з вдячністю, з подякою
большое блюдо	велика таріль
обеденное блюдо	обідня страва
бросаться в глаза	впадати в око
принимать участие в чём-то	брати участь
приносит пользу	приносити користь
горькая полынь	гіркий полин
незначительный насморк	незначний нежить

– Запишіть тільки іменники жіночого роду, що в називному відмінку однини мають нульове закінчення.

Доцільно звернути увагу на відмінність роду іменника «полин» в українській та російській мовах.

6) словниковий диктант з коментуванням вивчених орфограмм:

– Розподіліть слова в 3 стовпчики

Після б п в м ф	Після твердого р	Після префіксів, що закінчуються на приголосний

Пір'я, подвір 'я, рум'яний, солов'їний, рясний, Прокоф'єв, дев'ять, рюкзак, свято, черв'як, з'їхались, від'їзд, бур'ян, сузір'я, з'ясувати, кар'єра, без'язикий, об'єднаний.

– Які слова ви не записали до жодного стовпчика? Чому?

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати:

а) мовну цікавинку:

Орудний хоче знать: ким? чим?

У труді орудуй разом з ним.

Хочеш знать: що здатний ти утнути?

Чим ти сильний? Ким ти хочеш бути?

Д. Білоус

б) проблемну ситуацію:

совістттю

совістю

кров'ю

кровю

роллю

ролю

– В якому відмінку вжиті ці іменники?

– У якому стовпчику запис правильний?

– В якому – допущені помилки?

– Як правильно писати закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку?

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА ЗНАЙТИ ВІДПОВІДЬ ДОПОМОЖЕ ПІДРУЧНИК

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження за таблицею (впр. 192 на с. 71 в підручнику) під керівництвом учителя;

2) порівняння вимови та написання іменників жіночого роду з основою на приголосний у російській та українській мовах під керівництвом учителя (впр. 200 на с. 73 в підручнику);

3) формулювання висновків учнями:

– На які три групи ми можемо розділити іменники жіночого роду з нульовим закінченням в початковій формі? (основа на – сть; основа на б, п, в, м, ф; основа не закінчується на б, п, в, м, ф).

– Які закінчення мають ці іменники жіночого роду в орудному відмінку?

В орудному відмінку однини ці іменники мають закінчення -ю.

Якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім б, п, в, м, ф та р) після голосного, то перед закінченням -ю цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): сіллю, тінню; нічю, подорожжю;

Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на б, п, в, м, ф та р, то подовження не відбувається: кров'ю, любов'ю, матір'ю.

3) уточнення формулювання правила за підручником, с. 73;

4) перевірка розуміння нового матеріалу:

Впр. 193 (с. 71 в підручнику)

Основи іменників *мудрістю* та *честю* закінчуються сполученням приголосних, тому подовження приголосних перед *-ю* не відбувається.

Впр. 194 (с. 72 в підручнику)

Основи іменників *радістю*, *білістю*, *блискучістю*, *ласкавістю* закінчуються сполученням приголосних, тому подовження приголосних перед *-ю* не відбувається.

Основа іменника *зелень* закінчується одним приголосним після голосного, тому перед закінченням *-ю* цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється).

– Позначте закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку.

– Поясніть правопис закінчень іменників *святинею*, *криницею*.

Осмилення нових знань рекомендуємо здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 201 (с. 73 в підручнику) під керівництвом учителя;

Розкiш – життя в достатку, з комфортом; надмірності в задоволенні життєвих потреб, пов'язані з марнотратством; паморозь – схожі на інші атмосферні опади, що утворюються в туманну морозну погоду на гілках дерев, дротах; височінь – простір на великій віддалі від землі; бандероль – поштове відправлення в паперовій обгортці або відкритому конверті, в якому пересилаються поштою книги, журнали, ділові папери.

2) самостійне виконання вправ 202, 204 (с. 73, 74 в підручнику).

Коментар
учителя

Дата _____

Клас _____

Календар
учителя

Ганьба – принизливе для кого-небудь становище; недобра слава; безчестя, осуд когось або чогось; **прикрість** – те, що викликає негативні емоції; неприємність.

3) вибіркового диктанта:

– Випишіть іменники в орудному відмінку однини.

З печаллю розповіла хлопчикові Багіра, що народилася серед людей. Вона з матір'ю жила в клітці князівського палацу. Її годували крізь ґрати. Коли померла мати, Багіра відчувала себе звіром. Однієї ночі вона зламала лапою замок і втекла у джунглі.

4) вправу творчого характеру:

– Складіть речення, поставивши подані іменники в орудному відмінку однини. Які прийменники вживаються з орудним відмінком?

зустрічають	хліб-сіль,
славляться	гостинність,
згадують	вдячність.

Підбиття підсумків уроку зручно проводити у формі бесіди:

– Яке закінчення мають іменники жіночого роду з нульовим закінченням в орудному відмінку однини?

– Чи відбувається подовження приголосного перед закінченням, якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім б, п, в, м, ф та р) після голосного? Як це позначається на письмі?

– В якому випадку подовження не відбувається?

– Коли ставимо апостроф перед закінченням -ю?

Орієнтовне домашнє завдання: виконати вправи 203, 205 на с. 73, 74 в підручнику.

Додаток

Підкресли слова, записані правильно.

Аквареллю, гордістю, ожеледдю, заметіллю, хитрістю, повістю, людяністю, мораллю, матіррю, користю, молоддю, тунцю. медалью. пам'яттю, величчю, заздрістю, швидкістю, честю, мазью, осінню, подорожжю, миттю, свіжістю, злістю, ніччю, фореллю, кров'ю, любов'ю, зеленню, ніжністю.

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ – НАЗВ
МАЛЕНЬКИХ ІСТОТ ТА ІМЕННИКА ІМ'Я.
РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Мета: ознайомити з відмінюванням іменників – назв маленьких істот та іменника ім'я, звернувши увагу на суфікси *-ат-, -ят-, -ен-*; розвивати вміння складати текст-розповідь за малюнком, планом та опорними словами; *виховувати потребу слухати поради батьків, бути уважними до їхніх зауважень.*

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш:

Нумо, діти, підведіться!
Всі приємно посміхніться.
Продзвенів уже дзвінок,
Починаємо урок!

З метою актуалізації опорних знань учнів рекомендуємо провести:

- 1) перевірку домашнього завдання:
 - Якого роду іменник бездоріжжя? (впр. 203)
 - Усно поставте в орудний відмінок такі іменники: *кров, совість, подорож, чесність, доповідь, радість, зелень, матір.*
- 2) каліграфічну хвилинку: *Єє Вмиває кішка кошенят.*
 - Замініть одну й ту саму літеру в двох різних словах так, щоб вийшло речення про іншу тваринку. Запишіть.
Вмиває кізка козенят.

3) словникову роботу: гра «Чиї дитинчата?»

Свиня – (поросята)	Кінь – (лошата)
Корова – (телята)	Вівця – (ягнята)
Качка – (каченята)	Кішка – (кошенята)
Гусак – (гусенята)	

– Назвіть дитинча.

Корова	(теля)	кішка	(кошеня)
свиня	(порося)	курка	(курча)
кобила	(лоша)	індичка	(індича)
вівця	(ягня)	качка	(каченя)
коза	(козеня)	собака	(цуценя)

Мотивація навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку може бути здійснена наступним чином:

Мовні цікавинки:

Звірята загадкові	Слон говорить слоненятку:
Усі такі чудові	– Мій маленький.
Веселі, невгамовні,	Заєць каже зайченяті:
І дуже різні зовні	– Мій хвостатий.
То сірі, то руденкі,	Гуска шепче гусеняті:
Великі і маленькі	– Мій крилатий.
Якщо вам небайдуже,	лев говорить левенятку:
То це цікаво дуже.	– Мій ласкавий.
Що кажуть звірі, друже.	лис говорить лисенятку:
Ворон каже воронятку:	– Мій лукавий.
– Мій біленький.	

М. Сингаївський

Календар
читача

Дата _____

Клас _____

Випишіть з вірша слова – назви – маленьких тварин в називному відмінку.

Позначте в них корінь та суфікс.
А відгадай-но: що я таке?
Всі хочуть, як народиться дитина,
Щоб я було красиве і дзвінке,
Бо носить все життя мене людина (Ім'я).

Сьогодні ми будемо вчитися відмінювати іменники-назви маленьких істот та іменники *ім'я, плем'я*.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) проведення гри «Доповни родину»:

Лисиця – лисеня – лисенята. (Хто тато в лисячому сімействі?)

Вовк – вовченя – вовченята. (Як називають маму у вовчому сімействі?)

Ведмідь – ведмежа – ведмежата. (Хто мама ведмежат?)

Їжак – їжаченя – їжачата. (Як називають маму їжачат?)

– Запишіть іменники – назви дитинчат тварин.

2) спостереження за відмінюванням іменників за таблицею (впр. 206 на с. 74 в підручнику) під керівництвом учителя;

3) формулювання висновків учнями:

У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники мають закінчення -я (після шиплячого приголосного -а): дитя, ім'я, козеня, плем'я, курча, лоша.

У родовому, давальному та місцевому відмінках однини ці іменники набувають суфіксів -ят (після шиплячого -ат-) та -ен-: дитяти, козеняти; курчати, лошади, імені, племен

В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса -ят-, -ат-) на -ям (після шиплячого -ам), а іменники із суфіксом -ен- мають паралельні форми на -ен-ем і -ям: дитям, козеням; курчам, лошам; іменем і ім'ям, племенем і плем'ям.

4) уточнення формулювання правила за підручником (с. 75):

Правило можна доповнити словами: «а суфікс -ат- – при відмінюванні іменників – назв маленьких тварин, дитинчат».

5) перевірка розуміння нового матеріалу:

виконання вправи 207 (с. 75 в підручнику) з повним коментуванням.

При повному коментуванні учень коментує: По лужку – на початку речення, пишу з великої букви, а також окремо, бо по – це прийменник і т. п. У кінці речення ставлю крапку.

6) вибірковий диктант:

– З кожного уривка виберіть іменники, що набувають при відмінюванні суфіксів -ат-, -ят-. Запишіть. Визначте відмінок.

1. Слон зі Слоненям пішли погуляти –

На левів подивитися, себе показати. (Сергій Козлов)

У слові левів можливий подвійний наголос левів і левів.

Чи знаєте ви, що африканські слони народжують дитинчат раз на чотири роки. Слоненята харчуються материнським молоком більше двох років і живуть з матір'ю близько 12 років. Біля слонихи можна побачити декількох дитинчат різного віку. Слониха, яка

стала на захист потомства, дуже агресивна: вона атакує ворога, уражаючи його не тільки бивнями, але й хоботом.

2. І мама велика тремтить, як зайчиха,
І ходить навколо Бегемотика тихо. *(Сергій Козлов)*

Чи знаєте ви, що новонароджений бегемотик має масу 45 кг при довжині тіла приблизно 120 сантиметрів. Через 5 хвилин після народження дитинча бегемота вже вміє ходити і плавати.

– Чи можна сказат «бегемотя»?

3. Підростуть голки,
Зубки стануть в ряд,
І ви не впізнаєте
Малих їжаченят. *(Мордвінова)*

4. У тяжку годину сумувать не стану,
А за вікном, де виє вітер лютий,
Я знову побачу жарку савану
Й моє жирафеня з ім'ям Анята *(С. Данілов)*

– У якому відмінку стоїть іменник «ім'ям»?

– Провідмініайте його. Якого суфікса він набуває при відмінюванні?

5. Поросятко схаменулось:
«Ой, давно я вже не милось!
Я ж чистеньким бути мушу.»
Та й залізло у калюжу. *(Григорє Вієру)*

– Чи можна сказати, що «порося» і «поросятко» – це одне й те саме слово?

6. Біля озера щодня
жаба бавить жабеня
обіймає лапкою
називає жабкою!

– Назвіть всі споріднені слова, які зустрілися у цьому вірш

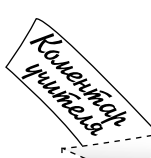
7. Засмутилось кошеня,
треба в школу йти щодня,
і придумало умить,
що у нього хвіст болить.
Довго думав баранець,
і придумав, як мудрець -
«Це хвороба не проста,
треба різати хвоста...»
Кошеня кричить: «Ніколи,
краще я піду до школи!»

– Усно провідмініайте слово «кошеня».

8. Має вовк мисливську вдачу
І такі круті поведки,
Що й на місяці він бачить
Молоду вівцю з ягнятком. *(А. Качан)*

Осмилення нових знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

- 1) виконання вправи 208 під керівництвом учителя;

- 2) самостійне виконання вправи 210 (с. 76 в підручнику);
3) виконання вправи (209 на с. 75–76 в підручнику):

ДРУЖНА СІМ'Я

План

Зачин	1. Спокійний весняний ранок.
Основна частина	2. Небезпека.
	3. Вчасна допомога.
	4. Неприємна розмова.
Кінцівка	5. Висновки.

Яскраво світило ранкове сонечко. Дівчинка з кошеним на руках сиділа на ґанку і спостерігала, як квочка з курчатами гуляють по зеленій травичці та клюють зернятка з миски.

Раптом курка підняла тривогу, закликаючи курчат під крила. Всі побігли за матір'ю. А одне маленьке курчатко не лишило їжу і продовжувало клювати просо.

З паркану зістрибнув сусідський кіт, хотів схопити мале курча. Аж тут з криком підбіг півень і з войовничим виглядом став обороняти свою дитину від kota.

Курча було врятоване, але відбулася неприємна розмова:

«О, яке неслухняне курча! Чому ти не побігло до матері, адже вона кликала тебе під свої крила? Всі твої братики і сестрички врятувалися від хитрого kota та лишилися неушкодженими. А тобі прийдеться заліковувати рани...»

Чи не буваємо ми схожими нанечемне курча? Батьки також застерігають нас від небезпек, але ми часто буваємо неуважними до їхніх порад. Зробімо висновки. Уважно слухаймо та виконуймо все, що кажуть нам батьки.

Підсумок уроку радимо провести наступним чином:

- Які іменники вчилися відмінювати сьогодні на уроці?
- Яких суфіксів вони набувають при відмінюванні?
- Послухайте віршик. Знайдіть у ньому іменник, що набуває суфікса при відмінюванні? Провідмінійте його.

В лісі є зелена хата.
Там поснули ведмежата.
А найменше ведмежа
Сивій мамі набрида.

Каже: «Я не буду спати,
Утечу вночі із хати,
Поки меду не даси,
Сала, хліба, ковбаси!»

Люлі-люлі, треба спати, –
Над сином шепоче мати. –
Як заснеш-тобі усе
Сон в корзині принесе!

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 211 на с. 76 в підручнику

**ТЕМА КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ.
СКЛАДАННЯ ЛИСТА**

Мета: вчити учнів застосовувати в усному та писемному мовленні кличний відмінок; розвивати логічне мислення, пам'ять, усне та писемне мовлення учнів; виховувати в учнів самостійність, старанність, любов та пошану до бабусі.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Видумуй, пробуй, твори!
Розум, фантазію прояви!
Активним і уважним будь
І про кмітливість не забудь!

Актуалізація опорних знань учнів може бути здійснена наступним чином:

1) перевірка домашнього завдання;

2) каліграфічна хвилинка: *Тт Ти ти тигр
Тигренок з тигром-татом тренувалися стрибати.*

– Усно провідмініайте слово «тигренок».

– Чи так само відмінюється слово «тигренок»?

– Яке це речення за метою висловлювання?

– Усно перебудуйте його на спонукальне.

– Яке звертання ви вжили?

3) запис речення із звертанням.

Котик маму запитав:
– Мамо, де ж ті мишки?
– Тихо ти, не галасуй,
Та посидь хоч трішки.
Бо не вибіжить тоді
Мишеня із нірки,
Будем їсти ми тоді
Бубликові дірки.

– Усно провідмініайте слово «мишеня».

– У формі якого відмінка стоїть звертання? Яке закінчення воно має?

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати мовні цікавинки:

Кличний – справді особливий,
Він питань не задає,
Та звернутись допоможе
І покликати всіх зможе:
«Друже, брате, де ви є?»

Галина Слідзьона

Тигренок вухасте,
ти чому смугасте?
Мабуть хтось тебе узяв
І усього розмалював.
Тигренок мале
Р-р-ичить.
Яку букву
Воно вчить?

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

- Який іменник повторюється в обох віршиках?
- У яких відмінках він вжитий?

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз закінчень іменників у кличному відмінку (впр. 212 на с. 77 в підручнику) під керівництвом учителя;

Доцільно повторити відмінювання іменника «качєня».

2) формулювання висновків учнями:

У кличному відмінку однини іменників чоловічого та жіночого роду з закінченням –а, –я в початковій формі вживаються закінчення –о, –є, –є, –ю.

Закінчення –о мають іменники з кінцевим твердим приголосним основи: Ганно.

Закінчення –є мають іменники з кінцевим м'яким приголосним основи або з основою на ж, ч, ш, щ, ц :воле,

–Закінчення –є – після голосного та апострофа: мріє, сім'є. Закінчення –ю мають деякі нестливі іменники та іменники чоловічого роду з кінцевим м'яким приголосним основи: бабуся, лікарю.

Деякі іменники чоловічого роду на –р: царю, Ігорю, лікарю, кобзарю.

3) уточнення формулювання правила:

У звертаннях на ім'я по-батькові обидва слова ставляться у форму кличного відмінка.

Вчитель може запропонувати дітям повправлятися у правильній формі звертання до вчителів, що викладають у цьому класі, інших знайомих дорослих на ім'я по-батькові.

Осмилення нових знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи під керівництвом учителя:

– Запишіть іменники у формі кличного відмінка.

Книжка, Ірина Михайлівна, сестра. доня, матуся, татусь, вчитель, земля, Катря, робітниця, душа, круча, Марія, Соломія, Ілля.

Книжко, Ірино Михайлівно, сестро. доню, матусю, татусю. вчителю, земле, Катре, робітнице, душе, круче, Маріє, Соломіє, Ілле.

2) самостійне виконання вправи 216 (с. 78 в підручнику).

Можна запропонувати за бажанням записати іменники, що означають інших членів сім'ї, у кличному відмінку.

3) *У звертаннях, що складаються із загальної назви й прізвища, кличну форму має загальна назва, а прізвище виступає у формі називного відмінка: пане Вознюк, добродійко Познанська, депутате Петровський.*

4) вправи на переклад (під керівництвом вчителя):

Уважаемый директор, выражаем Вам свою благодарность за помощь!

Люблю твои просторы, Украина.

Спасибо тебе за письмо, дорогой друг.

Котик-братик, спаси меня!

Молодой человек, скажите, пожалуйста, как пройти в библиотеку.

Шановний директоре, висловлюємо Вам свою подяку за допомогу!

Люблю твої простори, Україно.

Спасибі тобі за лист, дорогий друже.

Котику-братику, врятуй мене!

Юначе, скажіть, будь ласка, як пройти до бібліотеки.

5) редагування текстів смс-повідомлень (впр. 214 на с. 77 в підручнику).

6) складання смс-повідомлення та листа бабусі: виконання впр. 213, 215 на с. 77 в підручнику.

– Відгадайте загадку.

Є голубонька рідненька –

Добра, мила і старенька.

Я ніколи не журюся,

Бо у мене є ... (бабуся)

Жанна Вовк

Людо, Людочко, Людусю,

Ніно, Ніночко, Нінусю,

Любцю, Любочко, Любусю,

– Так дідусь гукав бабусю

І татусь гукав матусю

Д. Білоус

План листа

1. Звертання до бабусі.

2. Основна частина:

запитання про здоров'я;

запрошення в гості;

запитання про справи;

розповідь про своє навчання та відпочинок;

Кінцівка:

слова прощання;

подяка, побажання;

дата написання;

підпис.

Опорні слова: *добрий день, люба, дороженька, рідненька, твоє здоров'я, будь ласка, дуже скучив, будь ласка, до побажання.*

Підсумок уроку можна підбити за допомогою вірша:

Відмінок сьомий зветься Кличний.

Він дуже, дуже симпатичний!

Бо всіх так радісно гукає:

Веселко! Земле! Рідний краю!

Усіх він хоче привітати:

Бабусю, мамо, сестро, брате!

(З кн. «Казка вчить»)

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 217 на с. 78 в підручнику

Додаток

Скільки є в нас, любі друзі,

Для звертання ніжних слів –

І до тата, й до матусі,

До бабусь і дідусів!

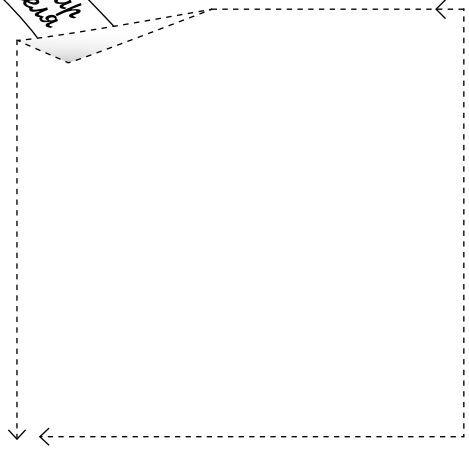
І татусю, й мамцю, й нене,

І дідусю, й бабцю теж, –

Миле, ніжне, сокровенне –

Як ще краще назовеш?

Календар
учителя

А Федько звертання творить
Так, що душу виверта:
Замість «мамо» – «ма» говорить,
Замість «тату» каже «та»!
В школі Беллу – «Бе» гукає,
А Меланю кличе «Ме»!
Вдома «Ба» – кричить бабусі,
(Ліньки повністю назвать).
Як ви думаєте, друзі,
Що йому на це сказати?
Мабуть, треба щось кумекать,
Бо інакше мимохідь
Будем тільки бекать-мекать
Там, де треба говорити.

Олесь Жолдак

Додатковий матеріал до уроку

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal lines.

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ У МНОЖИНІ. ПРАВОПИС ІМЕННИКІВ У НАЗИВНОМУ ТА ЗНАХІДНОМУ ВІДМІНКАХ МНОЖИНИ

Мета: ознайомити з відмінюванням іменників у множині (спостереження за таблицею); формувати вміння правильно вживати відмінкові закінчення в усному мовленні й на письмі у формі називного і знахідного відмінків, звернувши увагу на вимову приголосних звуків [з],[к],[х] та [ж], [ч], [ш] перед -и, -і; розвивати логічне мислення, мовлення; виховувати охайність, старанність, уважність.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Пролунав уже дзвінок,
Починається урок.
Всі мерщій сідайте, діти!
Домовляймося не шуміти,
На уроці не дрімати,
Руки вчасно підіймати.

Актуалізація опорних знань учнів може бути здійснена наступним чином:

- 1) перевірка домашнього завдання;
- 2) каліграфічна хвилинка: *и Їі ці щока щастя*

Ящірка від дощук
В щілинку під ліщинку
Швидко шмигнула.
Йди іще, дощук!

– Знайдіть звертання. В якому відмінку воно вжито? Позначте закінчення.

– Визначте відмінки всіх іменників.

- 3) словниковий диктант:

Київ – Києва – під Києвом, айстра, Батьківщина, бджола, боротьба, ввечері, взору, вдень, взимку, восени, вранці, ведмідь, вовк, до побачення, здрастуйте, допомагати, часник, черевики.

– Підкресліть іменники у множин

- 4) Усно виправте помилки у реченнях:

Чому ти, поштар, не несеш мені листи?

Юрій, не звертай увагу на чутки.

Оленка, ходімо до лісу збирати гриби.

Не плач, дід, не плач, баба.

– Два останніх речення запишіть.

- 5) вправи на переклад:

– Запишіть українською мовою.

открытые магазины	відчинені магазини
открытые окна	відчинені вікна
открытые книги	розгорнуті книги
открытые люди	відверті (щирі) люди
открыть ворота	відчинити ворота
открыть тетради	розгорнути зошити
открыть фирму	заснувати фірму

Календар
читача

Дата _____

Клас _____

ТЕМА ІМЕННИКИ У МНОЖИНІ (ВІДМІНЮВАННЯ ТА ПРАВОПИС)

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) порівняння закінчень іменників у називному відмінку множини в російській та українській мовах під керівництвом учителя: виконання вправи 218 (с. 78 в підручнику);

2) формулювання висновків учнями:

Іменники чоловічого роду з основою на твердий приголосний та жіночого роду з закінченням -а, -я в початковій формі з основою на твердий приголосний у називному відмінку множини мають закінчення -и: ліси, але друзі;

на м'який приголосний та ж, ч, ш, щ, ц – і: кручі;

після голосного та апострофа – ї: краї.

Закінчення -а (з основою на твердий приголосний і ж,ч, ш, щ), -я (з основою на м'який приголосний) мають усі іменники середнього роду: міста,

Кілька іменників чоловічого роду мають у називному відмінку множини паралельні закінчення -и та -а: вуси – вуса, рукави – рукава, хліби – хліба (збірно); але тільки тати (від тато).

У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники жіночого роду з нульовим закінченням в початковій формі мають закінчення -і: відповіді, вісті, осі, тіні; ночі, по-дорожі.

3) уточнення формулювання правил за підручником (с. 79 в підручнику);

4) перевірка розуміння нового матеріалу: впр. 219 (с. 79 в підручнику):

в іменниках множини після г, к, х – закінчення и.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

Встаньте, діти, посміхніться,

Руки вгору піднімаймо,

Вліво, вправо, поверніться.

Опускаймо,

Нахиліться, розігніться,

Дуже добре, всі сідаймо.

Осмислення нових знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправ 220 та 223 (с. 79–80 в підручнику) з коментуванням (можна провести конкурс на найкраще читання скоромовки);

2) самостійне виконання вправи 221 (с. 79 в підручнику).

3) провідмініюйте у множині іменник *мати*:

Н.	мат-ер-і
Р.	мат-ер-ів
Д.	мат-ер-ям
Зн.	мат-ер-ів

Ор.	мат-ер-ями
М.	на мат-ер-ях
Кл.	мат-ер-і

4) запишіть у називному відмінку множини:

Машина, батько, берег, город, директор, завод, клас, ліс, робітник, тато, футляр, друг, буря, надія, робітниця, стаття, сім'я, круча, межа, миша, площа, прізвище, явище, море, обличчя, поле.

Машини, батьки, береги, городи, директори, заводи, класи, ліси, робітники, тати, футляри, друзі; бурі, надії, робітниці,

Коментар
учителя

Дата _____

Клас _____

статті, сім'ї; кручі, межі, миші, площі, прізвища, явища, моря, обличчя, поля.

5) Попереджувальний диктант дозволяє попередити помилки. Це простіше, аніж потім викорінювати їх. Застосовується він при опрацюванні й закріпленні нового матеріалу, який ще в достатній мірі не засвоєний.

Попередження може здійснюватись по-різному, тому можливі різні форми попереджувальних текстуальних диктантів.

1. Усний розбір, аналіз мовних фактів, пригадування правила перед написанням продиктованого тексту.

2. Пояснення тексту, що диктується, у процесі письма.

3. Аналіз тексту на дошці, таблиці чи надрукованого з подальшим його записом під диктовку. На основі цього виділяються два різновиди текстуального попереджувального диктанту: слуховий і зорово-слуховий (Слуховий попереджувальний диктант.) Цей вид диктанту проводиться за схемою – спочатку усне пояснення, усний розбір тексту, потім його запис. Може мати такі варіанти:

1. Пригадуємо правила, потім читаємо речення, роз'яснюємо в ньому орфограми та пунктограми, далі це речення диктуємо для запису, який здійснюється і на дошці, і в зошитах. Приблизно в такий же спосіб опрацьовується весь текст (але не всі речення є потреба детально коментувати й записувати на дошці).

2. Весь текст диктанту, після повторення певних правил, аналізується усно, а потім записується. Записавши, слухачі мовчки перечитують текст, тоді пояснюють правопис того чи іншого слова, вживання розділових знаків (такий коментар не обов'язковий).

РУШНИКИ

Наші предки любили прикрашати своє житло: розписували вибілені стіни й печі, різьбили ложки, малювали ікони, вишивали сорочки, рушники.

Гордістю кожної родини були рушники для образів, або покутники. Були рушники для рук, обличчя, тіла – утирач. Стирачі – рушники для витирання столу, мисок.

• Творчі вправи.

Читання статті про вислів «за тридев'ять земель» з рубрики «Чому так кажуть».

Підсумком уроку може бути вибір правильної відповіді з запропонованих:

В іменниках називного відмінка множини вимовляємо і пишемо закінчення:

а) після г, к, х – -и;

в) після ж, ч, ш – -и;

б) після г, к, х – -і;

г) після ж, ч, ш – -.

Завдання додому може бути таким: виконати вправи 222, 224 на с. 80 в підручнику

Додаток

Виправте помилки.

Кишені, офіцери, дачи, успіхи, поверхи, суниці, хрущі, тіні, кроки, вужі, мережі, осики, щедрівки, колядки, смуги, чумаки, пороги, крокі, печі, береги, опенькі, коржики, книші, калачи, задачі, скрипки, казки, шишки, мухи, комахи, черепахи, товариші, ночі, паляниці, груши, зайці, візерунки, шляхи.

**ТЕМА ПРАВОПИС ІМЕННИКІВ У ФОРМІ РОДОВОГО
ВІДМІНКА МНОЖИНИ. ПЕРЕВІРНА РОБОТА.
ДІАЛОГ.**

Мета: формувати уміння правильно вживати відмінкові закінчення в у формі родового відмінка множини (закінчення *-ів, -їв: звірів, країв*; відсутність закінчень в іменниках середнього роду на *-я: знання – знань, завдання – завдань*); перевірити вміння складати діалоги при роботі в парі; розвивати мовлення, уважність до використання різних граматичних форм; виховувати пізнавальний інтерес до вивчення української мови.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Думати – швидко;
Виконувати – чітко;
Творчо працювати,
Каліграфічно писати.

Актуалізацію опорних знань учнів можна провести наступним чином:

1) перевірка домашнього завдання;

2) каліграфічна хвилинка: *жі ці ці лижі ножі речі криниці
гостинці очі и ги ки хи пироги мурахи усмішки ялинки вільхи
дороги.*

– Позначте закінчення іменників.

– Згадайте, коли вживаємо закінчення *-и*, а коли – *-і*.

3) словниковий диктант:

*айстра, бджола, брова, ведмідь, вечір, вовк, вогонь, вухо,
голка, горіх, друг, рибалка, робота, субота, товариш, тополя,
фартух, черевик, чоловік, щока, яблуко, яблуня.*

– Усно поставте ці іменники у форму множини.

– В яких з них відбувається чергування голосних в корені?
(*ведмеді, вечори, вогні*) приголосних в корені слова? (*друзі*)

– Назвіть іменники з закінченням *-і* у формі множини. Поясніть вимову і правопис закінчень.

4) вправи на переклад:

Запишіть словосполучення українською мовою. Поясніть вживання буквосполучень *йо,ьо*.

Лётная погода, встретил его, был у него, пришли вчетвером, работали втроем, летнему солнцу, бодрое состояние, серьезный проект, полевой госпиталь, подземный кран, цветные карандаши, знакомый голос, познакомился с интересным человеком, вкусный бульон.

– Підкресліть іменник з прикметником, вжиті у множині. Позначте закінчення.

5) словниковий зорово-слуховий диктант з коментуванням вивчених орфограми *и – е* в коренях та префіксах:

В..л..тень, в..дм..дик, ш..рочінь, кл..новий, т..хнічний, вж..вати, гл..бинний, в..селковий, з..мельний, пр..мудрий, глиб..на, пр..бігти, ос..литися, сп..нити.

– Підкресліть іменники. Який з них вживається тільки в однині?

– Поставте інші іменники в форму множини.

Каліграфічна
хвилинка

Дата _____

Клас _____

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку вчитель може створити проблемну ситуацію:

– Назвіть якомога більше власних назв, що мають форму множини.

Суми, Черкаси, Карпати, Гімалаї, Альпи, Балкани, Чернівці, Каракуми, Кордильєри, Філіппіни.

– Спробуйте поставити їх у форму родового відмінку множини. Чи виникли труднощі? (*Сум, Черкас, Карпат, Гімалаїв, Альп, Балкан, Чернівців, Каракумів, Кордильєр і Кордильєрів, Філіппін*).

Сьогодні ми будемо вчитися правильно вживати відмінкові закінчення у формі родового відмінка множини.

Чи знаєте ви, що іменник *гроші* в родовому відмінку множини наголошуємо на другому складі: грош**ей**.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) виконання вправи 225 (с. 81 в підручнику) під керівництвом учителя:

– Знайдіть порівняння у тексті вправи (неначе густим молоком облити). Поясніть, як ви його розумієте.

– Назвіть слова, вжиті у переносному значенні. Доберіть до них синоніми.

– Як ви розумієте значення сталого виразу «очей не одведеш»? (*милуватися ким-, чим-небудь, дивлячись на когось, щось*).

2) читання правила за підручником (с. 81 в підручнику):

– Які іменники середнього роду у родовому відмінку множини мають закінчення *-ів, -ей*? А які – нульове закінчення?

– Поставте в родовий відмінок такі іменники у формі множини:

3) перевірка розуміння нового матеріалу: виконання вправи 226 (с. 81 в підручнику).

Осмислення нових знань рекомендуємо здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 227 (с. 81 в підручнику) під керівництвом учителя;

Доцільно звернути увагу на форми іменників *черешень, вишень* (подвійний наголос), *солдатів*.

2) робота із завданням творчого характеру:

Пригадайте такі іменники, що вживаються тільки у формі множини:

- назви будівель та їх частин: *сіни, ворота, сходи, двері*;
- назви знарядь праці і предметів домашнього вжитку: *граблі, вила, терези*;
- назви парних предметів: *окуляри, ножиці, кліщі*;
- назви одягу і взуття: *штани, джинси, бриджі, бутси, панталони*;
- назви речовини, продуктів харчування: *вершки, дріжджі, прянощі, консерви, макарони*;
- назви відрізків часу, свят: *будні, канікули, іменини, заручини, зажинки, обжинки*;

- назви ігор – *шахи, піжмурки*;
- назви на позначення почуттів, емоцій – *радощі, веселощі, труднощі, ревнощі*.

– Складіть діалог, вживаючи іменники, що мають форму тільки множини.

Підсумком уроку може стати виконання наступного завдання:

Закінчіть речення:

Тепер я знаю.., умію.., навчився... .

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 228 на с. 82 в підручнику

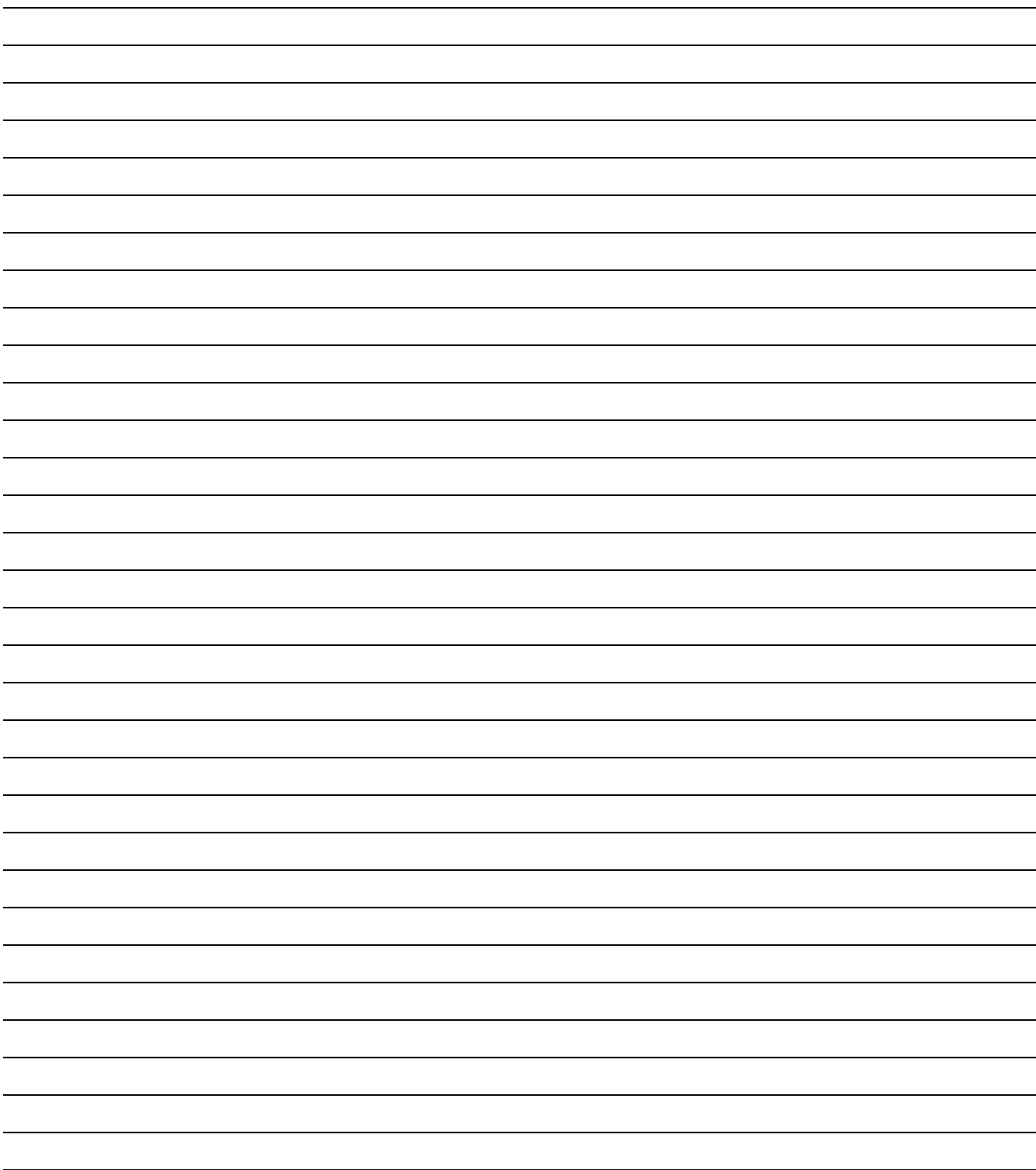
Додаток

Допишіть закінчення родового відмінка множини.

Полуниц.., вуж.., крок.., хрущ.., тін.., портфел.., осик.., озер.., оч.., відмінк.., плеч.., ночей, півноч.., зустріч.., стат.., можливост.., гост.., дідус.., неточност.., зручност.., груш.., кислиц.., смуг.., візерунк.., бабус.., зайц.. .

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА ПРАВОПИС ІМЕННИКІВ У ФОРМІ МІСЦЕВОГО ВІДМІНКА МНОЖИНИ. ПЕРЕВІРКА МОВНИХ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ. ТЕСТУВАННЯ

Мета: формувати уміння правильно вживати відмінкові закінчення у формі місцевого відмінка (закінчення -ах в іменниках, ужитих з прийменником *по*: по дорогах); перевірити рівень засвоєння мовних знань та умінь; розвивати логічне мислення; виховувати уважність, охайність та старанність.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Пролунав дзвінок
Починається урок!
Працюватимемо старанно,
Щоб почули у кінці,
Що у нашім дружнім класі
Діти – просто молодці!

З метою актуалізації опорних знань учнів рекомендуємо провести:

- 1) перевірку домашнього завдання;
- 2) каліграфічну хвилинку: *Хх хи хі ех ах Тхір* хитрого лиса перехитрив.*

– Доберіть спільнокореневі слова. (Тхір, тхоревий, тхорячий, тхорик)

– Підкресліть іменники в цьому реченні

– Поставте їх у форми називного та родового відмінків множини.

Тхір – тхори – тхорів; лис – лиси – лисів.

- 3) словниковий диктант: *тихше, хоробрий, фартух, вухо, горіх, слухати.*

– Поставте іменники у форми називного та родового відмінків множини.

– Поясніть правопис закінчень.

– Пригадайте слова, що можуть викликати труднощі при написанні, до складу яких входить літера *х*. Запишіть.

- 4) редагування словосполучень:

При перекладі з російської мови часто неправильно вживаються словосполучення з прийменником *по*. У більшості таких словосполучень прийменник *по* можна замінити іншим українським прийменником, або можна взагалі обійтися без прийменників.

Спробуйте відредагувати наступні словосполучення.

неправильно	правильно
По технічним причинам	Через технічні причини
Змагання по стрільбі	Змагання зі стрільби
Працюють по багато років	Працюють багато років
По виготовленню	Для виготовлення
По праці й честь	За працю й шана
По створенню	Для створення

* *Тхір* – хижий звірок родини куницевих з коштовним пухнастим хутром (лесной хорёк).

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

ТЕМА ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ У МІСЦЕВОМУ ВІДМІНКУ МНОЖИНИ.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) порівняння відмінкових закінчень у формі місцевого відмінка множини у російській та українській мовах під керівництвом учителя: вправа 229 (с. 82 в підручнику);

2) читання правила за підручником (с. 82), наведення власних прикладів;

3) перевірка розуміння нового матеріалу: виконання вправи 230 (с. 82 в підручнику).

– Знайдіть у тексті вірша слово, яке у початковій формі відповідає на питання що?; вжите у формі місцевого відмінка множини з прийменником *по*.

– Позначте закінчення в цьому іменнику.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізхвилинка*.

Встаньте, діти, посміхніться,
Землі нашій поклоніться
За щасливий день вчорашній
І до сонця потягніться,

В різні боки похиліться,
Веретеном покрутіться.
Раз присядьте, два присядьте
І за парти тихо сядьте.

Осмислення нових знань у процесі практичної діяльності може організувати так:

1) виконання вправи 231 (с. 83 в підручнику) під керівництвом учителя: доречно повторити правило про звертання та звернути увагу на форму кличного відмінка.

2) виконання вправи:

– Перекладіть українською мовою російські словосполучення з прийменником *по*.

Считает по пальцам; читает по слогам; ходит по комнатам;
консультации по пятницам; по выходным дням; ездит по селам.

Тест

I варіант

1. Іменники середнього роду, основа яких закінчується на твердий приголосний, крім *ж, ч, ш, щ, ц* в орудному відмінку мають закінчення:

- а) -ом; б) -ем; в) -ям.

На приклад: _____

2. В іменниках називного відмінка множини вимовляємо і пишемо закінчення *-и*:

- а) після г, к, х;
б) після ж, ч, ш;
в) після з, ц, с.

На приклад: _____

3. Визнач у якому рядку всі іменники чоловічого роду:

- а) біль, день, путь;
б) степ, край, запис;
в) розкіш, зір, Назар.

4. У якому рядку в кожне слово треба вставити букву *є*:

- а) ч..р..вики, ч..рвоний, ч..сник;
б) ц..буля, тр..вога, р..балка;
в) пш..ниця, нав..сні, м..телик.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

5. Визнач групу іменників, що правильно вжиті в давальному відмінку однини.
 - а) директором, другом , князем;
 - б) дитектореві, другу, князєві;
 - в) директоріві, другові, князев
6. Визнач речення, у якому правильно вжито іменник в місцевому відмінку множини:
 - а) Маленькі горобці стрибали по підвіконням.
 - б) Спекотні місяці безжалісно вдарили по деревцям.
 - в) По перехрестях вулиць треба пересуватися обережно.

II варіант

1. У родовому, давальному та місцевому відмінках однини іменники на *-а*, що означають назви маленьких істот після шиплячого набувають суфікса:
 - а) *-ат-* ; б) *-ят -* ; в) *-ен-* .

На приклад: _____

2. Іменники чоловічого роду з основою на твердий приголосний та жіночого роду з закінченням *-а*, *-я* в початковій формі після голосного та апострофа у формі множини мають закінчення:
 - а) *-и* ; б) *-і* ; в) *-ї*.

На приклад: _____

3. Визнач іменники, в яких змінюються приголосні *з*, *к*, *х* на *з*, *ц*, *с* перед закінченням
 - а) круг, бак, горіх;
 - б) дорога, кішка, сонце;
 - в) ножиці, річка, коса.
4. У якому рядку в кожне слово треба вставити букву *и*:
 - а) ч..р..вики, гл..бина, вул..ця;
 - б) ц..буля, тр..вога, р..балка;
 - в) ш..рочінь, вос..ни, кр..ло.
5. Визнач групу іменників, що правильно вжиті в орудному відмінку однини.
 - а) стіною, злістю, землею;
 - б) заздрістю, розкішню, величню;
 - в) блакиттю, тишою, матір'ю.
6. Визнач групу іменників, які в родовому відмінку множини мають нульове закінчення:
 - а) солдат, яблуна, страва;
 - б) книжка, місто, пісня;
 - в) кислиця, піч, земля.

Відповіді: I варіант: 1-а, 2-а, 3-б, 4-в, 5-в, 6-в; II варіант: 1-а, 2-в, 3-а, 4-б, 5-а, 6-б.

Підсумувати засвоєне на уроці можна за допомогою бесіди:
 – Яку тему вивчали?
 – Що цікавого дізналися на уроці?
 – Чи виявилось щось незрозумілим під час виконання тесту?

Завдання додому може бути таким: виконати вправи 232 та впр. 233 на с. 83 в підручнику.

ТЕМА АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ ТЕСТУ. УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО ПРО ІМЕННИК. ПЕРЕВІРНА РОБОТА. УСНИЙ ТВІР

Мета: повторити і поглибити знання учнів про загальне значення і граматичні ознаки іменника; формувати вміння розпізнавати іменники серед інших частин мови, визначати рід, число, відмінок іменників; розвивати увагу, пам'ять, усне зв'язне мовлення, уміння доводити правильність думки, виховувати любов до рідного слова.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Бажаю:
Щоб було цікаво всім нам працювати,
Щоб хотіли дуже всі відповідати.
Щоб допомагало вам вміння міркувати
І дванадцять балів легко заробляти.

Аналіз виконання тесту рекомендуємо проводити за таким планом:

- 1) загальна характеристика результатів перевірених робіт;
- 2) робота над типовими помилками;

З метою мотивації навчальної діяльності, повідомлення теми уроку можна запропонувати дітям розгадати ребуси:

Ог1а	ві3ло
заЗмка	пер6
100янка	7я
віЗна	Збуна

- На які запитання відповідають ці слова?
 - До якої частини мови вони належать?
- Сьогодні на уроці повторимо все, що знаємо про іменник.

Повторення та узагальнення теоретичних відомостей з теми можна організувати наступним чином:

- 1) тест «Так – ні».

Іменник – це самостійна частина мови.

Іменник відповідає на питання що робити?

Іменник вказує на предмет чи особу.

Іменники змінюються за родами.

Іменник має шість відмінків.

- 2) повторення визначення іменника:

– Яка частина мови називається іменником?

– Як змінюються іменники?

– Чи змінюється іменник за родами?

Іменник – це частина мови, що означає назву предмета і відповідає на питання *х т о ?* або *щ о ?* (*У науці про мову предметом називається все те, до чого можна поставити питання х т о ? або щ о ?*)

Іменники можуть бути назвами істот (*х т о ?*) і неістот (*щ о ?*). Іменники бувають загальними і власними. Більшість іменників належить до одного з родів (чоловічого, жіночого, середнього) і змінюється за числами. Чисел є два: однина і множина. Змінюються іменники і за відмінками.

- 3) цікаві факти про іменник:

Чи знаєте ви, що назву «іменник» почали вживати з 1873 року. Її першим використав Омелян Партицький. Правопис

1926 року називав іменник речівником. По кількості слів іменник – найчисельніша частина мови. В 11-томному «Словнику української мови» іменників майже половина. Найчастіше серед іменників вживається слово «рука».

Закріплення вивченого про іменник доцільно здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) учні першого ряду отримують завдання плеснути в долоні, коли вчитель назве слово, що належить до середнього роду, учні другого ряду – чоловічого, третього – жіночого. Перемагає ряд, який жодного разу не припустився помилки.

Біль, степ, дріб, вогнище, ступінь, колосся, зір, кошеня, путь, тополя, вікно, ярмарок, світло, запис, посуд, шипшина, адреса, назва.

2) вправа «Розкажи про іменник» (робота у групах по 4).

Група колективно розгадує загадку. Усно характеризує загадку та один з іменників, вжитих у загадці, за планом:

1. Іменник
2. Власна чи загальна назва.
3. Назва істоти чи неістоти.
4. У якому значенні вжито (прямого чи переносному)?
5. Рід.
6. Число.
7. З якими словами зв'язаний в реченні?
8. На яке питання відповідає?
9. Яким є членом речення – головним чи другорядним?

Загадки:

1. Волохатий дід усю зиму спить.
2. Він із казки, він із пісні,
В нього зубки, як залізні,
Капустину він гризе,
Зветься звір на букву «з».
3. Він чимало літ прожив,
На поживу заслужив.
Для матусі він – татусь,
А для мене він –
4. Котиться клубок
Зовсім без ниток.
Замість ниточок
Триста голочок.
5. Відлітають за моря у краї далекі,
На будинках гнізда в'ють,
Звуть птахів ...
Невелика деревина,
Із графіту середина,
Всім потрібна щоб писати,
Щоб картини малювати.
Може скрізь вона літати
Бо нема своєї хати.
Яйця іншим підкидає,
Скільки кому жити знає.
Красивий, щедрий, рідний край
І мова наша солов'їна,
Люби, шануй, оберігай
Усе, що зветься ...

3) робота з багатозначними словами.

– Усно складіть речення з багатозначними словами іменниками в різних значеннях:

Ручка – дверна, кулькова, рука

Кран – водопровідний, підйомний

Труба – музичний інструмент, пічна труба

Машина – автомобіль, пральна, посудомийна

Коса – дівоча коса, садовий інструмент

Методичний коментар. Багатозначними називаються слова, які мають кілька значень. Вони можуть називати різні предмети, які у чомусь подібні між собою. Багатозначні слова можуть мати пряме й переносне значення. Пряме значення – це властиве слову звичайне значення.

Переносне значення – образна назва предмета, ознаки предмета, явища, дії. Переносним його називають тому, що мовець свідомо переносить назву предмета на інше, бо вони чимось подібні одне до одного. Слова з переносним значенням найчастіше вживаються в художньому стилі мовлення. Вони збагачують нашу мову, роблять її емоційнішою й образнішою.

4) робота з підручником: виконання вправ (с. 84 в підручнику):

вправа 234

– До якого стилю мовлення належить цей вірш?

– За якими ознаками ви це визначили?

– Знайдіть і прочитайте порівняння, вжиті у вірші.

– Знайдіть слова, вжиті в переносному значенні.

вправа 235

Уважно! Зайти до магазину, буфету, супермаркету, універмагу.

– У яких словах при відмінюванні відбулося чергування приголосних? В якому відмінку?

– Пригадайте, коли відбувається чергування голосних при зміні слова?

В переливах слів ми раді

відтінити тут одне –

Там де «і» в закритім складі,

у викритім – «о» та «е».

Порівняй: ось «піч» – «у печі»,

слово сказане до речі,

Ось і «ніч» уже настала,

зранку «ночі» як і не бувало.

У закритім складі – якість,

У відкритому – як..ст

– Які склади називаються відкритими? Закритими?

– Наведіть приклади чергування голосних при відмінюванні іменників.

Вправи 236, 237.

Юліє, Маріє, Галино, Любове, Миколо, Ігорє (або Ігорю), Григорію, Віталію, лікарю, батьку, товаришу, друже, пане.

На цьому етапі уроку доречними будуть вправи з розвитку мовлення:

1) вживаймо іменники правильно.

– виправте помилки. Доведіть свою думку.

1. «Передайте білет на компостер».

Білет – картка з питаннями для тих, хто складає іспити.
Наприклад: екзаменаційний білет;

Квиток – картка, придбана для проїзду в транспорті, входу до театру, музею тощо. Наприклад: проїзний квиток, вхідний квиток.

Тому правильно сказати: «Передайте квиток на компостер». *Зверніть увагу* на особливості перекладу!

пригласительный билет	запрошення
проездной билет	проїзний квиток

2. «Ми поставили перед собою такі задачі».

«Завдання» – це те, що визначено або заплановано для виконання (наприклад, «виконати денні завдання»);

Задача – питання, переважно математичного характеру, яке розв’язується за допомогою обчислень за даною умовою (наприклад, «переписати задачу з підручника»).

Зверніть увагу: завдання – виконуються, проблеми – вирішуються, а задачі – розв’язуються.

В цьому випадку доречно вжити слово «завдання», *Зверніть увагу* на особливості перекладу!

задавать вопрос	ставити запитання
задавать задание	задавати завдання

3. «Наша фірма працює всю неділю».

Неділя в українській мові – це тільки один день тижня, причому вихідний, його відповідник в російській – «воскресенье».

Фірма працює весь вихідний, а решту днів тижня ні?

Помилково вжито «неділя» замість українського слова «тиждень».

2) робота з фразеологізмами:

– Поясніть значення влучних народних висловів:

Кидати слова на вітер – марно, даремно щось говорити.

Грати першу скрипку – бути головним у якійсь справі

Як за кам’яною стіною – перебувати під надійним захистом.

Біла ворона – той, хто виділяється серед інших чимось незвичайним.

Між двох вогнів – знаходитися між двома небезпеками.

Заливатися мов соловейко на калині – говорити, не помічаючи нічого навколо.

Як горох при дорозі – погано жити, маятися.

Народитися під щасливою зіркою – бути везучим.

Підсумком уроку може стати вправа «Заверши речення»

Змінювання закінчень іменників за питаннями називається ... (відмінюванням).

Всього відмінків ... (сім).

Щоб визначити відмінок іменника, потрібно ... (поставити запитання).

Початковою формою іменника є ... (форма називного відмінка однини).

Завдання додому може бути таким: виконати вправи 238, 239 на с. 85 в підручнику.

Тест «Так-Ні»

		Так	Ні
1.	В українській мові іменники <i>собака, насип, біль, нежить</i> – чоловічого роду.		
2.	Основи іменників радістю, блискучістю, ласкавістю закінчуються сполученням приголосних, тому подовження приголосних перед <i>ю</i> не відбувається.		
3.	У давальному та місцевому відмінках іменники чоловічого роду з нульовим закінченням і закінченням <i>-о</i> , можуть мати закінчення <i>-ові, -еві, -єві</i> або <i>-у, -ю</i> .		
4.	У родовому та давальному відмінках однини іменники жіночого роду з нульовим закінченням мають закінчення <i>-и</i> .		
5.	Іменники жіночого та чоловічого роду з закінченням <i>-а</i> у родовому відмінку однини мають закінчення <i>-і</i> , якщо основа закінчується на <i>ж, ч, ш, щ</i> .		
6.	У кличному відмінку однини іменників чоловічого та жіночого роду з закінченням <i>-а</i> в початковій формі іменники з кінцевим твердим приголосним основи мають закінчення <i>-є</i> .		

Відповіді: 1, 2, 3, 5 так; 4, 6 – ні.

Розбір іменника як частини мови

1. Аналізоване слово.
2. Питання, початкова форма (Н.в., одн.)
3. Частина мови.
4. Власна чи загальна назва.
5. Назва істоти чи неістоти.
6. Рід.
7. Число.
8. Відмінок.
9. З яким словом зв'язане в реченні
10. Яким є членом речення.

Додатковий матеріал до уроку

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 lines.

ПРИКМЕТНИК

(10 годин)

Результатом опрацювання теми «Прикметник» повинно стати те, що учень:

- знає, що таке прикметник, граматичні ознаки прикметників, зв'язок з іменником, родові закінчення *-а, (-я)* ж. р., *-е, (-є)* с. р.
- розуміє роль прикметників в текстах;
- добирає прикметники до заданих слів – назв предметів;
- добирає прикметники синоніми (синонімічні ряди) та антоніми;
- спостерігає за вживанням прикметників в текстах різного стилю і робить потрібні висновки;
- вживає прикметники у прямому й переносному значенні під час складання речень;
- утворює прикметники від іменників та прикметників за допомогою суфіксів, пояснює, як змінилося значення утворених слів;
- утворює прикметники вищого і найвищого ступенів (великий – більший – найбільший);
- знає відмінкові питання, які ставляться до прикметників від іменників, ознаки яких вони показують;
- спостерігає за відмінюванням прикметників за таблицею, робить висновки про збіг і відмінності у закінченнях;
- правильно вимовляє та пише прикметники чоловічого і середнього роду у формі родового відмінка при побудові словосполучень, речень;
- вживає прийменник *до* з родовим відмінком (до синього озера);
- вживає закінчення прикметників у давальному і місцевому відмінках при побудові словосполучень: у теплomu пальті, у новому кошушку;
- спостерігає за таблицею відмінювання прикметників жіночого роду і робить висновки щодо спільного й відмінностей у закінченнях;
- знає відмінкові питання, які ставляться від іменників жіночого роду до прикметників;
- правильно вимовляє та вживає закінчення прикметників жіночого роду у формі родового, давального і місцевого відмінків;
- уживає *ь* після м'яких приголосних перед закінченням *-ої, -ою*.
- спостерігає за таблицею відмінювання прикметників у множині та робить висновки про спільне й відмінності;
- знає відмінкові питання, які ставляться до прикметників від іменників, вжитих у множині;
- правильно вимовляє та вживає закінчення *-і* у прикметниках, вжитих у називному і знахідному відмінках в усному мовленні та на письмі;
- утворює сполучення прикметник + іменник у різних відмінкових формах;
- будує речення з однорідними членами – прикметниками;
- будує тексти-описи, вживаючи різні відмінкові форми прикметників у однині й множині.

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

ТЕМА АКТИВІЗАЦІЯ ЗНАНЬ ПРО ПРИКМЕТНИК. ЗВ'ЯЗОК ПРИКМЕТНИКІВ З ІМЕННИКАМИ, ЗАЛЕЖНІСТЬ РОДУ ПРИКМЕТНИКІВ ВІД ІМЕННИКІВ. РОДОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Мета: повторити вивчені раніше відомості про прикметник, уживання прикметників у прямому і переносному значеннях; вчити добирати прикметники-синоніми і прикметники-антоніми; здійснювати спостереження за роллю прикметників у мовленні; поглибити знання учнів про роль прикметників у мовленні, про зв'язок прикметника з іменниками, залежність роду прикметників від іменників, вчити вживати родові закінчення прикметників; виховувати естетичні почуття засобами художнього слова.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Всі сідайте тихо, діти	Щоб не було в нас мороки
Домовляймося не шуміти,	Всі готові до уроку?
Руки гарно піднімати,	Тож гаразд, часу не гаймо
Чітко в лад відповідати,	І урок розпочинаймо.

Актуалізацію опорних знань учнів можна провести наступним чином:

1) перевірка домашнього завдання;

2) каліграфічна хвилинка:

Синій нь ньо ого ому ій ім ому зелений им Яя який яка яке які.

3) вправи на переклад:

Старый дуб, тоненькая берёзка, раскидистый калиновый куст, добрые глаза, золотое солнце, золотые руки, признаки предмета.

– У яких словосполученнях ужито слова в переносному значенні?

4) словниковий диктант з коментуванням вивчених орфограм:

Пр..гіркий, пр..мудритись, пр..добрий, пр..мудрий, пр..гарний, пр..писати, пр..казати, пр..будова, пр..міський, Пр..дніпров'я, пр..звище, пр..красити, пр..летіти, пр..крутити, пр..сісти.

– Слова, що відповідають на питання який? підкресліть хвилястою лінією.

Мотивація навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку:

– Послухайте два тексти. Який вам більше сподобався? Чому?

I

Хороше влітку біля річки. На берегах ростуть дуби, сосни, ліщинові кущі і черемха. У травах на квітах гудуть бджоли. Вітерець наповнений ароматами лілій, купавки, півників.

Хороше влітку біля річки. На берегах ростуть старі дуби, міднокорі сосни, густі ліщинові кущі і духмяна черемха. У травах на запашних квітах гудуть бджоли. Вітерець наповнений ніжними ароматами білих лілій, жовтої купавки, голубих півників.

– Назвіть слова, якими доповнено текст. Яку роль вони відіграють? (*прикрашають речення та уточнюють інформацію, передану в ньому*).

– Поставте до цих слів запитання. Від яких слів вони залежать?

– Сьогодні на уроці ми пригадаємо, що ви знаєте про таку частину мови, як прикметник.

– Подумайте від якого слова утворилося слово «прикметник».

Прикмета – характерна риса, яка відрізняє один предмет від іншого, розповідає про когось або про щось більш детально.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ під керівництвом учителя: виконання вправи 240:

Прикметники можуть мати значення смаку (солодкий, смачний), якості (холодний, льодяний), кольору (червоне, жовте, зелене).

2) формулювання висновків учнями:

Прикметник – це частина мови, що виражає ознаку предмета і відповідає на питання який? яке? яка? які? чи й? (зелений, солодкий, зелене).

3) перевірка розуміння нового матеріалу: виконання вправи 241.

Привітне сонце – у переносному значенні (синонім – ласкаве).

Важкі – легкі (хмари), тверді (шишки) – м'які.

За будовою: сніжна, маленька, привітне, ліщинов.

Для редакції – позначте: *сніж* – корінь, *н* – суфікс, *а* – закінчення.

Мал – корінь, *еньк* – суфікс, *а* – закінчення; *привітне* – *при* – префікс, *віт* – корінь, *н* – суфікс, *е* – закінчення; *ліщин* – корінь, *ов* – суфікс, *і* – закінчення.

4) опрацювання правила за підручником (с. 87);

Доречно підтвердити сказане у правилі прикладами з попередньої вправи: *листя* (я к и м?) *жовтим* (іменник «листя» середнього роду, стоїть у формі орудного відмінка однини; це означає що прикметник «жовтим» також має форму середнього роду орудного відмінка однини)

Осмилення нових знань рекомендуємо проводити у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 242 (с. 87 в підручнику) під керівництвом учителя:

Прикметники в останньому реченні вжито в знахідному відмінку.

В переносному значенні вжито дієслово уклонилося.

Будова прикметника невисокими. Для редакції! ПОЗНАЧТЕ *не* – префікс, *вис* – корінь, *ок* – суфікс, *ими* – закінчення.

2) Гра «Хто уважніший?»

– Послухайте уважно і скажіть, чи всі ознаки стосуються цих предметів.

Ліс – старий, старовинний, густий, великий.

Дуб – розлогий, високий, гіллястий, білокорий.

Небо – безхмарне, блакитне, густе, ясне.

3) фронтальне усне виконання вправи 243 (с. 88 в підручнику).

Диня – ...(невеличка/ велика, жовта, солодка/медова).

Площа – ...(древня/нова, велика, львівська/міська).

Паляниця – ...(житня/пшенична, велика/невелика, смачна/духмяна).

4) самостійне виконання вправи 245.

- У якому відмінку необхідно вжити прикметники?
- Зі словами якої частини мови пов'язані прикметники?
- Від чого залежить рід, число й відмінок прикметників?

Доречно пояснити дітям значення слів:

підпалини – плями, місця з іншим забарвленням на чому-небудь; *асоціюється* – поєднується в уявленні з чимось.

5) усна вправа на переклад:

В предложении прилагательное обязательно должно быть связано с существительным. Его роль – указывать на признак того или другого предмета.

(У реченні прикметник обов'язково повинен бути пов'язаний з іменником. Його роль – указувати на ознаку того чи іншого предмета).

6) виконання вправи 247 з вибіркоким коментуванням (за вказівкою вчителя): *по листочках, доріжках, на травах, свіжістю, мужністю, честю.*

Настояною – [насто́йано́у], п'янка – [пйанка́]

– Позначте закінчення прикметників.

– Які закінчення мають прикметники чоловічого роду в називному відмінку? жіночого роду? середнього роду?

7) виконання вправи 248 (усно).

Беззубий – зуб, *зубастий*.

Безрукий – рука, *ручний*, *рукава*.

Жовтенький – жовток, *жовтіти*.

Соковитий – сік.

Солодкий – солодко, *солодити*.

Приємний – *приємно*.

8) виконання вправи 246 (с. 88–89 в підручнику)

Не завжди іменники можна поєднати з прикметниками.

Коричневий костюм, коричнева сукня, карі очі; білий сніг, біле покривало, бліде обличчя; прозора вода, прозоре або, прозора сукня, каламутна вода; привітні люди, привітні сусіди, привітальні листівки.

9) утворення словосполучень (запис на дошці).

Свіжий (хліб, газета, печиво, новини).

Кам'яний (характер, серце, доріжка, прикраси).

Рідний (брат, сестра, місто, батьки).

– У яких словосполученнях прикметники вжито в переносному значенні?

10) робота з прикметниками, вжитими в прямому й переносному значенні

Легка валіза – легкий характер; гострий ніж – гостре слово; гарячий чай – гарячий привіт; залізна миска – залізна воля.

– Складіть речення зі словосполученнями, ужитими в переносному значенні.

Підсумок уроку можна підбити шляхом наступної бесіди:

– Що на сьогоднішньому уроці повторили про прикметник?

– На які питання відповідають прикметники?

– Що вони означають?

– З якою частиною мови завжди в реченні пов'язані прикметники?

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 244 на с. 88 та в 212ву 250 на с. 90 в підручнику.

**ТЕМА ТВОРЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ.
СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВІДТІНКАМИ
ЗНАЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ.
РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. ПЕРЕВІРНА РОБОТА.
УСНИЙ ТВИР.**

Мета: вчити утворювати прикметники від прикметників та іменників за допомогою суфіксів, спостерігати за відтінками значення прикметників (старий – старенький – старезний), утворювати найуживаніші якісні прикметники вищого та найвищого ступенів; розвивати спостережливість, увагу; удосконалювати вміння складати розповіді за малюнком; виховувати бажання оберігати природу.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Кожен з вас приготувався,
На перерві постарався.
Зараз сядуть всі дівчатка,
А за ними всі хлоп'ятка.

З метою актуалізації опорних знань учнів варто провести:

1) перевірку домашнього завдання:

– З якою частиною мови завжди в реченні пов'язані прикметники?

– Від чого залежить, у якому роді, числі й відмінку буде вжито прикметник в реченні?

Перевірка виконання вправи 250.

– Які слова ви використали в четвертому реченні?

– Які моря є в Україні?

– Чи знаєте ви, які країни мають вихід до Середземного, Червоного, Балтійського морів? (*До Балтійського моря – Росія, Польща, Німеччина, Литва, Латвія, Естонія та ін.; до Червоного – Ізраїль; до Середземного – Туреччина, Греція, Італія, Франція, Іспанія та ін.*)

2) каліграфічну хвилинку: *М'я м'я пам'ять пам'ятка пам'ятник пам'ятний пам'ятати*

– Як називаються такі слова? Позначте корінь.

3) словникову роботу:

пам'ятник – це фундаментальна споруда, висічена з мармуру, дерева, вилита з бронзи, гіпсу тощо в пам'ять чи на честь кого-, чого-небудь;

пам'ятка – це предмет культури минулого, який зберігся («пам'ятка історії»).

– Усно складіть речення з кожним з цих слів.

4) запис речення з коментуванням вивчених орфограм:

На узліссі, під горою в шумі верховіть

Невмирущому герою пам'ятник стоїть. (Микола Упенник)

Доцільно повторити відмінки іменників та правопис відмінкових закінчень, написання слів з апострофом.

П'ятиповерховий, коров'ячий, солом'яний, рум'яний, риб'ячий, торф'яний, верф'яний, без'язикий, коров'ячий, морквяний.

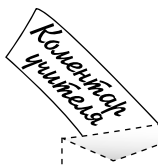
5) вправи на переклад:

беспокойная работа	неспокійна робота
беспокойный человек	неспокійна людина

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

беспокойный взгляд	занепокоєний погляд
беспокойное состояние	тривожний стан
более ближний	ближчий
самый близкий друг	найближчий друг

Для мотивації навчальної діяльності та повідомлення теми уроку можна створити проблемну ситуацію:

– Чи можна назвати грамотною людину, що вживає у своєму мовленні такі форми прикметників?

Сама шкідлива їжа, найбільш сильний вітер, сама рідніша людина, найбільш лютіший мороз, найменш холодніша зима, найменш рум'яніший пиріжок.

– Що ви би порадили такій людині для підвищення рівня грамотності? (*вивчити способи творення прикметників*).

Додатковий матеріал до уроку

Handwriting practice lines consisting of 18 horizontal lines.

ТЕМА ТВОРЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ТА СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВІДТІНКАМИ ЗНАЧЕНЬ ПРИКМЕТНИКІВ

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ під керівництвом учителя:

виконання вправи 249:

– Що означають прикметники в словосполученнях? (*Ознаку предметів*)

– На яку ознаку вказує найбільше прикметників? (*На матеріал, з якого виготовлено предмети*)

– За допомогою яких суфіксів утворюються прикметники від іменників? (*-ов-, -ев-, -н-*)

Доцільно звернути увагу на слова «гречана» (*не «гречнева» як в російській мові*) та «пшеничний» (*чергування ц-ч*).

виконання вправи 252:

– За допомогою яких суфіксів утворилися прикметники від іменників? (*-ськ-, -цьк-*)

– Як правильно пишуться ці суфікси?

2) формулювання висновків учнями та уточнення формулювання правила за підручником (с. 91). Рекомендуємо привчати дітей добирати власні приклади:

3) перевірка розуміння нового матеріалу:

– Запишіть слова у три стовпчики: із суфіксом *-ськ-, -зьк-, -цьк-*.

Турецький, уманський, ризький, чеський, кавказький, німецький, одеський, львівський, козацький, запорізький, вінницький, київський.

Осмислення нових знань радимо здійснювати у процесі у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 251 (с. 90 в підручнику) під керівництвом учителя:

– У якому роді, числі й відмінку стоять прикметники?

Доцільно звернути увагу на форми знахідного відмінка однини, оскільки його розпізнавання ускладнене тим, що іменники у називному та знахідному відмінках відповідають на питання *що?*

Доречно порівняти:

Усі полюбили цю дивовижну рослину (З.в.).

Ця дивовижна рослина (Н. в.) підкорила всіх.

Той, хто вживає моркву, має красиву шкіру (З.в.) і гарне волосся (З.в.)

Красива шкіра (Н. в.) і гарне волосся (Н. в.) прикрашають дівчину.

Підмет завжди стоїть у називному відмінку.

– Знайдіть у тексті вправи речення, подібне до того, що читає вчитель:

Якщо жувати моркву, то зуби стають більшими і красивішими.

Набираючись сили від землі, морква стала солодшою й червонішою.

– У чому відмінність? Чи змінюється зміст речення?

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

– За поданим зразком змініть прикметники в останньому реченні.

2) спостереження за відтінками значення прикметників (старий – старенький – старезний).

За допомогою суфіксів від прикметників можна утворити форму із значенням збільшеності, зменшеності, згрубілості і пестливості: *величезний, здоровенний, малесенький, хитрющий, чорненький*;

за допомогою суфіксів *-іш-, -иш-*: *сухий – сухіший, тугий – тугіший, глибокий – глибший, вузький – вужчий (чергування)*.

за допомогою префікса *най-*: *тугіший – найтугіший, веселиший – найвеселиший, вищий – найвищий*.

3) утворення від прикметників білий, добрий, сухий форм прикметників із значенням збільшеності:

*білий – біліший – найбіліший,
добрий – добріший – найдобріший,
сухий – сухіший – найсухіший.*

4) самостійне письмове виконання вправи 254.

– Як утворилися прикметники ароматний, ранній?

– У яких прикметниках ви змінили закінчення?

Виконання вправи 253 сприятиме розвитку мовлення.

Відгадайте загадки:

1. Вірно людям я служу,
Їм дерева стережу,
Дзюб міцний і гострий маю,
Шкідників ним здобуваю. (*Дятел*)
2. На моє віконечко
Прилетить, мов сонечко,
Мила пташка жовтогруда,
Запищить – і день розбудить!
Як горобчик невеличка.
Хто це, діточки? ... (*Синичка*)
3. У червонім фартушку
Птах стрибає по сніжку
І розпитує синичку
Про найближчу годівничку. (*Снігур*)
4. Як веселка кольоровий,
Має здібності до мови.
Слово птаху лиш скажіть,
Він його повторить вміть. (*Папуга*)

Дятел

Найпоширенішим в Україні є строкатий дятел. У нього оперення зверху чорне з білими плямами на крилах, крила широкі, хвіст твердий. На нього птах спирається, коли лазить по деревах. На потилиці він має червону «шапочку». Він може триматися за стовбур дерева, тому що в нього сильні лапки, з гострими кігтками. Мені подобається, що дятлик має таке яскраве оперення.

СНІГУРІ

План

1. В яку пору року можна побачити снігурів?
2. Якого розміру ці птахи?

3. Якого кольору грудка у снігурів?
4. Яке пір'ячко? Очка? Дзьобик?
5. Чи подобаються тобі ці птахи?

Опорні слова: *на сосні, зимовий гість, червоногруді пташки, північний папуга.*

Підсумок уроку можна підбити у формі бесіди:

- Від якої частини мови найчастіше утворюються прикметники?
- Чи можуть прикметники утворюватися від інших прикметників?
- На що вказують такі прикметники? (*Ступінь вияву ознаки*)

Орієнтовне завдання додому: виконати вправу 255 на с. 92 в підручнику

Додатковий матеріал до уроку

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ЧОЛОВІЧОГО І СЕРЕДНЬОГО РОДУ В ОДНИНІ ВІДМІНКОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ЧОЛОВІЧОГО І СЕРЕДНЬОГО РОДУ, ВЖИТИХ У ФОРМІ РОДОВОГО, ДАВАЛЬНОГО І МІСЦЕВОГО ВІДМІНКІВ. *РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ*

Мета: формувати вміння правильно використовувати відмінкові форми прикметників чоловічого і середнього роду в однині в усному та писемному мовленні; сприяти засвоєнню відмінкових питань, відмінкових закінчень прикметників чоловічого і середнього роду, вжитих у формі родового відмінка, звернувши увагу до вживання *ь* для позначення м'якості приголосного перед закінченням *-ого*, удосконалювати орфографічну грамотність учнів; виховувати турботливе ставлення до домашніх улюбленців.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Не урок, а справжнє свято,
Бо полинемо у світи.
Мандруватимемо завзято,
Юний друже, я і ти.
У поході будь уважним,
Добре думай, не спіши!
Знай, що вчитись завжди важко,
Легше буде у житті!

Актуалізація опорних знань учнів може бути організована наступним чином:

1) каліграфічна хвилинка: *ськ зьк цьк Зз Дд Зароріжжя, запорізький, Дрогобич, дрогобицький.*

2) перевірка домашнього завдання.

3) словникова робота.

Джерело – некопана природна криниця.

Синоніми: *криниця, колодязь.*

4) диктант-переклад:

В каждом селе есть колодец. Возле него сажают калину. Она не только украшает место, но и оберегает воду от жары.

5) запис речення з коментуванням вивчених орфограмм:

Не брудни криниці, бо схочеш водиц Не плюй у криницю – згодиться води напиться.

Змотивувати діяльність учнів, повідомити тему та мету уроку допоможуть віршовані рядки:

Сьогодні у нас незвичайний урок.
Всі разом ми зробимо ще один крок
В країну прекрасну, країну чудову,
Що нас так чекає й збагачує мову.
Роду середнього і чоловічого
Закінчення прикметників
з вами ми вивчимо.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

1) спостереження за відмінюванням прикметників під керівництвом учителя (впр. 256 на с. 92):

– Розгляньте таблицю. Які словосполучення в ній відмінюються?

– Які відмінкові питання прикметників?

– Якого роду прикметники вжиті у цих словосполученнях?

– Чому в одних прикметниках при відмінюванні з'являється знак м'якшення, а в інших ні? (Це залежить від кінцевого приголосного основи – твердого чи м'якого).

2) формулювання висновків учнями:

Відмінкові закінчення прикметників з основою на твердий приголосний в однині: -ий, -е, -ого, -ому, -им, -ому – в чоловічому і середньому роді.

Відмінкові закінчення прикметників з основою на м'який приголосний такі ж, але після попереднього м'якого приголосного, м'якість якого на письмі позначається м'яким знаком.

3) уточнення правила вчителем:

Якщо основа прикметника закінчується на м'який приголосний й, то м'який знак не ставиться, а сама м'якість звучання передається буквами я, ю, є, ї (безкрайї, безкрає).

Перед голосним о приголосний й зберігається (безкрайого, безкрайому).

4) перевірка розуміння нового матеріалу: гра «Спіймай слово».

Учитель читає слова, а діти плескають у долоні, якщо почують прикметник з основою на м'який приголосний.

Дружний, дружній, холодний, сусідній, вересневий, свіжий, осінній, дощовий.

Відмінювання прикметників.

I варіант. Зелений, синій (олівець); свіжий, учорашній (хліб).

II варіант. Вечірнє, обіднє (молоко); травневе, літнє (сонце).

Осмислення нових знань радимо здійснювати у процесі практичної діяльності.

1) виконання вправи 257 (усно).

Н.в. тигр (який?) хитрий, хижий, смугастий, пазуристий, зубастий.

Р.в. тигра (якого?) хитрого, хижого, смугастого, пазуристого, зубастого.

Д.в. тигру (якому?) хитрому, хижому, смугастому, пазуристому, зубастому.

З.в. тигра (якого?) хитрого, хижого, смугастого, пазуристого, зубастого.

О.в. тигром (яким?) хитрим, хижим, смугастим, пазуристим, зубастим.

М.в. на тигрі (якому?) хитрому, хижому, смугастому, пазуристому, зубастому.

2) самостійне виконання вправи 259 (с. 93 в підручнику):

Грозового (літа) – Р.в., біле (серце) – З.в., величезну гілляку (З.в.), могутнім (стовбуром) – О.в., співуче (джерело) – Н.в.

– Позначте закінчення прикметників.

Окрім запропонованих у підручнику вправ радимо провести роботу з розвитку мовлення:

– Відгадайте загадку:

В хаті я мишей ганяю,
Вуса ще з дитинства маю,
Лапками чешусь щодня.

Я пухнасте _____ (кошеня)

– Як ще можна назвати кошеня?

– Чи подобається вам ця тваринка?

– Що любить робити кошенятко?

– Придумайте порівняння:

Кошеня (як клубочок); шерсть (шубка), очка (гудзики).

– Відредагуйте речення:

Мурчик сказав, тато слухняний. (Мурчик, – сказав тато, – слухняний)

– Зробіть висновок. (Розділові знаки можуть змінити зміст речення. Під час написання будь-якої творчої роботи потрібно звертати увагу на правильну постановку розділових знаків)

– Відредагуйте речення:

Мурчик – саме хороше кошеня. (Мурчик – найкраще кошеня.)

– Складіть план-опис кошеняти, а потім короткий опис.

План

1. Зовнішній вигляд Мурчика:

- вушка,
- зубки,
- очка,
- хутро.

2. Характер кошеняти.

3. Що любить кошеня.

Доцільно усно повторити відмінювання іменників середнього роду – назв дитинчат тварин, що набувають при відмінюванні суфіксів *-ат-*, *-ят-* на прикладі іменника «кошеня» у сполученні з прикметниками *чудове, домашнє, маленьке, пустотливе* і т. п.

Підсумок уроку можна підбити у формі бесіди.

– Що нового ми сьогодні вивчали на уроці?

– У яких прикметниках при відмінюванні з'являється знак м'якшення?

Орієнтовне завдання додому: виконати вправу 250 на с. 93 в підручнику та змінити за відмінками прикметник «маленьке» разом з іменником «цуценя».

Додаток

• Вибірково-розподільний диктант.

І варіант отримує завдання записати номери речень з прикметниками в давальному відмінку, а другий варіант – у місцевому.

1. По осінньому небу пропливали важкі хмари. 2. На вечірньому небі з'явилися перші зорі. 3. Діти раділи теплому літньому сонечку. 4. Ранній пізньому не кланяється. 5. Високо в

Календар
учня

синьому небі літали птахи. На зеленому килимі – жовті сині, рожеві квіти. 6. У дрімучому лісі ще лежать холодні сніги. 7. Як же зраділи люди веселому курликанню. 8. З природних якостей, властивих справжньому козакові, відзначались уміння майстерно роз повідати, підмічати смішні риси в інших і передавати їх у жартівливому тоні. 9. Історія створення полотна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» охоплює п'ятнадцять років. 10. Стоїть така хатина, як в осінньому вінку. 11. Одірветься один листок із гілочки й попливе, попливе, як човник, у сухому й пахучому осінньому повітрі. 12. Вирішувати важливі справи завжди довіряли старшому синові. 13. У сучасному світі мало людей, які розуміють мову квітів.

• **Вибірковий диктант.**

– Випишіть словосполучення *прикметник + іменник*. Визначте відмінки прикметників. Позначте закінчення.

Подивився хлопчик навколо себе. Все красиве: і дуб могутній, і ялинка ошатна, і верба плакуча, й береза білокура. А найкрасивішою хлопчикові видалася маленька квіточка фіалки. Вона підняла поверх трави свою синю голівку з фіолетовим очком, яке здивовано поглядало на хлопчика.

(В. Сухомлинський)

Найкрасивішою (квіткою).

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ В ОДНИЙ ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ В РОДОВОМУ ВІДМІНКУ.
ПЕРЕВІРНА РОБОТА. УСНИЙ ТВІР.

Мета: формувати вміння правильно вживати граматичні форми прикметників в усному мовленні й на письмі; удосконалювати орфографічну грамотність; виховувати бережливе ставлення до використання води.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Сьогодні у нас незвичайний урок.
Сьогодні ми зробимо ще один крок
В країну Знань, в країну чудову,
Що нас так чекає й збагачує мову.

Актуалізація опорних знань учнів може бути здійснена наступним чином:

1) перевірка домашнього завдання;
2) каліграфічна хвилинка: *Її ої вої джерельної трускавецької Бережіть воду!*

3) вправи на переклад: *водный транспорт, водохранилище, водоём, водяной, водозащитный.*

– Які слова називаються спільнокореневими?

4) словниковий диктант з коментуванням вивчених орфограмм:

Миргородська, Моршинська, Трускавецька, Шаянська, Лужанська, Плосківська, Драгівська, Келечинська (все це назви мінеральних вод України)

Чи знаєте ви, що мінеральна вода – це вода, для якої характерно підвищення вмісту мінеральних солей. В Україні видобувають із надр землі воду з різним вмістом солей.

5) вибіркового словникового диктанта:

– Запишіть тільки прикметники:

Багáтий, більший, блідий, важливий, великий, вузький, вулиця, гарячий, глибина, глибокий, глибоко, глибокий, гострий, до побачення, жовтий, залізний, знайомий, м'який, проїзний, рідкісний, солодкий, солодкий, сусід, сусідній.

– Підкресліть ті з них, в яких зустрічаються дві однакові літери.

– Знайдіть серед підкреслених слів спільнокоренев Розберіть їх за будовою.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку доцільно створити проблемну ситуацію:

– Доберіть якомога більше прикметників до слова вода, які характеризують температуру.

Літня – ні гаряча, ні холодна вода, приблизно кімнатної температури.

– Підставте ці прикметники у словосполучення:

Повний басейн води:

а) гарячої, холодною, літньої;

б) гарячої, холодною, літньої;

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

- в) гарячої, холодної, літньої.
 – Спробуйте пояснити свій вибір.
 – Сьогодні на уроці ми будемо вивчати відмінювання прикметників жіночого роду в однині, звернемо особливу увагу на закінчення цих прикметників у родовому відмінку.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ: виконання вправи 261:

- У якому відмінку вжито прикметники?
 – Яке закінчення мають прикметники в російській і українській мовах?
 – Зробіть висновок.

2) робота за таблицею:

- Н.в. вода (яка?) холодна, гаряча, літня
 Р.в. води (якої?) холодної, гарячої, літньої
 Д.в. воді (якій?) холодній, гарячій, літній
 З.в. воду (яку?) холодну, гарячу, літню
 О.в. водою (якою?) холодною, гарячою, літньою
 М.в. у воді (якій?) холодній, гарячій, літній
 – Зробіть висновок.

3) висновки, формулювання правила учнями.

Російською мовою прикметники у родовому відмінку однини мають закінчення -ей, -ой, а українською мовою -ої.

У прикметниках з основою на м'який приголосний перед закінченням пишемо знак м'якшення.

4) перевірка розуміння нового матеріалу:

- Розподіліть словосполучення на дві групи, звертаючи увагу на кінцевий приголосний основи прикметників.

Літня спека, осіння погода, чиста річка, глибока криниця, вечірня зоря, учорашня злива, важка хмара, прозора вода, тепла роса.

- Усно поставте сполучення прикметників з іменниками у родовий відмінок.

Осмислення нових знань рекомендуємо проводити у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 262 (с. 94 в підручнику) під керівництвом учителя:

- Позначте закінчення прикметників.

Коментар учителя. 70 % поверхні Землі вкрито водою, але тільки 1 % придатний для вживання.

Під водою звук поширюється в 5 разів швидше, ніж в повітрі.

В Азербайджані є вода, яка може спалахнути, якщо до неї піднести сірник. Це зумовлено тим, що в ній у великій кількості міститься метан.

Морська вода замерзає при температурі 2° С.

Гаряча вода замерзає швидше ніж холодна.

За добу людина виділяє стільки тепла, що його вистачить, щоб довести до кипіння 33 літри крижаної води.

2) самостійне виконання вправи 263 (с. 94 в підручнику).

Синоніми: хлібина – паляниця.

Антоніми: рання – пізня, вечірня – ранкова, осінь – весна.

3) Диктант «Перевіряю себе»

Молода красива дівчина плела віночок – давній оберіг дівоцтва. Він розквітав під прадавнім Чумацьким Шляхом.

Красуня потягнулася до неба, до вечірньої зорі і замерла від щастя і дива. Зелений оберіг наворожив їй гарну долю, невичерпну радість, вірну любов і втіху.

Учні під керівництвом вчителя аналізують правопис відмінкових закінчень прикметників.

На цьому етапі уроку доцільною буде робота з розвитку мовлення (*усний твір*).

Виконання вправи 256.

Опис – це текст, у якому називають ознаки предмета (*зовнішній вигляд, розмір, колір, запах, смак*). У тексті-описі використовують прикметники та порівняння. Прикладами текстів-описів можуть служити загадки:

1. Влітку у садочку
зріє під листочком,
Восени, набравши соку,
Стане враз червонобоким. (*Яблуко*)

2. На гілках вони висіли,
Як дозріли – посиніли.
Зверху дивляться ляжливо,
Зривайте й їжте, діти, (*сливи*)

3. Груша, яблуко, банан,
Ананас із жарких країн
Ці смачні продукти
Разом усе звуться... (*фрукти*)

– Які фрукти зображено на малюнках? (*Сливи, яблука*)
– Якого вони розміру, кольору, смаку?

4. Довгий, зелений,
Добрий і солоний,
Добрий і сирий.
Хто він такий? (*Огірок*)

5. Зелений чуб, червоний бік,
Смачний із нього чавлять сік.
Гадзині варять з ним борщі,
Росте в городі на кущ (*Помідор*)
Золота голова
Велика й важка
Золота голова
Відпочити прилягла
Голова великий,
Тільки шия тонка. (*Гарбуз*)

6. Він овальну форму має,
На городі виростає.
Гадзині його консервують,
І рагу смачне готують.
Зветься цей синенький пан –
Тонкошкірий _____. (*Баклажан*)

– Які овочі зображено на малюнках? (*Помідори, огірки, баклажани, гарбузи*)

– Якого вони розміру, кольору, смаку?

7. На сонечко я схоже і сонечко люблю,
До нього повертаю голівоньку свою. (*Соняшник*)

– Як можна описати соняшник? Яка за розміром, формою квітка соняшника? Як можна описати насіння соняшника?

– Без якої фарби художник не зміг би намалювати соняшник, сливи, яблука, помідори, огірки, баклажани, гарбузи?

(*Жовтої, зеленої, синьої, червоної, фіолетової, помаранчевої, чорної*). Прикметники слід вживати в родовому відмінку однини.

Підсумком уроку може слугувати відповідь дітей на запитання:

– Коли в прикметниках, що вжиті в родовому відмінку однини, слід писати знак м'якшення?

Орієнтовне завдання додому: виконати вправу 265 на с. 95 в підручнику.

Додаток

Відомості про озера України.

В Україні понад 20 тисяч озер. 7 тисяч площею більше 10 га. У Карпатських горах більшість озер невеликі, але глибокі, з холодною водою. Найбільш глибоководне озеро Світязь. Найбільш прісне озеро Ялпуг, що розташоване біля річки Дунай. Найглибше озеро Кагул теж розташоване біля річки Дунай.

• **Вибірковий диктант** (робота з фразеологізмами).

Поясніть значення фразеологізмів. Запишіть словосполучення прикметник + іменник. Визначте відмінки прикметників. Позначте закінчення.

Шукає вчорашнього дня – *витрачає свій час на пошуки втраченого*.

До нових віників пам'ятати – *дуже довго пам'ятати*.

Як грім серед ясного неба – *щось несподіване*.

Як за кам'яною стіною – *позбавлений турбот, захищений від усього*.

Будувати повітряні замки – *мріяти про недосяжне*.

Народитися під щасливою зіркою – *бути везучим, щасливим*.

Казка про білого бичка – *багаторазове повторення одного й того самого*.

Проходити червоною ниткою – *бути основним провідним у чомусь, наскрізь пронизувати щось*.

У якому роді відмінку стоять прикметники? Поясніть правопис відмінкових закінчень прикметників.

1. На території Київської Русі жили слов'яни. 2. Казкова і сповнена дива тиша карпатської літньої ночі (*Я. Гоян*) 3. Проміння вечірнього сонця горіло на верхівках дерев. 4. Я взяла книжку з нижньої полиці 5. Прислухайтесь до дружньої поради! 6. Дідусь знав таємниці навколишньої природи. 7. Навколо яблуні – квітник – улюбленець моєї незабутньої сестри, моєї терплячої, моєї ніжної неньки. (*За Т. Шевченком*) 8. На перерві діти приходять до шкільної їдальні пити молоко. (*За В. Сухомлинським*) 9. Пізньої осені видався погожий деньок. (*За К. Ушинським*) 10. Уздовж паркової алеї біг хлопчик.

ТЕМА ЗАКІНЧЕННЯ -ІЙ ПРИКМЕТНИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ В ДАВАЛЬНОМУ І МІСЦЕВОМУ ВІДМІНКАХ ОДНИНИ

Мета: формувати вміння правильно вживати прикметники жіночого роду в давальному й місцевому відмінках однини в усному мовленні й на письмі; удосконалювати орфографічну грамотність; виховувати бережливе ставлення до природи.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Заходить вчитель – треба встати.
Коли дозволить – тихо сядь.
Спитати хочеш – не гукай,
А тільки руку піднімай.

Актуалізація опорних знань учнів може бути організована наступним чином:

- 1) перевірка домашнього завдання;
- 2) каліграфічна хвилинка: *Її м'ї ці сі ій*
Все на землі, все треба берегти.
І дерево, і птаха, і тварину.

- 3) словникова робота:

– Виправте помилки. Запишіть назви дерев правильно.

Я – дерево-красень, а звуть мене ясень (*ясен*).

Не журися, калиноньку, ти така гарненька (*калинонько*).

При дорозі стоїть високий тополь (*тополя*).

Весела, радісна, багата в садочку яблуня крислата (*яблуня*).

Прошу вас, із березки

Ви соку не точіть,

Ви краще їй сестричку

Зелену посадіть. (*берізка*) (*Л. Забашта*)

– Як одним словом назвати всі ці іменники? (Дерева, не деревья)

- 5) вправи на переклад:

Ветер все крепчал, разбрасывал кучки прошлогодних листьев. В предвечернем воздухе все дышало дождём.

Вітер усе дужчав, розкидував купки торішнього листя. У надвечірньому повітрі все дихало дощем.

Доцільно звернути увагу дітей на рід та число іменників «листя» та «повітря».

– Позначте закінчення прикметників. Чому перед закінченням вживається м'який знак?

- 6) творчий словниковий диктант з коментуванням вивчених орфограм:

– Утворіть прикметники жіночого роду від іменників:

Україна, грек, Дрогобич, Прага, Запоріжжя, Париж, цар, студент.

– Записати в зошит.

– За допомогою чого утворені прикметники?

– Яка орфограма є спільною для них?

Мотивацію навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку рекомендуємо здійснити наступним чином:

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

ТЕМА ЗАКІНЧЕННЯ -ІЙ ПРИКМЕТНИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ В ДАВАЛЬНОМУ І МІСЦЕВОМУ ВІДМІНКАХ ОДНИНИ

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) порівняльний аналіз закінчень прикметників (впр. 266) під керівництвом учителя;

2) формулювання висновків учнями:

У прикметниках, що вжиті в однині у давальному й місцевому відмінку, в російській мові пишемо закінчення -ой, а в українській мові -ій.

3) перевірка розуміння нового матеріалу: впр. 267

– У яких іменниках при відмінюванні відбулося чергування приголосних основи? (Вчителька – вчительці, лікарка – лікарці, сестричка – сестричці)

Осмислення нових знань рекомендуємо здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 268 (с. 96 в підручнику) під керівництвом учителя;

Горобина – рід листопадних дерев, плоди яких нагадують маленьке червоне яблучко з дрібним насінням (рос. м. – рябина).

Прикметники вжиті у формі місцевого відмінка – (на) стрункій, зеленій (ялинці), (на) маленькій (горобині).

Варіант продовження тексту.

Ялинка захищала маленьку горобину в спеку від палючого сонця. Під час негоди горобина притуляла свої гілочки до ялинки, щоб сильний вітер не зламав їх. Деревця були дружніми.

– Як ви вважаєте, це казкова історія чи ні?

– Як людина може захищати природу?

2) самостійне виконання вправи 269 (с. 96 в підручнику).

Можна запропонувати дітям скласти подібні приклади самостійно. Можна об'єднати четверокласників у групи для виконання цього завдання та запропонувати групам обмінятися готовими завданнями.

Робота з розвитку мовлення є доцільною на кожному уроці:
Виконання вправи 270.

Чи знаєте ви, що бджілка – комаха, яка переробляє квітковий нектар на мед. За коренем – слово праслов'янське. Сучасна його форма із «бчела» відмічена в пам'ятках писемності Х с. Перші звуки цього слова «бдж» нагадують дзижчання бджоли під час польоту.

– Спробуймо скласти казкову історію про бджілку й метелика.
– Розгляньте малюнок. Послухай віршики:

1. Я на грядці сонцем сяю,
Родичів багато маю.
Гарбузову господиню
Усі знають. Хто я? (Диня)

2. Є у яблуні подружка,
Соковита жовта грушка,
У середині чудова:
Ароматна і медова.

Коментар
учителя

Дата _____

Клас _____

3. А у мене, а у мене
Листя гарне і зелене,
І приємне, й запашне –
Дуже люблять всі мене.
Я і ліки, і приправа.
Ну, яка без мене страва?
Вітамінів стільки маю!
Різні страви прикрашаю.
Корінець біленький в мене
Я – петрушечка зелена.

4. Я смачна і вітамінна
І не гірше апельсина.
Той, хто моркву поважає,
До ста років проживає.
Фіолетова, красива,
Запашна, солодка слива,
Серед фруктів виграє,
Хоч і кістка в неї є.

5. Сонечко в травах зійшло,
Усміхнулось, розцвіло,
Потім стало біле-біле
І за вітром полетіло. (Кульбаба)

Побудуйте діалог між бджілкою і метеликом, використовуючи слова з довідки. Не забудьте використовувати ввічливі слова.

Розмову можна почати так:

- Доброго дня, бджілко!
- Доброго дня, метелику!
- Звідки ти, бджілко, летиш, де побувала?
- Спочатку я побувала на жовтій кульбабці, потім на запашній м'яті, а вже потім на кучерявій петрушці
- А де, метелику, ти вже зранку побував?

Після складання тексту необхідно з'ясувати, у якому відмінку вживали прикметники з довідки.

Вчитель може запропонувати доповнити діалог, використавши наступні запитання:

- Чим поживилася у середу? (У середу смакувала соковою сливою.)
- Що скуштувала у четвер? (У четвер скуштувала смачною грушею.)
- Чим ласувала бджілка у п'ятницю? (У п'ятницю ласувала мандаринами.)
- Чим добреньким вона пригостилась у суботу? (У суботу пригостилась солодкою динєю.)
- Чим поласувала у неділю?

Підсумок уроку може бути підбитий наступним чином:

- Які закінчення мають прикметники, що вживаються у давальному чи місцевому відмінках однини жіночого роду?
- Чому обов'язок людини – берегти природу.

Все на землі, все треба берегти:

І дерево, і птаха, і тварину.

Не чванься тим, що цар природи ти,

Бо, врешті, ти – лише її частина.

– Як треба поводитися у природі? Чи може відповіддю на це запитання стати вірш А. Костецького «Не хочу»?

Метелика ловити я не хочу:
Він квітка неба, хай живе собі!
Хай крильцями барвистими тріпоче,
Щоб радісно було мені й тобі!

І квітку лісову не стану рвати,
Її додому я не понесу,
Бо вдома їй джмеля не погойдати
І не попити ранками росу!

І ні стеблинку, гілку чи травинку
Я не ображу: це страшений гріх!
Бо в кожній з них живе тремка живинка,
Що світиться довірою до всіх.

Завдання додому радимо дати таке: виконати вправу 271 на с. 97 в підручнику.

Додаток

Тополі і верби живуть недовго. У шістдесят років вони вважаються ветеранами. Горобина живе 80 років. Інжир і залізне дерево, що росте на півдні Азербайджану, живе до двохсот років.

Північноамериканські секвойї можуть досягати віку 4000–5000 років, кипарис і тис живуть до 3000 років, сосна і ялина – 1200 років, дуб, тополя, липа – 1000 років.

У Синайській пустелі Єгипту росте акація віком 3360 років.

• Вибірково-розподільний диктант.

І варіант отримує завдання записати номери речень з прикметниками в давальному відмінку, а другий варіант – у місцевому.

1. Тепла осінь – бути довгій зимі 2. Я тут живу, на добрій цій землі, де йдуть дощі та дозріває колос. 3. Діти разом з учителем залишилися на зеленій галявині 4. – Не кидайсь хлібом, він святий! – в суворості ласкавий, бувало каже дід старий малечі кучерявий. (М. Рильський). 5. Дівчинка грала на маленькій скрипочці 6. Шахи «народилися» в Стародавній Індії. 7. Завдяки блискучій майстерності художника ми бачимо чудовий краєвид. 8. Молодій вишеньці хотілося вирости якнайшвидше. 9. Цій милій дівчині було неймовірно хороше на душі.

Дата _____

Клас _____

Додатковий матеріал до уроку

[illegible]

ТЕМА ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ПРИКМЕТНИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ

Мета: формувати вміння правильно вживати прикметники жіночого роду в орудному відмінку в усному мовленні й на письмі, звернувши увагу на вживання м'якого знака для позначення м'якості приголосного основи перед закінченням *-ою*; удосконалювати вміння обґрунтовувати вибір написання відповідним орфографічним правилом; виховувати інтерес до вивчення мови.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Сядьте, діти, всі рівненько.
Усміхніться всі гарненько,
Гарний настрій ми візьмемо,
Й працювати розпочнемо.

Актуалізація опорних знань учнів може бути здійснена наступним чином:

- 1) перевірка домашнього завдання;
 - 2) каліграфічна хвилинка: *в'яла кропив'яна солов'їна ою ьою*.
 - 3) словникова робота:
 - Запишіть одним словом:
 - колір, що є антонімом білому;
 - починається з тої самої літери, що й попереднє слово, синонім до слів багрянний, пурпуровий, вогняний, рубіновий, кривавий, калиновий, вишневий, бордовий, малиновий;
 - такий, що не піддається страху; сміливий, відважний;
 - виражений у звуковій формі словами, що вимовляються, а не пишуться;
 - розташований або мешкає поруч, поблизу кого-, чого-небудь;
 - такий, що має приємний смак, властиві цукрові, медові;
 - такий, що трапляється, буває дуже рідко; незвичайний;
 - такий, що надає право на проїзд певним видом транспорту;
 - антонім слова твердий;
 - той, що зустрічався або був відомий раніше.
- Чорний, червоний, хоробрий, усний, сусідній, солодкий, рідкісний, проїзний, м'який, знайомий.*

б) вправи на переклад: самая храбрая, более сладкая, лучшая, более глубокая, самая узкая, самая острая, большая, самая большая.

б) запис речення з коментуванням вивчених орфограм.

Якщо влітку цвіте багато дикої моркви, то наступна зима буде теплою.

– Позначте закінчення прикметників. Поясніть правопис.

Для повідомлення теми та мети уроку можна використати вірш А. Свашенко.

Всі прикметники зібрались	І на – <i>ею</i> не мінялось.
І на тому поєднались,	Грушею смачнішою,
Щоб в орудному відмінку	Задачею складнішою,
Завжди сміло без запинки	Вдачею ледачою
<i>ою</i> на кінці вживалось	І кашею гарячою.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

Календар
читача

Дата _____

Клас _____

1) спостереження над уживанням прикметників жіночого роду в орудному відмінку в російській та українській мовах, порівняння закінчень під керівництвом учителя: впр. 272.

2) формулювання висновків учнями:

У російській мові у прикметниках жіночого роду в орудному відмінку пишемо закінчення -ой, в українській -ою.

3) перевірка розуміння нового матеріалу:

– В якому відмінку вжито прикметник в реченні? Позначте закінчення.

Тільки ягідки горобини червоніють, оторочені сріблястою бахромою.

– Запишіть словосполучення в орудному відмінку однини?

Найбільша частина, лисяча нора, плакуча верба, напружена тиша, справжня господина.

(Найбільшою частиною, лисячою ногою, плакучою вербою, напруженою тишею, справжньою господинею)

4) порівняння закінчень іменників та прикметників з основою на шиплячий в орудному відмінку однини:

Вужча межа, гаряча каша, найважча задача, родюча груша, найвища круча, вовча паща.

5) розподільний диктант (письмова робота, в процесі якої учні записують слова, розподіляючи їх по групах за вказівкою вчителя).

– Запишіть у два стовпчики слова з основою на шиплячий. В перший стовпчик – із закінченням – ою, у другий – ею в орудному відмінку однини. Поясніть свій вибір.

Площа, миша, душа, теща, теляча, овеча, заяча, ведмежа, ведмежі.

Осмислення нових знань рекомендуємо здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправ під керівництвом учителя:

1. Вправа 273 (I).

– Яке закінчення мають іменники в орудному відмінку?

– Яке закінчення мають прикметники ?

2. Вправа 274.

(II) Сучасній жінці доглядати за чистотою білизни допомагають пральні машини.

У США в штаті Колорадо відкрито музей пральних машин, у якому представлено понад 600 різних машин. Баки перших пральних машин робили з дерева. Більшість баків пральних машин за одне прання споживає 150 літрів води.

Іспанці винайшли пральну машину для тварин. Домашнього вихованця поміщають всередину і обдають теплою водою з усіх сторін.

3. Вправа 275.

– Чому в одних прикметниках після кінцевого приголосного основи пишемо м'який знак, а в інших – ні?

2) самостійне виконання вправи 276 (с. 98 в підручнику).

Чи знаєте ви, що березовий сік вміщує 2 % цукру, кальцій, залізо, магній, калій. Березовий сік позбавляє від сонливості, надає енергії, допомагає збити температуру і рятує від головного болю, виводить токсини з організму. Лікарі радять його застосовувати при запаленні легенів, захворюваннях бронхів.

• Попереджувальний диктант.

НІЧ У КАРПАТАХ

Казкова і сповнена дива тиша *карпатської літньої* ноч високо-високо мерехтять зорі – от хтось усіяв небо *золотою* пшеницею, а між тим золотим засівом усипав *найбільшою* сіллю широку небесну стежину: то світить над Карпатами *Чумацький* шлях.

– Позначте закінчення прикметників жіночого роду. Поясність правопис.

Підсумовуючи засвоєне на уроці, вчитель може запропонувати учням відповісти на запитання:

- Яку тему ми сьогодні вивчали?
- Яке закінчення мають іменники в орудному відмінку?
- Яке закінчення мають прикметники ?

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 277 на с. 98 в підручнику та за бажанням – вправу 273 (II).

Коментар вчителя: оранжерея – скляне приміщення для вирощування й утримання екзотичних рослин, яким чужий клімат певної місцевості.

- Що, крім орхідей, вирощують в Україні в оранжереях?

Додаток

Знайди й підкресли правильно написане словосполучення у кожному рядку.

1. Порожньою кишенею, могутною силою, смачнішою їжею.
2. Дужою ведмедицею, вужчою стежкою, найріднішою матусею.
3. Найщасливішою дівчинкою, молодшою групою, чистішею тарілкою.
4. Свіжою їжею, найкоротшою дорогою, найкращою подругою.
5. Найтовстішою книжкою, моднішою спідницею, найніжнішою пелюсткою.
6. Дніпровською течією, морською прохолодою, сільською вулицею.
7. Ранною росою, літнею спекою, обідньою перервою.
8. Свіжою малиною, раннею росою, найвищею кручею.
9. Найдорожчею людиною, вечірньою зустрічю, середньою школою.
10. Тямущою ученицею, вчорашнею радістю, молодшею сестрою.
11. Найбільшею фарбою, дружньою порадою, кращею оцінкою.

Коментар
вчителя

Дата _____

Клас _____

Додатковий матеріал до уроку

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings present.

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ
У МНОЖИНІ. ПРАВИЛЬНА ВИМОВА
ТА НАПИСАННЯ ЗАКІНЧЕНЬ ПРИКМЕТНИКІВ
У НАЗИВНОМУ ТА ЗНАХІДНОМУ ВІДМІНКАХ
МНОЖИНИ

Мета: формувати вміння правильно вживати прикметники в множині, звертаючи особливу увагу на правильну вимову та вживання в усному мовленні й на письмі закінчень прикметників у називному та знахідному відмінках множини (далекі дороги, сині ріки); виховувати уважність до мовних явищ.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Я всміхаюсь сонечку: – Здрастуй, золоте!	Я всміхаюсь дощику: – Лийся, мов з відра!
Я всміхаюсь квітоньці – Хай вона цвіте!	Друзям усміхаюся, Зичу їм добра!

Актуалізація опорних знань учнів може бути організована наступним чином:

- 1) каліграфічна хвилинка:
– Відгадайте загадку:

Поки вихвалялася,
Без харчів залилася.
Легковажна ця роззява
Зветься, любі діти, ... (гави).

Гґ га ге го Гг Га га гу

Галасливі гави й галки в гусенят взяли скакалки.

Гусенята їм гелґочуть, що й вони скакати хочуть.

- Які назви птахів зустрілися у скоромовці?
- Позначте закінчення в іменниках, вжитих у називному і знахідному відмінках множини.
- Підкресліть прикметник, вжитий у називному відмінку множини.

- 2) перевірка домашнього завдання;

- 3) словникова робота:

- Відгадайте загадки. Відгадки запишіть у множині

1. Як тільки сонце пригріває,
У небо стрімко він злітає,
Згори чудова пісня летіє.
Хоч він маленький, та здається,
Що в небі велетенський співає –
Так гучно спів його лунає. (Алла Свашенко)
2. Він працює чорноробом.
Своїм довгим, гострим дзьобом
На ялинках і дубах
Нищить шкідників-комах.
Не виспіває пісень,
А працює день у день. (Алла Свашенко)
3. З лісу в ліс перелітає,
Де не сяде – там співає,
І кладе яєчка
У чужі гніздечка.

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

– Іменники-відгадки назвіть одним словом. Запишіть речення.

Жайворонки, дятли, зозулі – це птахи.

5) вправи на переклад: крикливий скворець, шустрий воробей, желтогрудая синица, длинноногий аист, красивый снегирь, пёстрый дятел.

(Крикливий шпак, шустрий горобець, жовтогруда синиця, довгоногий лелека, красивий снігур, строкатий дятел).

– Записані словосполучення поставте у формі множини.

6) запис речення з коментуванням вивчених орфограм: гра «Будь уважним»:

Сплесни в долоні, якщо в слові пишеться м'який знак.

Сльози, його, дзьоб, бульйон, серйозний, сьомий, Соловйова, мільйон, майор, кольоровий, знайомий.

– Які з цих слів можна віднести до теми «Птахи»? Запиши їх. Допиши ще декілька слів на цю тему з орфограмами.

Для мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку вчитель може створити проблемну ситуацію:

– Відгадайте загадку. Запам'ятайте і назвіть словосполучення «прикметник + іменник у множині»:

Довгі ноги, довгий ніс,
По болоту ходить скрізь.
Хату на хаті має,
Жабам рахунок знає.

– Як правильно записати словосполучення «довгі ноги»?

Вчитель може запропонувати обрати з написаного на дошці: *довги ноги, довгі ноги, довгі ноги, довги ноги.*

– Чи пам'ятаєте ви правило написання закінчень іменників у формі називного та знахідного відмінків множини після *г, к, х*?

– Чи знаєте правило написання закінчень прикметників у формі називного та знахідного відмінків множини після *г, к, х*?

Сьогодні на уроці ми будемо вчитися відмінювати прикметники у множині.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ (робота з таблицею): вправа 278.

– Які питання ставляться до прикметників?

– У яких відмінках закінчення прикметників однакові?

2) формулювання висновків учнями: однаковими є закінчення прикметників у називному, знахідному та кличному відмінках та у родовому і місцевому.

3) уточнення формулювання правила за підручником на сторінці 99: можна зробити схематичний запис на дошці та в зошиті: після *ж, ч, ш, щ* –

у Н., З., К. – *і*,
у Р., Д., О., М. – *и*.

4) перевірка розуміння нового матеріалу:

– Відгадайте загадку.

– Які прикметники зустрічаються в загадці?

– У якому відмінку й числі вони вжиті? (у Н.в. множини)

Що за кущ біля хатини
Розростається щоднини,
І на ньому ягідки –
Не *солодкі* й не *гіркі*.
Як намистечко, червоні
І цілющим соком повні
Повновиді й *невеликі*,
І від кашлю *добрі* ліки.
Як же звуть ті ягідки?
Певне, знають малюки. (*калина*)

Фронтально з коментуванням виконуючи вправу 279, вчителю доречно ще раз звернути увагу дітей на текст правила в підручнику та запропонувати спиратись на нього при коментуванні.

б) доповнення до правила про закінчення іменників у формі множини:

– Запишіть словосполучення.

довгі дороги, вузькі стежки, сухі шляхи.

– Позначте закінчення у кожному слові. Підкресліть кінцевий приголосний основи.

– Які закінчення іменників після *г, к, х*? А прикметників? Зробіть висновки.

В іменниках з основою на г, к, х у формах називного, знахідного та кличного відмінків пишемо – и, а в прикметниках – і.

– Знайдіть у записах, зроблених на сьогоднішньому уроці, іменники з основою на *г, к, х*. Прочитайте. Усно доберіть до них прикметники з основою *г, к, х*.

Великі галки, тугі скакалки, прудкі жайворонки, гарненькі птахи, солодкі ягідки, гіркі ліки, чемненькі малюки.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізхвилинка*.

Всі піднесли руки – раз!
На носках стоїть весь клас.
Два – присіли, руки вниз.
На сусіда подивись.
Раз! – і вгору,
Два! – і вниз.
На сусіда подивись.
Будем дружно ми вставати.
Щоб ногам роботу дати.
Раз – присіли, два – піднялись.
Хай мужніє ваше тіло.
Хто старався присідати.
Може вже відпочивати.

Осмилення нових знань проходить у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 280 (с. 99 в підручнику) під керівництвом учителя

При потребі вчитель може пояснити значення слів: *зілля* – різноманітні, здебільшого запахні трав'янисті рослини; *бруківка* – дорога або вулиця, вимощена камінням.

Продовження тексту може бути таким: *Незабаром на місці квітів з'являться колючі зелені плоди. А восени вони розкриються і на землю падатимуть гладенькі коричневі каштани.*

Ніжні солодкі, терпкі (пахощі) – Н.в., множ.; ніжні (пелюстки) – Н.в., множ.; каштанових (свічок) – Р.в., множ.

2) самостійне виконання вправи 281 (с. 100 в підручнику).

Згортає – правопис префікса з.

Повторюємо, що префікс *с* пишемо перед *к, п, т, ф*, перед всіма іншими приголосними пишеться префікс *з*: *зшити, злити, змити, збігати, зробити.*

Розкриває – в українській мові завжди пишемо префікс *роз*.

3) вибірковий диктант:

– Запишіть словосполучення «прикметник + іменник у множині». Визначте відмінки. Позначте закінчення.

4) виконання вправи 282 (усно).

– Яка роль прикметників у загадці? Складіть загадку про птаха, який має довгі ноги, довгий ніс.

Н а п р и к л а д : Довгі ноги, довгий ніс.

Прилетів – обід приніс.

Смачних жабеняток

Для своїх маляток (*Журавель*)

Підсумок уроку можна провести у формі бесіди:

– Як визначити рід, число і відмінок прикметника?

– Яке закінчення мають прикметники у називному відмінку множини після *ж, ч, ш, щ*? А іменники?

– Яке закінчення мають прикметники у називному відмінку множини після *г, к, х*? А іменники?

Орієнтовне завдання додому: виконати вправи 282 (письмово) та 283 на с. 100 в підручнику.

Додаток

– Підкресліть словосполучення, записані без помилок.

Глибокі річки, довгі роки, українські коломийки, довгоногі птахи, волоські горіхи, членистоногі комахи, європейські шляхи, боязкі їжачихи, всілякі книжки, гарненькі колушки, гірські стежки, дороженькі батьки, заморські черепахи, акторські успіхи, морські чайки, маленькі частинки, різкі рухи, зелененькі вільхи, дорогі шахи.

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА КОНТРОЛЬНИЙ ДИКТАНТ

Мета: перевірити вміння учнів писати під диктовку речення, що містять слова, вимову і правопис яких вивчали, правопис словникових слів; виховувати пізнавальний інтерес до вивчення народних ремесел своєї країни.

Організувати учнів до роботи можна наступним чином:

– Що візьмемо з собою на урок написання диктанту?

Старанність,

охайність,

грамотність,

увагу,

зосередженість...

– Доповніть.

Підготовчу роботу радимо проводити так:

- 1) читання тексту диктанту вчителем;
- 2) з'ясування розуміння тексту учнями;
- 3) словникова робота.

• Контрольний диктант.

ВИШИВАННЯ

Одним з найпоширеніших видів ручної праці та народного мистецтва з *давніх-давен* було вишивання. Вишивкою оздоблювали жіночі й чоловічі сорочки, рушники, верхній одяг – свити, плащі, кожухи, головні убори – *очіпки*, *намітки*, хустки.

Спершу вишивали тільки білими й сірими нитками, що залишалися від ткання полотна. Щоб надати блиску, їх *навошували*. Згодом люди навчилися фарбувати полотно й нитки. Ще пізніше почали використовувати, крім *лляних* і конопляних ниток, бавовняні, шовкові, вовняні, золоті й срібні

Вишиваючи, дівчата й жінки ніби малювали нитками на полотні, вкладаючи в свої візерунки мрії про радість і щастя. (88 сл.) (За *Е. Литвинець*)

- а) учитель читає речення, учні слухають та думають;
- б) учитель читає речення по частинах, учні записують;
- в) записане речення зачитується для перевірки;
- г) вчитель читає весь записаний текст, учні перевіряють;
- д) учні ще раз самостійно перевіряють записаний текст.

Після того, як зібрано зошити, вчитель надає відповіді на запитання, що виникли в учнів під час написання контрольного диктанту.

Додаток

Вставте пропущені суфікси *-ськ-*, *-зьк-*, *-цьк-*.

Вінни...ка область, україн...ка мова, київ...і вулиці, мор...е повітря, гір...і стежки, харків...е метро, сіль...кий будинок, Запорі...а область, мі...ий парк, пра...ий торт, Чума...ий шлях, Хмельни...а область, дніпров...і хвили, лікар...а рослина, Тернопіль...а область, пасажир...ий потяг, учитель...ий стіл, поль...ий кордон, учнів...ий зошит.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

[illegible]

ТЕМА АНАЛІЗ НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОГО ДИКТАНТУ. УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО ПРО ПРИКМЕТНИК. (284–288)

Мета: проаналізувати результати контрольної роботи, провести роботу над типовими помилками; повторити та узагальнити знання про граматичні ознаки та правопис прикметників; вдосконалювати правописні вміння; формувати вміння вживати прикметники в реченнях, текстах; розвивати мовлення учнів, вміння узагальнювати, систематизувати мовні явища; виховувати любов до української мови.

Для організації учнів до роботи можна використати запропонований вірш.

Ледарів у нас немає.
Кожен руку піднімає.
Вмоцуйтеся усі зручніше
Та працюйте веселіше.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів і повідомлення мети уроку можна використати віршовані рядки:

Прикметник – це частина мови,
без неї нам не обійтись.
Ти вслухайсь в слово пречудове,
йому, як другові, всміхнись.
Земля – ласкава, люба, рідна,
а сонце – щире, золоте,
а небо – лагідне, погідне,
життя – прекрасне, молоде.
А очі в мами – добрі, ніжні,
а голос – чистий і дзвінкий,
а руки – теплі і надійні,
а погляд – сонячний, ясний.
Квітки у полі – білі, сині,
червоні, жовті, голуб
Хмарки у небі бистрокрилі,
весняні, літні, зимов
Усі ознаки називає
прикметник як частина мови.
І жодної не обминають
слова ці, справді пречудові.

Л. Лужецька

Аналіз написання контрольного диктанту рекомендуємо провести наступним чином:

1. Загальна характеристика результатів перевірки:

- 1) результати виконання контрольної роботи;
- 2) аналіз позитивних досягнень у роботах учнів;
- 3) аналіз типових недоліків у роботах.

2. Робота над типовими помилками:

- 1) пояснення орфограм, повторення правил;
- 2) запис аналогічних прикладів;
- 3) складання і запис речень зі словами, в яких допущено помилки.

3. Робота над індивідуальними помилками.

*Каміньчик
читача*

Дата _____

Клас _____

Після аналізу написання контрольної роботи радимо організувати повторення та узагальнення вивченого про прикметник:

1. Розпізнавання прикметників.

– Послухайте вірш. Порахуйте, скільки в ньому прикметників.

Ніжна, мила, світанкова,
Ясна, чиста, колискова,
Мелодійна, дзвінкотюча,
Дивна, радісна, співуча,
Лагідна і жива, казкова,
Красна, чарівна, шовкова,
Найдорожча, добра, власна,
Мудра, сонячна, прекрасна,
Солов'їна, барвінкова
Українська мова! (26 прикметників)

– Змагаймося по рядах. Гра «Змійка».

Правила гри. Учень, що сидить на першій парті отримує від вчителя аркуш паперу, записує на ньому прикметник з вірша про мову (з пам'яті) та передає аркуш сусідов, який робить те саме. Так до останньої парті. Прикметники не можуть повторюватися. Гра йде до того часу, поки ніхто вже не може пригадати жодного слова. Перемагає ряд, який пригадав і записав без помилок найбільше прикметників.

2. Творення прикметників.

– Прочитайте вірш *Тамари Коломієць*. Знайдіть в ньому прикметники. Запишіть їх.

ПРО НАЙКРАЩИХ

Найкращі пташенята в сонливої сови.	У вітра – найспритніші веселі вихорц
Найкращі травенята в шумливої трави.	У сонця – найясніші гарячі промінці

– Як утворився прикметник найкращий: гарний – «кращий» – найкращий.

А як утворилися прикметники найспритніший, найясніший?

Правильно вимовляй і пиши: наймолодший, найшвидше, найсмачніше. Запишіть. В усіх прикметниках позначте префікси.

3. Вживання прикметників у прямому й переносному значеннях.

– Поясніть значення прикметників *веселий, ласкавий* у словосполученнях:

Ласкавий погляд, ласкава усмішка, ласкаві очі, ласкава бабуса, ласкаве сонце.

Веселий хлопчик, весела прогулянка, весела хата, веселе сонечко, веселе літо, веселий гай, – Наведіть приклади багатозначних прикметників:

Глибоке – озеро, почуття
Добрі – руки, слова, люди
Важкий – валіза, характер
Кисле – яблуко, вираз обличчя
Малиновий – колір, смак, аромат
Залізна – решітка, дисципліна, воля

Золоті – руки, прикраси, золоте серце
Чорний – колір, чорний день,
М'який – характер, голос, килим, світло, м'яка глина.

4. Правопис прикметників

Словниковий диктант

*Облас..ний, зліс..ний, виїз..ний, швидкіс..ний, перехрес..ний,
тиж..невий, заздріс..ний, очис..ний, бе..межний, бе..перервний.*

– Поясніть орфограми.

5. Робота з підручником:

Виконання вправи 284.

– Розберіть за будовою прикметники величезні, легенькі, маленькі.

– Наведіть приклади прикметників, що утворені за допомогою таких самих суфіксів. (*біленький, рідненький, свіженький, старезний*)

– Якого значення надають прикметникам ці суфікси?

– Уточнити відповідь на це запитання можна звернувшись до правила на сторінці 101.

Виконання вправи 285

– Яке закінчення мають прикметники у називному відмінку множини.

– Скільки таких прикметників у вправі? (6)

Доцільно звернути увагу на закінчення прикметника у словосполученні *пшеничне колосся* (*а не пшеничні*).

Якщо у дітей виникнуть труднощі з виконанням завдання II до вправи 285 вчитель може використати легенду про блакитну сукню неба.

Прокинулося вранці небо і одягнулось в сліпучо блакитну сукню, прошиту золотими сонячними променями, а потім подумало: «Уже третій день я одягаю одні і ті ж шати, люди перестали звертати на мене увагу. Треба покликати кравця, щоб він зшив мені новий красивий одяг».

Кравець-вітер почув думки неба і відразу ж огорнув його білою хмаркою. Небо помітило, що люди стали частіше поглядати вгору, і сказало кравцю: «Спасибі, вітре, людям подобається моя пухнаста накидка, але поший мені ще нову елегантну спідничку».

Вітер взявся за роботу, і незабаром на небі з'явилася велика сіра хмара з довгими срібними нитками дощу, але люди замість того, щоб милуватися новим небесним вбранням, сховалися під парасольками.

«Темно-сірий колір не сподобався людям, поший мені, вітре, будь ласка, більш ефектний одяг», – попросило небо.

Вітер погодився і закрив небо темно-фіолетовими хмарами з золотими блискавками.

На подив неба люди, побачивши новий небесний одяг, сховалися в своїх будинках.

«Раз так, не буду більше вбиратися для людей, – засмутилося небо і знову надягло свою стару сліпучо-блакитну сукню із золотими променями.

Люди тут же вибігли на вулицю. «Яке чисте прекрасне, безмежне небо!» – радісно вигукували вони.

«Дивні люди, – знову подумало небо. – Я цілий день вбиралося, а вони не помічали! Але варто було мені надіти свою стару блакитну сукню, як всі почали нею захоплюватися».

Виконання вправи 286.

– Назвіть слова, що римуються. Яке слово повторюється 2 рази? Що воно означає?

На підсумковому етапі уроку доцільно провести узагальнення і порівняння системи понять, характерних для тем «Іменник» та «Прикметник»:

Давайте пригадаємо, з чим саме ми познайомились, вивчаючи теми «Іменник» і «Прикметник» і поміркуємо, як вивчення однієї теми залежить від знань з іншої.

– Від якої частини мови найчастіше утворюються прикметники?

– Чи змінюються іменники за числами й відмінками? Обґрунтуйте свою думку, наводячи приклади.

– Від чого залежить рід прикметника?

– Які питання ставляться до іменників і прикметників при відмінюванні?

– Які закінчення мають іменники й прикметники в родовому, давальному, орудному відмінках?

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 288.

– Який з текстів розповідь, а який опис?

– Визначте рід і число прикметників.

Додатки

Розбір прикметника як частини мови

1. Аналізоване слово.
2. Питання, початкова форма (Н.в., одн.)
3. Частина мови.
4. Рід.
5. Число.
6. Відмінок.
7. З яким словом зв'язане в реченні
8. Яким є членом речення.

Тести до теми «Прикметник»

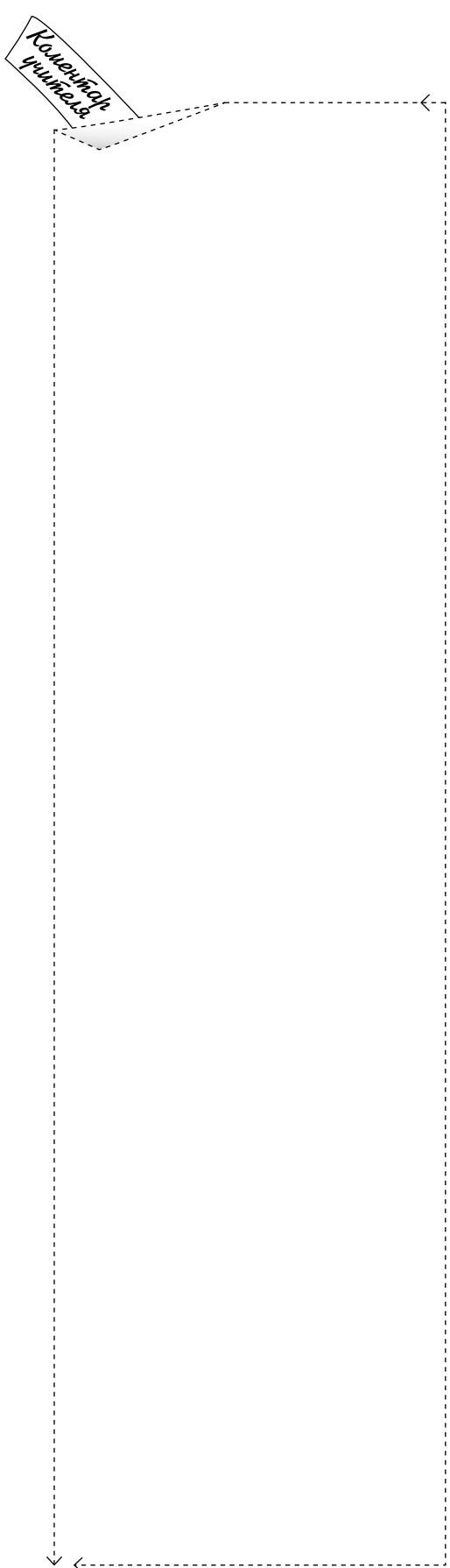
Варіант 1

1. У якому рядку всі слова прикметники?
 - а) запах, пахучий, пахнути;
 - б) білити, біленький, білий;
 - в) смачний, смачненький, смачніший.
2. У якому реченні є прикметники?
 - а) По землі крокує чарівниця-осінь;
 - б) По землі крокує чарівна зима;
 - в) Весна крокує по землі
3. У якому рядку правильно утворено прикметники від іменника Вінниця?
 - а) Вінницький; б) Вінницьський; в) Вінницький.
4. У якому рядку правильно утворено прикметники від іменника Черкаси?
 - а) Черкаський; б) Черкаский; в) Черкаський.

5. У якому рядку в усіх прикметниках при відмінюванні з'явиться знак з'якшення?
 - а) домашній, сусідній, торішній;
 - б) братній, блакитний, зелений;
 - в) дружній, чуйний, народний.
6. У якому рядку в усіх прикметниках при відмінюванні не з'явиться знак м'якшення?
 - а) вечірній, повчальний, лагідний;
 - б) ароматний, осінній, обідній;
 - в) червоний, чорний, запашний.
7. У якому рядку правильно узгоджені прикметники з іменниками?
 - а) широка степ, широка дорога, широкий шлях;
 - б) ласкавий кошеня, ласкава дівчинка, ласкаве сонечко;
 - в) запашний коровай, запашна хлібина, запашне печиво.
8. У якому рядку всі прикметники в орудному відмінку записано правильно?
 - а) гарячей (водою), хороброю (дівчиною), гарною (зачіскою);
 - б) сусідської (дівчиною), солодкою (кавою), твердою (шкуринкою);
 - в) корисною (справою), білою (глиною), широкою (дорогою).
9. У якому рядку всі прикметники в називному відмінку множини записано правильно?
 - а) кращі, свіжі (квіти);
 - б) кращи, свіжі (квіти);
 - в) кращі, свіжи (квіти).
10. Яку букву слід писати у закінченнях прикметників більші, менші в родовому відмінку множини?
 - а) и; б) в)
11. Якого значення надають прикметникам суфікси *-еньк-*, *-есеньк-*?
 - а) збільшення; б) зменшення; в) згрубілост
12. У якому реченні вжито прикметник в місцевому відмінку?
 - а) На маленькій горобині з'явилися жовтогарячі плоди;
 - б) Ялинка росла біля маленької горобини;
 - в) Діти прикрасили ялинку паперовими іграшками.

Варіант 2

1. Прикметник – це частина мови, що означає...
 - а) ознаку дії;
 - б) назву предмета;
 - в) ознаку предмета.
2. З якою частиною мови завжди пов'язаний прикметник:
 - а) з прислівником; б) з дієсловом; в) з іменником.
3. Прочитайте прикметники. *Спритний, жвавий, рухливий, прудкий*. Це слова:
 - а) синоніми; б) антоніми; в) споріднені слова.
4. Прикметники не змінюються...
 - а) за числами;
 - б) за відмінками;
 - в) за родами (у множині).

5. У якому відмінку вжито прикметники в поданому реченні?
У високому холодному небі повільно плывуть хмари.
а) у родовому; б) у давальному; в) у місцевому.
6. За допомогою яких суфіксів можна утворити прикметники від іменників *Львів, гора, село, Київ*.
а) -ськ-; б) -зьк-; в) -цьк-.
7. У якому рядку правильно узгоджені прикметники з іменниками?
а) зубна біль, висока тополя, охайний запис;
б) чистий посуд, золоті листя, шкільний ярмарок;
в) високий насип, гіркий полин, густе волосся.
8. У якому рядку всі прикметники в орудному відмінку записано правильно?
а) свіжею (водою), смачною (грушею), найважчою (задачею);
б) розумной (дівчиною), глибокой (річкою), вечірньої (зорею);
в) гарячою (кавою), синьою (стрічкою), вузькою (стежкою).
9. У якому рядку всі прикметники в називному відмінку множини записано правильно?
а) найсмачніші гарячі (пиріжки);
б) самі смачніші гарячі (пиріжки);
в) найсмачніші гарячі (пиріжки);
10. Яку букву слід писати у закінченнях прикметників *кращі, слабші* в родовому відмінку множини?
а) и; б) в)
11. У якому рядку всі прикметники утворені за допомогою суфіксів:
а) українська, світла, весела;
б) маленький, літній, пташина;
в) згрубілост
12. У якому реченні вжито прикметник в місцевому відмінку?
а) Пролісок називають сміливим розвідником;
б) Від легкого подиху вітру усміхнулося море;
в) На молодих деревцях розпускаються листочки.

Тест «Так-Ні»

		Так	Ні
1.	Усі прикметники в називному відмінку множини мають закінчення –		
2.	Деякі прикметники в називному відмінку множини мають закінчення – <i>і</i> , а деякі – <i>и</i> .		
3.	У прикметниках чоловічого і середнього роду з основою на м'який приголосний у родовому, давальному і місцевому відмінках однини перед закінченням не пишеться м'який знак.		
4.	Прикметник змінюється за числами, відмінками, родами.		
5.	У російській мові у прикметниках жіночого роду в орудному відмінку пишемо закінчення <i>-ой</i> , в українській <i>-ої</i> .		

ЧИСЛІВНИК. ЗАЙМЕННИК

(4 години)

Результатом засвоєння теми «Займенник» повинні стати наступні знання та вміння учня:

- розпізнає особові, займенники та правильно вживає їх;
- усвідомлює роль займенників і використовує їх у текстах;
- спостерігає за відмінюванням особових займенників, робить висновки;
- змінює форми особових займенників за відмінковими питаннями;
- вживає займенники у різних відмінкових формах при побудові словосполучень, речень;
- відрізняє займенники від прийменників;
- вживає займенники при удосконаленні (редагуванні) тексту (замінює займенниками іменники та прикметники, що повторюються).

Результатом засвоєння теми «Числівник» повинно стати правильне вживання в усному мовленні та на письмі числівників від 1 до 20.

Опрацювання змісту тем «Числівник» та «Прислівник» програмою передбачено шляхом практичного засвоєння протягом року. Автори підручника окрім практичного вживання числівників та прислівників протягом року пропонують вчителю сукупність вправ, виділених в окремі розділи, які педагог може використати на власний розсуд в залежності від рівня підготовленості учнів класу.

ТЕМА ЧИСЛІВНИК

Мета: дати поняття про числівник як частину мови, зокрема про його лексичне значення, морфологічні ознаки та синтаксичну роль у реченні; формувати вміння знаходити числівники в текстах; виховувати пізнавальний інтерес до вивчення української мови.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Ось і все! Дзвенить дзвінок,
В гості йде до нас урок.
Сядьте зручно! Усміхніться
І на мене подивіться!

З метою актуалізації опорних знань учнів доцільно провести:

- 1) перевірку домашнього завдання;
- 2) каліграфічну хвилинку:

Урок почнемо без зупинки
З каліграфічної хвилинки.

*Ее Ес Ее Єв Європа Євразія
Естонія – європейська держава.*

Чи знаєте ви, що Європа є однією з частин світу, що обіймає частину материка Євразія. Площа Європи становить понад 10,5 млн км², населення – близько 730 млн осіб.

На території Європи розташовані 49 незалежних держав.

- 3) орфоепічну хвилинку:

Назвемо числа по порядку,
Від одного аж до десятка.
Вперед й назад – усі відразу
І не збиваємось ні разу!
А з десяти до двадцяти
Як наголос поставиш ти?
Казати треба – одина́дцять!
Скажу так само – чотирна́дцять!
Вимова в числах цих одна –
Скрізь на́голос над складом на́!

4) коментоване списування з дошки слів, правопис яких потрібно запам'ятати:

Одинадцять, шістнадцять, п'ятдесят, п'ятсот, шістдесят, шістсот.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку пропонуємо використати вірш Дмитра Білоуса, який так розповідає про цю частину мови:

Числівник може визначить тобі
число речей, порядок при лічбі.

– Прочитайте слова: *три, трійка, тричі, третій, потроїти*.
– Спробуйте визначити, які з цих слів належать до числівників.

– Сьогодні на уроці ми будемо вчитися розпізнавати числівники серед інших частин мови, відмінювати їх та правильно писати.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ: усне виконання вправи 289 під керівництвом учителя:

2) формулювання висновків учнями: слова *один, дві, чотири* відповідають на питання *скільки?* і *називають кількість предметів*;

3) уточнення формулювання правила за підручником (ст. 103):

– Що означають числівники? На які питання відповідають?
– Чи можете дати відповідь на запитання про те, які з цих слів – числівники: *два, двійка, двічі, другий, подвоїти*.

4) перевірка розуміння нового матеріалу: виконання вправ 290, 291 (I), 292 (I), 293, 294 (усно, під керівництвом вчителя, згідно інструкцій, поданих у підручнику)

Осмислення нових знань доцільно здійснювати у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправ 295, 297, 298 (с. 103–105 в підручнику) під керівництвом учителя:

Числівники, які відповідають на питання скільки? і називають кількість предметів називаються кількісні.

Числівники, які відповідають на питання який? котрий? і називають порядок предметів при лічбі називаються порядкові.

2) самостійне виконання вправ 291 (II),

Всі за одного, а один – за всіх. Живи просто, проживеш років зо сто. За одного вченого двох невчених дають.

Коментар учителя

В одній скрині сімсот козаків. (Мак)

Має шкір сім, витискає сльози всім. (Цибуля)

Д. Білоус.

Яка це назва? (*Прип'ять*)

Підсумок уроку.

– В яких числівниках наголос у російській та українській мовах відрізняється?

Завдання додому може бути таким: виконати вправи 296, 300 на с. 105–106 в підручнику

Додатковий матеріал до уроку

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 lines in total.

ТЕМА ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ. ЗАЙМЕННИКИ

1-ої, 2-ої, 3-ї ОСОБИ.

АУДІЮВАННЯ (з навчальною метою)

Мета: ознайомити учнів з особливостями займенників, їх роллю в мовленні; навчити добирати потрібні за змістом займенники; провести перервну роботу – аудіювання; виховувати бережливе ставлення до природи.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Щоб оцінка була гарна,
Треба вивести старанно:
Кожну букву, кожен штрих,
Клас працює, клас притих.

З метою актуалізації опорних знань учнів доречно провести:

1) перевірку домашнього завдання;

2) каліграфічна хвилинка: *Іі Її Йй її їм його йому*
В морі води багато, та ніхто її не п'є.

3) словникову роботу можна провести по групах: словникові слова надруковані на аркушах паперу (по кількості груп). Діти повинні виправити наявні орфографічні помилки.

Україна, устний, фартук, хоробрий, цибуля.
Сьогодні, танцювати, товарищ, тополь, тривога.
Письменник, пізніше, пійти, площа, пшениця.
Прийти, прізвище, проїзний, рідкісний, робота.
Свято, слухати, солодкий, суббота, сусід.

5) вправи на переклад:

Кукушка! Я уже слышал её много раз, но никогда ещё не видел даже на картинке. Какая она из себя? У кукушки хвост длинный, сама серая, только грудка в тёмных пестринках.

– До якої частини мови відносяться в російській мові слова *её*, *она*?

Українською мовою местоимение – займенник.

Чи знаєте ви, що зозуля не висиджує пташенят. Вона підкладає свої яйця в чужі гнізда. Коли з'являється зозуля, воно викидає з гнізда інші яйця й інших пташенят.

Для мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку доречно використати мовну цікавинку:

Ти поспитай звичайного займенника,
за кого він у мові? За іменника!
(Хоч може цей наш скромний посередник
замінювать числівник і прикметник.)

Уявити мовлення без займенників, наприклад особових, неможливо. Без займенника **Я** мовець не зміг би назвати сам себе, без займенників **ТИ**, **ВИ** не міг би назвати співрозмовників. За частотою вживання займенники посідають третє місце (після іменника і дієслова).

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1. Вправа 307.

– Які слова дали можливість у другому тексті уникнути повторень іменника кит?

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Займенники – тому що вживаються в реченні замість (за) іменників.

2. Висновки, формулювання правила учнями:

– Яка частина мови називається займенником (местоимением)?

3. Робота з підручником: ознайомлення з правилом на сторінці 108:

– Чому займенники *я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони* називають особовими?

– До якої особи належать займенники *він, вона, воно, вони*?

– Які займенники належать до другої особи?

4. Перевірка розуміння нового матеріалу.

Вправа 308. (Автор вірша – *Леся Лужецька*)

– Які займенники зустрілися у вірші?

– Поставте питання до виділених слів.

– До якої частини мови належать слова «тобі», «тебе», «тобою»?

(Відмінкові форми займенника «*ти*»).

– Про що це свідчить? (Займенники змінюються за відмінками)

Методичний коментар. У цьому вірші зустрічаються й інші види займенників. Крім особових: *цю* – вказівний, *мій* – присвійний, *всі* (всіх) – означальний.

5. Вправа 309.

1 – *я*; 2 – *ми*; 3 – *ти, ви*; 4 – *ви*; 5 – *він, вони, воно*; 6 – *вони*.

На цьому етапі уроку доречною буде фізкультхвилинка.

Осмислення нових знань доречно проводити у процесі практичної діяльності:

1. Виконання вправи 310.

Князь – голова племені або союзу племен, що звичайно стояв на чолі військової дружини, вождь війська та правитель князівства.

Княгиня – дружина князя.

Князювання – процес управління князівством.

Методичний коментар. *Своє* (своїми) – присвійний займенник, *всі* – означальний.

Доцільно повторити з учнями, що дзвінки й глухі утворюють 11 пар:

б г г' д ж дж з дз д з' дз' –

п х к т ш ч с ц т с' ц' ф

Звук [ф] увійшов до української мови значно пізніше з інших мов, а тому належної пари не знайшов, він безпарний.

Князювання – [кн'аз'ува́н':а] – = о = о – о́ = о

к – [к] – приг., гл., тв.

н – [н'] – приг., сонор., м'як.

я – [а] – гол, ненаг.

з – [з'] – приг., дзв., м'як.

ю – [у] – гол, ненаг.

в – [в] – приг., сонор., тв..

а – [а] – гол, наг.

н – [н':] – приг., сонор., подовж., м'як.

н

я – [а] – гол, ненаг.

2. Вправа 311 (усно)

– Які ще «займенникові» слова можна було би додати до лічилки –нісенітниці? (вонокало, воникало ...)

– Яку риму можна дібрати? (базікало, балакало, блискало, блукало, бринькало, булькало, відволікало, відшукало, виникало, заблукало, поскакало, почекало, відпускало)

Чи знаєте ви, що за часів Київської Русі всі зверталися один до одного на «ти». Згодом займенник ВИ на Україні набув поширення у звертанні дітей до батьків, молодших віком до старших та незнайомих людей.

У листуванні вжитий стосовно однієї особи займенник Ви або Ваш за традицією пишеться з великої літери:

Запрошуємо Вас на день народження.

На цьому етапі уроку можна провести навчальне аудіювання.

ПРО КОЗУ

У бабусі на селі, обіч дороги, що вела до річки, на лужку завжди паслася велика брудно-біла коза. Коли хто проходив мимо, вона, здавалось, не звертала на нього щонайменшої уваги. Але якось я озирнувся й побачив: коза дивиться ніби трохи зажурено мені вслід.

Увечері, в постелі, я уявляв її саму обіч дороги в місячному сяйві і в цілковитій тиші. Серце мені щеміло. А що якщо хазяїн забуває її забрати, і вона, сердешна лежить там й дрімає?

Я вирішив визволити козу з рабства. Коли до мене зайшли друзі, щоб разом іти на річку, план визволення був уже готовий. Пройшовши з усіма півдороги, я сказав, що забув удома надувний рятівний круг, тому прийду трохи пізніше. При свідках я одв'язувати козу не хотів, боячись, що цей мій душевний порух викличе кепкування товаришів.

Я побіг додому, вхопив рятівний круг й пішов назад, наперед тішачись і вимальовуючи в уяві вдячні погляди приреченої на постійне кружляння навколо свого кілочка безсловесної тварини.

Вона, як я й передбачав, зустріла мою появу вдаваною байдужістю. Я вирвав кілок із землі. Козу зацікавили мої дії, і вона спідлоба позирала на мене, злегка посіпуючи головою. Я високо підняв кілок, бажаючи втовкмачити в її голову, що з цієї хвилини вона, завдяки мені, вільна й абсолютно незалежна.

Тієї ж миті, низько нахиливши голову, виставивши вперед роги, тварина кинулася на мене. Хоч я й не сподівався такого підступництва, проте одразу подумав: не треба було витягати кілочка, та й взагалі ціпати козу, – хай би собі паслась іще хоч сто років. Якнайшвидше я побіг дорогою назад, до свого дому, час од часу озираючись і переконуючись: ця хижа тварина від мене не відстає.

Бігти було незручно, я впав, сховав обличчя в руки й зазмер на животі. Через деякий час я посміливішав і побачив: коза, мов нічого й не сталося, поскубує травичку й скося позира на мене. Спробував підвестись – коза одразу посерйознішала й ступнула в мій бік.

Хвилин за десять на дорозі з'явився незнайомий парубок, і проходячи повз мене, спитав:

– Ти чого тут сидиш?

– Та от коза напала, – відповів я, червоніючи.

Він довго реготав, а потім ухопив мотузку і пішов до того лужка, звідки ми з козою нещодавно примчали. Тварина бадьоро побігла за ним.

– Це дядька Карпа коза, – мовив парубок. – Бач, кілочок вирвала, на волю закортіло.

Ми дійшли до лужка, і парубок встромив кілок у землю, а я пішов далі, до річки. Хлопцям я нічого не розповів про свою пригоду, та тепер був певен, що кіз тримають на кілочках не для того, щоб вони не тікали, а щоб не нападали на людей.

А надто таких кіз – досвідчених, підступних і хижих. (425 сл.)

(За Ярославом Стельмахом)

1. Де щодня паслася коза:
 - а) на лісовій галявинці;
 - б) на лужку обіч дороги, що вела до річки;
 - в) на бабиному город
2. Чому хлопчик вирішив визволити козу:
 - а) йому було шкода її, коли уявлялося, як їй самотньо і страшно вночі;
 - б) вона попросила його про це;
 - в) хотів забрати її додому.
3. Хлопчик не хотів одв'язувати козу при свідках, тому що:
 - а) не хотів, щоб дізналася бабуса;
 - б) боявся, що побачить дядько Карп;
 - в) боявся, що цей його душевний порух викличе кепкування товаришів.
4. Як коза зустріла появу рятівника:
 - а) зраділа можливості поспілкуватися;
 - б) здивувалася приємній несподіванці;
 - в) вдавала байдужість.
5. Як коза зреагувала на високо піднятий над її головою кілок:
 - а) здивувалася приємній несподіванці;
 - б) виставивши вперед роги, кинулася на «рятівника»;
 - в) вдавала байдужість.
6. Чому хлопчик не розповів друзям про пригоду з козою:
 - а) соромно було признатися;
 - б) не хотів викликати заздрості в товаришів;
 - в) вони і так вже про все дізналися від парубка.

Підсумок уроку може бути підбито у формі бесіди:

– Яку частину мови ми вивчали на уроці?

– Для чого вживаються займенники?

– Які займенники називаються осо

Орієнтовне завдання додому: виконати вправу 312 (с. 109 в підручнику), усно опрацювати таблицю «Так говорити неправильно/правильно» на с. 113 в підручнику; записати правильні варіанти словосполучень, усно скласти з ними речення.

ТЕМА ВІДМІНЮВАННЯ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ. ОКРЕМЕ НАПИСАННЯ ЗАЙМЕННИКІВ І ПРИЙМЕННИКІВ

Мета: формувати вміння користуватися відмінковими формами займенників в усному та писемному мовленні; навчити розпізнавати особові займенники; активізувати знання про окреме написання займенників і прийменників розвивати зв'язне мовлення; виховувати увагу, наполегливість у вивченні мови.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Лиш дзвінок на урок продзвенить –
Стане кожен серйозним в ту мить,
Бо роботи багато у нас,
І активно працює весь клас.

З метою актуалізації опорних знань учнів рекомендуємо провести:

- 1) перевірку домашнього завдання;
- 2) каліграфічну хвилинку: *Він, його, вона, її, їй, їх, їм.*
- 3) вправи на переклад: *Со мной, надо мной, подо мной, передо мной, обо мне, во мне, на мне, от меня, за мной.*
- 4) запис речення з коментуванням вивчених орфограм.
Дорожи честю сім'ї, оберігай її, як святиню. Завжди пам'ятай про неї.

Повідомлення теми та мети уроку можна розпочати з роботи з загадкою.

Ти без друзів не існуєш,
Поважаєш їх, шануєш,
Їх, як треба, заміняєш
І в біді не залишаєш.
Не прикметник, не іменник,
Звуть тебе усі ... (*займенник*)

Доцільно попросити дітей назвати займенники, що зустрілися у загадці. Можна створити проблемну ситуацію, запропонувавши поставити їх у початкову форму.

На сьогоднішньому уроці ми будемо спостерігати за змінюванням особових займенників за відмінками, користуватися відмінковими формами займенників в усному та писемному мовленні.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1. Спостереження й аналіз мовних явищ: робота з таблицею (впр. 313).

2. Висновки, формулювання правила учнями.

Методичний коментар. Особові займенники він, вона, воно змінюються за родами, числами і відмінками, інші особові займенники змінюються за відмінками і числами.

Особові займенники у непрямих відмінках мають іншу основу, ніж у називному відмінку: я, мене, мені; ми, нас, нам.

Після прийменників у непрямих відмінках особових займенників на початку слова з'являється *н*: у нього, до неї, до них.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

3. Уточнення формулювання правила за підручником на сторінці 110.

4. Перевірка розуміння нового матеріалу:

1) Відгадайте загадки. Визначте у загадках займенники. У якому відмінку вони стоять?

1. Коли я потрібний –
мене викидають.
Коли непотрібний –
мене піднімають. (*Якір*)
2. Коли хочеш ти читати,
То мене повинен знати,
А коли мене не знаєш,
То нічого не вгадаєш. (*абетка*)

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

2) Вправа 314.

Вчитель може попросити дітей пояснити, яке саме слово заміняє кожний займенник: в другому реченні він (Олежек), мене (оповідач), у третьому – ми (автор і Олежек), далі – зі мною (автором) і т. д.

Можна запропонувати дітям прочитати речення, в яких займенники виступають підметами та звернути увагу на те, що підмет завжди стоїть у називному відмінку.

Методичний коментар. Займенник свого – присвійний.

Осмислення нових знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

1. Вправа 315.

У мене – Р.в.; до нього – Р.в.; воно – Н.в.

Я – Н.в., воно – Н.в.; його – Зн.в.; мене – Зн.в. його – Зн.в.

2. Вправа 316.

Скридджував – правопис префікса с – перед к, п, т, ф, х.

Коментар вчителя. Календула буває 56 різних видів і також відома як чорнобривці, нагідки лікарські, нігтики або крокіс, також відомі назви трава на сонці або наречена Сонця. Латинська назва календули походить від латинського слова *Calendae*. Це означає перший день місяця. *Calendae* також можна перекласти як маленький годинник або календар.

На цьому уроці можна провести гру «Утвори слово».

За займенником нами постав числівник. – Слово означає жіночу красу. (Намисто)

До назви маленького коника приєднай спереду й позаду займенник я. Утворене слово буде назвою країни (Японія).

Підсумувати урок можна у формі бесіди:

- Яку частину мови сьогодні вивчали?
- Чим відрізняються за значенням займенники від іменників, прикметників?
- Складіть речення, де займенники виконують роль підмета.
- Як пишуться займенники з прийменниками? Наведіть приклади.

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 317 на с. 111 в підручнику.

Коментар
читателя

Клас _____

– *Зверніть увагу* на відмінність роду записаних іменників у російській та українській мовах.

– Як визначити рід іменника? (*підставити замість нього займенник (замінити його займенником)*)

– Замініть записані іменники займенниками. До якої особи вони належать?

5) запис речення під диктовку з коментуванням вивчених орфограм:

Кішка – особа таємнича. Походження її – загадка для вчених. В одному вони впевнені – до нас її завезли з Єгипту.

– Розберіть за будовою слово «загадка».

– Зробіть звуко-буквений аналіз слова «Єгипет».

– Підкресліть займенники. Визначте число, особу, відмінок. Усно поставте у початкову форму.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати мовні цікавинки:

Займенник імені не скаже,
Натомість пальчиком покаже
На те, на се, на вас, на нас...
Тепер знайомитися час!
Я буду їсти апельсин,
А ти біжи у магазин.
Ми будемо цілий день гуляти,
А ви ідіть собі до хати.
Він піде зранку на базар,
Вона нагріє самовар.
Воно повинне всім світити,
Повинно землю всю зігріти.
Вони зростають в полі рясно,
Якщо воно їм світить ясно.

– Назвіть займенники, що зустрічаються у вірші. Визначте особу.

Виправте неправильно побудовані речення, уникаючи двозначності.

1. У неділю Ірина зустрічатиме свою бабусю. Вона буде у синій сукні. 2. Раптом заєць наскочив на вовка. Він злякався і почав тікати.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ (впр. 318) під керівництвом учителя:

2) формулювання висновків учнями:

Займенники з прийменниками пишуться окремо. Після прийменників у займенниках третьої особи пишеться буква н.

3) перевірка розуміння нового матеріалу: виконання вправи 319 на с. 112.

– *Зверніть увагу* на випадки, коли в займеннику з'являється *н* та написання займенників з прийменниками окремо (*навколо неї, з неї, в ньому*).

Додатково:

Знайдіть у тексті вправи:

• іменник, в якому відбувається чергування голосного в корені слова перед закінченням *-і* (*сіль – солі*);

- іменник у називному відмінку множини з закінченням *-и* після одного з приголосних *г, к, х* (будинки);
- іменник жіночого роду у формі орудного відмінка однини (*багатою*);
- прикметники жіночого роду у формі родового відмінка однини (*чайної, кам'яної*).

Згадайте правила правопису та поясніть орфограму в кожному з цих слів.

Незвичайне селище

План

1. Будинки та фортеця з кам'яної сол
2. Ненадійний будівельний матеріал.
3. Сухий клімат Сахари.

Фортеця – укріплений пункт з міцними капітальними стінами, призначена для тривалої кругової оборони; **мур** – висока кам'яна або цегляна (у цьому тексті – соляна) стіна навколо чогось; **Сахара** – найбільша пустеля на земній кулі (площа 9 мільйонів квадратних кілометрів); **Алжир** – найбільша за розміром африканська країна, що займає центральну частину пустелі Сахари.

Закріплення набутих знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 320 (I) на с. 112 в підручнику під керівництвом учителя;

2) самостійне виконання вправи 321 на с. 112 в підручнику.

– У якому займеннику з'явилася буква *н*? Чому?

– Знайдіть у тексті вправи прикметники з суфіксами. Поясніть правопис суфіксів *-ськ-, -цьк-*.

– На що вказує суфікс *-езн-*?

3) виконання вправи 320(II)

Підсумувати роботу на уроці можна за допомогою бесіди:

– Яка частина мови називається займенником?

– Які два займенники першої особи руйнують дороги та заважають їздити? (*ями*)

– До якого займенника першої особи слід додати одну букву, щоб він перетворився на провалля? (*яр*)

– Які займенники першої та другої особи наказують тримати руки в чистоті? (*вимити*)

– У складі якого іменника сім займенників першої особи? (*сім'я*)

– Які 30 займенників можуть допомогти записати ім'я дівчини? (*Зоя*)

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 322 на с. 113 та вправу 305 на с. 107 в підручнику

Розбір займенника як частини мови

1. Аналізоване слово.
2. Питання, початкова форма (Н.в., одн.)
3. Частина мови.
4. Особа (якщо є).
5. Число.
6. Рід (якщо є).
7. Відмінок.
8. З яким словом зв'язане в реченні.
9. Яким є членом речення.

Дата _____

Клас _____

Тести до теми «Займенник»

1. У якому рядку в реченні є займенник?
 - а) На галявину вийшла лосиха з лосеням. Лосеня було славним.
 - б) На галявину вийшла лосиха з лосеням. Я задивився на лосеня.
 - в) На галявину вийшла лосиха з лосеням. Лосеня носилося по галявині
2. У якому рядку в реченні є займенник чоловічого роду в родовому відмінку?
 - а) Жахом морів називають кальмарів. Вони можуть вистрибувати з води і летіти зі швидкістю поїзда.
 - б) Зимом ліс вражає тишею. Пожвавлюють його щебетухи-пташки.
 - в) Сергійко на прогулянці побачив кота. Він сидів на лавочці і мружився на сонечку.
3. Яку форму буде мати займенник вони в давальному відмінку?
 - а) їх; б) їм; в) ними.
4. Яку форму буде мати займенник ти в орудному відмінку?
 - а) тебе; б) тобі; в) тобою.
5. Яку форму буде мати займенник я в давальному відмінку?
 - а) мною; б) тобою; в) мені
6. У якому реченні зустрічається займенник в орудному відмінку однини?
 - а) Батько обіцяв зі мною сходити на рибалку.
 - б) Я з батьком змайстрував шпаківню.
 - в) Батько подарував мені ковзани.
7. У якій загадці зустрічається займенник в місцевому відмінку однини?
 - а) Руда, руда рудиця
Рудим хвостом гордиться,
В неї шубка найпишніша,
В неї вдача найхитріша (*лисиця*).
 - б) З димаря він вилітає,
як в печі вогонь палає,
варто «д» на «р» змінить,
стане містом він умить (*дим – Рим*).
 - в) Хто малюнок уночі на вікні зробив мені? (*мороз*)
8. У якій загадці зустрічається займенник 1-ої особи однини?
 - а) Руда, руда рудиця
Рудим хвостом гордиться,
В неї шубка найпишніша,
В неї вдача найхитріша (*лисиця*).
 - б) З димаря він вилітає,
як в печі вогонь палає,
варто «д» на «р» змінить,
стане містом він умить (*дим – Рим*).
 - в) Хто малюнок уночі на вікні зробив мені? (*мороз*)

ДІЄСЛОВО. ПРИСЛІВНИК. ПОВТОРЕННЯ

(13 годин)

Результатом опрацювання теми «Дієслово» повинно стати те, що учень:

- знає, що таке дієслово та його граматичні ознаки; роль дієслова в реченні;
- класифікує дієслова за значенням (дієслова мовлення, руху, стану тощо);
- добирає дієслова-синоніми й антоніми;
- розуміє багатозначність окремих дієслів, вжитих у словосполученнях, реченнях, текстах;
- розрізняє пряме і переносне значення дієслів;
- утворює однокореневі дієслова за допомогою префіксів, пояснює значення таких дієслів;
- будує словосполучення і речення з дієсловами різних семантичних груп, речень з однорідними присудками;
- спостерігає й пояснює роль дієслів у текстах-розповідях, описах, будує тексти-описи явищ природи з використанням дієслів;
- вибирає з синонімічного ряду найбільш влучне дієслово при складанні речень, текстів;
- володіє термінами на позначення часу;
- розрізняє часи дієслів за допомогою запитань;
- змінює час дієслів;
- вживає суфікс *-в* у дієсловах чоловічого роду;
- реконструює текст за допомогою зміни часової форми;
- знає, що таке неозначена форма дієслова, де вона найчастіше вживається і яке значення передається з допомогою цієї форми;
- реконструює текст за допомогою заміни неозначеної форми дієслова на часову і навпаки;
- спостерігає за таблицею змінювання дієслів і робить висновки;
- дотримується чергування приголосних під час зміни часових форм дієслів;
- змінює дієслова теперішнього і майбутнього часу за особами;
- правильно вимовляє та пише дієслова на *-шся, -ться*;
- будує словосполучення і речення з дієсловами в різних особових формах теперішнього і майбутнього часу;
- реконструює та переказує текст із заміною однієї особи на іншу.

Примітка. Автори вважають за доцільне ввести до підручника матеріал за темою «Дієвідміни дієслів» (відсутньою у Програмі), з метою пропедевтичного ознайомлення або здійснення диференційованого підходу до навчання.

Результатом опрацювання теми «Прислівник» повинно стати правильне вживання учнем найуживаніших прислівників в усному та писемному мовленні.

ТЕМА АКТИВІЗАЦІЯ ЗНАНЬ УЧНІВ ПРО ДІЄСЛОВО. РОЗШИРЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДІЄСЛІВ

Мета: активізувати знання учнів про дієслова, їх роль в реченні; розвивати зв'язне мовлення учнів, збагачувати їх словниковий запас синонімами та антонімами; спонукати дітей піклуватися про тварин.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Сяду рівно – не зігнуся
З дієсловом подружусь
Напишу усе гарненько,
І чистенько, і вправненько.

Актуалізацію опорних знань учнів можна провести наступним чином:

- 1) перевірка домашнього завдання;
- 2) каліграфічна хвилинка: Єе не єшся є ться
Допомагай птахам взимку!
- 3) орфоепічна хвилинка:
Поставте правильно наголос. (Слова записані на дошці)

Неправильний наголос	Правильний наголос
привéзти	привезті́
прийдéш	прій́деш
принéсти	принесі́ти
будéш	бу́деш
бу́ла	була́

- 4) Вправи на переклад.
беда стряслась – лихо спіткало
выручать из беды – визволяти з біди
помочь в беде – зарадити лихові
попасть в беду – потрапляти в біду
задавать вопрос – ставити запитання
задавать задание – задавати завдання
– До яких частин мови належать слова в словосполученнях?
– На що вказують подані дієслова?
– На які питання відповідають дієслова?

- 5) словниковий зорово-слуховий диктант з коментуванням правопису префіксів.

..тверджувати, ..гортати, ..мокнути ..кип'ятити, ..писати, ..бігати, ..казати, ..кам'яніти, ..фотографувати, ро..хлюпати, ро..фасувати, ро..сердитися, ро..бризкати, ро..вантажити, ро..летітися, ро..броїти, бе..шумний, бе..грамотний, бе..доріжжя, бе..тактний, бе..чесність, бе..церемонний.

- Прочитайте серед записаних слів спочатку іменники, потім прикметники, пізніше – дієслова.

Мотивацію навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку вчитель може розпочати з читання вірша Л. Лужецької «Дієслово» (впр. 324)

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1. Спостереження й аналіз мовних явищ: розпізнавання дієслів серед інших частин мови. Вправа 323.

2. Вправа 324.

- Визначте у вірші дієслова-антоніми. (Плаче – радіє)
- Які дієслова вжито в переносному значенні?
- Які дієслова вживаються зі словом *не*?
- Як записані дієслова з *не*?

3. Висновки, формулювання правила учнями:

Дієслово – це частина мови, що означає дію предмета, відповідає на питання *що робити? що зробити? (що робить? що робив? ...)* і у реченні є присудком.

4. Робота з правилом про написання *не* з дієсловами (за підручником на сторінці 113).

Доречно уточнити, що дієслова пишуться з *не* окремо у всіх випадках, крім тих, коли дієслово без *не* не вживається.

5. Робота з тлумачним словником.

- Визначте значення дієлова «зоріє».
- Визначте, дієслово «квітне» однозначне чи багатозначне? (Біля багатозначних слів розташовано дві й більше словникових статті)

– Що може квітнути?

6. Перевірка розуміння нового матеріалу.

- Спишіть речення. Поставте наголос у виділених словах.
- Як ви запишете *не* з дієсловами?

Учениця (не) була в школі через хворобу.

Ти (не) будеш займатися гімнастикою?

Виконання вправи 325 (самостійно).

- Які слова називаються синонімами?
- Які дієслова із вправи означають мовлення, а які рух людини?

Виконання вправи 326.

Диктант «Перевіряю себе»

Не бачити, нездужати, не боятися, непокоїтися, не хотіти, непритомніти,

Не лінуватися, не сваритися, недочувати, не заважати, не плакати, ненавидіти, нехтувати, не забруднювати, недобачати.

Підсумок уроку можна провести у формі бесіди:

- Що означають дієслова? На які запитання відповідають?
- З якою частиною мови пов'язані дієслова в реченнях?
- Яким членом речення є дієслово?
- Яким правилом слід користуватися при написанні дієслів з часткою *не*?

Не не любить дієслів.

Їх не хоче знати

І серед усяких слів

Може їх пізнати.

Тільки де побачить Не

Якесь дієслово –

Каже: «Це мене мине,

Не моє це слово».

Кожен хай собі збагне,

Тут нема проблеми:

Дієслово й слово Не

Пишемо окремо.

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 327 на с. 115 в підручнику

Частка НЕ у міст і дієслів.
У Граматиці-країні,
В славнім місті Дієслів,
Легендарнім і гостиннім,
Частку НЕ хтось поселив.
Частка НЕ з дієсловами
Подружитись не могла.
– Я не стану поруч з вами,
Хоч би де я не була!
Не люблю вас! Не чекайте,
Я руки вам не подам!
І мене ви не гукайте,
Я не стану другом вам! –
І стоїть окремо НЕ
– Не торкайтесь до мене!
Не чіпайте! Не підходьте!
Не турбуйте частку НЕ!
Та одній же нудно жити,
Всім це ясно і без слів.
Треба з кимось і дружити,
Як ти в місті Дієслів!

«Ненавидіти» – це слово
Полюбила частка НЕ,
І тому це дієслово
Не вживається без НЕ.
Пишуть «нехтувати» разом
(З ним у НЕ – любов сама!)
І «неволити», всяк знає:
Слова «волити» нема!
І «нездужати», «незчутись»
«Непокоїтись» теж
Пишуть разом
(НЕ в них префікс),
Тут за смислом слова стеж!
Дружить НЕ й з дієсловами,
Що на НЕДО – почались.
«недочути», «недоспати» –
Дії, що не відбулись
В повній мірі, лиш частково
Разом пишуть, пам'ятай.
Тож обдумуй кожне слово
І словник скоріш гортай!

(з кн. «Казка вчить» В.Л. Бутрім)

Як посварилися префікси З і С
Щойно префікси З і С народилися,
Як одразу ж таки посварилися.
Вже забули й самі, чом так сталося,
Та насупились, повідверталися,
Між собою і не спілкувалися,
Й помиритися не намагалися.
Дні за днями пролітали.
Префікси дорослі стали.
Треба братись до роботи,
Адже є у всіх турботи.
Щоб зі справами розібратися,
Довелося таки спілкуватися.
Почав розмову префікс С:
– У нас є спільний інтерес:
Обом слід до коренів приставлятися,
Тож потрібно у них розібратися.
Які – твої, які – мої,
А то почнуться в нас бої!
Префікс З промовив радо:
– Завтра зберемо нараду,
І шляхом голосування
Вирішимо це питання.
По цьому префікс С пішов
Додому спочивати.
А З ... не спати він пішов,
А букви підмовляти,
Щоб до нього усі приєдналися,
Щоб із префіксом С і не зналися!

[illegible]

**ТЕМА ЧАСИ ДІЄСЛІВ. ПЕРЕКОНСТРУЮВАННЯ
ТЕКСТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАМІНИ ОДНІЄЇ
ЧАСОВОЇ ФОРМИ ДІЄСЛОВА НА ІНШУ.
АУДІЮВАННЯ** (з навчальною метою)

Мета: ознайомити учнів з істотними ознаками дієслів різних часових форм (питання, смислове навантаження), з термінами (минулий, теперішній, майбутні часи); формувати вміння розрізняти часи дієслів; провести аудіювання (з навчальною метою); розвивати усне мовлення школярів; виховувати любов до Батьківщини, повагу до традицій українського народу.

Урок радимо почати з організаційного моменту у формі міні-інтерв'ю:

Відповідаємо дієсловами:

- Що ти робив на попередньому уроці?
- Що небажано робити на перерві?
- Назвіть дієслова, що можуть означати: процес мислення (читати, описувати, міркувати); процес мовлення (вимовляти, розповідати, читати); ставлення один до одного (поважати, любити).

З метою актуалізації опорних знань учнів рекомендуємо провести:

1) перевірку домашнього завдання:

Учні обмінюються зошитами і проводять взаємоперевірку.

- Що треба пам'ятати про правопис та вимову дієслів на -ся?

2) орфоепічну хвилинку:

Ніким – немає ким (ніким замінити)	Нікі́м – жодною людиною (нікі́м цікавитися)
Нікого – немає кого (нікого й запросити)	Ніко́го – жодної людини (ніко́го немає)
Ніколи – немає часу для якоїсь справи (ніколи мені цим займатись)	Ніко́ли – ні за яких обставин (ніко́ли я цього не пробачу)
Нікому – немає кому (нікому сходити)	Ніко́му – жодній людині (ніко́му не говори)
Нікуди – немає місця (нікуди скласти речі)	Ніку́ди – заперечення відвідання якогось місця (нікуди я не поїду)

3) вправи на переклад:

Російською мовою	Українською мовою
скрыться из вида	зникнути з очей
иметь в виду	мати на увазі
включить телевизор	увімкнути телевізор
встречаться в кафе	зустрічатися в кав'ярні

Сказать, расписка, разыскать, расписать, распустить, сжечь, сформировать, спрятаться, сбежать, свершиться, сделать, сфотографировать, смачивать, смазывать, ссунуть, съехать, испортиться, слепить, сказать, склонить.

- Яке слово зайве? У якій формі стоять дієслова?

4) запис речення з коментуванням вивчених орфограм.

Не хитруй, не мудруй, а чесно працюй!

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати віршовані рядки та створити проблемну ситуацію:

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

– Відгадайте загадки:

1. Дію виконати може
І в роботі допоможе.
Треба з ним завжди дружити,
З ним нам веселіше жити.
– Що це за частина мови? (Дієслово)
2. Відгадай, хто цей мастак,
Що відлічує години,
І секунди, і хвилини,
Та ще й цокає: тік-так.
Завше він в самотині...
На руці чи на стіні... (Годинник)

– Що об'єднує слова-відгадки? Що таке час? Чи можна назвати це слово багатозначним?

Коментар вчителя. Час – це послідовна зміна секунд, хвилин, годин, днів, років. Тривалість чого-небудь у часі вимірюється звичайно секундами, хвилинами за допомогою годинника.

Час – це форма дієслова, що відносить дію або стан до минулого, сьогодення або майбутнього.

Сьогодні ми попрацюємо над зміною дієслів за часами та будемо вчитися визначати часи дієслів.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

Спостереження й аналіз мовних явищ під керівництвом учителя.

Вправа 328.

– Які питання поставимо до дієслів?

Вчитель може запропонувати дітям таблицю, записавши її на дошці.

Теперішній час	Минулий час	Майбутній час
Що робить?	Що робив?	Що буде робити?

2. Вправління у вимові дієслів (сторінка 115).

Вклоняються, намагаються, змагаються, трапляються, задивляються.

3. Формулювання висновків учнями під керівництвом вчителя:

В українській мові, як і в російській, є три форми часу: минулий, теперішній і майбутній.

Дієслова минулого часу означають дію, яка відбулася раніше: святкувала, святкував.

Дієслова теперішнього часу означають дію, яка відбувається: святкую.

Дієслова майбутнього часу означають дію, яка відбуватиметься: святкуватиму, буду святкувати.

4. Робота з підручником (уточнення формулювання правила за підручником на сторінці 115)

5. Перевірка розуміння нового матеріалу.

Коментоване письмо. Вправа 329.

У першому реченні дієслова теперішнього часу (перетинає, називають). У всіх останніх – дієслова минулого часу.

Чумацький Шлях – космічна система, що складається із зірок, зоряних скупчень, пилових та газових туманностей, розсіяного газу та пилу і має вигляд світлої туманної смуги на зоряному небі.

Чумак – можливо, це слово походить від тюркського слова *сумақ* «пірнальник: той, що занурюється (у воду)». Це пов'язано з тим, що основний промисел чумаків був видобуток і торгівля сіллю, а цей передбачає процес занурювання.

Чвалати – іти повільно, важко ступати.

Курний (шлях) – (з пилом) запилений, запорошений.

Погейкувати – покрікувати.

Осмислення нових знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

1. Вправа 330.

Стану, привітаю – майб. час.

Робота з тлумачним словником.

– Що означає слово *мла*?

(Неосвітлений простір; темрява; непрозоре повітря, насичене водяною парою; туман).

На цьому етапі уроку доречною буде фізкультхвилинка.

Вчитель називає дієслова, діти виконують дії: стрибати, танцювати, стояти, крокувати, нахилитися, і т. п.

2) проведення гри «Наш час».

Учні поділяються на три групи: теперішній, минулий, майбутній час. Учитель читає речення. Коли у реченні, наприклад, є дієслова минулого часу, то учні з групи минулого часу плескають у долоні, а решта учнів мовчки спостерігає. Коли у реченні є дієслова двох часів, то руки піднімають обидві групи. Виграє та група, учні якої припустяться якнайменшої кількості помилок. Для більшої об'єктивності можна призначити трьох арбітрів.

Матеріалом для проведення гри можуть бути наступні приказки та прислів'я:

Хто у світі не бував, той і дива не видав.

Раз опечешся, другий раз остережешся.

Що напярла, те миша вкрала.

У закритий рот муха не влетить.

Мокрий дощу не боїться.

Надувся, як півтора нещастя.

За воду не дякують і гроші не дають.

Кисла яблуна солодке яблучко не вродить.

Розказав Мирон рябої кобили сон.

Добре того учити, хто хоче все знати (провокація).

Шалена муха вкусила за вухо.

Відстанееш годиною, не здоженеш родиною.

Що нині утече, того завтра не зловиш.

3) розподільний диктант.

Запишіть дієслова у три колонки: в І – теперішнього часу; в II – минулого; в III – майбутнього.

Кусається, кричав, радітиму, боїться, не вистачало, купувалиму, піклується, навчається, клеїли, спала, зекономлю, підпишу.

З метою підготовки до аудіювання як виду контролю доречно провести навчальне аудіювання.

ЗАЯЧИЙ ХОЛОДОК

Колись, давним-давно, величезні ліси заячого холодку росли. І селилися в них зайці гамірливими селами і селищами. Тепер же заячий холодок лиш подекуди в лісі, під гіллястими

Дата _____

Клас _____

кучерявими деревцями зайці люблять спочивати і вести довгі розмови про життя-буття.

Хтозна-звідки прибудився до Золотого бору капловухий Заєць. І такий же задавака і нахаба!

Це мій холодок! – заявив, влігшись під одним деревцем. – І це мій! – вигріб собі ложе під іншим. – І це мій! – побіг під третє, зігнавши звідтіля зайчат.

Хіба так можна?! – побігли скаржитись вони Дідові-зайцю.

Не хвилюйтеся, заспокоїв їх Дід. – Побачимо, що з того далі буде.

Пішли зайці на город по капусту. Капловухий Заєць вибрав найбільшого качана, силкується, аж ніяк не покотить.

Облиш! – сказав йому заєць-Дід. – Це наша капуста.

Поплентався капловухий Заєць в свій холодок ні з чим. Лежить, насурмонившись, лапу на лапу закинув. Аж чує: зайці збираються на город по моркву. І він з ними. Учепився за найбільшу морквину. Тягне.

Облиш! – сказав йому заєць-Дід. – Хіба це твоя морква? Це наша!

Розсердився капловухий Заєць. Лежить у холодочку, не поворухнеться. А зайці повсідалися на осонні, ласують морквою, капустою. Капловухому мультко стало, важко лежати і їсти хочеться.

Ідіть уже в холодок! – гукає до зайців.

А хіба ж то наш холодок? То ж твій, – одказують йому зайці.

Капловухий Заєць як підскачить та як загаласує на весь ліс:

Це наш холодок! Наш!

А зайці як засміються! Отож-то (В. Чухліб).

Питання для аудіювання

1. Як називався бір, де мешкав Заєць?
а) Золотий; б) Великий; в) Казковий.
2. Яким був капловухий Заєць?
а) безстрашним; б) нахабним; в) турботливим.
3. Кому поскаржилися на капловухого Зайця зайчата?
а) Дідові-зайцю; б) матері; в) усім зайцям.
4. Яку капустину хотів зірвати капловухий Заєць?
а) найменшу; б) невеличку; в) найбільшу.
5. Що сказав Дід-заєць капловухому Зайцю, коли той хотів зірвати капусту?
а) облиш, це наша капуста;
б) облиш, ми тобі не дамо капусти;
в) облиш, і йди в свій холодок.
6. Як відреагував Заєць на слова Діда-зайця?
а) засоромився; б) розсердився; в) засумував.

Підсумок уроку можна провести у формі бесіди:

– Які часи має дієслово?

– Як відрізнити один час від іншого?

– Що означають дієслова теперішнього часу?

– Що означають дієслова майбутнього часу?

– Що означають дієслова минулого часу?

– Наведіть приклади дієслів кожного часу.

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 331.

Уточнення способу виконання: списіть текст, підкресліть дієслова, поруч у дужках запишіть їх час; визначте дієслова-антоніми, записіть їх через тире.

**ТЕМА ТВОРЕННЯ ДІЕСЛІВ МИНУЛОГО ЧАСУ.
РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. СПОСТЕРЕЖЕННЯ
ЗА РОЛЛЮ ДІЕСЛІВ У ТЕКСТАХ-РОЗПОВІДЯХ
ТА ТЕКСТАХ-ОПИСАХ. ПЕРЕВІРНА РОБОТА.
УСНИЙ ТВІР**

Мета: активізувати знання учнів про час дієслів; збагачувати лексичний запас; формувати вміння утворювати дієслова за допомогою префіксів і суфіксів; виховувати бажання допомагати тваринам.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Закінчилася перерва,
Продзвенів чаклун – дзвінок
А тепер усі швиденько
Налаштуємось на урок.

З метою актуалізації опорних знань учнів рекомендуємо провести:

1) каліграфічну хвилинку: *Єє єць ється не н'є б'є єднає єдність об'єднання*

Праця людини годує, а лінь марнує.

- Яке це речення за метою висловлювання?
- Підкресліть слова, які не переносяться. Поясніть причини.
- Усно зробіть звуко-буквений аналіз слова об'єднання.
- Випишіть слова, в яких звуків більше, ніж букв. Поясніть причину цього явища.

2) перевірку домашнього завдання:

Проліски прокинулись під торішнім листям.

Хлопчик прокинувся рівно о сьомій годині.

- У якому часі вжито дієслова?
- У якому реченні вжито слова в переносному значенні?

3) словникову роботу (Слова записані на дошці).

- Поставте правильно наголос в словах.

Люблю, новий, подруга, подружка.

неправильно	правильно
лю́блю	люблю́
но́вий	нові́й
подру́га	по́друга
подру́жка	по́дружка

4) вправи на переклад.

Російською мовою	Українською мовою
благодарю вас	дякую вам
искренняя благодарность	щира вдячність
не стоит благодарности	не варто подяки
с благодарностью	з вдячністю, з подякою

З одним словосполученням складіть речення.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів можна використати мовні цікавинки та створити проблемну ситуацію:

Цікаво, що дієслово за частотою вживання займає друге місце після іменника і має вдвічі менше слів, ніж іменник.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Проблемна ситуація: знайдіть помилки. Поясніть, чому вони виникли.

Настрибался зайчик вволю, білий слід лишив на полі.

Після нашої роботи на сьогоднішньому уроці, сподіваюся, що таких помилок у ваших зошитах не виникне ніколи, адже ми працюватимемо над утворенням дієслів минулому часі та вправлятимемося у правильному вживанні їх у мовленні

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати наступним чином:

1. Спостереження й аналіз мовних явищ: виконання вправи 332.

– Назвіть дієслова, що римуються? Які закінчення вони мають? А суфікси?

2. Висновки, формулювання правила учнями.

Форма минулого часу чоловічого роду твориться за допомогою суфікса -в-, а жіночого, середнього роду та множини – за допомогою суфікса -л-.

3. Робота з підручником (уточнення формулювання правила за підручником на сторінці 117).

4. Перевірка розуміння нового матеріалу.

Перекладіть дієслова українською мовою.

Узнав, узнала, повернув, повернула, спросив, спросила, поблагодарив, поблагодарила.

Возле дома рос тополь. За селом раскинулась степь. (Біля будинку росла тополя. За селом розтягнувся степ)

Доречно наголосити на тому, що дієслова минулого часу змінюються за числами та за родами (в 3-й особі однини) та не змінюються за особами.

Осмислення нових знань здійснюється у процесі практичної діяльності.

1) Вчитель може заспівати або прочитати текст жартівливої пісеньки, запропонувавши запам'ятати якомога більше дієслів, що зустрічаються у ньому.

– Як змінюються дієслова минулого часу? (За родами і числами)

Під час повторного читання вчитель може попросити учнів виписати дієслова і визначте їх рід.

Спить господиня без турботи
Всю вже впорали роботу:
Курка буряки прорвала,
Гуска сорочки поправа,
Кабанець город скопав,
Пес дрівцяток нарубав,
Когуток обід зварив,
Аж хвостичка обсмалив.
Кошеня ж усіх корів
На леваді подоїло,
З глечиків вершків зібрало,
Масло збило й десь пропало.

2) виконання вправи 333.

– У яких дієсловах є префікси? (Познайомилися, прийти, вмотити, сховатися, впізнати, настати, повернути).

Коментар
учителя

Дата _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

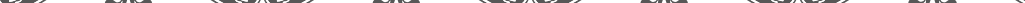
Клас _____

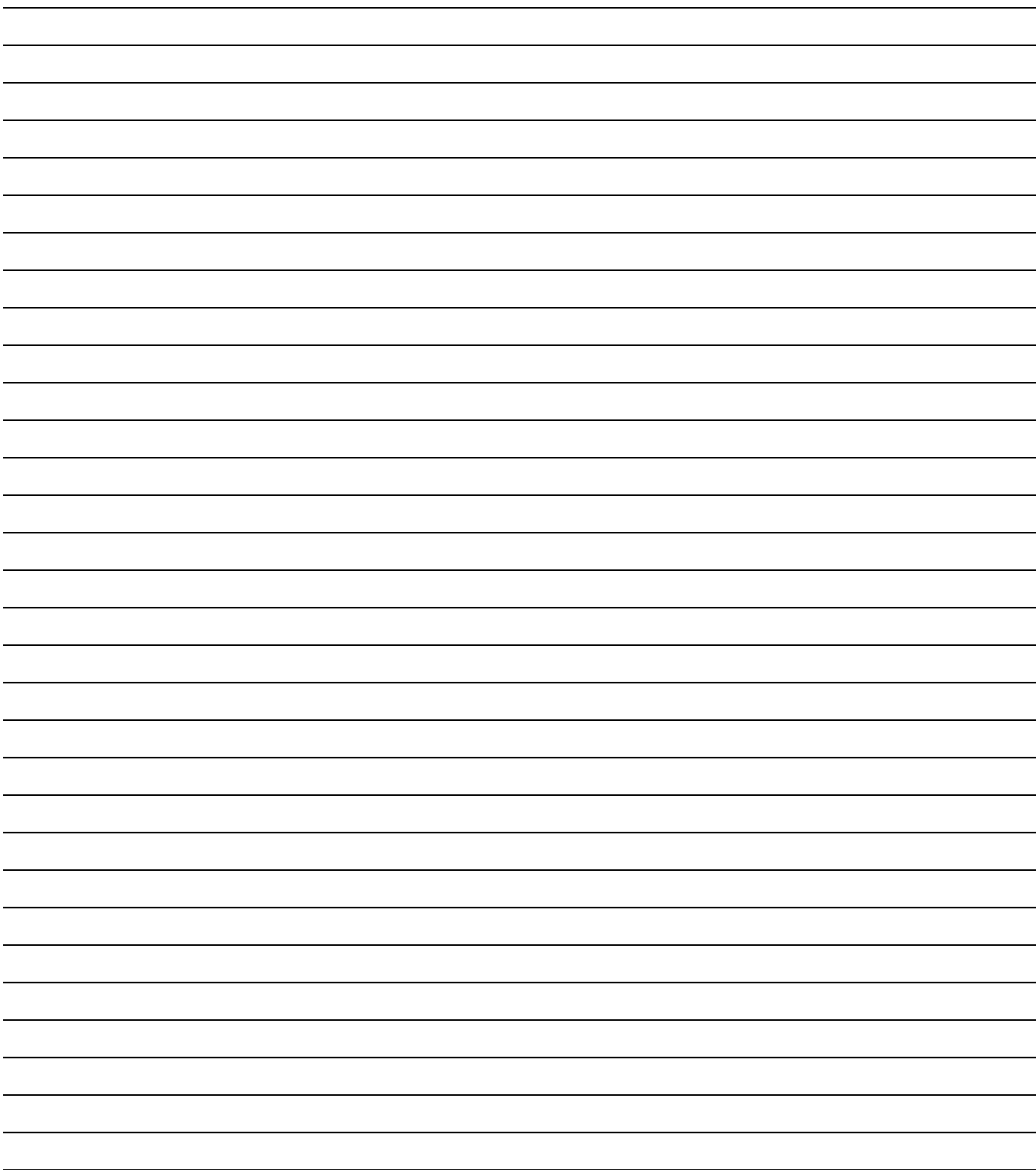
Клас _____

Клас _____

Клас _____

Клас _____

ТЕМА ЗМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ ТЕПЕРІШНЬОГО І МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ ЗА ОСОБАМИ Й ЧИСЛАМИ. ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ У ДІЄСЛОВАХ, ВЖИТИХ У І ОСОБІ ОДНИНИ

Мета: навчити змінювати дієслова теперішнього та майбутнього часу за особами й числами; формувати навички правопису особових закінчень; виховувати старанність у навчанні.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Закінчилась перерва, діти,
Всі зібрались на урок.
Тож пора нам починати,
Кличе в подорож дзвінок.

З метою актуалізації опорних знань учнів рекомендуємо провести:

1) каліграфічну хвилинку: *Її розмаїття їш їть їмо їте
Дж дз ждж їжджу*

2) перевірку домашнього завдання та роботу над помилками:

Залучити учнів до участі в перевірці можна таким чином: учитель викликає одночасно трьох учнів, які демонструють виконане завдання (записуючи на дошці по одному з трьох речень, в яких потрібно було змінити дієслова), а інші звіряють його з своєю роботою. Якщо вчитель виявляє у викликаного учня помилку, то запитує, у кого зроблено інакше і з допомогою класу з'ясовує, як повинно бути правильно.

3) вправи на переклад:

Перекладіть українською мовою.

Самый близкий друг, пригласительный билет, проездной билет, дни идут, любимое дело, находит потерянное, дом находится справа, обратиться с просьбой.

Російською мовою	Українською мовою
самый близкий друг	найближчий друг
пригласительный билет	запрошення
проездной билет	проїзний квиток
дни идут	дні минають
любимое дело	улюблена справа
находит потерянное	знаходити загублене
дом находится справа	будинок розміщений праворуч
обратиться с просьбой	звернутися з проханням

Мотивувати навчальну діяльність учнів, повідомити тему та мету уроку вчитель може, опрацювавши вправу 336 (усно)

Відгадайте загадку. Виберіть і запишіть дієслова, визначте їх час.

Чи можна змінити ці дієслова за особами?

На сьогоднішньому уроці ми будемо вчитися змінювати дієслова теперішнього і майбутнього часу за особами й числами.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

1) з метою уточнення розуміння правила (с. 118 підручника) вчитель пропонує дітям усно змінити за особами та числами дієслова майбутнього часу з впр. 336, надаючи допомогу в разі необхідності.

2) розгляд та аналіз зразків дієвідмінювання, поданих у таблиці (вправа 337).

– Які особові займенники є в таблиці?

Зверніть увагу на закінчення дієслів 1-ої, 2-ої, 3-ої особи однини й множини.

3) спостереження за трьома формами дієслів майбутнього часу (вправа 338, усно).

– Що означають дієслова майбутнього часу? (*Дію, що буде відбуватися після розповіді про неї.*)

– Скільки форм мають дієслова майбутнього часу?

– Як вони утворюються?

Методичний коментар. Майбутній час дієслова в українській мові має три форми: просту, складну і складену. Проста форма майбутнього часу утворюється за допомогою префіксів та тих самих закінчень, що й дієслова теперішнього часу (*напишу, намалюю, наклею*). Складна форма утворюється від неозначеної форми та скороченої форми дієслова *-йняти* у формі теперішнього часу: *-му* (1-ша ос.), *-меш* (2-га ос.), *-ме* (3-тя ос.), *-мемо* (1-ша ос.), *-мете* (2-га ос.), *-муть* (3-тя ос.). Складена форма утворюється з двох слів – з особової форми допоміжного дієслова *бути* в майбутньому часі і неозначеної форми дієслова.

4) вправлення у вимові дієслів з рамки на с. 119.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

Осмислення нових знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

1) колективний розгляд способів визначення особи дієслова (на матеріалі вправи 339, с. 119-120)

1. Задати питання до дієслова:

• дієслова першої особи: що роблю? що робимо? (придивляюся, придивляємося);

• дієслова другої особи: що робиш? що робите? (придивляєшся, придивляєтеся);

• дієслова третьої особи: що робить? що роблять? (бує, бувають).

2. Найпростіший спосіб визначення особи дієслова – підстановка відповідного за змістом займенника. Щоб легко було застосувати цей метод, потрібно запам'ятати займенники всіх трьох осіб.

1 особа: я, ми. Наприклад: _____

2 особа: ти, ви. Наприклад: _____

3 особа: він, вона, воно, вони. Наприклад: _____

3. Можна запам'ятати дієслівні особові закінчення.

Особа дієслова	Однина	Множина
перша	-у, -ю	-емо, -ємо, -имо

Особа дієслова	Однина	Множина
друга	-їш, -іш, -єш, -еш	-ете, -єте, -ите
третя	-е, -є, -ить	-ють, -уть, -ять, -ать

Дата _____

Клас _____

Вчитель може запропонувати дітям скласти власну таблицю з прикладами: накреслити її на окремому аркуші щільного паперу, придумати свої приклади на кожне закінчення і вставте їх у відповідні рядки. Таким чином можна швидко запам'ятати всі закінчення і надалі легко визначати особу дієслова.

2) спостереження за чергуванням приголосних звуків на матеріалі вправа 341 вчитель може організувати, створивши проблемну ситуацію: (підручники закриті) вчитель читає дітям словосполучення та пропонує знайти помилки, виправити їх та пояснити причини виникнення: *стерегу подвір'я, пеку хліб, колишу немовля, кошу траву, сажу дерева*.

Відкривши підручники, діти аналізують зразок та парами виписують звуки, що чергуються:

[г]–[ж]	[з]–[ж]
[к]–[ч]	[с]–[ш]
[х]–[ш]	[д]–[дж]

Науково-методичний коментар. Існують такі види чергування приголосних звуків: звук [д] при вживанні дієслова у формі першої особи однини міняється на африкату [дж]. Звук [с] за таких самих умов змінюється на звук [ш].

3) виконання вправи 342 з коментуванням.

4) самостійне виконання вправи 343.

5) вибіркове списування (вправа 344).

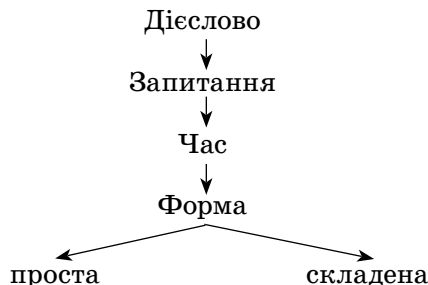
Лічу (теп. ч.); заплющу (майб. ч.); граюсь (теп. ч.)

6) творча робота – вибір дієслова з ряду синонімів (вправа 345).

Підсумок уроку можна підбити у формі бесіди:

– Як змінюються дієслова теперішнього й майбутнього часу?

Блок-схема змінювання дієслів майбутнього часу

– Як змінюються дієслова минулого часу?

– Які приголосні основи дієслів чергуються при словозміні?

Завдання додому може бути таким: виконати вправу 340 на с. 120 та вправу 346 на с. 121–122.

[illegible]

**ТЕМА ЗАСВОЄННЯ ВИМОВИ І ПРАВОПИСУ
ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ НА -ШСЯ (2-а особа однини).
КОНТРОЛЬНЕ АУДІЮВАННЯ**

Мета: закріпити вміння змінювати дієслова за особами й числами, правильно вимовляти й писати дієслівні форми на *-шся*; перевірити навички аудіювання; виховувати любов до народної творчості.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Щоб урок пройшов не марно,
треба сісти рівно, гарно.
Спитати хочеш – не гукай,
а тільки руку піднімай.

З метою актуалізації опорних знань учнів рекомендуємо провести:

- 1) каліграфічну хвилинку: *Єє єшся єш уєш чаруєш*
- 2) перевірку домашнього завдання: взаємоконтроль під час обміну зошитами.

3) вправи на переклад:

Перекладіть прислів'я українською мовою.

Дружба как стекло, разобьёшь – не сложишь.
Нет друга – ищи, нашёл – береги.
Новых друзей наживай, а старых не теряй!

Змотивувати навчальну діяльність учнів, повідомити тему та мету уроку можна за допомогою вірша А. Сващенко:

Закони письма і вимови вивчай:
Написано шся, а ти [с': а] вимовляй:
Раненько прокидаєшся,
Зарядкою займаєшся,
Водою обливаєшся,
Швиденько одягаєшся,
В дорозі не спиняєшся,
Назад не озираєшся,
Так, друже мій, ніколи
Не спізнишся до школи.

– Назвіть дієслова другої особи, які ви запам'ятали, слухаючи вірш.

– Яке звукосполучення вимовляєте в кінці цих дієслів? А як потрібно їх записувати?

– Це тема нашого сьогоднішнього уроку.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1. Спостереження й аналіз мовних явищ: вправа 347.

– Порівняйте правопис дієслів в російській і українській мовах.

– Після яких букв ніколи не пишеться знак м'якшення в українській мові?

(Після б, п, в, м, ф, (мавпа БУФ) та р (виняток: Горький), г, г, к, х, ж, ч, ш).

2. Вправлення у вимові дієслів на *-шся* з вправи 347.

Осмислення нових знань у процесі практичної діяльності:

Календар
читача

Дата _____

Клас _____

1. Вправа 348.

- У якому часі вжито дієслова?
- У якій особі стоять дієслова?
- Позначте закінчення дієслів. Запам'ятайте їх.

2. Коментоване письмо. Вправа 349.

З добрим дружись, а лихих стережись. Кип'ятиш молоко – про інше не думай.

Примітка для вчителя: дружись, стережись, думай – дієслова наказового способу, тому закінчення – інші (акцентувати на цьому увагу дітей необов'язково).

Навпростець – по прямій лінії, найкоротшим шляхом, не по дорозі.

3. Вправа 350 (усно).

– Яким одним займенником можна об'єднати займенники я і ти?

– У якій особі й часі вжито дієслова (наварили – 3-я ос., мин.ч.; будем їсти – 1-аос., майб.ч., будуть їсти – 3-я ос., майб.ч.)

4. Самостійне виконання вправи 351 (з наступною взаємоперевіркою).

5. Контрольне аудіювання.

ПРО ПІНГВІНІВ

Є птахи, які живуть на вічних крижинах Антарктики. Вони виводять пташенят, і пташенята ці вилуплюються з яйця сліпими, безпорадними. А навкруги лише крига та холодні морські хвилі.

Це пінгвіни – жителі Антарктики й холодних частин південних морів.

Пінгвіни багато в чому відрізняються від звичайних птахів. У них є крила, але на крила вони схожі дуже мало. Пінгвін може ними швидко махати, і тоді він летить... Під водою.

Пінгвін, що пірнув, гребе не лапами, а крилами. Він махає ними, мов птах, який летить.

Звичайно, крила пінгвіна на крила схожі мало. Короткі й міцні, вони нагадують плавці або ласти. На них немає довгого пір'я, вони вкриті дрібними пір'їнками, схожими на лусочки.

Працюючи своїми крилами-ластами, пінгвін летить-пливе під водою так швидко, що обганяє пароплав.

Пінгвін може плавати й по воді. Він пливе, як кожен водоплавний птах: гребе перетинчастими лапами.

Пірнаючи, пінгвін полює. Його здобич – дрібна риба, морські рачки, деякі молюски, що плавають у верхніх шарах води. Як і всі птахи, він ненажерливий, і тому йому треба багато їжі.

Пінгвіни не живуть поодинокі або парами. Вони тримаються великою зграєю. На деяких островах південного океану вони збираються під час гніздування сотнями тисяч. І тоді птахи вкривають і берег, і схили гір, і навіть гірські шпилі.

Такий острівець почувеш здалеку, особливо якщо на ньому зібралися осячі пінгвіни. Крик цих пінгвінів нагадує осячий рев. Хор із десятка тисяч ослів.

Деякі пінгвіни, якщо земля м'яка й суха, гніздяться в норах. Вони риють підземні печери з широким, але низьким входом.

Пташенят у гнізді всього два, але прогодувати їх нелегко. Нерідко від гнізда до берега моря не одна сотня метрів, та ще й не по рівній місцевості.

Птахів, який не літає, доводиться йти до води пішки, лазити по схилах і урвищах. Заковтнувши величезну кількість дрібних рачків та іншої їжі, пінгвін повертається до пташенят. Частіше він годує їх так: роззявляє рота, і пташеня встромляє свого дзьоба у рот батькові, засовує його в батьківську глотку, наповнену їжею.

Чудові плавці, пінгвіни можуть жити на воді місяцями. Деякі види їх лише на час гніздування та линяння виходять на берег. Решту часу вони проводять на воді, нерідко далеко від суш.

Пінгвіни не дуже боязкі птахи. Вони не завжди ховаються, коли з'являється людина. Буває, що й чинять їй опір.

Пінгвіни часто зустрічаються в зоологічних садах і навіть розмножуються тут. Але довго не живуть: нелегко створити для них відповідні умови (За М. Плавильщиковим).

Питання для аудіювання

1. Де живуть пінгвіни:
 - а) в Антарктиці; б) в Антарктиді; в) а Африці
2. Чим гребуть пінгвіни, що пірнули під воду:
 - а) лапами; б) крилами; в) ластами?
3. Чим харчуються пінгвіни?
 - а) дрібною рибкою, морськими рачками, молюсками.
 - б) морською капустою;
 - в) травою.
4. Як живуть пінгвіни?
 - а) поодинокі; б) зграєю; в) парами.
5. Як пінгвіни годують пташенят?
 - а) пінгвіни приносять їжу в дзьобі;
 - б) пінгвіни приносять їжу в лапках;
 - в) пінгвіни приносять їжу в кишенях на животі
6. Чому пінгвінів важко утримувати в зоосадах?
 - а) у пінгвінів багато ворогів, які знищують пташенят.
 - б) важко створити відповідні умови;
 - в) пінгвіни бояться людей.

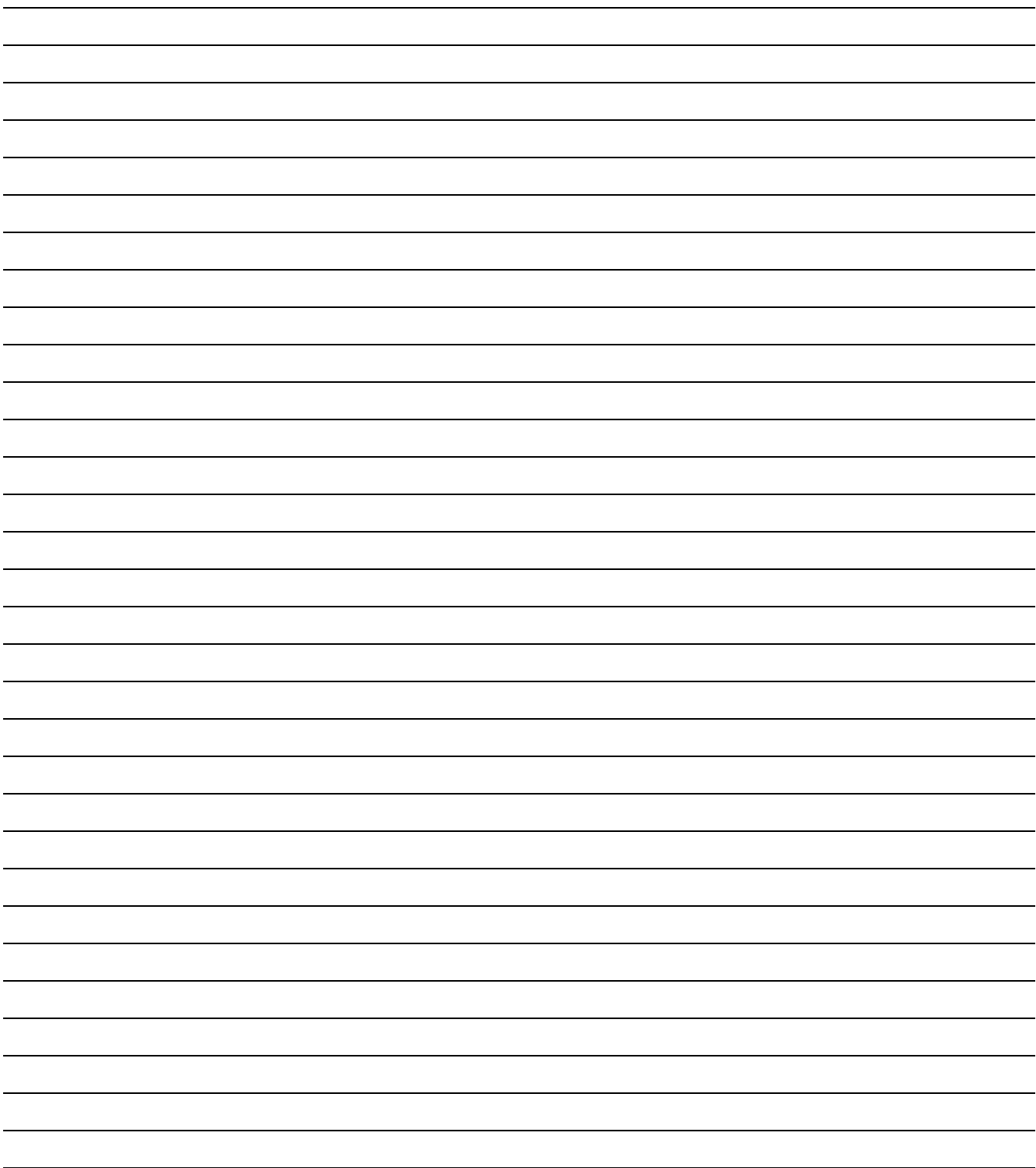
Підсумок уроку:

– Яку тему ми вивчали на уроці?

Орієнтовне завдання додому: вправа 352.

Додатковий матеріал до уроку

ТЕМА ВИМОВА І ПРАВОПИС ДІЕСЛІВНИХ ФОРМ НА -ТЬ, -ТЬСЯ (3-я особа)

Мета: навчити порівнювати правопис дієслів, ужитих в 3-ій особі однини в російській та українській мовах; збагачувати словник учнів; виховувати любов до читання.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Щоб урок нам розпочати,	Зараз з силами зберусь,
Треба разом промовляти:	Я нічого не боюсь.
« Я уважний і серйозний,	Впевнений, кмітливий я,
Хоч іще малого зросту.	Хочу отримати знання»

С. Рибальченко

З метою актуалізації опорних знань учнів вчитель може провести

1) каліграфічну хвилинку: *Кк кн кр ок*

Книга – найкращий подарунок!

2) перевірку домашнього завдання:

– Поясніть, чому саме таку форму дієслова ви обрали. Міркуйте так:

Купиш – закінчення -иш, ставимо питання що робиш? Дієслово зв'язане із займенником другої особи однини (ти), отже, дієслово вжито у 2-ій особі однини в майбутньому часі, бо означає дію, що відбудеться після того, як про неї розповіли.

3) словниковий диктант:

Місце народження кого-небудь, той рідний дім, подвір'я, вулиця, місто, село, де ми побачили світ (*Батьківщина*)

Медоносна комаха, що збирає нектар із квіток і переробляє його на мед (*бджола*)

Прикметник, що означає того, хто володіє великими матеріальними цінностями; заможний (*багатий*).

Вечірньою порою, у вечірній час. (*ввечері*)

Сутичка, бійка, в якій кожний з учасників намагається подужати супротивника (*боротьба*)

Без рум'янця; позбавлений природного кольору (про колір шкіри) (*блідий*)

Ловити вудкою рибу (*вудити*)

Внутрішній бік кисті руки (*долоня*)

Частина одягу (штанив, пальта, піджака, плаття тощо) у формі мішечка для дрібних речей і грошей (*кишеня*)

Який надає право на проїзд яким-небудь видом транспорту (*проїзний*)

4) вправи на переклад.

Перекладіть українською мовою.

Люди не только по-разному приветствуют друг друга, но и по-разному прощаются. Было бы неважливо, прощаясь с учителем, сказать «Пока!». Так можно прощаться с другом.

Люди не только по-разному вітаються, але й по-різному прощаються. Було б невіжливо, прощаючись з учителем, сказати «Бувай!». Так можна прощатися з другом.

– Порівняйте правопис дієслова прощаються в російській і українській мовах.

5) запис речення з коментуванням вивчених орфограм:

Удар забувається, а слово пам'ятається.

Коментар
учителя

Дата _____

Клас _____

Мотивація навчальної діяльності учнів, повідомлення теми уроку можуть бути здійснені наступним чином:

Закони письма і вимови вивчай:

Написано ться, а ти [ц': а] вимовляй:

Хто раненько прокидається, зарядкою займається,

Роботи не боїться, той з двійками не знається

Відмінно вчитися старається.

– Назвіть дієслова третьої особи, які ви запам'ятали, слухаючи вірш.

– Яке звукосполучення вимовляєте в кінці цих дієслів? А як потрібно їх записувати?

Це тема нашого сьогоднішнього уроку.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

Виконання вправи 353.

– Прочитай сполучення слів російською й українською мовами. Зроби висновок.

2. Формулювання висновків учнями під керівництвом вчителя:

– Назвіть займенники 3-ої особи.

– Поставте від них запитання до дієслів теперішнього і майбутнього часу.

		Теперішній час	Майбутній час
однина	він	що робить?	що зробить? що буде робити?
	вона		
	воно		
множина	вони	що роблять?	що зроблять? що будуть робити?

– Які закінчення мають дієслова третьої особи?

– У чому полягає відмінність від закінчень дієслів третьої особи у російській мові?

Осмислення нових знань у процесі практичної діяльності:

1) фронтальне виконання вправи 354 (усно).

Мій друг любить читати книжки. У нього вдома їх багато. Він бере одну з них, обережно розгортає і поринає у світ нового, цікавого. З кожним рядком здобуває нові знання.

Доцільно попросити дітей позначити закінчення дієслів 3-ої особи однини.

2) відгадування загадок (вправа 355).

– Визначте час, особу й число дієслів.

• **Вибірковий диктант.**

Відгадайте загадку. Запишіть дієслова на *-ться*, які зустрілися в тексті.

Воно відоме в світі,
Каштани в ньому квітнуть,
Як місто називається?
Будинки тут високі,
Дніпро тече широкий.
Ворота Золотії

Стоять, мов чародії.
Віддавна – це столиця,
Столиця-білолиця.
Ну хто з вас здогадається,
Як місто називається.

В. Байкова

3) вибіркове списування (вправа 356).

Вчитель пропонує дітям записати лише ті речення, в яких є дієслова третьої особи. Доречно звернути увагу учнів на те, що дієслова минулого часу за особами не змінюються (*префікс роз-: розкриває, розчарований; префікс без-: безшумно; префікс с-: склала, спочивати.*)

4) порівняння вимови й правопису дієслів на -ся на матеріалі вправи 358.

На цьому етапі уроку доречною буде *фізкультхвилинка*.

5) самостійне виконання вправи 359.

6) Коментоване письмо. Вправа 360.

7) Вправа 361.

– На що вказує -ся в дієслові *вихваляється*?

(Дія звернена на ту особу, про яку говорять)

– Відшукайте якнайшвидше у четвертому реченні слово, в якому більше звуків, ніж букв, і слово, у якому звуків менше, ніж букв. Доведіть. (Більше звуків – мишею, більше букв – ловить.)

8) усне виконання вправи:

Як сказати інакше?

Умиваю себе – ...(умиватися),

взувати себе – ...(взуватися),

одягати себе – ...(одягатися).

Порівняйте пари слів. Які зміни відбулися в другому слові? (Себе – ся)

На цьому етапі уроку доцільно повправлятися у складанні діалогу.

ВИПАДОК У МАГАЗИНІ

У великому магазині ти натрапив на дитину, яка загубила батьків. Pozнайомся з дитиною, розпитай, з ким вона прийшла до магазину, як звуть її батьків, заспокой дитину й допоможи їй знайти батьків, звертаючись до дорослих.

Підсумовуючи засвоєне на уроці, можна провести бесіду:

– Що ми повторили сьогодні на уроці?

– Чим відрізняється вимова й написання слів 3-ої особи в російській та українській мовах?

– Що ви можете розповісти про закінчення 3-ої особи однини і множини дієслів теперішнього і майбутнього часу?

– Як вимовляються дієслова на -ться?

– Що треба пам'ятати про правопис цих дієслів?

Завдання додому може бути альтернативним: виконати вправу 357 або 362 (на вибір).

Дата _____

Клас _____

Додатковий матеріал до уроку

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 lines in total.

ТЕМА НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА

Мета: навчити учнів вирізняти неозначену форму дієслів, ставити дієслова в неозначеній формі; збагачувати словниковий запас учнів; виховувати наполегливість.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Заходить вчитель – треба встати,
Його слід тишею вітати.
Дозволить сісти – тихо сядь,
Відповідаєш – треба встать.
Спитати хочеш – не гукай,
А тільки руку піднімай.
Не базікай на уроках,
Як ворона чи сорока.
А щоб урок пройшов не марно,
Треба сісти рівно й гарно.

Актуалізацію опорних знань учнів можна провести наступним чином:

1) каліграфічна хвилинка:

Уть ють ать ять ться ти ється шся

2) перевірка домашнього завдання;

3) робота зі словниковими словами:

Грім, гриміти, лити, лляти, шити, танцювати, слухати, одягатися, гратися.

4) вправи на переклад:

Встречать с хлебом-солью. Грамотный умеет читать и строки, и между строк.

(Зустрічати з хлібом-сіллю. Грамотний вміє читати і рядки, і між рядками.)

6. Запис речення з коментуванням вивчених орфограм.

Наполегливістю гору можна розрубати.

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна створити проблемну ситуацію.

– Чи можна визначити час та особу дієслова із записаного речення?

Особа дієслова виражає відношення дії до того, хто говорить. Вона тісно пов'язана з категорією особи займенника (розрубав – я розрубав, розрубавеш – ти розрубавеш і т. д.) Якщо дійова особа є тією особою, що розповідає про дію, дієслово вживається у формі 1-ї особи однини або множини. Якщо дійовою особою є не той, хто говорить, а співбесідник, до якого безпосередньо звертається той, хто говорить, то дієслово вживається у формі 2-ї особи однини або множини. Дієслово, що означає дію, у виконанні якої дійова особа не бере участі, а про неї розповідає той, хто говорить, належить до 3-ї особи однини або множини.

– Сьогодні ми дізнаємось, що у дієслів є така форма, у якої неможливо визначити час, особу, число. Вона називається неозначеною формою дієслова. Це початкова форма дієслова.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) Добір дієслів-антонімів (вправа 363).

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

- 2) Формулювання правила учнями:
– Чи можна визначити час та особу дієслів у вправі 363? Чому?
– Як називається така форма дієслів?
– Які буквсполучення можуть стояти в кінці таких дієслів?
3. Робота з підручником (уточнення формулювання правила за підручником на сторінці 126)
4. Перевірка розуміння нового матеріалу.
Вправа 365 (усно):
– Чому ви вважаєте, що ці дієслова стоять в неозначеній формі? Обґрунтуйте свою думку.

Осмислення нових знань проходить у процесі практичної діяльності

1. Вправа 364.

ДЕЩО ПРО ДИТИНСТВО КОВЗАРЯ

У родині, крім Тараса, було 6 дітей – старші сестри Катерина та Марія, брат Микита, молодші сестри Ярина, Марія, брат Йосип. Коли Тарасу було дев'ять років, померла мати. Батько одружився вдруге, та мачуха сиріт не влюбила.

Через 2 роки помер і батько Тараса. Залишившись сиротою, малий Тарас деякий час жив у дядька Павла, що став опікуном сиріт. Тут йому довелося пасти свині, працювати разом з наймитами. Тарас не витримує такого життя і переходить школярем до дяка, де його життя було напівголодним. Звідти він тікає до дякона-живописця. Тут йому довелося великими відрами носити воду із річки і розтирати фарби.

З ранніх років Тарас цікавився народною творчістю, у дяків він навчився читати і писати. ознайомився з деякими творами української літератури, а, відчуваючи великий потяг до малювання, уже тоді пробував навчатися у маляра. Коли Тарасові минуло 14 років, його зробили дворовим слугою поміщика П. Енгельгардта, з яким протягом майже 2,5 років Шевченко пробув у Вільні, де відвідував лекції малювання.

2. Робота ланцюжком.

- Поставте дієслова у початкову форму.

Сиджу, кажеш, кричиш, майструє, графлю, люблю, знайшов, виконав, йду, писав, намалювала, розфарбовує, хвилююся, блищу, чищу, плету, везуть, кажуть, шийте, турбуються, вітаємо, бажаємо, ходиш, плачеш, платить, садить, повертаємо, відкриваємо, вчить, пишіть, читай, писала.

3. Вправа 366 (самостійно).

Додатково (для тих, хто виконав раніше):

- У реченні М. Стельмаха над кожним словом надпишіть, до якої частини мови воно належить.

Про кожне речення вправи розкажіть наступне: яке воно за метою висловлювання та інтонацією?

4. Гра «Яке слово зайве? Чому?»

Виховувати, просити, сказав.

Працювати, працював, доглядати.

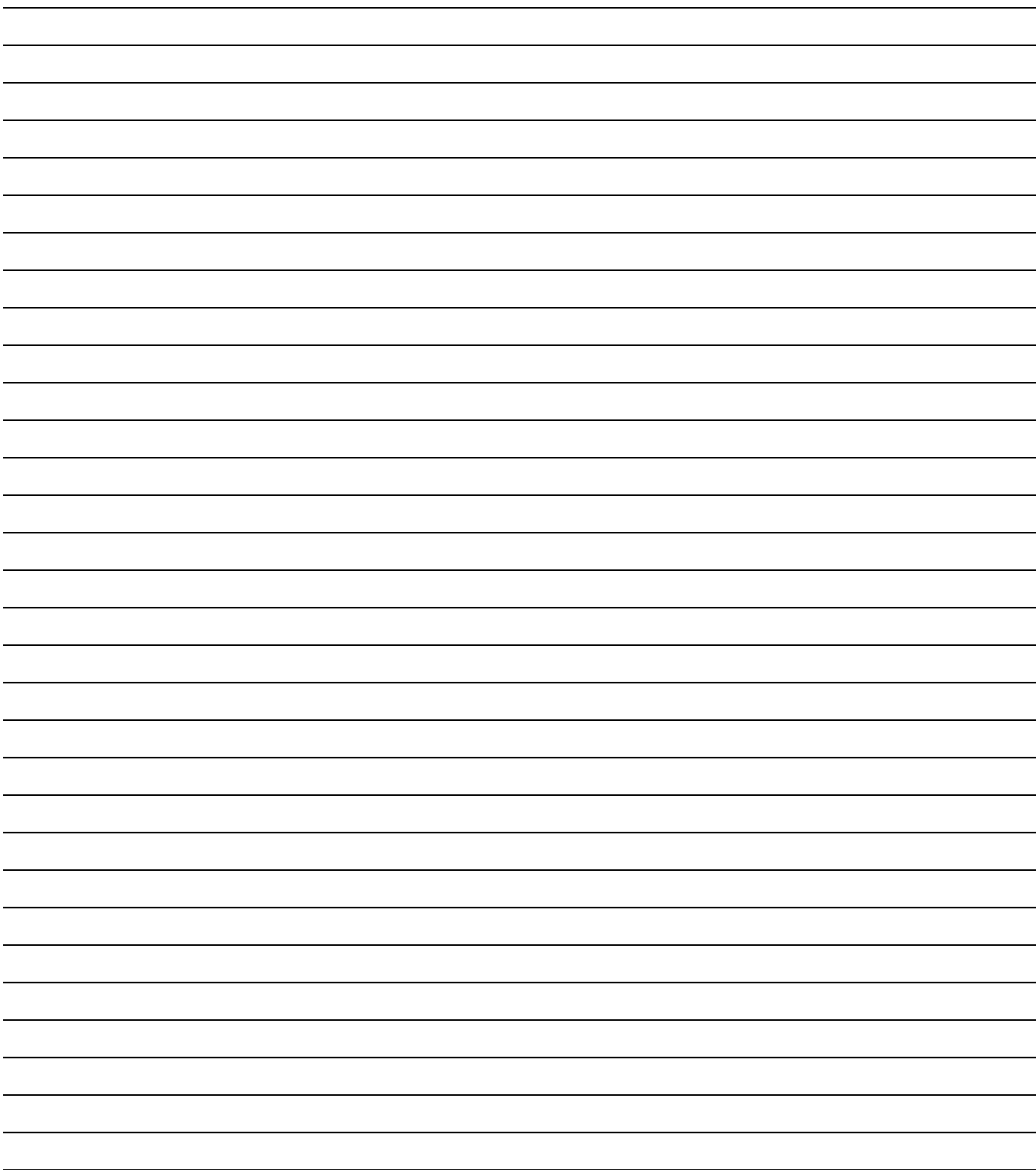
Вишивати, вишивай, вишити.

- Складіть по 2 подібних завдання, запропонуйте виконати сусідові по парті, перевірте.

На цьому етапі уроку доречною буде фізкультхвилинка:

Коментар
учителя

Клас _____

ТЕМА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО ПРО ДІЄСЛОВО. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Мета: систематизувати знання учнів про граматичні ознаки дієслова; удосконалити навички практичного використання дієслів у мовленні; розвивати зв'язне мовлення, спостережливість, уміння робити висновки й узагальнення; виховувати любов до мови.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Заходить вчитель – треба встати,
Його слід тишею вітати.
Дозволить сісти – тихо сядь,
Відповідаєш – треба встать.
Спитати хочеш – не гукай,
А тільки руку піднімай.
Не базікай на уроках,
Як ворона чи сорока.
А щоб урок пройшов не марно,
Треба сісти рівно й гарно.

Актуалізацію опорних знань учнів можна провести наступним чином:

1) каліграфічна хвилинка:

Уу Чч Уч Чу

Черепащі з черепашенятами

Важко змагатися із жабенятами.

– Які частини мови ви знаєте? Зверху над кожним словом в реченні позначте скорочено, до якої частини мови воно належить. (Вчитель надає допомогу при визначенні прислівника.)

2) перевірка домашнього завдання:

– Оберіть правильну відповідь.

1. Якати – це:

а) іноді вимовляти слово «я»;

б) рідко згадувати себе (повторювати слово «я») під час розмови;

в) постійно намагатися підкреслити важливість своєї особи.

2. Якання – це небезпечна хвороба, коли людина:

а) не любить підкреслювати свої заслуги, достоїнства;

б) завжди намагається чимось виділитися;

в) чуйно ставиться до інших.

3. Як називають людей, що часто вживають слово «я»:

а) заздрісник;

б) ледащо;

в) хвалько.

– Які бувають речення за метою висловлювання? (Розповідні, питальні, спонукальні). З яких речень складається дана вправа?

3) зоровий словниковий диктант:

– Знайдіть та запишіть 15 дієслів у неозначеній формі:

юбігтивпавзуватисявудитищцзгратисястгримітииітдопомагатиіииздрастуйте

йтираоллятитьсбнестипірфодягатисятцьприйтїтбслухатибютанцюватишїти

4) запис речення з коментуванням вивчених орфограм:

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Сьогодні Маринка уроків не знала:
Домашнє завдання в Галинки списала.

Грицько Бойко

– Підкресліть дієслова. Визначте особу. Чому ви не змогли цього зробити?

Мотивація навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку може пройти у формі бесіди з використанням мовних цікавинок:

За частотою вживання дієслово посідає друге місце після іменника і має вдвічі менше ніж іменник слів.

Найчастіше серед дієслів вживається слово «бути».

Згідно зі словником найбільшу кількість синонімів має дієслово «бити» – 45.

Ми вивчили тему «Дієслово», тепер давайте узагальнимо наші знання – що знаємо, що вміємо.

- виділяти дієслово серед інших частин мови;
- визначати час дієслова;
- визначати число дієслова;
- змінювати дієслова минулого часу за родами;
- ставити дієслово в неозначену форму;
- писати не з дієсловами.
- Чи всі вміють це робити? Як це можна перевірити?
- Сформулюйте завдання, які ми можемо поставити перед собою. (Сьогодні ми завершимо вивчення теми «Дієслово», ще раз повторимо й закріпимо вивчений матеріал).

На цьому етапі уроку рекомендуємо організувати повторення, узагальнення і систематизацію теоретичних відомостей з теми:

1) бесіда:

- Яку частину мови ми вивчали?
- Що таке дієслово? Чим воно відрізняється від інших частин мови?
- На які питання відповідають дієслова?
- Як називається початкова форма дієслова?
- Чи може дієслово мати форму однини й множини?
- Які часи мають дієслова?
- Які дії описують дієслова минулого часу?
- Що означають дієслова теперішнього часу?
- Яке значення мають дієслова майбутнього часу?
- Як змінюються дієслова теперішнього, майбутнього (за особами і числами), минулого (за родами і числами) часу?
- Яким членом речення найчастіше виступає дієслово?

На етапі закріплення сформованих навичок пропонуємо виконати наступні вправи:

1) вправи 373, 374 виконуються за умови відповідної підготовки учнів (пояснення вчителем залежності закінчення від дієвідміни дієслова).

На цьому етапі уроку доречною буде фізкультхвилинка.

2) мовні ігри:

– Хто частини мови знає, зайве слово відгадає:

Дивитися, чашка, бити, впасти.

Питати, відповідь, покласти, з'їсти.

Мити, класти, іти, черговий.

– Доберіть до іменників дієслова.
Пташки, квіти, дошкільники, учні, дорослі.

– Про що можна сказати такими дієсловами?
Летить, йде, кружляє, мете, сипле, падає (*Сніг*).
Пече, гріє, світить, палить (*Сонце*)
Йде, лле, хлюпоче, накрапає, періщить (*Дош*)

– Скажіть навпаки.

Сміятися, мовчати, шепотіти, дружити, одцвітати, відходити, радіти (Плакати, говорити, кричати, ворогувати, зацвітати, підходити, сумувати).

– Які з названих дієслів спільнокореневі?

– Доповніть прислів'я дієсловом у неозначеній формі:

Гарно того вчити, хто хоче все ... (*знати*).

Умій жартувати, та знай коли ... (*перестати*).

Не відкладай на завтра те, що можна сьогодні ... (*зробити*).

Голова не лише для того, щоб шапку ... (*носити*).

Не бійся з розумним згубити, бійся з дурним ... (*знайти*).

Життя прожити – не поле ... (*перейти*).

Книги читати – усе ... (*знати*).

Більше робити, а менше – ... (*говорити*).

3) гра «Коректор»:

– виправте помилки. Запишіть правильно. У разі потреби підказки можна знайти на сторінках підручника.

Прийшлося до смаку, взяти участь, послати по пошті, писати на українській мові, зайти в кімнату.

Припало до смаку, брати участь, надіслати поштою, писати українською мовою, зайти до кімнати.

4) розподільний диктант:

– Запишіть дієслова в три стовпчики за часом:

Стоїть, зашумить, випало, іду, посадять, зацвіла, зеленіють, веселилася, полетить, виконаєш, майструє, написав.

5) словотворча вправа:

– Запишіть, замінюючи кожне словосполучення одним словом:

Умиваю себе, вихваляють себе, гріють себе, одягаю себе, вчить себе, квапити себе.

– Прочитайте записані дієслова, дотримуючись правильної вимови.

6) вправи на узагальнення і порівняння:

– Що об'єднує слова?

Дзвоник, дзвонити (Спільний корінь). Написати, писати (Приналежність до однієї частини мови).

– Що спільного?

Малюю, фарбую (1-а особа однини дієслів).

– Що відмінного?

Щебетала, щебетав.

Усміхається, усміхаються.

Працює, працюватиме.

Товаришувати, товаришує.

7) творча вправа: складання висловів про дружбу (Друг не покине в біді, друг не буде насміхатися, якщо я щось не знаю тощо)

Дата _____

Клас _____

– Дієслова розберіть як частини мови.

Алгоритм розбору дієслова як частини мови

1. Аналізоване слово.
2. Питання, початкова форма (неозначена форма)
3. Частина мови.
4. Число.
5. Час
6. Особа (у теперішньому і майбутньому часі).
7. Рід (у минулому часі).
8. З яким словом зв'язане в реченні
9. Яким є членом речення

Підсумок уроку (аналіз ступеня засвоєння вивченого матеріалу з теми) може бути проведений у формі бесіди.

- Яка частина мови називається дієсловом?
- З якою частиною мови найчастіше пов'язане дієслово у реченні?
- Яким членом речення є?
- На які питання відповідають дієслова теперішнього (минулого, майбутнього) часу?
- Як визначити час дієслова?
- Дієслова якого часу змінюються за родами?
- Як визначити рід дієслів минулого часу?
- На які питання відповідають дієслова в неозначеній формі?
- Як пишеться частка НЕ з дієсловами?

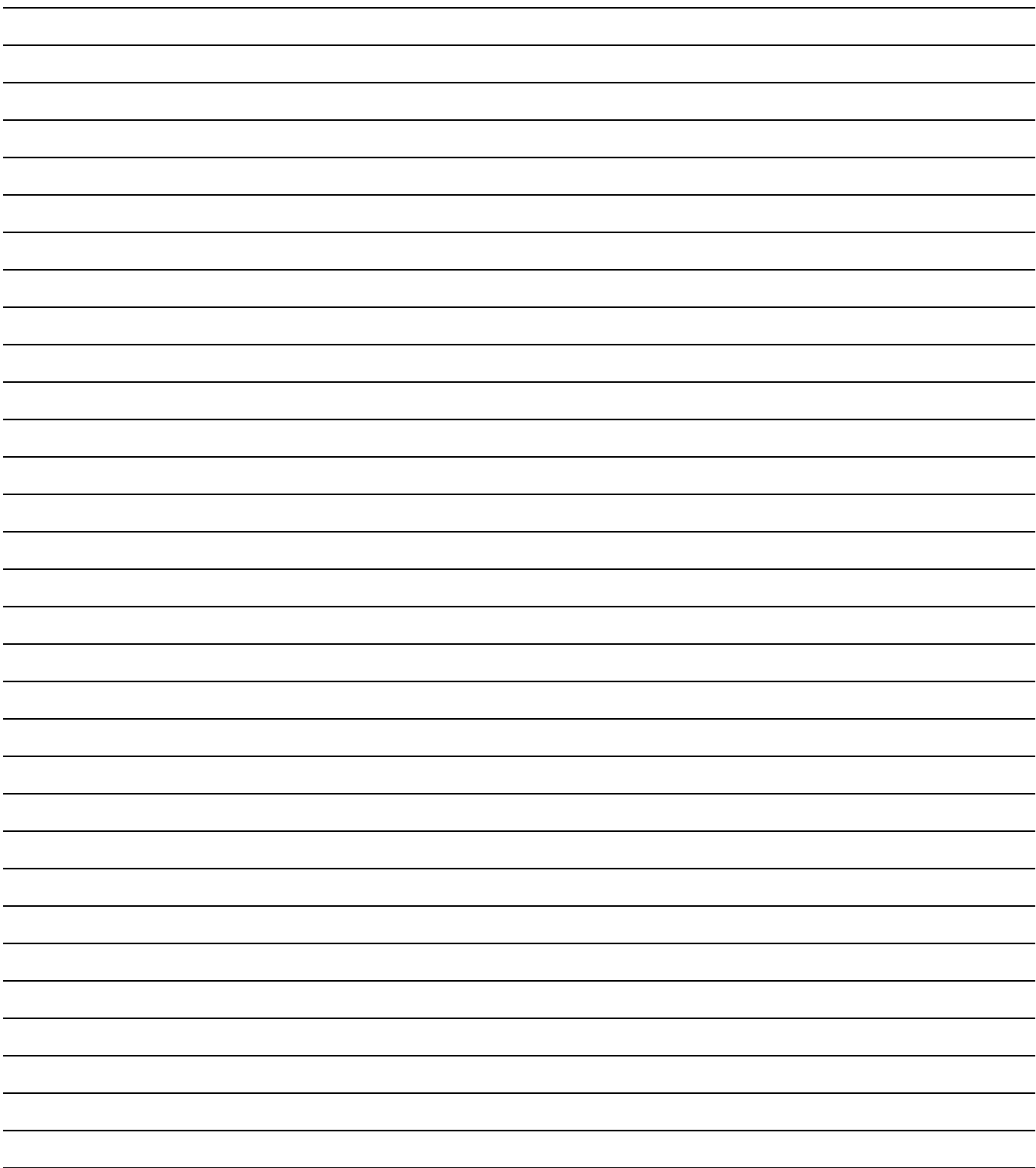
Під час цього уроку вчитель може ознайомити дітей з дієвідмінами (позапрограмовий матеріал) та поглибити їхні знання про дієслово, опрацювавши матеріал вправ 368–376.

Домашнє завдання може бути таким: виписати з орфографічного словника п'ятнадцять дієслів, з трьома з них скласти і записати речення.

Тести до теми «Дієслово»

1. На які питання відповідають дієслова:
 - а) який? яка? яке? які?;
 - б) що робить? що робив? що буде робити?;
 - в) куди? де? як? звідки?
2. У якому рядку всі слова є дієсловами?
 - а) вишиванка, вишиває, вишити ;
 - б) щебетати, щебече, щебетання;
 - в) оживає, жити, проживав.
3. У якому ряду дієслова тільки неозначеної форми?
 - а) Читати, відпочиваю, стрибатиму;
 - б) читаю, відпочивати, стрибати;
 - в) читати, відпочивати, стрибати.
4. У якому рядку дієслова є синонімами?
 - а) кликати, гукати, звати;
 - б) панувати, вітати, чарувати ;
 - в) жартувати, радіти, сміятися.
5. У якому рядку всі слова відповідають на питання що зробив?
 - а) здивувався, розкрив, склав;
 - б) спочивав, йшов, зігнувся;
 - в) переводив, підкреслив, зберіг.

6. У якому рядку всі дієслова минулого часу записано правильно?
 - а) писав, віщував, рахував;
 - б) співал, співала, співало;
 - в) майстрував, подякував, садив.
7. У дієсловах якого часу можна визначити рід?
 - а) минулого;
 - б) теперішнього;
 - в) майбутнього.
8. У якому рядку всі дієслова теперішнього часу?
 - а) колядувати, колядую, колядуєш;
 - б) щедруватиму, щедрують, щедрую;
 - в) розфарбовую, розфарбовують, розфарбовуємо.
9. У якому рядку всі дієслова майбутнього часу?
 - а) притягну, заплету, буду працювати;
 - б) привезуть, будуть вирішувати, напишть;
 - в) танцюватимуть, налетять, втрачати.
10. У якому рядку дієслова одного часу?
 - а) дзвенять, дзюркотять, стерегтимуть;
 - б) читати, писати, рахувати;
 - в) мандруєш, відповідаєш, вибачаєш.
11. У якому рядку дієслова вжито в одній і тій самій особі?
 - а) б'ємо, біжимо, клеять;
 - б) кричиш, мовчиш, говориш;
 - в) співає, малює, миємо.
12. У якому рядку в дієслові допущено помилку?
 - а) зраджу, кажу, холоджу;
 - б) пораджу, ріжу, мажу;
 - в) брожу, кажу, стережу .
13. У якому рядку в усіх дієсловах чергуватимуться приголосні основи при вживанні дієслів в 1-ій особі теперішнього часу?
 - а) пекти, сікти, грати;
 - б) їздити, дружити, лягти;
 - в) берегти, морозити, ходити.
14. Які дієслова не можна вживати з -ся?
 - а) веселити, одягати, взувати;
 - б) мити, чистити, вихваляти;
 - в) ворогувати, ненавидіти, заважати.
15. Дієслова літувати означає:
 - а) проводити літо;
 - б) щось ремонтувати;
 - в) летіти в літаку.
16. У якому рядку всі слова спільнокореневі?
 - а) літати, літувати, пролітав;
 - б) мити, митися, митимусь;
 - в) зітхати, пхати, махати.

ТЕМА ПРИСЛІВНИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ, НАПРЯМКУ, ЧАСУ, РУХУ

Мета: вчити розпізнавати прислівник як незмінну частину мови; ознайомити учнів з правописом та вимовою найуживаніших прислівників на позначення місця (*тут, там, десь*), напрямку (*вверх, вниз, вліво, вправо*), часу (*вчора, вранці, вдень, увечері*), руху (*швидко, повільно, бігом, пішки*); розвивати логічне мислення, сприяти збагаченню словникового запасу учнів; прищеплювати інтерес до навчання.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Всі за парти ми сідаємо.
До роботи приступаємо.
Щоб помилок уникати,
Треба мову добре знати.

З метою актуалізації опорних знань учнів рекомендуємо провести:

- 1) перевірку домашнього завдання:
- 2) каліграфічну хвилинку: *Вв вв ве еч че ер рі Ввечері ввечері*

- 3) словникову роботу:

Скажи одним словом:

У літню пору, що настає після весни (*влітку*).

Слово, що відповідає на питання коли? і походить від слова вечір – частина доби, що передуює ночі (*ввечері*).

Після ночі, на початку дня (*вранці*)

Минулого дня, напередодні (*вчора*)

Із пам'яті, не дивлячись у текст (*напам'ять*)

З лівого боку; у лівий бік (*ліворуч*)

Із зворотного боку, зі спини (*ззаду*)

У пору року, що настає після літа (*восени*)

– До кожного із записаних слів поставте питання. Запишіть, на які запитання вони відповідають (повтори не писати).

- 5) усні вправи на переклад:

что было сил	щосили
не под силу	не до снаги
на следующий день	наступного дня
следующим будет выступать	далі виступатиме
счёт до десяти	лічба до десяти
считать деньги	рахувати гроші
он считает, что	він вважає, що
каждый день	щодня
каждое утро	щоранку
каждую неделю	щотижня

– Запишіть з перекладених ті слова, що відповідають на питання як? коли?

- 6) запис речення з коментуванням вивчених орфограм.

Хто влітку не ходив по малину, взимку вже пізно.

Камінь
читача

Дата _____

Клас _____

– Підкресли слова, що відповідають на питання як? коли?

З метою мотивації навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна використати проблемну ситуацію:

Є значок маленький,	Іноді він грається
Йому Наголос ім'я.	Із нами залюбки,
Міцно з ним пов'язана	Роблячи у слові чарівні
Вся голосна сім'я.	свої стрибки.
Наголос – наш друг	Якось перескочив
І дуже добрий помічник.	(Справжнє диво це було!) –
Наголос – відомий,	І прислівник «тепло»
Славнозвісний чарівник.	Став іменником «тепло»!

– Назвіть два слова, що відрізняються тільки наголосом.

– На які питання вони відповідають? До яких частин мови належать?

Додатковий матеріал до уроку

Handwriting practice lines consisting of multiple horizontal lines for text entry.

ТЕМА «ПРИСЛІВНИК»

Сьогодні ми навчимося розпізнавати прислівники та відрізняти їх від прикметників, на які вони бувають дуже подібні.

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ: виконання вправ 377, 378 під керівництвом учителя;

– Випишіть з першого тексту слова, яких немає у другому, разом із словами, від яких вони залежать, ставлячи запитання.

– В кожному словосполученні над головним словом надпишіть скорочено олівцем, до якої частини мови воно належить.

Аналогічно вчитель може запропонувати виписати словосполучення із вправи 378.

2) формулювання висновків учнями;

Ми бачимо, що прислівники утворюють словосполучення найчастіше з дієсловом. Прислівник у словосполученні виступає залежним словом.

На що вказують прислівники? (на ознаку дії).

Яка ж частина мови називається прислівником?

– Прислівник – це незмінна частина мови, яка вказує на ознаку дії, час або місце події.

3) уточнення формулювання правила за підручником (с. 131):

Вчитель може запропонувати учням прочитати вголос правило, уміщене у підручнику та підготувати відповіді на запитання:

– На які питання вони відповідають?

– Що виражають прислівники?

– Що вони пояснюють?

– З якою частиною мови найчастіше пов'язані?

– Яка роль прислівників у реченні?

4) перевірка розуміння нового матеріалу: самостійне виконання вправи 379.

Осмислення нових знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 380 (с. 132 в підручнику) під керівництвом учителя:

– Пригадайте, що називається словосполученням.

– Визначте головне слово в кожному з цих словосполучень.

Якою частиною мови воно виражене?

– З якою частиною мови найчастіше пов'язаний прислівник у реченні?

2) самостійне вибіркове списування вправи 381 (с. 132 в підручнику).

Виконання творчої вправи 382 (с. 132 в підручнику).

Коментар вчителя. Бога Сонця називають Дажбогом – богом, який дає всі блага. Слов'яни дуже любили Сонце. Воно щезає ввечері, а щоранку знову з'являється в усьому своєму блиску та величі. Бог Сонця є охоронцем ключів земних. Дажбог зачиняє землю на зиму й віддає ключі птахам, які відносять ключі у вирій. Навесні птахи повертають ключі й Дажбог відчиняє землю.

Коментар
вчителя

Дата _____

Клас _____

Три сонячні побратими супроводжують Дажбога в небі: Ярило – бог весняного сонцестояння, Симаргл – Семиярило – бог літнього сонцестояння та Коляда – бог зимового сонцестояння.

Підсумок уроку можна підбити наступним чином:

- Що таке прислівник? Пригадаймо, на які питання відповідають прислівники.
- Головним чи залежним словом є прислівник у словосполученні? Чому?
- Чи змінюються прислівники за родами, числами, відмінками?
- Якими членами речення виступають прислівники?
- Яка найголовніша ознака прислівника? (Незмінність.)

Ознаку дії називає,
А також місце, час, причину
Цієї дії визначає,
І кожен цю частину знає.
Бо це прислівник – всім відомий.
Незмінна ця частина мови,
На запитання як? коли?
Готова всім відповісти.
Сміється сонце як? – ласкаво,
Мандрує небом величаво,
А небо голубіє дивно,
Пливуть хмаринки тихо, мрійно.
Дзвенить кохана мова чисто,
А кожне слово – урочисто;
Земля стрічає нас святково,
Сміються зорі загадково.
Сади цвітуть коли? – весною,
Улітку трав моря шовкові,
А восени врожай збирають,
Узимку снігу всі чекають.
Прислівників багато в мові,
Усі яскраві, всі чудові!
Щоб здобути знань основи,
Вивчи цю частину мови!

Л. Лужецька

Завдання додому: виконати вправу 383 на с. 133 в підручнику.

Додатковий матеріал до уроку

ДЕРЖАВНА ПІДСУМКОВА АТЕСТАЦІЯ

ТЕМА ПРАВОПИС НАЙУЖИВАНІШИХ ПРИСЛІВНИКІВ. ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

Мета: вчити розпізнавати прислівник як частину мови, формувати в учнів навички практичного правильного використання прислівників в усному й писемному мовленні; сприяти розвитку логічного мислення учнів, збагаченню їх лексичного запасу; виховувати в учнів любов до рідної мови, гордість за її милозвучність та багатство.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Ось я зошит свій візьму
І похило покладу.
Сяду рівно, як смичок,
Починається урок.

Актуалізація опорних знань учнів може бути здійснена наступним чином:

- 1) перевірка домашнього завдання;
- 2) каліграфічна хвилинка: *Ее Єе и Її йоьо дздж Гг*
- 3) словникова робота:

З почуттям подяки, готовністю віддячити за послугу.
(Вдячно.)

Завзято, непохитно у здійсненні своєї мети. (Наполегливо.)

Піднявшись на кінчики пальців ніг. (Навшпиньки.)

Дійсно, відповідно до фактів. (Фактично.)

У світлу частину доби (Вдень)

З правого боку; у правий бік (Праворуч)

Перед ким-, чим-небудь (Попереду)

У зворотному напрямку (Назад)

Зараз, у цей час (Тепер)

- 4) вправи на переклад:

Вглубь, наконец-то, с утра, навсегда, впервые, издалека, на память, ежеминутно, вблизи.

Вглиб, нарешті, зранку, назавжди, вперше, здалека, напам'ять, щохвилини, поблизу.

- 5) запис речення з коментуванням вивчених орфограм.

Ввечері цвіркун співає – на гарний день.

– Підкресліть прислівник. На яке питання він відповідає?

Мотивацію навчальної діяльності учнів, повідомлення теми та мети уроку можна розпочати з мовної розминки:

«Коротке інтерв'ю. Відповідаємо прислівниками».

– Як ви попрацювали на попередньому уроці? (*добре*)

– Як давно прозвенів дзвоник на урок? (*нещодавно*)

– Чому деякі з вас запізнилися на урок? (*ненавмисне*)

– Як треба зараз працювати, щоб наздогнати втрачені хвилини уроку? (*наполегливо, активно, швидко, продуктивно*)

– Як треба сидіти за партою? (*рівно*)

Оберіть правильний запис.

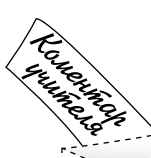
попереду подорозі

– Яке з записаних слів є прислівником?

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Сьогодні на уроці ми будемо працювати над засвоєнням правопису прислівників.

Деся, колись давно на світі
Жили славні диваки –
Громадяни добрі, щирі,
Як один – прислівники.
Ми у подорож рушаєм
І пригод собі шукаєм
В дивній тій частині мови –
У землі Прислівниковій!

Сприймання та усвідомлення учнями нового навчального матеріалу рекомендуємо організувати так:

1) спостереження й аналіз мовних явищ (впр. 384) під керівництвом учителя:

- На які запитання відповідають вставлені прислівники?
- Від якої частини мови ставите запитання до прислівників?

2) порівняння прислівників та прикметників (впр. 385):

– На які запитання відповідають прислівники? З якою частиною мови поєднані?

– А прикметники?

– Проаналізуйте будову прикметників та прислівників. Визначте, як вони утворилися. (За допомогою суфіксів або префіксів та суфіксів від відповідних прикметників)

3) читання формулювання правила за підручником (с. 133) та розбір за будовою прислівників, поданих у вправі 385, за зразком, поданим у правилі з коментуванням;

Осмилення набутих знань здійснюється у процесі практичної діяльності:

1) виконання вправи 387 (с. 134 в підручнику) в парах із взаємоперевіркою;

2) самостійне виконання вправ 388 та 389 (с. 135 в підручнику).

– Що можуть означати прислівники?

– Чи можете ви обрати правильний запис. Обґрунтуйте свою думку.

попереду подорозі

– Яке з записаних слів є прислівником?

Підсумок уроку може бути підбитий у формі тесту:

I варіант

1. Прислівник – це:

А змінна частина мови;

Б незмінна частина мови;

В граматична основа речення.

2. Прислівники відповідають на питання:

А який?, яка?, яке?, які?;

Б хто?, до кого?, з ким?;

В як?, де?, куди?, коли?.

3. Виберіть рядок, в якому всі подані слова – прислівники:

А вечірній, ранішній, щоденний;

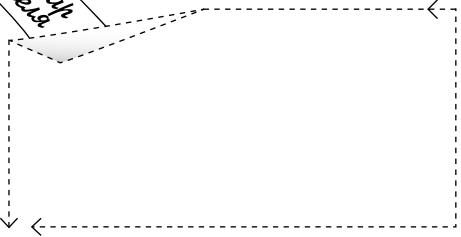
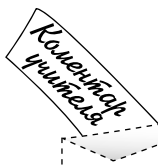
Б багато, вчора, вчорашній;

В восени, ввечері, щодня.

4. Вибери рядок, у якому прислівники відповідають на питання *к о л и ?*:
А сьогодні, вчора, завтра;
Б угорі, позаду, посередині;
В швидко, низько, прямо.
5. Прислівники швидко, лагідно, охайно відповідають на питання:
А коли?;
Б звідки?;
В як?.
6. У прислівниках відсутні:
А суфікси;
Б префікси;
В закінчення.
7. Прислівники в реченні найчастіше пов'язані з:
А іменниками;
Б дієсловами;
В прикметниками.
8. До прислівника радісно добери антонім:
А сумно;
Б загадково;
В весело.

II варіант

1. Прислівник – це частина мови, що означає:
А дію предмета
Б ознаку предмета
В ознаку дії
2. Вибери рядок, у якому подано тільки прислівники:
А щирий, влітку, тепла;
Б високо, вгорі, легенько;
В далекий, щотижня, пізній
3. Вибери рядок, у якому прислівники відповідають на питання *я к ?*:
А навесні, восени, влітку;
Б холодно, морозно, взимку;
В пошепки, несподівано, тихенько.
4. Прислівники вдалині, навколо, навкруги відповідають на питання:
А коли?; Б де?; В як?.
5. Прислівники в реченні найчастіше пов'язані з:
А прикметниками;
Б дієсловами;
В займенниками.
6. Прислівники в реченні виконують роль:
А підметів;
Б присудків;
В другорядних членів.
7. До прислівника навколо добери синонім:
А навкруги;
Б високо;
В попереду.

8. Встав потрібні прислівники у прислів'я: Посієш ..., то вродить ...:
А ввечері, зранку;
Б вчасно, рясно;
В добре, краще.

Завдання додому може бути таким: виконати вправи 390–391 на с. 136 в підручнику

Додатковий матеріал до уроку

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal lines.

ТЕМА ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО ЗА РІК

Мета: повторити вивчене за рік; формувати вміння грамотно висловлювати свої думки; розвивати пам'ять, увагу; виховувати любов до рідної мови.

Урок радимо почати з організаційного моменту, використавши для цього запропонований вірш.

Лиш дзвінок на урок продзвенить –
Стане кожен серйозним в ту мить,
Бо роботи багато у нас,
І активно працює весь клас.

Перевіривши домашнє завдання, доречно провести каліграфічну хвилинку:

Г г га ге лг гр го гу Гавеня, гелготати, гедзь, грунт, гудзик

З метою повідомлення теми та мети уроку можна використати віршовані рядки:

Наш урок сьогодні – свято.
І роботи в нас багато.
Будемо розпочинати.
Треба все підсумувати.

– Найбільше часу протягом ми приділяли вивченню теми «Частини мови».

- За якими ознаками слова поділяються на частини мови?
 - що слово означає (предмет, дію, ознаку предмета тощо);
 - на яке питання відповідає (Хто? Що? Який? Що робить? Де? Звідки?);
 - які граматичні ознаки має (рід, число, відмінок, час тощо).

Повторення теоретичного матеріалу можна організувати у формі мовної розминки:

Клас поділяється на три команди (можна по рядах). Відповідаємо по черзі.

1. Іменник – це частина мови -.....
2. Прикметник – це частина мови –
3. Дієслово – це частина мови -...
4. Займенник – це частина мови – ...
5. Числівник – це частина мови – ...
6. Закінчення – це
7. Займенник з прийменником пишеться – ...
8. Дієслова мають 3 часи – ...
9. Щоб визначити рід, число і відмінок прикметника, – ...
10. До 2 особи належать займенники – ...
11. Основа слова складається з таких частин:
12. Спільнокореневими називають слова, ...
13. Не з дієсловами – ...
14. Іменник має 3 роди – ...
15. Дієслова в неозначеній формі відповідають на питання – ...
16. До 1 особи належать займенники – ...
17. Щоби перевірити ненаголошені [е], [и] в корені слова, потрібно ...
18. Початкова форма дієслів – ...

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

19. Якщо перед займенником 3 особи вживаються прийменники, – ...

20. Іменники змінюються за ...

21. Прислівники відповідають на питання.....

Перемагає команда, яка надає найбільше правильних відповідей.

Якщо потрібен додатковий тур, можна запропонувати розгадати загадки про частини основи слова:

1. Я житель підземний лісів і полів

І спільна частина споріднених слів. (*Корінь*)

2. Слова я не утворюю, наприкінці стою,

І змінюватись дуже я, повірите, люблю! (*Закінчення*)

3. Хоч за коренем позаду, в мене теж значна посада,

Я без зайвої розмови утворю новеньке слово. (*Суфікс*)

4. Я стану перед коренем, я ніби голова

І залюбки утворюю нові й нові слова (*Префікс*)

Закріплення навичок рекомендуємо здійснювати у процесі практичної діяльності (вправи вчитель може обрати самостійно серед запропонованих у підручнику на сторінках 137–138) або використати запропоновані нижче:

1) впр. 386 (антоніми)

2) повторення ознак дієслова та прислівника:

Наш Дієслово – майстер на всі руки:

Зведе будову, вивчить всі науки,

Буде співати, грати, працювати,

Поля орати, в хаті прибирати!

Та сталася біда останнім часом –

Все валиться із рук у цього аса.

Не ладиться робота в дієслова

І мріє він: «Оце було б чудово,

Якби з'явився в мене друг сердечний –

Мені такий потрібен доконечно!

Бо самотою тяжко в світі жити:

Нема кому роботу оцінити,

Як щось погане – то переробити».

І знов робота не іде на славу!

Тренує бігать зайця й черепаху –

І знов невдача в нашого бідаки!

Швидкий, як куля, довговухий заєць

Біжить повільно, як в кайданах бранець!

Вчив дієслово сокола літати –

Не може птаха в небесах ширяти!

Хто допоможе майстру Дієслову?

Іде невдаха до цариці Мови.

Вона говорить: «Лікар зробить спробу

Здолати твої біди і хвороби»,

Так, справді, лікар підсобив –

Помічника-Прислівника створив.

Для цього у Прикметника взяв силу,

Слова створивши мудрі і красиві.

Зайчисько швидко бігати почав,

Автомобіль стрілою вдаль помчав,

Птахи почали високо літати,

Вода у річці взимку – замерзати,
Питання «Як?», «Коли?», «Куди?», «Де?» –
І кожен завжди відповідь знайде!

Бо Дієслову допоміг дослівно
Його товариш, рятівник – Прислівник!

3) Робота зі словниковими словами – розв'язування прикладів.

	а	б	в	г	ґ	д
1	щи	на	ець	ня	ліз	гли
2	ків	по	га	Бать	ло	за
3	ний	до	біг	ти	би	ма

$$2г + 2а + 1а + 1б = \underline{\hspace{2cm}}$$

$$1д + 3г + 1б = \underline{\hspace{2cm}}$$

$$2д + 1в = \underline{\hspace{2cm}}$$

$$2д + 1г + 3а = \underline{\hspace{2cm}}$$

$$3б + 2г + 1г = \underline{\hspace{2cm}}$$

$$3б + 2б + 3д + 2в + 3г = \underline{\hspace{2cm}}$$

$$3в + 3г = \underline{\hspace{2cm}}$$

4) пояснення значень сталих словосполучень – робота в парах:

Кидати слова на вітер, золоті руки, перша скрипка, як за кам'яною стіною, біла ворона, між двох вогнів, заливається мов соловейко на калині, як горох при дорозі, народитися під щасливою зіркою, третій калач.

Можна як підсумок запропонувати дітям написати твір-мініатюру на одну із тем, пов'язаних з вивченням української мови в початковій школі (тему учні можуть обрати самостійно)

Безпосередня робота над написанням твору складається з декількох етапів, послідовно пов'язаних один з одним:

- вибір і осмислення теми, визначення основної думки;
- композиція (логічна побудова);
- складання плану;
- відбір мовного матеріалу;
- складання усного тексту;
- процес написання;
- удосконалення написаного.

Під час перевірки творів учитель бере до уваги відповідність висловлення темі, достовірність, точність викладеного, відповідність життєвій правді, послідовність викладу; мовленнєве оформлення (точність, багатство, різноманітність мовних засобів), орфографічну та пунктуаційну грамотність).

З дозволу дітей декілька творів вчитель може проаналізувати в класі, а решту залишити собі на згадку та для аналізу результатів своєї роботи з класом.

Дата _____

Клас _____

Навчальне видання

МАРКОТЕНКО Т.С.
ЄМЕЛЬЯНЕНКО О.В.

УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 4 КЛАСІ

Методичний посібник

*Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах*

Головний редактор *Н. Заблоцька*
Відповідальна за випуск *М. Москаленко*
Редактор
Технічний редактор *Ц. Федосіхіна*
Коректор
Комп'ютерна верстка *К. Шалигіної*

Формат 84 x108¹/₁₆. Ум. друк. арк. . Обл.-вид. арк. .
Тираж прим. Вид. № . Зам.

Видавництво «Генеза», вул. Тимошенка, 2-л, м. Київ, 04212.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 3966 від 01.02.2011.

Віддруковано з готових позитивів у